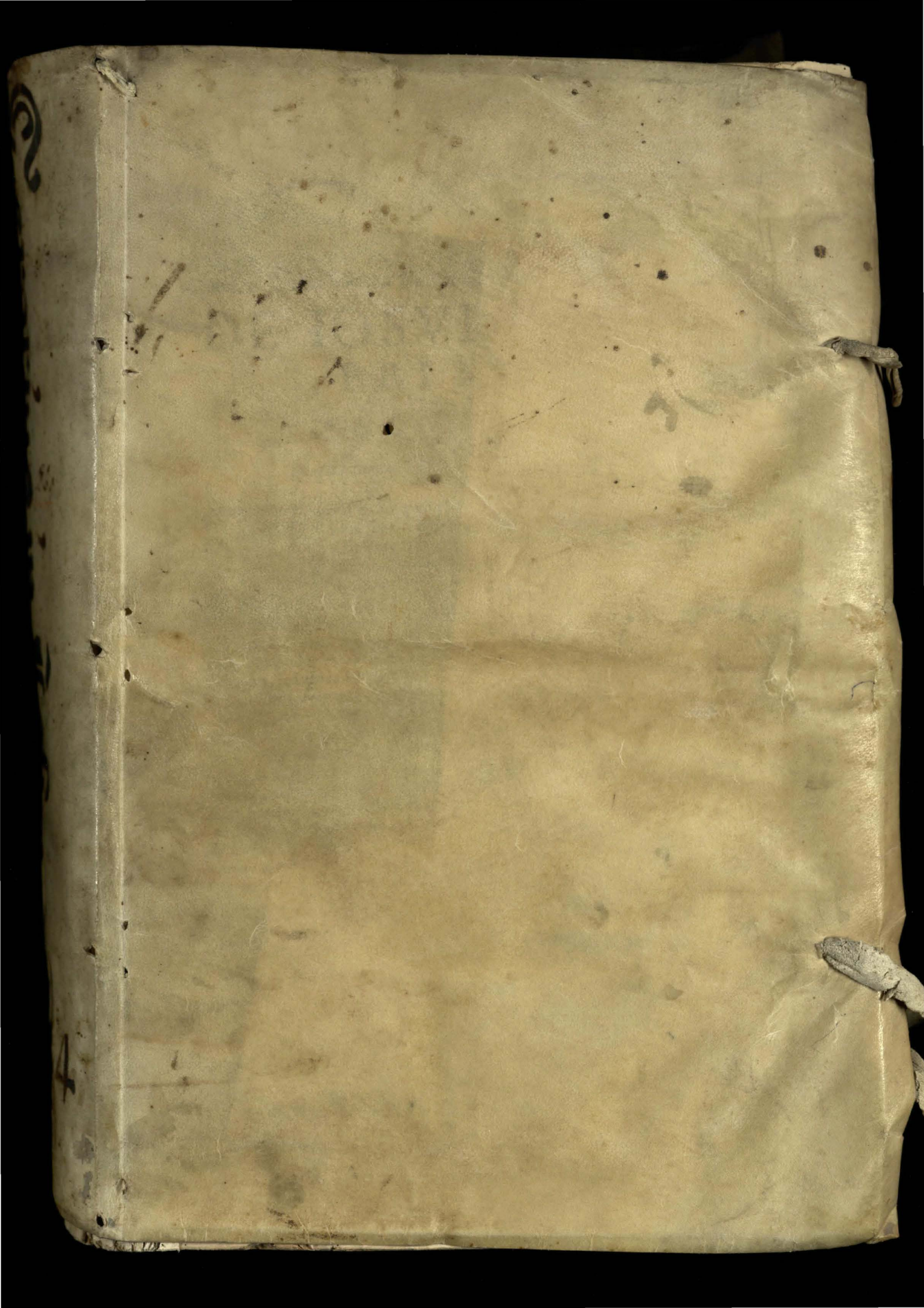

Secretarius in Jofue

B 24

458

UNIVERSIDAD
DE MURCIA
BIBLIOTECA

ESTE	S
TAB ^a	B
Nº	1160

DE IOSVE LIBER PRIMVS.

PROOEMIUM,

In quo totius Operis diuifio, & modus.

EVir IOSVE vir planè admirabilis, heros maximus, verif-
fima IESV CHRISTI Domini ac Saluatoris nostri
effigies ac typus, qui & nomine proprio, & rebus præcla-
rissimè, ipsique nomini conuenientissimè gestis, illum
non adumbravit modo, sed & clarissimè, si quis prisco il-
lo æuo alius; expressit. Hunc ego, sanctis eius precibus,
CHRISTIQUE mei ac DEI gratiâ fretus, explicandum
fufcipio: sed ita, vt explicationem non ad eum solum, qui in cœlesti, diuini-
tusque inspirata Bibliotheca nomen ab illo accepit, librum arctem ac re-
stringam, sed altiùs à primo IOSVÆ ipsius ortu ac stirpe ordiar, eaque col-
ligam omnia, quæ varia & præclara de ipso, extra librum illum, in diuinis ex-
tant libris aliis; præsertim verò in Pentateucho & Paralipomenis. Duæ igitur
præcipuæ totius huius operis partes sunt: in quarum priore continentur
ea, quæ iam dixi aliunde accersita: in posteriore totus ipse liber IOSVÆ. At-
que hic quidem satis videri queat distinctè propositus & explicatus, si singula
eius capita proponantur & explicentur ordine; visum mihi tamen commo-
dius, si quæ ad singula differuntur capita, libris distinguere aliquot. Nam &
ex antiquitate sapientissimos, doctissimosque Patres D. Hieronymum, Am-
brofium, Gregorium, aliosque non paucos video, qui suam in vnum aliquem
Scripturæ librum lucubrationem plures in libros partiti sint: & S. Augusti-
num huiuscemodi partitionis auctorem suaforemque opinor, cum in suo
contra aduersarium Legis & Prophetarum libro cap. xxv. inquit: *Nescio
quomodo ita libri termino reficitur Lectoris intentio, sicut labor viatoris, hospitio.* De
magno igitur IOSVE libri à me iam dantur quinque.

PRIMVS, IOSVÆ genealogiam, nomen, ipsiusque, ad initium vsque
principatus, gesta continet.

SECUNDVS, Prolegomena in librum IOSVE, & quæ inito iam prin-
cipatu vsque ad Iordanis transitum Princeps fecit, pertractat: à primo scilicet
Iosuaui libri capite vsque ad capitis quarti versum decimum nonum.

TERTIVS, quæ post Iordanis transitum vsque ad ipsa cum Chananæis
bella contigerunt, edisserit: ab Iosuaui libri capitis quarti versu decimo no-
no ad caput sextum.

QUARTVS, bella cum Chananæis persequitur, Hierichuntinum, Ha-
A iense,

ienſe, Gabaonicum, Adoniſedechianum, Iabinicum, ſeu Aquilonare: ab Iofuani libri capite ſexto uſque ad tertiumdecimum.

QVINTVS, in iis, quæ poſt bella iſta noſtrum occuparunt IOSE, Terræ nimirum diuiſio, urbium & ad Leuitarum domicilia, & ad certorum hominum refugium designatio, Tribuum duarum dimiſſio, ipſaque tandem tanti Ducis mors; occupatur: à tertio decimo capite ad libri finem uſque.

Ac librorum quidem ſingulorum ſuis poſtea locis, aliquando diſtributiùs, indicabitur ſumma ac diuiſio: primi autem hæc eſt.

Habet liber primus ſecem capita.

- I. agit *de Iofue genealogia.*
- II *de nomine.*
- III *de bello Amalecitico.*
- IV *de aſcenſu cum Moyſe in montem Sinai.*
- V *de deſcenſu ex eodem monte.*
- VI *de magna in tabernaculo aſſiduitate.*
- VII *de zelo pro Moyſe.*
- VIII *de terræ promiſſionis exploratione.*
- IX *de electione & inauguratione ad Iſraelitici populi principatum.*
- X *de variis ante Moyſis mortem geſtis.*

Modum verò iſta tractandi & explicandi cum modo tenui, quem propoſitis rebus aut explanandis, aut in diſputationem vocandis accommodatum exiſtimaui. Alium requirat forte aliquis. Non mirum. *Quot capita, tot ſenſus.* Et ipſemet ego amplectar fortassis aliàs alium. Cum enim plures aliquò perueniendi viæ bonæ ſunt, poteſt, & ab eodem viatore, diuerſis temporibus, & à diuerſis viatoribus, eodem tempore, ita teneri diuerſa, ut omnium nulla vituperetur. Et verò aut nunquam, aut certè perrarò fit, ut omnia omnium palatis placeant condimenta, & omnium, in cibis omnibus, conuiuiarum gulam coquus vnus habeat.

*Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor uſus,
Velle ſuum cuique eſt: nec voto ſcribitur vno.*

Sed primi libri primum iam incipiat caput.

DE

DE IOSVÆ GE- NEALOGIA.

CAPVT I.

VT magnos & præstantes heroas omnino perno-
scamus, eorum etiam maiores operæ precium
est intueri. idque non Rhetorum scholæ tantum-
modo, sed suo etiam factō & exemplo docent
diuinæ literæ. Quorsum enim alioqui tot in Ge-
nesi, Exodo, ipsisque præsertim Paralipomenis genealogiæ?
Quorsum *generationis IESV CHRISTI* liber apud S. Mat-
thæum, & Lucam? Neque enim de hisce genealogiis, vt in
Annotationibus suis ineptè tradit Beza; loquitur S. Paulus
1. Timoth. 1. v. 4. sed de iis, quas quotidie texebant, & plenis
buccis iactabant è Iudæis vani quidam: vel etiam Gentiles
de inanum Deorum suorum profapiis, cuiusmodi suggerit
in Theogonia sua Hesiodus, vt illum in locum admonet S.
Chrysostomus. Ideoq; in S. Lucæ caput 1. S. Ambrosius, Do-
cet, ait, *scriptura diuina non solum mores in iis, qui predicabi-
les sunt, sed etiam parentes oportere laudari, vt veluti transmis-
sa immaculatæ puritatis hereditas, in iis, quos volumus lauda-
re, præcellat.* Sidonius l. 7. epist. ad Perpetuum. *Natalibus ser-
uanda reuerentia, quia, & hos nō omittendos Euangelista mon-
strauit. Nam Lucas laudationem Iohannis aggressus, præstan-
tissimum computauit, quod sacerdotali de stirpe veniebat.*

Noster igitur heros IOSVÆ, fuit è sanctissimi castissimi-
que Iosephi nepotibus. Cùm enim habuerit Iosephus filios
duos, Manassen & Ephraim, quos duabus tribubus origi-
nem nomenque dare voluit iam moriturus illius pater Iacob,
Genes. 48. v. 5. ex tribu Ephraim extitit IOSVÆ Num. 13. v. 9.
auumque habuit Elisamam, qui Numer. cap. 2. v. 18. Ephrai-
mitarum omnium Princeps erat: Patrem verò Nun, sui utiq;
patris in eadem dignitate successorem. Et idcirco dicitur to-

ties *Iosve filius Nun*, quasi præstantis admodumque laudati viri, Exodi. 33. Num. 11. 13. 14. 27. 32. 34. Deuteron. 23. 32. Iudic. 2. 3. Reg. 16. Nehem. 8. & alibi.

Sed ut alij etiam *Iosvæ* Maiores teneantur, & quæ de iis difficultates sunt, enodentur, ponam hic sacra ipsa verba è Paralipom. cap. 7. vers. 20. & seq. deinde quæstiunculas aliquot. Sic autem habent illa.

Filij autem Ephraim, Suthala, Bared filius eius, Thalath filius eius, Elada filius eius, Thalath filius eius, huius filius Zabad, & huius filius Suthala, & huius filius Ezer & Elad. Occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia descenderant, ut inuaderent possessiones eorum. Luxit igitur Ephraim pater eorum, multis diebus, & venerunt fratres eius, ut consolarentur eum. Ingressusque est ad uxorem suam, quæ concepit, & peperit filium, & vocavit nomen eius Beria, eò quòd in malis domus eius ortus esset. Filia autem eius fuit Sara, quæ ædificavit Bethoron inferiorem & superiorem, & Ozensara. Porro filius eius Rapha & Reseph, & Thale, de quo natus est Thaan, qui genuit Laadan: huius quoque filius Ammiud, qui genuit Elisama, de quo ortus est Nun, qui habuit filium
 IOSVÆ.

QVÆSTIVNCVLA. I.

An cuius hic filij recensentur, Ephraim, Patriarcha sit?

DVos in isto textu Ephraim diuersos constituit Lyranus. vnum, cuius filij à Gethæis occisi narrantur: & hunc esse vult è Patriarchæ illius primi posteris, qui in Chananæa post egressum ex Ægypto habitârunt. Alterum verò, ipsum Patriarcham, cuius filij sint Rapha, Reseph, & alij, qui deinceps referuntur. Prioris verò illius constituendi rationes potissimum duæ sunt. *vna*: In terram Geth filij illi descendere non potuerunt, nisi Chananæam iam inhabitarent. Nam ne Iudæorum ex Ægypto quisquam egrederetur, diligentissimè cauebatur, adeo, ut sibi egrediendi potestatem fieri cum peterent, non potuerit Rex, ut annueret, adduci, nisi malis & calamitatibus intolerandis fractus & subactus. Rursum verò in eadem etiam tum Chananæa eorum patrem habitare oportuit: quia ex eorum cæde luctum hausit maximum, & cum filium postea genuisset, eum idcirco *Beria*, id est, in malo & luctu genitum appellauit. Sed in Ephraim Patriarcham ista congruere non possunt. Eum enim iam tunc ultra 250. annos vitam propagasse oportuisset. Cum enim na-

tus ipse fuerit tempore, quo frumenti, rerumque omnium summa in Ægypto vbertas erat, Genes. 41. vers. 52. antequam in illam descenderet Iacob Genes. 48. vers. 5. necessum est ante annum ab Isaaci ortu centesimum, octogesimum octauum, & Iosephi xxxviii. esse natum. Inde verò ad exitum ex Ægypto supererant minimum anni cccxii. ex Gen. c. 15. & ex iis, quæ mihi disputata & constituta Exodi. cap. 12. v. 40. Illis verò 112. annis si addas annos deserti 40. fiet Ephrahimi ætas plusquam 252. annorum. Accedant & illi septem, quibus terram debellauit Iosue, cap. 14. Josue. Vides Ephraimum tunc futurum fuisse annorum minimum 260. At hominis ætatem tantam non ferebat iam illa ætas. cum Isaac, etsi admodum longæuus fuerit, suo tamen anno 180. mortem obierit. Gen. 35. v. 28. Iacob 147. Gen. 47. v. 28. Levi 137. Exod. 6. v. 16. Moyses anno 120. Deuter. 34. v. 7. Et verò vt viuere tamdiu potuerit Ephraim, num etiam filios adhuc procreare? Factum tamen esse oportuisset, quia; vt dictum est, post filiorum priorum cædem, Beriam genuit. Altera verò ratio est, quod eius filia Saraa dicatur Bethoron inferiorem & superiorem ædificasse. quæ vrbes in Chananæa fuerunt, vt infra patebit cap. 16. At illic ædificare, nisi post occupatam ab Israelitis terram, quomodo potuit? Nam etiam si eam ab Ephraimo, anno ætatis 90. editam daremus, esset tamen ipsa post quietam Chananæe possessionem annorum plusquam 130. qui ne ipsi quidem Iosue concessi sunt, qui centesimum decimum tantummodo attigit, infra cap. vlt. vers. 29.

Nihilominus tamen *vnus tantummodo hic Ephraim describitur: isque Patriarcha ille Iosephi filius est.* Contextum enim diligenter aspice, & videbis vnum solummodo nominari, & de eo vno eodemque dici omnia. Is filios amittit, alium progignit, & absque alterius mentione vlla, subditur, *filius eius Rapha.* Quem relatiuum vel indicatiuum pronomen hoc, *eius*, respicit? Quem indicat? Certè præter eum Ephraim, qui antea nominatus erat, neminem. Hunc verò eundem Patriarcham esse ambigi non potest. *Primò* quidem, quia in tribus cuiuscunque descriptione solet ille Paralipomenon liber primum, statim locum tribus illius patri & auctori tribuere. *Deinde*, quia, quos Ephraimo alteri filios dat Lyranus Suthalam, Bared, cæteros, eosdem Numerorum caput 26. vers. 35. Ephraimi Patriarchæ filios esse testatur. Et verò alterius Ephraimi illius pater quis? vnde ita subito prodit? Ab eo narrationis de tribu hac exordium cur duceretur?

Sed rationibus respondendum. Hunc enim alterum Ephraim ideo suo è cerebro exsculpfit Lyranus, quod firmissimas illas existimaret, quæ infirmæ tamen. Non enim aut filios illos, aut eorum patrem in Chananæa iam habitasse necesse fuit, vt in Gethæorum illi agros irruerent. Sed ex ipsa Ægypto impressionem hanc facere potuerunt. idque vel antequam dira illa seruitute premerentur, arctissimisque illis, quæ adhibitæ postea sunt, custodiis tenerentur: vel etiam postea, Ægyptij Regis nutu & voluntate, prout infra planum fiet, cum de irruptionis huius causâ dicam. Fundamento porro isto subtracto, corruunt cætera, quæ superstruebat Lyranus, omnia. In altera verò ratione nihil sanè foret absurdi, si vltra etiam 130. annum vixisse Saraam diceremus, vrbesque tum illas ædificasse. Neque enim necesse est, vt credamus neminem illo tempore ipso Iosue seniore fuisse, sicuti & in prima mundi ætate à quibusdam ipsum Adamum æuo superatum videmus. Genes. 5. vers. 27. & deinceps, ab Isaaco Abrahamum. Sed & de hac ipsa scæmina paulo post pluribus.

QVÆSTIVNCVLA. II.

*Sintne nouem primi propriè dicti filij Ephraim,
Patriarchæ?*

CONSTAT inter omnes, Patrem aliquando vocari eum, qui aliquibus ortum dedit, siue immediatè, siue mediatè, istosque omnes filios nuncupari. Sed qui ortum immediatè dat, propriè pater est, & quia ab eo sic oriuntur propriè filij: cæteri velut improprie, vt auus, abauus, nepotes, abnepotes, itemq; alij aut maiores aut posteri. Videatur ergo alicui cum Vatablo, non omnes illos nouem esse propriè, siue immediatè filios. *Primò*, quia cum interdum apponatur *filius eius*, interdum omittatur, videtur significari eum, cui apponitur, esse illius, qui iamiam nominatus erat, immediatum filium, & sic Bared esse Suthalæ filium, ipsius Bared Thahatam, & ita de aliis. Cur enim alioqui hoc sermonis discrimen adhiberetur? *Deinde* Numer. 26. non dicitur *filius Ephraimi* Bared, sed *Becher*, neque Thahat, sed *Thehen*. *Tertiò*, haberent idem proprium nomen fratres plures, iique superstites omnes. Nam inter nouem illos duo sunt Suthalæ, duo Thahathi. *Quartò* accuratè videtur significare textus noster Zabadum esse posterioris Thahathi filium, itemque Suthalam posteriorem Zabad, & Suthalæ huius Ezerem & Eladem. quia de his omnibus non simpliciter ait, *filius eius*, sed mutata phrasi, & *huius filius*. *Quintò* sæpe alibi eodem eloquendi modo narratur vnus esse filius eius, qui proximè antecessit, vt eodem. 1. Paralipom. 5. vers. 4. & 5. prout ex eo intelligitur, quem ibi dicitur abduxisse captiuum Rex Assyriorum. Id enim non nisi post plures ipsius Ruben generationes factum.

Existimarim tamen immediatos esse Ephraimi filios omnes. *Primò*, quia cùm ratio non affertur melior, verborum propria semper significatio in scripturis retinenda, vt habet D. Augustini regula, quam loco alio proposui. Cur verò hic aut pro auo, aut pro abauo *pater* sumi debeat, nihil nos cogit, vt ex eorum, quæ obiecta sunt, dissolutione patebit. *Deinde*, quia vel primus tantum propriè illius esset filius, vel pari ratione cæteri omnes, maximè vsque ad duos posteriores. Nam in Hebræo de istis cæteris vno eodemque loquendi modo, dicitur, *beno*, id est, *filius eius*: & in Græco similiter *υἱὸς αὐτοῦ*. At dici non potest, primum tantummodo esse illius filium, quia non tertiam tantum & quartam, sed quintam & sextam nepotum suorum generationem vidisset Ephraim. & quidem ita, vt ipsius nepotes armis iam ferendis apti essent omnes, cùm in Gethæorum fines irruperint. Omnes ergo cæteri eius filij sunt, nisi quòd posteriores duos putat Hebraicarum traditionum in Paralipomen. auctor, esse posterioris Suthalæ filios, quia scilicet iis appendicula illa solita non additur, *filius eius*. At inde potius colligitur, non Suthalæ, sed ipsius Ephraimi esse filios. Nam vel nullius filij sunt, quia in iis appendicula hæc penitus omittitur, vel è prioribus reperenda & subaudienda erit: & tum, cur non eandem, quam in aliis antea faciebat, sententiam, in istis non faciat? Ideoq; multò minus dici potest, quod subinsinuat eum in locum Lauaterus, hosce duos non esse Suthalæ, sed Zebadi filios, Suthalæq; ipsius fratres. Deniq; cum dicitur, *post aliquam à fratribus acceptam consolationem ingressus ad uxorem*, nonne significatur eum propriam segetem amisisse, nouamque idcirco semen-

tem

tem fecisse? Nam aliqui alioquin ei supererant è Suthala, Bared & Thehen nepotes Num. 26. versu 35. 36. Ad contrarias ergo rationes respondeo, & quidem.

Ad *primum* solet interdum scriptura, quod generatim dixit, certis adhuc particulis speciatim exprimere, vel lucis maioris causâ, vel ex idiotismo & simplicitate Hebræi sermonis. sicq; licet satis fuisset, dixisse filios, additum tamen eorum pluribus istud, *filius eius*. Quemadmodum & eodem l. Paralip. ca. 4. v. 24. cum de vno patre Saule agitur, dicitur, *Sellum filius eius: Mafsam filius eius: Masma filius eius*, vt rectè ibi probat Abulensis.

Ad *secundum*. Duplicis ij nominis erant, vt in scripturis alij complures, *Iacob, Israel: Esau, Edom, Seir, Azarias, Ozias Daniel, Celeab* filius Dauid 1. Paral. 3. versu. 12. & 2. Reg. 3. versu. 2. *Suppim* hoc 7. cap. Paralip. versu. 12. *Muppm*. Gen. 46. v. 21. ita tamen vt inter vtrâq; nomina intersit non plurimum. Nam *Bered & Becer*, duabus tantum literis differunt, sicuti vnâ *Chatan & Chathat*, licet in prioribus illius etiam vnus literæ transpositio sit. Sic filii Dauid *Elisua & Nepheg*. 2. Reg. 3. versu. 15. vocantur 1. Paralip. 3. versu. 7. *Elisama & Naphes*, prout hoc quidem libri quidam habent. *Ire* eodem 7. cap. versu. 11. *Iri*. versu. 7. *Sallum* eodem 7. c. *Sellum* Gen. 46. 24. In Num. tamen libro excidit apud 70. *Becer*, & pro *Cathan* scriptum est *Γαὰρ*: sicuti & paulo post pro *Herā* seu *Eran*, *ἐδὲν*. qui 1. Paral. c. 7. v. 26. *Hadan* vt quibusdam placet, in nostro textu non male *Laadan*. Sed de hoc infra q. 7.

Ad *tertium* fratres plures eodem appellari nomine rarissimum quidem, vt in 2. epistola Iohannis dico; non tamen inusitatum. Eodem enim 1. Paralip. cap. 3. versu. 6. & 8. in filiis Dauid, duplex *Elisama*, duplex *Eliphallet*, seu *Eliphelet*. Memini & in prophana historia notari similia, vt apud Spartianum, *Antonini* fratres. Estque mihi domesticum iam exemplum vnum & alterum.

Quin & sorores quasdam idem cum fratribus suis nomen interdum habuisse tradit Vatablus. 1. Paralipo. 7. versu. 15. de *Huppm*, & *Suppm*. Vt aliqua tamen inter illos esset distinctio; videntur hic 4. Hebræi Punctores, & clariùs 70. immutatuunculas aliquas adhibuisse, dum eos illi *Schutahlach* & *Schuthelach* nominant, hi vero *σωθαλάθ*, *σωθελῆ*, *Γαὰρ σωὰθ*. Certe Anno Domini 1276. Bataua Domina Margaretha peperisse dicitur 365. foetus; & baptizati sunt à Rdisso Guidone: omnibusque masculis nomen impositum *Ioannes*: omnibus puellis. *Elisabeth* prout eius epitaphium ostendit, in templo Lofdunensi. quod totum citat P. Bertius fol. 219.

Ad *quartum*. Nostri textus sententia ex Hebræo & Græco supra posito intelligitur. Idem enim significant *filius eius*, & *filius huius*.

Ad *quintum*. Quando vna eademq; phrasis potest in scriptura sententias plures habere, an hoc vel illo loco, hanc aut illam habeat, est ex circumstantiis & adiunctis disceptandum. Nam *Abyriaca* illic posita *captiuitas* ad alterum nos sensum ducit. Nulla verò hic eiusmodi circumstantia.

QVÆSTIVNCVLA III.

In uaserintne hi Ephraim filii Gethæos?

ID quasi certum affirmat omnes, prout quæstione prima vidimus, Lyranus, Abulensis, quæstionum Hebraicarum Auctor, alii. Mihi tamen longè videtur aliter, ipsos scilicet *Gethæos in Ephraimitas irruptionem fecisse, ipsosq; interemisse.*

misſe. Nam primò, fuiſſe Geth in Palæſthina conſtat. 1. Reg. 6. 47. Rurſum ex ijs, quæ q. 1. dicta ſunt, hæc eo tempore facta patet, quo in Ægypto adhuc hærebant Iſraelitæ. Iam ſic: Qui aliis poſſeſſiones eripere volebant, eos ait textus, ad illos *deſcendiſſe.* Sed in ſcriptura, qui ex Ægypto in Palæſthinam ſiue Iudæam eunt, ſemper *aſcendere* dicuntur, & contra, qui hinc illuc, *deſcendere.* Non ergo Ephraimitæ ſunt, qui ad Getheos deſcenderunt, ſed Gethæi ad Ephraimitas. Lege ſi placet; Genef. 44. verſu. 24. *Cum aſcendiſſemus ad famulum tuum patrem noſtrum.* Exod. 12. verſu. 38. *Vulguſ promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis.* Num. 13. *Aſcendite per meridianam plagam.* & poſtea, *cumq; aſcendiſſent, explorauerunt, & aſcenderunt ad meridiem.* Ibidem cap. 32. verſu. 11. *Homines iſti, qui aſcenderunt ex Ægypto.* Deut. 1. verſu. 22. *Renunciet per quod iter debeamus aſcendere.* verſu. 26. *Noluſtis aſcendere.* & c. 3. verſu. 1. *Aſcendimus per iter Baſan.* Gen. 26. *Ne deſcendas in Ægyptum.* 25. *In Ægyptum deſcendit populus.* Iam verò quænam, obſecro, cauſa his Ephraimi natis, vt Gethæos vexarēt? *Quarior* apud Abulenſem 1. Paral. 7. q. 8. *cauſas* inuenio, ſed quarum nulla placere poſſit. *Prima;* quòd omnium primi Chananæam cogitarent, vt, (qua de re Genefis vltimo mandatum acceperant) Iosephi oſſa exportarent. Sed ijs tunc in Gethæa occiſis, ea quæ ſecum extuliſſent, oſſa illic manſiſſent, contra Exod. c. 13. verſu. 18. Et ſolis Ephraimitis, an verò vniuerſis potius Iſraelitis mandatum hoc datum erat? De vniuerſis rectè intellexit & expoſuit loco iam citato Moyſes. *Alter,* quòd, ob prælatum Manaſſæ ipſi Ephraimum Genef. 48. ſpiritus gererent. Ephraimitæ altiorem, vellentq; idcirco promiſſam Chananæam ſtatim occupare. Poſſet verò id ex ſecuta eorum ſuperbia Iud. 8. & 12. & fortalliſ ex Pſal. 77. verſu. 9. coloris quidpiam aſciſcere, ſed fruſtra. Quomodo enim ſoli Ephraimitæ rem tantam aggredierentur? Quomodo, ſuperſtite adhuc patre, non urbem tantum vnam, vt Genef. 34. Simeon & Leui, ſed gētem regionemq; totam per pauci aggredierentur? An adeo ſuperbi erant, vt Iſraelitas in Ægypto cæteros relinquerent? *Tertia* vt murmuratiōis, quam exploratorum nequitia excitarat, culpam & infamiam obteferent. Num. 14. verſu. 40. ſed inibi non Ephraimitas & Iſraelitas omnes in eadem voluntate fuiſſe comperias. verſu. 34. 44. vt taceam, multo ante relictam Ægyptum contigiffe hanc, qua de agitur, irruptionem, vt ſupra ſignificatum q. 1. *Quarta* demum ipſius Abulenſis, eoſdem Ephraimitas, cum in terra *Geffen* habitarent Gen. 46. voluiſſe fines ſuos amplificare, ſicq; in vicinā Geth impetum feciſſe. Sed quomodo peregrini, in alieno regno veluti exules, neq; ij admodum multi, vicinam gentem laceſſerent? Et nonne hoc totum eſſet latrocinari? Mallem equidem exiſtimare, ipſos Ægyptiaco Pharaone ſciente ac permittente, fortalliſ etiam ob aliqua vicina cum gente litem, iubente, irruptionem hanc molitos. At coniecturis figmentisq; nihil opus. Finem & cauſam, cur alios inuaſerint iſti, de quibus hic ſermo, clarè textus pronunciat, *vt inuaderent poſſeſſiones eorum,* ſiue eæ in auro & argento; ſiue in veſte & pecore ſitæ illæ eſſent. etſi de pecore magis intelligere videntur 70. qui *אֶרְבָּנָה* verterunt. Sed vicinorum opes diripere, pecus abigere, niſi cauſa, quæ hic nulla comparet; iuſta ſit, meriſſimum latrocinium, rapina, & abigeatus eſt. An verò, tantum in Ephraimi filios adeoq; in ipſum adhuc ſuperſtitem & ſenem Ephraimum ſcelus conferemus? Hoc ſanè Gethæis dignum potius, quos audaces, bellicoſos, & admodum importunos, vel ex vno Goliath intelligere poſſumus. Ita enim & Chaldaei Iob. 1. v. 17. camelorum Iobi armenta inuaſerunt; & Gethæorum, apud quos tum latebat, moribus conuenienter, in varios irruebat Dauid 1. Reg. 27. verſu. 8. & ſeq. Dices tamen, cur *viri Geth* hic vocentur *indigenæ,* niſi vt ſignificaretur, eos locorum,

in quæ

in quæ aliunde, irruerant Ephraimitæ, gnaros, facile ipsos oppressisse? Alia causa est, nimirum Gethæos non mercenarios aut stipendiarios, sed indigenas, hoc ipsum fecisse, ut eorum hoc institutis consentaneum intelligeretur: & quidem contra homines in alieno regno inquilinos & aduenas. Sic ergo dum peculium suum defendunt Ephraimitæ, à latronibus & abigeis, quæ Geth in propinquam Ægyptum ad illos descenderant, nefarie occisi sunt. Hinc verò intelligitur, cur Exo. 13. versu. 17. cum emisisset Pharaon populum, non eos duxit Dominus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est. Horrebant enim Gethæos, adeoque Philistheos alios omnes, utpote à quibus in Ægyptum irruentibus damna cladesq; non leues acceperant; Israelitæ.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Beria, cur ab Ephraim, vocatus?

RAbba Hebræis malum valere, & *Be* in, est pænè etiam vulgo non ignotum. *Beria* igitur vocatus est, aut *Berihah* eò quod *Berahah*, id est in malis domus Ephraimi ortus esset, post fratrum scilicet funera, in summo parentis luctu & mœrore. At Hebraicus textus obscurior est. *Et vocauit nomen eius Beria, quia in malo fuit in domo eius.* Sententiam tamen nobis rectè noster reddidit Interpretres, sed verba tamen illa sic intelligenda. quia *in malo fuit* ipsa scilicet Ephraimi vxor concipiens & paries in illius domo. Nam illud, *fuit*, in Hebræo fœmininum est. Et idem volunt 70. sed commutata oratione, ut ipsi Ephraimo sermo sit. ὅτι ἐν κακοῖς ἐγένετο ἐν οἴκῳ μου, quia in malis fuit in domo mea.

QVÆSTIVNCVLA V.

Quæ Sara, & num Ephraimi vel Beria propriè filia?

SVspicetur quis lectissimæ huic fœminæ fuisse idem, quod Abrahæ coniugis nomen. At non ita est. Illa enim Latine, Græcè, Hebraicè, simpliciter *sara* dicta est Genes. 17. versu. 15. Hæc nostra verò Hebraicè *Scheerah*, Græcè *Σαργὰ* vocatur, & ita fuit forte in Latinis scriptum. Filiam Ephraimi censent pleriq; omnes, cætorum illorum, & Beria sororem. Sed cum de Beria sermo fuisset, statim subiunctum est, *filia autem eius fuit.* ut Beria potius filia, quàm soror videatur. Quemadmodum & paulo infra, *Porro filius eius Rapha.* Et hoc dicere voluit Traditionum author, cum ait *Filii Beria, id est Sara.* Cæterum quia *Scheeram* interpretari licet *residuam* siue *reliquam*, ideo ex alicuius notatione, vel alia versione additur in 70. nescio quo sensu, καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς καταλοιπίς. Quid li explicationis gratiâ scriptum esset, καὶ ἐν ἐκείνοις ἡ κατὰλοιπῃ? id est, in illis, seu inter illos, qui erant obtruncati, ipsa fuit residua.

QVÆSTIVNCVLA VI.

Quot vrbes & quomodo edificarit eadem Saraa?

QVas ista ædificarit, tres textus noster & Hebræus vrbes numerat, duas videlicet *Bethoron*, & tertiam *Ozen Sara*, sed ex hac facit Græcus duos eiusdem fœminæ, vel Beria potius filios. καὶ υἱοὶ ὁζάνσαρα. Sed cum in textibus aliis non sit hoc filiorum nomen, & Traditionum auctor, Lyranus, Abulensis, omnesq; doceant, locum esse ab illa exstructum, ex alicuius in margine notata suspi-

ta suspicione, in Græcū irrepsisse putarim illud, *ὅτι*, uti & superiore quæstione notabā simile. Sed quæri meritò solet quomodo vrbes istas exstruere illa potuerit, cum antequam in Chananæam ex Ægypto Israelitæ ascenderent, iam vrbes illæ fuerint, ut infra patebit, c. 10. & 16. Respondent aliqui, fuisse quidem illas in Chananæa vrbes, sed eiusdem nominis alias duas excirasse Saraam, idq; putat Abulensis probabile. 1. Paralip. 7. q. 8. quia vrbes in Ægypto quasdam ædificarunt Israelitæ Exod. 1. Sed has non sanè, nisi dura pressa feruitute, omninoq; coacti ædificarunt. Et cur in alio regno, vnde breui exitum sperarit, tantos frustra sumtus faceret? Neq; facile aliis vrbibus eadem quis nomina imponit, nisi ob aliquam rei alicuius memoriam, vel similitudinem. Quæ verò in Ægypto de Chananæis *Bethoron* vel memoria vel similitudo huic mulieri curæ esse potuit? Neq; sanè quisquam in eadem Ægypto *Bethoron* vllam recensuit. Addit idem Abulensis, forte in matrimonium collocatam alicui Chananæorum Principi Saraam fuisse: sicq; apud illos, vrbes, quas inuenerint postea Israelitæ, condidisse. Vix crediderim vel ab Ephraim, vel à Saraa ipsa tam prophanas cū Gentili & Chananæo procuratas nuptias. Licet enim, quæ id vetarent, latæ leges nondum essent Exod. 34. Deuter. 7. ipseq; Iudas Chananæam duxerit Gen. 38. nihil ominis tamen alia ratio fuit, cum in Chananæa adhuc, antequam in Ægyptum descenderent, versarentur: alia cum in Ægypto, vnde ante præfinitos à Deo annos Gen. 15. Israelitici seminis nihil ita exiisse videtur, ut in Ægyptum non rediret, prout fecit Exod. 5. Moyses. Et cum adhuc in Chananæa essent Abraham, Isaac & Iacob, eiusmodi tamen sibi coniugia parum probari, apertè satis significarunt. Gen. 24. 28. 34. Vero igitur similis est, quod tandem subiungit idem Abulensis, *ædificandi* verbum sumi non propriè, sed pro *refectione* seu *readificatione*. Hanc enim vrbes istas, quæ aut annis, aut bellis vastatæ fuerant, readificasse. Idq; confirmari potest ex cap. 11. versu. 12. & 13. infra, & ex vsitato aliàs verbi huius vsu. Nam ex vrribus & locis, quæ antea iam fuerant, multa ædificasse dicuntur Gad, Ruben & Manasses. Num. 32. & harum ipsarum Bethoron alteram scribitur Salomon ædificasse. 3. Reg. 9. versu. 17. quia eam renouauit, murisq; communiuit & exornauit. Eodem modo Patara vrbs, qua ædificarat olim Patarus, ædificauit Philadelphus Ptolemæus, Arsinoemq; vocauit, apud Strabonem libro. 14. & alias vrbes alii, prout docui Iudith. 1. q. 7. Fortè tertiam vrbe, cui nomen suum *Saraa* hæc apposuit, eadem etiam ratione construxit, aut si nouam omnino erexit, erit ædificandi verbum hic non impropriè, sed communiter & amplissimè accipiendum, ut propriam, minusq; propriam significationem simul amplectatur.

QVÆSTIUNCULA. VII.

Cuius propriè filii Rapha, Reseph, alii?

Quamuis latinum textum, *Porro filius eius*, opinari quis posset, referendum ad eam, quæ proximè nominata erat, Saraam, ut isti eius filii dicerentur, ex Hebræo tamen & Græco explicandus est, vbi illud, *eius*, masculinum est, ideoq; vel ad Ephraim, vel ad Beriam referendum. Abulensis ad Ephraim refert, eiq; tres ex istis tribuit filios Rapham, Reseph, & Thale, qui prius nominati Berix fratres sint. Alii eosdem tres malunt Berix filios, ut Lyramus. Quibusdam etiam duo tantum priores Berix filii sunt, tertius verò secundi, Resepi scilicet Thelabus. Mihi videtur primo *Berix filius esse Rapha, Ephraimi nepos*. Nihil enim causæ est, cur ad illum, cuius facta ultimo loco erat mentio, non re-

non referatur istud, *eius*, Deinde *Rapha filii sunt Reseph & Thala*. Nam in Hebræo isti duo, phrasi mutata, iunguntur, sic: *Et Reseph, & Thelach filius eius*. In Græco adhuc apertius. *Σαρεφ καὶ Θαλαῖς υἱοὶ αὐτοῦ*. Deinceps, *Thale huius filius est Thaan, Thaanis Laadan; Laadanis Ammiud, Ammiudis Elisama, Elisama Nun, Nunis Iosue*. ita vtab Ephraimo sit *Iosue* nonus, à Iosepho decimus, ab Abrahamo decimus tertius. Sic:

Abraham.	
Isaac.	1.
Iacob.	2.
Ioseph.	3.
1 Ephraim.	4.
2 Beria.	5.
3 Rapha.	6.
4 Thala.	7.
5 Thaan.	8.
6 Saadan.	9.
7 Ammiud.	10.
8 Elisama.	11.
9 Nun.	12.
10 Iosue.	13.

Sunt tamen qui censeant, qui sexto hic loco recensetur, *Laadan*, dicendum esse ipsius *Suthalæ*, qui quæst. 2. Ephraimi filius extitit, filium, eundemque vocari Num. 26. versu. 36. *Heran*, hic verò 1. Paralip. 7. versu. 25. *Hadan*. Nam illud quod ei proponitur in Latino textu *La* videtur articulus tantum Hebræus esse, seu potius genitiui aut datiui casus nota. Ita vt ibi verti potuerit: *Ipsi Hadan filio eius*. 2. *Heran* in Num. 26. vocatur à 70. *עדן*, vt supra dictum q. 2. ad 2. quasi *Hadan*, & constat *resch* & *daleth* litteras in Hebræis, ob similitudinem, facile crebroq; permutari. Disertè verò Nume. 26. 36. dicitur *Suthalæ filius*. Ideoq; secundum istos, *Iosue* stemma est.

- 1 Ephraim.
- 2 Suthala.
- 3 Hadan, seu Heran.
- 4 Hammin.
- 5 Elisama.
- 6 Nun.
- 7 Iosue.

Sed respuit hanc Geneologiam Latinus textus, cum post *Thaan* disertè subiungat. 1. Paralip. 7. v. 26. *Qui genuit Laadan*. 2. quia duo, quæ proposita sunt argumenta nihil euincunt. Quoad prius enim, constat plura esse alia & virorum & locorum nomina propria, quæ à *la* non dissimiliter incipiunt, vt *Laban* Gen. 24. *Labana* Jos. 15. & 19. *Latissim* & *Laomim*. 1. Paralipo. 1. *Laad* & *Laada* cod. lib. c. 4. versu. 2. & 21. Quoad posterius, plura sunt nomina, quæ magnam cognationem habeant, pænèq; prorsus eadem sint, diuersos tamē denotant homines. vt in *Suthala* patuit supra q. 2. ad 3. Accedit, q. quidā veluti eculus textui videatur adhiberi, dum Paralip. 7. versu. 25. illud, *Ipsi Hadā filio eius*, referunt in Annot. Iunius & Tremellius ad *Scutbelachum*, cum inter hūc & *Hudanem* istum alia tam multa interiecta sint: neque vlla vel minimaliterula

terula sit, quæ nos ad illum sursum vocet. Ac idcirco in priore non inuitus acquiesco genealogia.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Quam varium Patris Iosue nomen, & quid significet?

IN Hebræo passim dicitur *Nun*, in hoc tamen Paral. c. v. 27. *Non*. In eodem isto loco Græcè νῦν, creberrimè aliàs νανῦ & νανῡ. Vnde & apud Latinos vtrâq; ista *Nun* & *Naue* trita sūt: apud Ioseph. l. 3. c. 2. νῶνυ & c. 13. νῶνυ. Quibusdā verò ducitur à *Naueh*, q. est habitare, & interdū, pulchrū esse; quod quæ domi custodiūtur, pulchriora esse soleāt. Vnde apud Rabbinos *Noi* pulchritudo est, & *Naeh* pulcher, & apud Rupertum l. i. in Num. c. 38. *Iosue id est Saluator filius pulchritudinis*: Alii, quibus aurē do libētius, id arcessiunt à *nin* quod est *filius*. & tunc *Nun* est, vt ita dicā *filiatio* vel *filiatus*, siue, qui *factus* est *filius*. Videtur. n. olim v̄sitata illa Hebræa radix, vnde sit illud Prou. 29. v. 21. *Qui delicate à pueritia nutrit seruum suum, postea sentiet eū manon* id est *filiatum*, siue *contumacē*, vt rectè noster vertit interpret. Nā se geret eiusmodi seruus, quasi nō seruus, sed filius, hæres ac dominus esset. Ideoq; morē minus geret, minusq; operis & laboris volet suscipere, prout in eius libri commentario exponit R. Emmanuel. contra R. Iudā & Tremellium, Iuniūq; Nouatores, quibus illic *manon* est *liberis orbus*. Et Pl. 71. v. 17. *Ante solē iinnon*, id est, vt vertit Burgenfis, *filiabitur*; siue *vocabitur filius*, vt in Commentario illic docet R. Abraham & Eliezer, c. 3. siue vt R. Emmanuel, & R. Dauid; *firmabitur & permanebit nominis eius memoria & laus, non secus quam si semper filiaretur*, id est, *filiis augetur*, qui patris memoriam quodam veluti monumento tueri & conseruare solēt. Accedit quòd sicuti *nin* dicitur, ita etiam pro *ben* legitur *bin* Exod. 33. versu. 11. & Num. 27. v. 19. Deut. vlt. versu. 9. Fortassis verò idem cum isto nomine fuit illud apud Assyrios celebratissimum, *Ninus*, à quo *Ninive*, quasi *Nin naueh* id est, *Nini domicilium & habitatio*. Nam *Naueh* est נֹחַ vel נֹחַל, vt Exod. 15. v. 13. & Prou. 3. v. 31. c. 21. v. 20. c. 24. v. 15. Il. 27. v. 10. c. 32. v. 18. c. 33. v. 20. c. 34. v. 13. c. 65. v. 10. Ierem. c. 23. v. 3. c. 25. v. 30. c. 31. v. 23. c. 49. v. 20. c. 50. v. 19. & 44. Ez. 25. v. 5. c. 34. v. 14. Iob. 5. v. 3. & 23. 2. Reg. 15. v. 24. In Thalmudico Tractatu Pefachim cap. 10. fol. 119. Pag. 2. & Raschbam ibidem notant Iosue filium dici, non patrem, vt infra lib. 5. notabitur iterum ca. 24. q. 14.

QVÆSTIVNCVLA IX.

De veri Iosue genealogia.

Habet Typici *Iosue* genealogia, non paruas difficultates, vt vidimus. Habet etiam veri *Iosue*. De quibus præter antiquos, è recentioribus multa nostri Maldonatus, Barradius, Toletus in Lucam, Alphonsus Salmero. Est verò *Iosue* typicus è tribu, in qua etiam fuit regnum, sed multo infelicius eo, quòd in tribu Iuda, è qua Dominus noster. Et fuit tribus Ephraim, cū esset alioquin hic ætate minor, ipsi Manasse diuinitus prælata Gen. 49. Iudas etiam Rubeno, quoad ortum posterior, illi antepositus est, summisq; primogenituræ opibus & prærogatiuis ornatus. Vexati à Gethæis Ephraimitæ, fratresq; ab illis plures contrucidati. Quid Gethæus Goliath 1. Regu. 17? Non summa Israelitas iniuria & infamia vexabat? Non istorum terror erat maximus? sed cæsis fusisque tam multis ab veri *Iosue* maiorum vno, Dauide scilicet, fra-

cet stratus ille tandem, & è vita deturbatus. *Ædificauit Saraa* nobilissima Ephraimitarum fœmina, vrbes tres: ædificauit & Iudæarū fœminarum vna, suo in vtero, vrbiū omnium caput & metropolin, sanctissimi Domini nostri humanitatem. Quid *Beria*? In Ephraimiticæ domus orbitate, luctu & squalore natus est, sic vt solatium tamen & numerosissimæ posteritatis remedium afferret. In ingentibus mundi totius malis, in acerbissimis innumerabilium animorum stragibus, in summa rerum omnium desperatione orti de tribuluda Mathanes, Iacobi, & Iosephi: nata & illa, quæ vt Exod. 1. dicebam, ab amaritudine nomē accepisse videri potest. *Maria*, vt expectatio Gentium & salutare totius mundi ab iis exoreretur. At *Iosua* pater semper *Nun* est, alterius scilicet hominis filius, & per filium ipse suum fama & celebritate auctus plurimum. Nostri verò *Iosua* verus pater, non est vllius hominis filius, sed pater tantummodo, à quo omnis in cœlo & in terrâ paternitas. Ephes. 3. Est tamen ipse quodam modo, vt supra loquebar, per suum hunc filium filiatus, dum per eum innumerabili filiorum, cœlestisque hæreditatis hæredum sobole auctus est; cum dedit iste potestatem hominibus filios Dei fieri Ioh. 1. Ioseph verò vtroque modo verus *Nun* est, cum & alterius filius sit, & ab omnibus, ob filium istum, deprædicetur, in omniumq; memoria & ore, cum ingenti laude, versetur, factus quodammodo omnium filiorum Dei & ipse pater beatissimus.

CAPVT II.

De Iosua nomine.

VT hominum inter homines societas, & ad mutuam vitæ, operūq; omnium vtilitatem, coniunctio vigeat, suum cuiq; propriū nomen, vel ab ortu statim, vel non ita multo post, solet apud omnes pœnè gentes, imponi. Nam, vt l. 5. c. 8. ex Herodoto ait Plinius *degeneres humani ritus erant Atlantes*, inter quos nominum appellatio nulla vsitata. quod in *Abarantes*, qui soli èt orienti solent maledicere, cōfert Stobæus serm. 42. Dixit quidē S. Paulinus. *Et qui regnavit sine nomine mox Sesoostri*: sed *sine nomine*, hoc est sine hæredibus, vt exponit lib. 3. Isag. p. 310. Scaliger. Apud Græcos, die decimo, natis infātibus nomina indebātur, vt in *Amphidromiorum*, quæ idcirco èt *Nominalia*, vel *Nominalium solennitas* à Tertul. li. de idololatria c. 16. vocantur; *proverbio* à Suida notatur. Quæ postmodū Athenis, vt se p. ciuib. gerere possēt, indita, apud *curiales*, anno ætatis xv. vt Aristophanis vesparū Interpres ex Aristotele scripsit; apud *populares* verò anno xviii. dum ex pueris in Ephebos, adeoq; in viros ascribebantur, quemadmodū li. 2. de Atheniensium Republ. c. 2. notat Sigonius. Apud Romanos etsi dixit Valerius, pueris, priusquam virilem togam sumerent; puellis antequam nuberent; non imponi nomina, Festi tamen, cui in Romanis quæstionibus assentiuntur Plut. & 1. Saturn. c. 16. Macro-

bius; hæc doctrina est: *Lustrici dies infantium appellantur, puellarum octauus, puerorum nonus, quia his lustrantur, atq; eis nomina imponuntur.* ideoq; & ille dies *Nominalis*, vt à Tertull. eū vocari dixi, non erat hebdomadis ab infantis ortu *septimus*, vt in Aufon. l. 2. c. 22. suspicatur Scaliger: sed minimū *octauus*, vt dictum est. Postea tamen iussit Antoninus Philosophus, Capitolino teste, impositionem hanc *die fieri tertio*. Apud Iudæos, qui puero circumcidendo dies ab ortu *octauus*, idem & nominando decretus fuit, vt ex B. Lucæ 1. & 2. apparet, idq; vel diuino præcepto, quod traditione cognitum erat, vel humano; quod ex longa illa, & verere cōsuetudine nascebatur. Hæc enim libri de cardinalibus CHRISTI operibus sententia est, cū ait: *Octaua die nomen circumciso aptari intimatum est ijs, qui digni sanctorum consortio censebantur, quod eorum nomina scriberentur in cælis & æternæ beatitudinis, quam, post vitæ huius septimanam, octaua consequitur, heredes.* Apud nos Christianos, consuetudine iam inde ab Apostolis ducta, vti contra Illyricum ostendit lib. 1. de baptismo cap. 26. Bellarminus, quando datur infantibus *baptismus*, datur & *nomen*, vt eo scilicet ipso profiteantur ipsi, se in libro vitæ, Christianæ militiæ adscribi, talesque ab omnibus habeantur. Iosue igitur in sua circumcissione, vocatus fuit *Hosea*, siue *Osee*: sed à Moyse postea, mutatione perexigua, *Iehosua*, siue *Iosue*. Ita enim Num. 13. versu. 18. legimus. *Vocauitque (Moyse) Osee filium Nun, Iosue*, de quo agendum paulo pluribus. Est enim hoc valde magnum; vt infrà patebit. Neque sine causa huiusmodi nomina vel imponi, vel mutari pulchrè docet homil. 23. in Iosua librum Origenes. *Non est, ait, putandum, fortuito accidisse, vt ille Angelus Michael vocaretur, alius autem Gabriel, alius verò Raphael; & vt ad humana descendam, sicut non fuit fortuito, vt ille Patriarcha Abraham vocaretur, & ille Isaac; & alius Israel: sed ne in humanis quidem casu accidit, sed certa & diuina ratione, vt illa Sara vocaretur ex Sarai, vel ille Israel ex Iacob, vel ille Abraham ex Abram: & certum est unumquemque vel angelorum vel hominum, ex iis, quæ scilicet iniunguntur officiis, & actibus etiam nomina sortiri.*

QVÆSTIO I.

Quid Osee, & Iosue.

VNa Hebræis vox est *iescha*, quæ psal. 19. v. 6. 49. v. 23. 131. v. 16. & alibi sæpe, salutem significat, & ab ea voce ducuntur alia eiusdem significatus vobula, *ieschouah theschouathah, theschouah, moschebeth*, tandemq; verbum *hoschiah, saluare*. Atq; hinc duo ista propria sunt *Osee*, & *Iosue*, siue, vt magis Hebraicè dicam; *Hoseah*, & *Iehosuah*: quorum vtrumq; vt explicat in Osee c. 1. D. Hier. & ipsa originis ratio declarat, saluatorem significat. Ideoq; Ecclesiast. 46. v. 2. de Iosue, ἐγένετο καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μέγας ἐπὶ σωτηρίᾳ ἐκλεκτῶν αὐτοῦ: id est, fuit magnus secundum nomen suum in salutem electorum eius: seu ad salutem electorum eius. An, verò vt aliqui aiunt; *Domini Saluatorem*, & quomodo vox eadē significet, dicetur infra, q. 5. Et noster Iosue vocatur etiam *Hosee* in Thalmud Tract. Beracoth. ca. 6. f. 63. b. nisi in antegresso vau mendum esse velit absq; causa suspicari aliquis.

Quia verò extiterunt hodie non adolescentuli tantum, sed & seniculi, noui oratores, aut logodædali potius, quibus ne in Ciceronem peccent; religio est, *Saluatorem* dicere, adeo vt illud Apost. 1. Timoth. 1. v. 51. *CHRISTVS IESVS venit in mundum peccatores saluos facere*; verterit Nouator Beza; vt peccatores seruaret: ponam hic magni in primis Ciceroniani verba, Manutii inquam è commentario in Verrinum librum secundum. *Soter, Græcum nomen est, & eum significare, qui salutem dedit, ipso constat interprete Cicerone. quo patet communis error eorum, qui IESVM CHRISTVM, cuius immortalia merita nullo satis vno verbo exprimi Latine queunt, Seruatorem appellant. Aliud enim est seruare: aliud salutem dare. Seruat is, qui, ne salus amittatur, aliqua ratione præstat: Salutem dat, qui amissam restituit. quod si seruator non est soter, quia minus valet; saluator autem, vt inusitatum, Cicero vitauit; maluitque dicere, Qui salutem dedit: nimirum de eo si loquimur, qui afflictum genus humanum non in eodem statu seruauit, sed à sempiterno interitu ad perpetuæ vitæ bonam perduxit; quod & summi Dei filius fecit, & facere solus potuit; necesse est, vel Saluatorem appellare, quod σωτήρ Græcè dicitur, usurpato in re noua nouo verbo, quod veteres quoque probarunt, vel, Ciceronis exemplo, vt circumscriptioe & dicere. Is, qui salutem dedit. quanquam circumscriptio, vt interdum non commoda solum, verum etiam necessaria videtur, sic, iterata sæpius, & dignitatem amittit, & satietatem parit. Hæc Ciceronianus ille. Abulensis verò Numer. 13. quæst. 3. & 37. vult, non propriè factam, in Iosue, nominis mutationem, sed additionem potius. Verum hæc ipsa additio, mutatio quædam est, sicuti & apud Physicos accretio, est motus, & mutatio. Si Abulensis vocaretur Stabulensis, an nominis tantum additio, non autem mutatio esset?*

QVÆSTIO II.

Quomodo facta nominis mutatio hæc?

VNam tantummodo accessisse litterulam, *i*od, seu *i*oth aiunt plerique, in quibus & Abulensis Numer. cap. 13. quæst. 37. Nam primò vocabatur, inquit, apud Hebræos *Osua*, postea dictus est *Iosua*, addendo vnā litteram. Sed in Hebræo non *Osua*, sed *Osea* vocabatur, & ab antiquissimis Interpretibus Græcis modò *Ause*, modò ὠσῆ, à Latinis *Osee* conuersum est. Ideoque præter *i*od accessit etiam ipsius vocalis *e* in *a* mutatio. Et cum *i*od ipso, vocalis etiam *e* addita, ita vt triplex mutatio facta sit. Neq; enim existimandum, *vocales*, quia punctulis apud Hebræos hodie notantur, ideo ad Hebræarum vocum naturam non spectare. Quæ

enim apud vllas gentes absq; vocali vox? Solent quidem eas è literarum suarum numero Hebræi eximere, vt ex alphabeto, & tetragrammati appellatione constat, sed nequaquam ad vocum essentiam necessarias non esse fatentur, vti per copiosè tractat R. Benjamin Barichudah, præfatione in R. Mosi Dikduk.

QVÆSTIO III.

Aquo facta eadem nominis mutatio?

D. Hieronymus, initio in Osee caput primum, à Deo factam ait. Textus vero è cap. 13. Numerorum citatus, à Moysè, sed verum vtrumq;. Diuino enim afflatu, per prophetiam, id ipsum fecit Moyses, vt commentariorum in Iosue præfatione agnoscit Mafius. Alioquin parum intererat Osee, an Iosue ille vocaretur, cum præsertim vna eademque iis ambobus subiecta notio sit, vti expositum quæst. 1. Sicque *IESV* D. nostro dici solet datum nomen, quandoque à *DEO*, quia eius mandata perferebat cœlestis nuncius Gabriel: quandoque ab hoc ipso *Archangelo*: Sed ab illo magis, vt ait lib. de fide ad Theodosium Cyrillus, & pulchrè Sanctus Bernardus serm. 4. de circumcissione. *Vocatum est, ait, ab Angelo nomen, non impositum: nempe hoc ei nomen est ab aeterno. A natura propria habet, vt sit Saluator: Innatum est ei nomen hoc, non inditum ab humana, vel angelica natura.*

QVÆSTIO IV.

Quæ generatim mutandorum nominum causæ?

SI Philonis extraret *περί τῶν μετονομαζομένων, καὶ ὧν ἐνεκα μετονομάζονται*, liber, cuius meminit libro secundo historiæ cap. 18. Eusebius, & in Catalogo D. Hieronymus; hoc iam superfederem labore fortassis. Nunc *causæ* hic potissimum spectandæ duæ, *efficiens*, & *finis*.

Ad illam spectat, qui autoritate, suoque quodam iure, vero aut vsurpato, alicui nomen dat, mutatuè: cuiusmodi primo est, *DEVS*, à quo Abram, vocatus est *Abraham* Genes. 17. Sarai *Sara*, siue vt in Græco, mendosè tamen prout in Traditionibus admonet Sanctus Hieronymus; *σαίρα σαίρα* Genes. 17. Iacob *Israel* Genes. 28. Simon *Cephas* siue *Petrus* Matth. 16. Iacobus & Ioannes, *Bonaerges* Marc. 13. Vnde & Apocalyp. 2. versu. 17. *Vincenti dabo calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum.* Videri queat Sanctus Chrysostomus Tom. 1. homil. *de nomine Abram*. D. Hieronymus Isaïæ. 62. & Ieremiæ. 23. Deinde, nominat *angelus bonus* Lucæ. 1. versu. 14. *Vocabis nomen eius Ioannem.* Lucæ. 2. versu. 21. *Vocatum est nomen eius IESVS, quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur.* Si enim, saltem vt diuini decreti præco, nomen dare potest, poterit & mutare. *Malus etiam angelus.* Qui enim in lucis angelum transformare se audet, 2. Corinth. 14. non veretur hanc etiam sibi dandorum nominum potestatem, quoad homines vsurpare. vt cum per ficta sua oracula, nomine priore, quod *Alcæus*, posteaque *Palemon* erat, omisso, *Herculem* appellauit, apud Ælium lib. 2. variæ historiæ. Pythiæ versus, quos in Eusebianis Animaduersionibus irridet meritò Scaliger; eiusmodi sunt.

ἔπε γὰρ ἈλκαῖⓈ κεκλήσεται, ἔπε Παλαίμων:

Ἡ ἐκκλήν δέ σε ΦοῖβⓈ ἐπ' αὐνυμον ἐξονομάζει.

Ἡ ἐπεὶ γὰρ αὐθρῶποισι φέρων κλέⓈ ἀφθίον ἐξείς,

Nam Sathanam alioqui suis angelis, cum ex Dei angelis, eos in terribissimos Dæmonas commutauit, pristina, quæ ipsorum gradum, munus & præstantiam indicabant,

dicabant, nomina mutasse, nonnullorum sententia est, qui è recentibus etiam exorcismis, quos secundauit diuina bonitas; eam confirmant. Tertio deniq; mutant *homines*, vel *ipsimet* quorum nomina sunt, vel *alii* prout plura deinceps exempla ostendent.

Obseruandum verò aliud esse, nomen aliquod primò asciscere aut impone-
re, aliud ascitum iam ac impositum mutare. Illud enim licet omnibus: istud
non item. Sic enim Cod. l. 9. tit. 25. fanciunt Imperatores. *Sicut in initio, nomi-
nis, cognominis, prænominis, recognoscendi singulos (gratiâ) impositio libera est priuatis:
ita eorum mutatio innocentibus periculosa non est. Mutare itaq; nomen, vel pronomen,
siue cognomen, siue aliqua fraude, licito iure. Si liber es, secundum ea, quæ sepe statuta
sunt, minimè prohiberis, nullo ex hoc præiudicio futuro.* Vbi nota illud, *sine aliqua frau-
de.* Nam *falsi nominis adfueratio*, legis Corneliæ scito, vetatur Dig. l. 48. tit. 10.
l. *falsi nominis*. & videri de hoc potest Blesius cap. 40. de mutatione nominis,
Berberius, i. parte rubr. 11. Ioannes de Londris Pictauensis in legum breuiario
l. 9. fol. 111. Petrus Greg. 36. Syntag. 4. Brisslonius lib. 7. form. fol. 671. Alberi-
cus Gentilis lib. 1. de bello c. 4. Sed iam *de sine* videamus.

Quibusdam, vt nomina mutant, causa est, *impietas*, vt illi, de quibus 2. Mach.
ca. 3. & 4. dixi, *Iason & Menelaus*, & qui se, seculo hoc nostro, *Pomponium Latum*,
cùm esset Petrus Calaber, indigitauit, apud Platinam in Paulo 14. & pleriq; o-
mnes, qui à Christiana fide ad Turcismū defleunt. Quin & impij sceleratissi-
miq; sortiarii quidā, dū impium à diabolo baptismū, suscipiunt, vti noster ostē-
dit Delrius l. 5. Disquis. Magic. sect. 16. f. 78. Rursumq; contra omnis generis
aduersarios, cōspicuos & inconspicuos, nominū valere mutationē, insigni væ-
sanaq; superstitione, suspicantur cū Anania, l. 4. f. 145. nonnulli, vt asserit idē
Delrius l. 6. c. 2. f. 1. q. 1. p. 146. Et nescio an supstitionem ēt non oleat, q; refert
l. 16. Ammianus: *fuisse sc. Mederico Chonodomarii fratri filiū, genitāli vocabulo, Age-
narichū dictitatum. Sed pater diu, obsidatus pignore, tentus in Galliis, doctusq; Græca que-
dam arcana, ad Serapionis transtulit nomen.* Aliis est *ambitio* & *fraus*, vt qui aliena
regna & principatus fictis natalium titulis quærunt, vt apud Ioseph. li. 14. c. 13,
Pseudoalexander; & apud Valerium Maximum alii l. 9. c. 16. superioribus hisce
aliquot annis *Pseudosebastiani* in Lusitania. imò & qui in priuatas etiam hæredi-
tates & commoda inhiant, vt ille apud Demosthenē orat. contra Bæotū, *Man-
titheus*, & quotquot spurios liberorū partus alienis edūt nominibus, vt in Euan-
geliis *Pseudothoma*, *Pseudobarnabe*: in historiis *Pseudoberosi*, *Pseudomegasthenes*; in e-
pist. *Pseudodalrici*; in aliis alii. Quid Porphyrius? vocabatur antea *Malchus*, sed
vti refert Eunapius, *hoc suo nomine ponēdo, veluit omne videri potuisse barbariē.* Alios
mouet *periculū*, q; vel nocētibus, vt proditoribus, aliisue interdū sceleratis me-
ritō, vel innocentibus, & immeritō impendet, vt, apud Virgil. l. 7. *Æneid.* exci-
tatus ab inferis *Æsculapius*, & *vir bis factus, Virbius*: apud S. August. hæresi 49.
Manes, qui antea *Vrbicus*: qui apud Cyril. Catech 6. *Curbicus* apud Scaligerū Eu-
fel. Not. pag. 221. *Cubricus*. apud eundē Cyrillus *ibidem hereticus Mane ipso prior*
Terebintus dictus à seipso postea *Buddas*. apud Xiphilinū post Cæsaris eadē, *Casca*
& *Terētius* Varro, Tribunus plebis: itemq; Valentis Imper. hæretici temporibus,
Theodoti, *Theodori*, *Theodosiūq;* q̄ plurimi, Sigonio testel. 8. Occid. Imperii. Sed
hanc ad rem aptissima videntur D. Ambrosii in *Auxentium*, qui *Mercurini* etiam
quandoq; nomē sumebat; verbal. l. 5. epistolarū: *Auxentius eiicitur, Mercurinus ex-
cluditur. Vnum portentū est, duo nomina. Etenim ne cognosceretur quis esset, mutauit si-
bi vocabulum. vt quia hic fuerat Auxentius Episcopus Arianus, ad decipiendam plebē,
quam ille tenuerat, se vocaret Mercurinum. Mutauit ergo vocabulum, sed perfidiam non
mutauit. Exiit lupum, & induit lupum. Nihil prodest, quod mutauit nomen. Quid sit,
agnoscitur. Alius in Scythia partibus dicebatur, alius hic vocatur. Nomina pro regioni-
bus habet. Habet ergo iam duo nomina. & si hinc alio perrexerit, habebit & tertium.*

Quomodo enim patiatur, ut maneat ei vocabulum ad tanti sceleris indicium? Minora fecit in Scythia, & ita erubuit ut mutaret vocabulum. Sceleratiora hic ausus est. & volet quocumq; perrexerit, nomine suo prodi?

Nonnullos inepto quandoq; pudore adductos audio, ut Sergium Pontificem, cum *asporci* antea vocaretur; apud Polyd. l. 4. c. 10. Reinulphū. l. 5. c. 31. prout Aquisgrani vocata ēt est ea domus, vbi Caluini fuit Synagoga. Quanq̃ Sergio fuisse hoc antea nomen rectē negat Tom. 2. & 11. anno 1009. Baronius. Et huc fortē spectat ē Grammaticis *Crasitius*, cognomine *Passidius* (an *Pachyus* vel *Pachydus*?) qui mox *Pansam* se transnominavit, ut loquitur li. de Gramm. Suetonius. Eademq; de causa, ut familiarū pudori ac famæ confuleretur, mutabantur, Magistratibus annuentibus, mereticum nomina. Plautus Pænulo.

Huc aduenisti hodie in ipso tempore.

Namq; hodie earum mutarentur nomina,

Facerentq; indignum genere questum corpore.

Trahit alios causa, de qua ēt in *S. Paulo* egi vberius num. 6. *honestior*, ut qui dū sacro olim baptismo initiarentur, vetera ppria, vnde cūq; ducta, excusserunt nomina. Cū Ægyptiorum Christianorum, & Confessorū quidam à Gentili Iudice nomen rogarentur, p nomine proprio aliquod alicuius Prophetæ nomen edebant. Hoc. n. ait l. 8. hist. c. 21. Eusebius, *ab illis factitatu erat, q̃ pro nominibus idolorum, quæ erant fortē à parentibus ipsis imposita, noua nomina, facta mutatione, ipsi sibi asciiissent.* *Elia. n. Hieremia, Hesaiæ, Samuelis & Danielis nomine seipso nuncupasse, & germanum ac verū Dei Israelem, qui Iudeis erat in occulto, non solum rebus ipsis, sed nominibus propriè, & significanter explicatis, cōmonstrasse audire potuisses.* Sic apud Bedā l. 5. hist. c. 7. *Ceadualla* Rex, postea *Petrus*. quia Dei & S. Petri amore ductus, regnū reliqrat, ad illius limina venerat, ibiq; baptizari voluerat: apud Marcell. in S. Svibert vita c. 24. qui antea fuit *Herigerus*, postea fuit *Petrus*, quia S. Petri festo die baptizatus: qui *Hathagerus*, postea *Svibertus*. quia à S. Svib. è corporis, animiq; paralyfi ereptus, ibidē c. 29. qui *ELDAK* postea *Bruno*, apud S. Ludgerū epist. ad Rixfridum c. 8. apud Damascen. oratione de imag. & Niceph. alii: apud Lipomanū Tom. 6. *S. Eustathius* eiusq; vxor *Theopiste*, cum *Placidus* & *Traiana* olim dicerentur. Apud Saxonē l. 10. Sueciæ Rex *Olaus*, postmodū *Iacobus*: & nostra ætate tot in India, Iaponia, & Peruana regione Reges, Dynastæ, aliiq; mortales. Noua siquidē in baptismo vita iniri videtur: ideoq; noui mores quoq; ac nouus ardor, & eorū forte, quorū nomina gererent imitatio fuscipiēda. In naturā alioqui statu sit, q̃ scripsit l. 9. c. 1. *Quintilianus; Homines, si aliud acceperunt, quàm quod habuerunt nomen, iidem sunt tamen.* At in gratiæ statu alios esse oportet: non quidem essentia; sed sententiā & vitā.

Sic in Confirmationis sacramento *Hermenigildus* Leouigildi Regis filius, cum fieret ex hæretico Catholicus, & *chrismaretur* (ipsissimum. n. narrantis historici Turonensis libro. 5. cap. 38. verbum retinendum puto) *Iohannes* vocatus est, & qui *Venceslaus* nuncupatus fuerat, *Carolus* postea *quartus* fuit, apud Ænæam Syluium in historia Boëmica. In ipsa etiam sacra chrismatione, cum eam nuper, id est, anno 1602. in Septemb. die festo Natiuitatis B. Virginis Romæ ab ipso S. D. N. Clemente v i i i. acciperet *D. Iustus Caluinus* olim Calvinianus cognomen hoc suum in hæreseos & infandi hæresiarchæ detestationem, abiiecit, & *Iustus Baronius* dictus est, à Reuerendissimo scilicet ac Illustrissimo Cardinale *Baronio*, qui ut hospitio illum vnā cum fratre, menses aliquot, excepit sic & omni semper humanitate ac beneficentiā prosequutus est, atq; ad sacrum illud vnguentum & consignationem vtrumq; deduxit. Sed de hoc ipsemet *Iustus* epistolam ad illum edidit. *S. Adelbertus* Episcopus Pragensis in eadem sacra chrismatione hoc nominis assumpsit, cum prius *Voitechus* vocaretur, ut est in eius vita, & Ge. Pontano lib. 2. & 3. Bohemiæ piæ 15. & 36. itemque in Romanis historiæ S. Abundantij notis p. 133.

Sic

Sic in religiosæ vitæ ingressu: vt *S. Antonius* de Padua, qui pridem *Fernandus*. & hodie, apud Capucinos quidam *Seraphim*, Spiritus alius, aliter alij nomenclatur. Denostro *Bencio* ita Lipsius in Miscellanea centuria epist. 87. *Fui Romæ familiarissimus Plauto Bencio, qui Francisci postea nomen sanctius, cum sanctiore vita assumpt.* f. 93. Et verò etiam hodie apud Græcos vsitatissimum, vt qui Monachi fiunt, & schema τῆς μετανοίας, ἢ ἀγγελικόν (Sic enim ab ipsis monasticus appellatur habitus) fulcipiunt, vt vitam, sic & nomen mutant. vt de se mihi referebat D. *Nectarius* Archiepiscopus Acridanus, qui in baptismo dictus erat *Nicolaus*.

Fuerunt etiam, quæ vt castitatem tuerentur, impuneq; ac sanctè in religiosorum ceteribus laterent, sceminea remouerunt nomina, vt *Ioannes*, quæ antea dicebatur *Susanna*, de qua die 15. Decemb. Martyrologiū & Menæum Raderi p. 110. *Dorotheus* antea *Eugenia* ibidē p. 3. *Eugenius*, antea *Eugenia* de qua Alcinus, Fortunatus, & Althelmus: *Smaragdus*, quæ *Euphrosyna*: *Iosephus*, quæ *Hildegundis*, aliaq; plures, de quibus lib. citato Raderus noster p. 5.

Sic in sacra quoq; ordinatione, vt cum in Sueuonia *Gaudebertum* quendā mittere vellent *S. Ansgarius*, & *Ibo*, eum Episcopū dum crearunt, *Simonis* nomine insignierunt, apud Crantzii lib. 1. Metrop. c. 32. *S. Villibrordus* à Pontifice dictus fuit *Clemens*: pro *Vinfrido*, *Bonifacius*, primus noster Archiepiscopus Moguntinus prout not. 16. l. 3. Moguntiacarū rerum, ostendi. Et in Pontificib. maximis, est hæc iam solennis mutatio, de qua citatis locis *Polydorus*, & *Ranulphus*, ab ipsius videlicet exemplo ducta, qui *Simonem*, *Cephām*, siue *Petrum*, vt suprà etiam tetigi, nominauit, vt quemadmodū nominis, sic & hominis mutatio sit. *Ex verbis*, ait *S. Hierony.* in *Ierem.* 23. & interpretatione nominum sepe res ostenduntur, vt *Abraham*, *Sara*, & *Petri*, & filiorū *Zebedei* vocabula commutata significant, rerū mutationem. Sanè, honoris ergò, *Ephesæ* *Dianæ* Sacerdos, etiam si ante *Pyrrhus*, vel *Dromo* esset, vocabatur postea *Megacles*, *Megabyzus*, *Protarchus*, vt in *Laërtij Xenophontem* notauit *Scholias*tes. Et iis, qui consecrabantur, nomen indebatur nouū, ita vt indigitati, & inter Diuos recepti nomen edere nefas esset, heroumque templa taciti præterirent omnes, vt in *Liuij* l. 1. notat *Gothofredus*.

Iam *Babylonij Assyrii*q; Reges cum nouâ imperij maiestate, vt veteres priuatorum vestes; sic & nomina exuebant, prout differit lib. 6. emend. *Scaliger*: & cui infanti *Thurini* cognomen inditū erat; fuit, procedente tempore, *Augustus Cæsar*, narrante *Suetonio*: & *Zeno* Imperator, qui prius *Ariomestus* apud *Niceph.* l. 15. c. 27. Imperatrix *Eudocia* prius *Athenais*. *Paul. Diac. Misc.* l. 13. omnes videlicet, vel vt nouo sese nomine ad meliora & maiora excitarent: vel eorū fortè aliqui, vt dignitatē famamq; suam augerent. *Herodian.* in *Heliogabalo*: *Alexianus Mammææ filius*, auito nomine in *Macedonis Regis* nomen commutato, *Alexander* nuncupatus est. Nam eum Regem famā per se celebrem, etiā magnopere coluerat *Antonius Seueri filius*, qui huius *Alexandri* pater putabatur. *Philippi Macedonum Regis* vxor *Olympias*, cum esset paruula, vocabatur *Myrtale*, vt ait lib. 9. *Iustinus*.

Eodemq; ferè omnia spectant, qui hominū homines alios nomenclationibus nouis afficiunt: sed isto discrimine, quòd boni & sapientes bonum semper, partim illius, de cuius nomine agitur; partim aliorum intuentur: Mali verò, minusq; sapientes, risum, quandoq; contemptum, vel euentum, vt in *Plauto*, nugatoria multa, quemadmodum qui in *Pseudolo* dicebat: *Frumento affluam, ut ciuitas mihi nomen commutet, meq; ut prædicet, Lenonem ex Ballione, Regem Iasonem.* Et in *Amphitruone*. *Formido malè, ne ego hic nomen commutè meum, & Quintus siā è Sofia.* Centurio quidam dictus fuit, *Cedo vitem*: *Ægyptiorum Regum vnus. Doso*, & alicubi superioribus hisce annis iactatum audiui hoc distichon.

Do sibi mutauit nuper cum Principe nomen,

Rex Do nomen habet: Do capit ACCIPIO.

Phasgur Sacerdos *Ieremiæ* 26. post *Magor*: *Priamus* verò antea *Podarces* apud

Eustathium. 1. Iliad: *Achilles* apud Apollodorum lib. 3. *Ligyra* à patre nominatus fuerat & eius præco Homerus quondam *Melesigenes*, apud Heliodorum. l. 3. & Plutarchum in eius vita. *Plato*, inquit initio libri de dogmat. Platonis, Apuleius; *habitus corporis cognomentum dedit. Namque Aristocles prius nominatus.* Tarquinius prius dicebatur *Lucumo* inquit lib. 5. Strabo. Massiliensis *Belta*, post dicta *Aristoxena*, Milto *Assasia*, Melitta *Mania*, Charitoblepharos *Lampero*, vti refert lib. 13. Athenæus. *Diocletianus*, inquit Victor, *donec imperium sumeret, Diocles appellatus. Vbi orbis Romani potentiam cepit, Graium nomen in Romanum morem conuertit.*

Est autem illud commune, quemadmodum editus non ita pridem R. noster P. Alphonsus Salmero in prolegomenis Euangelicis docet; censeri potestatis & dominatus argumentum, nouas aliquibus, quæ quidem ratæ habeantur, appellationes tribuere. Sic seruis olim suis quæ libuisset nomina dabant domini, & ab iis erant *Quinctipores, Publipores*, & similes, de quibus Politianus Miscella c. 31. *Quin & libertate dum eos donabant, suo etiam ipsos nomine ornabant, siue cum syllabæ alicuius additione, siue simpliciter, prout lib. de Rom. nominibus, firmat Sigonius. Hinc apud Gellium l. 17. cap. vltimo. Liuius Andronicus, apud Ciceronem lib. 4. ad Atticum epistola 14. T. Cæcilius M. T. Tiro, M. T. Laurea.* Et iis, qui adoptabantur, apud Dionem. lib. 40. & 46: & iis qui ciuitate donabantur apud Ciceronem lib. 3. epistola famil. 36. & Cæsarem lib. 1. de bello Gallico: iis, qui aliam in familiam transibant, apud eundem Ciceronem lib. 2. de legibus: iis, qui hæredes scribebantur apud Ciceronem lib. 7. ad Atticum epist. 8. Ouid. l. 15. Metamorphos. Briff. lib. 7. de formulis. Ita apud Spartianum Seuerus Imperator fratrem suum non amplius *Basianum*, sed *Aurelium Antonium* vocari vult. Vxorem suam Theodosius non *Athenaidem*, sed *Eudociam* apud Nicephorum lib. 14. c. 24. & in diuinis istis libris nonne, ab Ægyptio Pharaone vocatur Ioseph *Tsaphnet Paheneach*. Genes. 41. v. 45. ab Neco, Iosia filius Eliacim, *Ioachim*. & Reg. 23. v. 34. à Nabuchodonosore Mathanias huius Ioachimi patruus, *Sedecias* eodem lib. c. 24. v. 17. ab Eunuchorum Babylonicorum præposito Daniel, Ananias, Mifael, & Azarias; *Balthasar, Sidrach, Misach, Abdenago* Daniel. 1. v. 7. Henrico II. Francorum Regi displicebant *difficilia* quædam quorundam nobilium nomina, ideoque mutare illa volebat, prout à Michael de Montaigne scriptum. l. 1. cap. 46. vbi & alia de nominibus plura. *Penes quos est rerum quarundam dominium.* (ait Moyse Barcepha Comment. de paradiso p. 1. cap. vlt.) *ij, quibus volunt nominibus res eas censent, sicut possessor ea, quæ possidet.* Idemq; in Danielis caput 1. refert S. Hieronymus; & aperte colligitur ex Genes. 2. v. 19. Est hæc etiam causa sanctis Angelis, Deoque ipsi communis: imò ei tantò magis propria, quantò verior ipse Dominus: itemque cæteri fines boni omnes, siue ad illius, qui nominatur, siue ad cuiuscunque alterius doctrinam & vtilitatem spectant, quantò ipse sapientior & melior, adeoque qui sapientia & bonitas ipsa est. Ideoque vt ostendat quid ipse sit, & quid seruis suis, quidue per eos aliis velit facere, nomina dat, aufert, mutat. D. Hieronymus in Daniel. c. 1. *Dominus in bonam*, ait, *partem nomina mutat antiqua, & ex rebus imponit virtutum vocabula, vt Abram, Saram.* In Euangelio quoque Simon, Petri nomen accepit. S. Chrysostomus homil. 18. in Ioannem: *Simonem Petrum appellauit, Iacobum verò & Ioannem filios tonitru.* *Quamobrem? vt ostendat se eundem esse, qui vetus dedit testamentum.* Ipse est, qui aptè nomina imponit, qui Abram Abraham, & Sarai Saram, Iacob Israel vocauit. Multis à natiuitate nomina imposuit, vt Isaac, Samson, vt iis quorum meminit Isaias & Osee. Quibusdam quæ à parentibus acceperant, appellationem mutauit, vt predictis, & Iesu. Mos etiam antiquus erat, à rebus nomina imponi, quod & Helias fecit. Hoc autem non temerè fit, sed vt ea appellatio imponatur, quæ sit diuini beneficij perpetuum monumentum, & memoria, per predicta nomina, auditorum animis imprimatur. Post Saræ verò mortem fuit Abrahæ vxor, de qua Quæstionibus in Genesin ita

ita D. Hieronymus: *Cetura Hebræo sermone copulata interpretatur, aut coniuncta. Quam ob causam suspicantur Hebræi, mutato nomine, eandem esse Agar, quæ, Sara mortua, de concubina transferit in uxorem.* Ita sane. Suspicio hæc Iudæorū est, uti ostendit R. Eliezer c. 30. mutati tamen nominis causas duas dat alias: *Vnam*, quod femina esset *mekutera miccol mine besamim*, id est, instructa & perfusa omni aromatum & odoramentorum genere: *Alteram*, quod *mabeseba nahim cakketoreth*, id est, bona & suauia eius essent opera instar suffimenti & aromatis.

QVÆSTIO V.

Speciatim cur Josue nominis facta mutatio?

CUm enim duo illa nomina, eandem, ut dixi, rem significant; meritò nunc, cur ex vno factum alterum sit, quæritur. In eadem siquidem lingua, etsi vim synonyma eandem habeant, non tamen absq; causa, in propriis hominum appellationibus vnum pro altero ponitur. Habent hæc quatuor eandem notionem *Nicodemus*, *Demonicus*, *Laonicus*, *Nicolaus* (omnia enim populi victorem, *populidomum*, ut in *Elencho* contra me suo interpretatus est non ita pridē Scaliger, seu *populi domitorem* significant) si quis me tamen trium primorum nomine aliquo vocaret, (ut hæreticus quidam Doctor, dum irā nescio quā incensus, librum contra Societatem nostram apparasset, faciebat,) non audirem. Cur igitur ex *Hosea* factus *Iehosua*? Notant pleriq; omnes magnū quid & beatum portendi, dum ex sacri sui tetragrammati nominis *Iehoua* literis vnam aliquam alicui addit Deus, quemadmodum, ut suprà visum est, *Abrahamo* addidit *n*. Sed additionis huius alia causa memoratur eodem illo Gen. 17. causa. & si per eiusmodi additionem magnū & faustum quid portenderetur, an per detractionem abiectum & infustum quidpiam non ostenderetur? Ideoque misera & malè admodum mulctata fuisset à Deo *Sara*, quæ nominis illius sacri literam primam *Iod*, uti suprà q. 4. dictum, amisisset. R. P. Salmero loco citato per *Iod* huius additionem, sæpe notari ait *quandam diuinitatis & perennitatis communicationem*. At eo ipso, tanto dono spoliata fuisset *Sara*, & eodem auctus incestus ille Dauidis filius Ammon, qui 2. Reg. 13. v. 20. *Aminon* vocatur. Possunt ista quidem sic obici: attamen illud fatendum, vnius eiusdemq; literæ non vnam eandemq; ubiq; vim esse: sed quamnam hoc aut illo loco habeat, à circumstantiis petendum, prout etiā suprà c. 1. q. 2. ad 5. de phrasis alicuius sententia dicere memini. Hoc ergo, de quo iam quæstio est, elementum *Iod* pronominis quandoq; vicē fungitur. & sic Abrahamæ coniugis dignitatē amplificare cum vellet Deus, *Non*, aiebat, *volo eam vocari amplius Sarai*, id est, *principem meam*; sed infinitè siue absolute, *Sarā*, id est, *Principem*. Hoc enim illo maius multo, cum seruorum ancillarumq; quælibet dicere possit *dominam suam*, *Sarai*, id est, *principem meam*: at non præcisè & absq; coarctatione, *Saram*, id est, *principem*. Alias idem *Iod* paragigmaticum est, ut ab Hebræorū Grammaticis notatur; aliàs meioticon siue imminutiuum, ut in *Aminon*. Licet igitur iis ad stipulari, qui ex sacro illo nomine magnum quid & faustum, quandamq; diuinitatis & æternitatis delibationem Iosue tributam significari existimant. Hæc enim elementi huius ad prius nomen accessio, neq; frustra facta est, neq; in vituperationem, sed in laudem & gloriam. Adq; id mihi etiam asserere videtur Rupertus c. 13. in Iosue, & ante ipsum loco citato S. Hieronymus, dum ait: *Osee lingua nostra saluatorem sonat, quod nomen habuit etiam Iosue filius Nun, antequam ei à Deo vocabulum mutaretur: & additum est eius nomini, dominus, ut Saluator Domini diceretur.* Quomodo priori Osee nomini, secundum sanctum istum Patrem additum est *Dominus*? Quomodo ex Salvatore tantummodo, factus est *Saluator Domini*? sanè nō aliter quàm quod princeps nominis illius tetragrammati litera, quod ut Exo. 6. proposui, ferè semper à nostro Interprete & 70. *Dominus* verti solet; vetusto illi nomini præposita est. & etiamnum hodie apud Rabbinos duæ istæ

istæ literæ *ד* Dominum Deum quandoque significant. Si quis tamen vellet, opinari etiam queat, D. Hieronymo visum esse, per literæ huius accessum, accessisse notam & significationem nominis *ד* quod etiam non raro *ד* & Dominus verti solet, vt Psal. 117. ter aut quater. Dicitur autem *Domini Saluator*, non quòd Dominum saluet, sed quòd per eum, saluet Dominus.

Addo verò adhuc quatuor. *Primum* est, diuino instinctu & prophetiâ id factum, vt non re tantum, sed ipso etiam nomine veri Saluatoris, nostrique Domini IESV CHRISTI figura, expressissimusque typus foret *Iosue*. qua de re postea vberius. q. 6. *Alterum*. *Iod* est Hebraicarum literarum omnium minima, vt apud Lucianum dialog. *de iudicio vocalium* traditur, aspectuque ipso probatur; & designat minimam, vilissimamque naturam nostram; quam, vt saluaret nos, assumsit IESVS CHRISTVS Dominus noster. Lepidè verò potius, quàm verè apologum de minimæ huius literæ ad hoc nomen adiunctione scripserunt Iudæorum Rabbini in Thalmud Hierosolymitano, *Seder 2. Tractatu Sanhedrin*, c. 9. Tom. 2. f. 20. colum. 3. Fingunt enim ipsum *Iod* apud Dei tribunal queri, quòd malè admodum habeatur. Fuisse olim se in nomine *Sarai*, nunc per summam se iniuriam exturbatum. Salamonem ex eo, quod scriptum est Deut. 17. *Rex non multiplicabit sibi uxores* *לֹא יִרְבֶּה* detraxisse *Iod*, & fecisse *לֹא יִרְבֶּה* id est, sibi multiplicabit uxores. Respondet verò ipsi summus Iudex tria. *Primum*. Fuisse ipsum in foeminæ nomine, sed fore deinceps in viri, & viri summi *Iosue* scilicet vocabulo. *Secundum*. Fuisse olim in fine, fore nunc in principio. *Tertium*. *Iod* valere quidem numerum denarium, sed in Sarah & in Abraham eum compensari accessione duplicis *ד* *ד*. quæ bis quinq; sunt. D. Epiphanius hæresi 8. p. 14. Gr. tribus infimis lineis docet *Iod* significare decimas, quæ erant symbolū seu typus IESV. cuius prima litera est *Iod*. *Tertium*. Ita *Iod* istud ad prius *Osee* nomē accessit, vt nullam eius literam extruderet, nihil adimeret, sed è literis suis integrum nomen relinqueret. Nostra quoq; natura eo modo diuinæ hypostasi & naturæ vnita est, vt istam nihil immutaret, ei nihil penitus auferret: sed illam retinuit integram Dominus noster, nostramque simul asciiuit. In sono quidem, qui vocalibus efferri, & hodie apud Hebræos punctis exprimi solet, mutatum aliquid videtur. (Nam olim *Osea* postea *Iehosua* dictum est) nisi Abulensi quis accedere vellet, de quo supra. Sed eo ipso significatur ea mutatio, quæ in IESV CHRISTO è duabus illis naturis iam quadantenus composito facta est, dum, ob nouæ naturæ accessionem, nascitur Deus, adolescit, ambulat, facit, sitit, moritur. *Quartum*. Sit quamuis *Iod* literarum minima, est apud Hebræos tamen, Syros & Chaldæos, illarum omnium fons & origo, è qua componuntur ipsæ ac efformantur, vt in libro de literis Phœnicum, ostendit Postellus. Et humanitas nostra, sit licet ipsa vilis, quando tamen *Osee* ipsi & Saluatori Deo copulata est, creaturarum omnium caput effecta est, à qua pendent Angeli, & omnia, quæ facta in cælo & in terra. Quid, quòd *Iod*, futuri etiam characteristica est? vt iste *Iosue* salutem allaturus significaretur, & futuri veri *Iosue* seu Saluatoris typus intelligeretur? ille verò ita esset verus Saluator, vt veram tamen salutem ab eo in futuro potius sæculo expectare oporteat: De ipso enim dicit in futuro Angelus Matth. 1. v. 21. *Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum*. Sed de his, suum esto cui libet iudicium.

QVÆSTIO VI.

Quando facta nominis hæc mutatio?

SCRIBITUR ea mutatio paucissimis à Moyse Num. 13. eo tempore, cum in Chanaan exploratores ipse mitteret. Sed fuisse iam antea factam, probari videtur

detur ex iis locis, vbi ante illud tempus, *Iosue* semper *Iosue*, nusquam verò *Osee* vocatur. Exodi. 17. 24. 32. 33. Numeri. 11. Opiniones sunt tres. *Prima*, factam esse hanc mutationem, cum exploratorum legatio illa institueretur. ideoque antea per anticipationem *Iosue* vocatum. Cum enim Exodi, Numerorumque libri, post res prope omnes in Ægypto & deserto gestas, scripti sint, posunt, in rerum gestarum narratione, vti nominibus, quæ posterius erant imposita. Ita quæstione 55. Anastasius Nicænus, Iustinus contra Tryphonem, D. Augustinus lib. 16. contra Faustum cap. 19. Thostatus & Oleaster. *Secunda* opinio ipsius Origenis homil. 1. in *Iosue*; post reditum ex ista legatione ita vocatum fuisse, cum tumultuantes, mœrentes, desperantes, monendo & exhortando, ipse compesceret, consolaretur, erigeret. *Tertia*. Ab Oleastro indicata, & ab Origine approbata homil. 11. in Exod. D. Augustino serm. 93. de tempore; Theodoro quæstione 34. in Exod. iam olim, cum primò aduersus Amalecitas bellum gesturus mitteretur, id nominis sortitum. Et videtur id veritati magis consentaneum. Quemadmodum scriptura non vocauit *Abraham* priusquam ille hoc à Deo nomen accepit, sed semper *Abram* tam in Hebræo & Græco, quàm Latino textu, ita etiam non *Iosue*, sed *Osee* vocasset. Quid enim anticipatione illa opus fuisset? Congruitque ista sententia rectè iis, quæ de pulcherrimo *IESV* nostri typo notauit eadem homil. Origenes, dum ait: *IESV* nomen primò inuenio in Exodo, & volo intueri quando primò nomen *IESV* cognominatur. Venit, inquit, Amalech crastino. *Moses* confitetur non posse & expugnabat Israel, & dixit *Moses* ad *Iesum* in Raphidim. Hæc est prima appellatio *Iesu*. Elige, inquit, tibi viros potentes ex omnibus filiis Israel, & egredere & conflige cum Amalech crastino. *Moses* confitetur non posse se exercitum ducere; confitetur se non posse obtinere, quamuis eum de terra Ægypti eduxerit. & ideo, inquit, vocauit *Iesum*, & dixit, elige tibi viros, & egredere. Vides cui bellum gerere cesserit aduersus Amalech. In hoc primò nomen discimus, vbi eum primò videmus ducem exercitus: non cui *Moses* iniunxerit principatum, sed cui cesserit principatum. Non potest *Moses* eligere viros potentes, Tu, inquit, elige tibi viros potentes ex omnibus filiis Israel. Et factum est, cum extolleret manus suas, inualecebat Israel: Cum autem deiiceret manus suas, inualecebat Amalech. Tunc ergo inualecit *Iesus* magis, & tunc vincit, quando *Moses* erigit manus suas. Victus autem est populus ille ab Amalech, quoniam iam non erigebat manus suas, sed erant demissa deorsum. Illi sunt enim, quibus dicitur, Si crederetis *Moyse*, crederetis utique & mihi, & ecce vultis me occidere, qui legem non facitis. Cessante namque lege apud illos, & operibus legis, qui dum suam iustitiam quarunt statuere, iustitia Dei non sunt subiecti, demissa sunt manus *Moyse*, inualuit incredulitas, vincitur populus. Ideoque posset Numerorum textus ex Hebræo & Græco verti sic. Vocaueratque *Moses* *Osee* filium Nun, *Iosue*. Lactantius lib. 4. cap. 17. *CHRISTI* figuram gerebat ille *Iesus*, qui cum primò *Auses* vocaretur, *Moses* futura præsentiens, iussit eum *IESVM* vocari, ut quoniam dux militiæ delectus esset aduersus Amalech, qui oppugnabat filios Israel, & aduersarium debellaret, per nominis figuram & populum in terram promissionis induceret. Et idcirco etiam *Moyse* successit, ut ostenderet nouam legem per *CHRISTVM IESVM* datam veteri legi successuram, quæ data per *Mosen* fuit. Tertullianus aduersus Iudæos: Dum *Moyse* successor destinaretur *Auses* filius Naue, transfertur certè de pristino nomine: incipit vocari *IESVS*. Nam prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia *IESVS CHRISTVS* secundum populum, quod sumus nos, nationes in saculo deserto commorantes antea, introducturus esset in terram repromissionis melle & lacte manantem, id est, in vitæ æternæ possessionem, quæ nihil dulcius: idque non per *Mosen*, id est, non per legis disciplinam, sed per *IESVM*, id est, per nouæ legis gratiam prouenire habebat circumcises nobis

nobis petrina acie, id est, CHRISTI præceptis, (Petra enim CHRISTVS multis modis & figuris prædicatus est) ideo is vir, qui in huius sacramenti imagines parabatur, etiam dominici nominis inaugurator est figura, ut IESVS nominaretur. Iterumque postea: IESVS ob nominis sui futurum sacramentum, id ei nomen suum confirmavit, quod ipse ei indiderat. quia non Angelum, nec Ausen, sed Iesum eum iusserat exinde vocari.

QVÆSTIO VII.

An Iosue rectè à quibusdam Auses vocetur?

IN recognitionibus Clementis nãuos quosdam notat, qui cum suis quibusdam notis illas edidit, Lambertus Gruterus, & quartum nãuum hunc tradit, quod *Iosua* illæ *Ausem* vocent. Addit tamen, *nisi fuerit binominis, aut ipsius epitheton, ac tunc fortassis Ausi nomen viri apud Nehemiam c. 11. quod fortem robustumque significet.* Sed in meridie id caligare est. Nam prius illud *Iosue* nomen, *Oseam* scilicet, vertunt ipsi Septuaginta Num. 13. *אֹשֶׁי*, *Ause*. Vnde ut ad Græcam Latinamque nominum formam accederet propius, factus *Auses*, eo modo, quo dicitur *Anchises*. Sicque non Græci tantum Patres, ut loco citato Origenes, & Cyrillus; sed Latini etiam loquuntur, ut lib. contra Iudæos c. 9. Tertullianus, & l. 3. contra Marc. *At Iesus Nave filius, Auses ante vocatus.* S. tamen Hieronymus loco sæpius citato; *Malè, inquit, in Græcis codicibus & Latinis legitur Ause pro Osee.* Verum vna hic ex eodem ipso D. Hieronymo in epistola de Melchisedech ad Eua- grium regula, quæ ad plurima utilis est; ponenda. *Vocalibus, ait, literis perrarè utuntur Hebræi, & pro voluntate Lectorum atque varietate regionum, eadem verba di- versis sonis atque accentibus proferuntur.* Nunc igitur quia in Ause duæ sunt syllabæ, aut de priore, aut de posteriore lis est. De priore dico primò, quæ apud Hebræos aspirantur, eam sæpissimè à Græcis & Latinis, maioris suavitatis causâ, le- nius efferri, uti etiam monet in vita sua Iosephus. *Deinde, quæ à nobis in Hebræo legitur ho, à quibusdam pronunciatam au, & vel o, ut in Mose dicebam Exod. c. 2. & terra Hus à 70. dicitur Ausitis Iob 1. & patet apud Syros, quibus Ioseph Iau- seph est, ut in Syriaco testamento semper scribitur Matth. 1. & alibi. Mendum tamen in Anastasij Nicæni quæstione 55. cum Nauses dicitur. De posteriore verò syllaba non ita multo post dicam. Obseruabis verò apud Herodotum lib. 4. po- pulos Africæ quosdam esse, qui vocentur μάχλεις, & Αυσῆς, quorum illi so- lum occiput, hi solum sinciput comati.*

QVÆSTIO VIII.

An Jehoua idem apud Hebræos quod Iesua?

IN harmonia sua Euangelica, dum insulsißimam illam, de qua postea; *IESV* nominis originationem profert hæreticus Andreas Hosiander, de *Ie- hosua* semper, de *Iesua* nunquam omnino pugnat: ita ut duo ista eadem prorsus esse, vel negasse, vel ignorasse potius videatur. Ecce tamen clarissima è scriptu- ris ipsis lux. Haggæi cap. 1. v. 1. filius Iosedeci Pontifex maximus vocatur in He- bræo *Iehosua*, & postea semper tam in eodem Propheta vers. 12. & 14. & c. 2. v. 3. quàm in Zacharia cap. 2. vers. 1. 3. & 8. Sed Ezræ 3. v. 2. idem est *Iesua*, & vers. 9. cap. 10. 18. Nehem. c. 12. v. 26. idemque nomen legi potest Esd. c. 2. v. 36. & 40. 2. Paralip. 31. v. 15. ubi noster Interpres ipsumet nomen retinuit, nisi quod proli- tera vltima repohit *e*, de qua sequente quæstiuncula. Videri queat capite 1. de locis noui testamenti, Caninius & Carbaiala lib. de instit. Theol. c. 36.

QVÆSTIO IX.

An Iehosua rectè dicatur Iosue?

NOuatores in ore, suisque versionibus habent non infrequenter *Iosua*. Lutherus quidem in Germanica, Castalio in Latina. Sed Interpreti Latino *Iehosua*, vel *Iosua*, nunquam, sæpe verò *Iosue*, interdum etiam *Iesus*, uti & in Græcis est, de quo postea. Et *Iosue* quidem in Patrum, Scriptorum, Ecclesiarumque omnium usu celebratus est, ut quin rectè isto modo vocatus sit, ambiginihil possit. Causa tamen explicanda. Solent Hebræi etiam hodie, cum suum illud sceua subseribunt, ita raptim primam illam syllabam proferre, ut ex ea & secunda vnam tantum efficere videantur, ut *Ihosua* sit, in quo tamen & aspirationem libenter, ut supra dictum, deterunt Græci & Latini. Sicque etiam ex Iehuda, *Ihuda*, & *Iuda*. Sed postrema tandem litera, quæ iisdem Hebræis *hain* est, cur in *e* mutata? Respondendum literam *hain* pronunciari esse difficillimam non nobis tantum, sed ipsis etiam Hebræis & Syris, prout in *Thisbi* testatur Elias, & sequente rursus quæstione repetetur. Ideoque in ea maxime fit, quod S. Hieronymi regula, quæ quæstione 7. posita est, aiebat, ut à variis variè, pro locorum temporumque varietate, proferatur & scribatur. Videtur porro interdum prolata quasi *e*, & exinde nobis *Iosue*, *Bersabee*, *Sue*, *Bale*, *Osee*, ut rectè in quinquagena cap. 23. notauit Antonius Nebrissensis. Quin & apud Eusebium lib. 6. Histor. cap. 25. in Græco liber hic vocatur *ιωσὴ*. Ideoque nimium nouitatis & vanitatis apparet studium, si *Iosue* horreatur, & *Iosua* tantum dicatur, præsertim cum è scripturis *Iesua* saltem dici potuisset, qui tamen, ut antea etiam notatum, eandem ob causam, *Iesue* à nostro Interprete dicitur. Improbauit tamen hac in re Luthericam, Castalioniamque temeritatem Caluiniana frons, cui & in Gallicis Bibliis retinetur *Iosue*.

QVÆSTIO X.

Sitne idem nomen Iosue, & Iesus?

NEgant id triplicis generis homines. *Primi* sunt, quibus videtur duci *I E S V S*. *Δὲν τὴν ἰατρούειαν*, Ionicè *ἰατρούειαν*, id est, mederi. Epiphanius hæref. 29. S. Cyrillus Hierosolymitanus catech. 10. istudque fortassis voluit etiam S. Bernardus, cum de *I E S V* medico agit sermone 6. in Vigilia Natiuitatis, & clarè affirmat Moscopulus *de schedis*. *Alteri* sunt Galatinus lib. 3. cap. 20. Pagninus in Hebraicarum nominum interpretatione, Iansenius Concordiæ cap. 7. qui *Iehosua* interpretatur, *D E V S saluabit*, aut *Deus salus*. Præter hos *tertius* est antea citatus è Nouatorum turba Osiander: & è Catholicis quidam apud Alphonsum Mendozam quæst. 10. positiua. Voluit enim ipsum *I E S V* nomen ab Hebræo duci tetragrammato, vel potius idem cum illo esse, quasi foret *Iehesuh*. Sed refutantur omnes clarissimè, *primò* quidem ex Græco textu, qui toto hoc libro, & aliis in locis tam multis, ubi Hebraicum *Iehosua*, vel *Iesua* est, semper *Iesum* vertit: Semel *ιωσὴ* 1. Paralipom. 7. vers. 27. Noster verò interdum *Iosue*, vel *Iesue*, crebrò etiam *Iesum*, ut Abacuc. 3. Haggæi 1. & 2. Zachar. 3. & Esd. 2. vers. 2. cap. 3. vers. 2. Nehem. 12. Ecclesiast. 46. 1. Machabæor. 2. & lib. 2. cap. 12. Deinde Matth. 1. vers. 21. ait Angelus, *Vocabis nomen eius I E S V M*. Quid ita? *Ipse enim saluum faciet populum suum*. Prorsus in *Iehosua*, seu *Iosue* nomen, & *salutis* radicem digitum intendit, quemadmodum si de quopiam diceretur: *Doctor vocabitur. Ipse enim alios docebit. Rex dicatur, quia reget. Index nominetur. Nam iudicabit*. Idemque docet ipsemet Iesus Sirach Ecclesiast.

fiaſt. 46. verſ. 1. dum dicit: *Iosue magnus ſecundum nomen ſuum, in ſalutem*, ſive vt Græcè eſt, *IESVS fuit ſecundum nomen ſuum magnus propter ſalutem electorum ipſius*. Adderem etiam Origenem, D. Hieronymum, Theophylaſtum in Matthæum, Iuſtinum Apol. 2. pro Chriſtianis, Damascenum lib. 1. c. 12. & aliorum Patrum, omniumque Doctorum agmina. Sed qui Angelo non credit, homines quid vereatur? In Claudiano Gentili alioquin, vt à D. Auguſtino lib. 5. de ciuitate Dei accepimus; Poeta, eſt contra vanos Poetas epigramma, in quo ſic:

Regnantem Dominum iam lingua fatetur IESVM

Nomine quo fundata ſalus ſtat noſtra, fidesque

Nititur, æterna tendens in ſecula vite.

Non eſt tamen ſilentio prætereundum, vocem illam, quam finxit Oſiander, *Iehesuh*, eſſe ineptiſſimam. Nam non fert orthographica Hebræorum ratio, vt cùm deſinit in *he* dictio aliqua, prægrediatur, *vau ſchurek*, adeo vt quæ apud illos in *he* dicuntur quieſcere, hoc ipſum quandoque in *Iod* commutent. Addit loco citato Caninius, alia re, quæ nomini ad eſſe in primis debet; adhuc vocem iſtam carituram; ſignificatione ſcilicet. Oportebit enim יחשה à ישה oriri, quod in Hebraica lingua verbum omnino nullum eſt. Satis tamen id firmum non arbitror. quia vſitatiffimum Hebræorum *ieſch* ſive *eſt*, & alia quæ ab יח sunt. Quod ſi hoc non vſitatum dicat Caninius, idem & de ipſo יח audiet. Satis omnino ſunt ad Nouatoris commentum hoc explodendum, quæ allata ſunt alia, præſertim cùm ne vnâ quidem, in qua ponderis aliquid ſit, rationem afferat. *Prima* eſt; In libris quibuſdam ſcribi tantummodo יח. At ſi à ſalute foret, nullo eſſet pacto ferendum detrahi יח vltimum. At in Thalmudicis Iudæorum libris tantummodo ita ſcribitur. Ita eſt. Attamen id ipſum fieri malè, fatetur & docet ipſemet Iudæus Aben Ezra præſatione in Geneſin, itemque Rabbinus alius, Elias in Thiſbi dicens. *IESV dicunt Chriſtiani eſſe ſuum Meſſiam. Vocatus eſt יח ex præcepto Angeli Gabrielis יח id eſt, quia ſaluaturus eſſet mundum vniuerſum à gehenna*. Videm quàm perſpicue propoſitam ſalutis radicem, indicent, meliusque intelligant Iudæi, quàm hæreticus Oſiander?

Due tamen cauſe ſunt, cur abſque *hain* ſcribere voluerint impij Thalmudici. *Vna* eſt, quòd Saluatorem ſuum IESVM CHRISTVM Dominum noſtrum non agnoſcant: eique tam nobile nomen inuideant, vt idem fatetur Elias. *Altera* quòd eum imitati ſonum ſunt, quem Chriſtiani, quibuſcum habitant, efferendo nomine hoc, edunt. Non enim Hebraicum illud *ieſchua* ſonant, ſed *Ieſu* vel *Iezus*, inquit idem Rabbinus Elias, qui & cauſam ſuprà quaerit. 9. *tertiam* ſubdit, quòd *hain* diffiſſimè pronuntiationis ſit. Vnde & hunc ex Aben Ezra laudat canonem. *Quiſquis lectionem ipſius chet & hain in prima ætate non didicerit, eas literas nunquam tota vita ſua pronuntiare poterit*. Et ſanè ob hanc ipſam cauſam iidem Thalmudici, & Syri literam eandem in aliis etiam nominibus, in quibus vel odij & impietatis, vel Chriſtianorum imitationis ratio nulla eſt; omittunt. Dicunt enim pro *ſchaba*, *ſab*, id eſt, ſeptem, pro *Ketia*, *Keti*, id eſt, abſciſſus; pro *thereheſar*, vel *baſar*, *thereſar*, id eſt, duodecim. quo nomine librum Minorum Prophetarum, quia ij Prophetæ xii. appellant, vt in Galeato Prologo ſanctus oſtendit Hieronymus: pro *arba aſer*, *arbiſar*, id eſt, quatuordecim. Pro *Behal*, *Bel*, id eſt, Beluſ. hancq; cauſam vnâ dant Genebrardus in Iſagoge ſua Rabbinica p. 37. & Chaldaë Merceri, aut Druiſij Tabulæ in principio. *Altera* tamen Oſiandri ratio eſt; ſi eſſet *Ieſus Iehofua*, potius interpretandus eſſet *ſaluandus*, quàm *Saluator*. Sed loquitur ita homo imprudens, quaſi vel *Iehofua*, vel *Iosua* eſſent participia, quæ *peoulim* vocantur, cùm nomina propria ſint, & prius illud ne participiorum quidē principia habeat, q. alioquin eſſet *iaſchuah*, vel potius *moſchuah*, ſicuti & *Moſchia*, qui ſaluat in lib. Iudicū, vt ibi dicitur. *Tertia*, ſcribitur *Ieſu* apud Arabes biſyllabum

bum *Isa* scilicet. vel vt in libro CHRISTI zelo scribitur *Ice*. Quid tum quæso? Etiam apud nos cum Græcè non pronunciamus, *I E S V* disyllabum est. Similiterq; *Iesua* apud Hebræos, qui pronunciare laborant accuratiùs, vti vel ex cap. 2. pag. 1. Bellarmini Grammaticæ discitur. Neque verò illud, quod in Arabico Turcarum Alcorano bisyllabum nomen est, ad rem quidquam facit, cum per *hain* illic initio scribatur, vti etiam Baiazetis filius *Sultan Isa* in *Tuchasin*, & Scaligero lib. 2. Ifagog. p. 149. certumque sit, multa in Alcorano scribi, legique deprauatissima, vt pro *Esa*, *Beelzebub*, & *Euangelio*, *Eles*, *Iblis* & *Engil*. In Arabicis libris aliis frequens per *hain* *Iasue*, vti monet loco indicato Caninius. Nulla igitur Nouatori vllius momentiratio.

Sed de citato in opinione prima S. Epiphanio norit Lector, eum propter Græci verbi similitudinem, à medicina quidem *I E S V M* duxisse: prout & alij ab Syro *asa*, quod itidè sanare significat: sicuti etiam quidam *Cepham* κεφαλὴν, quòd Ecclesiæ caput sit S. Petrus; dixerunt: & *ιεροσόλυμα*, quasi sacram Solymam Eusebius & Egesippus: nequaquam tamen verum, quod ab Angelo traditum, & hic expositum est; etymon negasse, sed ipsum etiam adiunxisse, prout contra Iosephum Scaligerum docui lib. 3. Trihæresij c. 1. & lib. 5. Minerualis c. 1. Eandem illam nominum allusionem intuitus est S. Cyrillus. Sed Angelicam semper etymologiam tenuisse videtur S. Bernardus, qui & ferm. 1. in Vigilia Natiuitatis, *Quare*, ait, *vocabis nomen eius I E S V M*, nisi quia ipse saluum faciet populum à peccatis eorum? Excedit pietas *I E S V* omnem peccatorum quantitatem, seu numerositatem. Videatur & S. August. ferm. 8. de verbis Apostoli c. 6. & 7. Neque obstat, quòd *I E S V M* dixerit S. Bernardus, *Medicum*. Id enim ex operibus, non ex nomine *I E S V* affirmatum: aut si ex nomine, nō ex eius etymologia, sed ex significatione. quia & Medicorum est, salutem curare, corporaq; saluare. Vnde L. 7. c. 25. Cæsarius ex Ecclesiast. c. 38. *Altissimus de terra creauit medicinam, id est, ex carne Virginis MARIÆ, Saluatorem. I E S V S interpretatur Saluator, siue salutare, quia Saluator medicus est, & salutare medicina*. Sed quid est, quod Eusebius lib. 4. Demonstr. c. vlt. *Iesum* aut *Iosue*, non simpliciter *Saluatorem* & salutem, sed σωτήριον θεῶν, id est, salutem Dei significare inquit? Respondeo, videri eos putasse duas in isto nomine coaluisse voces *iescha*, id est, salutem & *Iah* vel *Iehouah*, quem per *ιάω* exprimebant, vt ex Theodoretò intelligitur q. 15. in Exod. indeq; vel corrigendus vel intelligendus Theophylactus in Matth. 1. & Moscopulus de schedis, cum dicere videntur ab *ιάω* venire *I E S V M*, quòd apud Hebræos σωτηρίαν significet ista *ιάω* vox.

QVÆSTIO XI.

Quomodo ex Hebræo factum nomen Iesus?

Modi huius explicatione desperare videtur in Matth. 1. Maldonatus, cum ait, *Septuaginta Hebraicum vocabulum ad Græcam vt potuerunt, aut vt sciuerunt; formam reduxerunt*: Sed animosior est, qui scribit in hæc verba c. 23. *Quinquagenæ suæ Antonius Nebrissenis: Septuaginta interpretes, qui primi sacras literas ex Hebræo in Græcum sermonem vertere sunt ausi, ex Iehosua ιησὺν fecere, expuncta videlicet he litera, cum apice holem, quod & aliis compluribus in locis fecerunt, præcipuè in tribus illis literis, quæ sunt Græcis & Latinis omninò incognitæ ψ, π, ρ, quas aliquando retētis apicibus, aliquando cum suis apicibus dispuerunt, id quod discurrentibus per nomina sacra Scripture licet videre. Sed cur Græci huic particula terminationem in vs syllabam per & diphtongum dederint, atque in eadem accentum circumflexum collocarint, non potui reperire quengquam, qui mihi diceret. Sed cum Græci nunquam circumflectant ultimas dictionum syllabas, nisi sint contritiæ ex synaresi, neque ex quacunque synaresi, sed ex ea tantum, quæ sit ex acuta & graui, cæpi inquirere, an eiusmodi essent in Hebræo syllabæ, quæ possent per synaresin in vnâ syllabam coagmentari,*

id quod manifestè deprehensum est, cum in Iehosua in penultima sit accentus acutus, & in ultima gravis, ex quibus contractis coalescit syllaba, in qua desiderat accentus circumflexus collocari. At dictum antea, quas doctus iste vir duas in Iehosua facit syllabas, vnicam tantum esse. Ideoque veriùs faciliùsque dicemus, immediate non ex Iehosua, sed ex Iesua I E S V M factum esse. Hoc vnum idemque valere cum illis viderunt 70. vt supra ostensum: & quia sine aspiratione in principio lenius erat, difficillimam illam gutturalem ultimam, de qua iam actum sapius, in s mutarunt, & vt de gutture vim adhuc aliquam haberet, circumflexerunt, sicque ex dissyllabo Iesua, dissyllabum, aut, cum Graciore modo efferimus, trissyllabum I E S V S extitit. Firmant etiam hoc Syriaci Evangelistæ, & Apostoli, apud quos scriptum semper Ieschua. Sic 1. Esd. cap. 2. vers. 2. Iesua & vers. 36. vbi noster vertit Iesue, 70. in 70. v. 40. in 70. Quin & dicere liceret, olim fuisse visitatam in hoc nomine apocopen, de qua supra q. 10. ad 2. Osiandri rationem in causa tertia. & sic ex Iesu Hebræo & Syro esset Græcè & Latinè I E S V S. Cur verò apud Latinos quandoq; scribatur hoc nomen sic, I H E S V S, dixi notatione in S. Bonifacij epistolas generali v. 11. ex V. Bedæ libro de Musica. Citat verò in suis pietatis exercitamentis Wicelius Codices MS. in quibus scriptum sit H I E S V S. Sed vt ego quidem reor, parum bene. Compendiaria verò scriptura fuit hæc IH, qua ad 318. illos, quibuscum, de quinq; Regibus, triumphauit Abraham, mysticè notandos utebantur sic: IH. Vnde Prudentius: *Si quid trecenti, bis nouenis additis Possint, figura nouerimus mystica.*

QVÆSTIO XII.

Sitne hoc Iesu nomen super omne nomen?

Afferunt multi ex D. Paulo ad Philipp. 2. Sed videtur nonnullis, à D. Paulo ibi *nomen* sumi pro laude & gloria, vt sententia sit, ob summam dignitatem ipsi CHRISTO à Domino Deo laudem & gloriam datam; quæ omni aliâ maior & excellentior sit. Et firmari posse videtur ex eo, quod istud I E S V nomen ei datum non sit, postquam fuit *obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, sed multò ante, post ipsius scilicet ortum, die octauo, Luc. 2. 21. imò *priusquam in utero conciperetur* Luc. 1. 31. Aliis quibusdam videtur nihil aliud apud Apostolum, esse I E S V nomen, quam ipsummet I E S V M. ita vt per nomen non vox I E S V S, sed per metonymiam figuram *resipisa*, scilicet CHRISTVS intelligatur, inquit Vasquezius noster lib. 2. de ador. disp. 8. cap. 10. Multò tamen videtur probabilius, de ipso I E S V nomine ac voce S. Paulum loqui. Primò, quia vers. 10. ipsemet quid per *nomen*, & quodnam nomen intelligat, exponit, *vt in nomine IESV omne flectatur genu cælestium, & terrestrium, & infernorum.* Nam & in Græco cum articuli adiunctione adhuc clariùs, *ὡς ἐν τῷ ὀνόματι ΙΗΣΟΥ*, vt in hoc nomine IESV, id est, audita perceptaque voce, flectant omnes genua, I E S V Mque ipsum honorent. Quemadmodum verò per *nomen* cum dicitur, *dedit illi nomen*, non potest ipse CHRISTVS intelligi (alioqui CHRISTVM CHRISTO dedisset DEVS) ita neque cum dicitur, *in nomine IESV*. Vtrobique siquidem eadem *nominis* accipitur significatio. Quod & paulo post, ibidem, fatetur bene fieri citatus Vasquezius. Secundò, quia perspicuè significat Apostolus se de certo *nomine* loqui, quando alludit ad hominum illum morem, quod dum viri magni nominibus propriis nominantur, solent iis honorem habere, caput aperiendo, caput inclinando, genua flectendo. Ita enim apud Senecam legimus epistola 65. *Quidni ego magnorum virorum imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quidni illos honoris causa, semper appellem? Quam venerationem Præceptoribus meis debeo, eandem illis Præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro, aut Præctorem, omnia, quibus honor haberi solet, faciam, equo desiliam, caput adaperiam,*
femita

semita cedam. Quid ergo Marcum Catonem utrumque, & Lelium sapientem & Socratem cum Platone; & Zenonem Cleanthemque in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego verò illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo. Iam tertio celebritatem & gloriam maximam ipsius CHRISTI Domini an non optime indicauit Apostolus, quando proprium eius nomen tanto in honore futurum dixit, ut eo audito, genu flectant, non qui in terra tantum sunt mortales; sed & qui in cælo immortales, etiam Angeli, etiam qui apud inferos, ut sunt vel in purgatorio animi, vel secundum S. Chrysostomum in eam epistolam homil. 7. Theophyl. & Hugonem, quæstione 6. Demones & damnati, ut etiam confirmat Tom. 1. in circumcisione Domini conc. 1. Oforius. Vnde & sequitur vers. 11. & omnis lingua confiteatur, quia Dominus IESVS CHRISTVS in gloria est Dei Patris. Quarto. Id ipsum & ab euentis perspicuum. Nam summo apud Christianos omnes in precio id nomen est, uti sub finem quæst. 6. in Exod. 20. notat Abulensis: cum insigni quadam religione & veneratione id animo voluitur, & ore profertur: id cum capitis adaperitione, & poplitum flexione, vel alio honoris indicio auditur: id in periculis & casibus aduersis, omnium maximè, à magnis & paruis, doctis & indoctis inuocatur: id à Clemente VII. apud Molanum, Ianuarij die 15. festa celebritate ornatum: id Missa propria, piisque litanis religiosè cohonestatum: id elegantissimè in libris, parietibus, & templis pingitur, in lapidibus, columnis, & numismatibus magnificenter scalpitur, splendidissimis radiis circumdatur: idque non apud Catholicos tantum, sed, quod diuina quædam vel inuitis & repugnantibus vis extorquet; apud Iconomachos Calvinistas, & quidem apud illum ipsum Bezam, qui de hoc nomine locum istum intelligendum in suis ad Philippenses Annotationibus negat. Cudunt etiam Geneuenses nummum aureum, in quo radiis vndique illustrissimis cingitur & collustratur nomen hoc. Quinto. Certum est, nomen hoc esse omnibus omnium hominum & Angelorum nominibus præstantius, quia Saluatorem notat, & quidem dum CHRISTO Domino attributum est; Saluatorem, qui per se ipsum, sua ipsius vi, salutem affert, non corporibus tantum, sed & animis, & salutem non temporariam tantummodo, sed & maximè quidem, æternam; neque illam vni tantum vel duabus gentibus & populis, sed omnibus. At si cum Dei nominibus, de quibus in Exodo dixi, & maximè, cum ipso quadrilitero יהוה conferatur, existimat adhuc Abulensis loco citato quæst. 7. hoc anteponendum. idque ex ipso Ioannes noster Oforius explanat 4. serm. in festo nominis IESV, licet interdum IESVM cum Iehoua confundat: forte quia iis assentitur, qui vnum & idem nomen parum verè opinantur: vel potius quia Iehoua nomen, typus est nominis Iosue, seu IESV: quemadmodum vetus Israelitarum ex Ægypto redemptio, typus fuit nostræ ex inferno redemptionis, ut istud nomen explicat Prædicator noster in cap. 1. Ezech. vi. 1. parte 2. sect. 5.

Breuitè ego sic. *Nominis alicuius præstantia ex sono, vel significatione sumitur.* Prior illa huc non spectat, cum rerum vilissimarum nomina suauissimo interdum sono sint, licet ne iste quidem huic nomini desit. *Ex significatione verò præstantia sumitur, vel ob rem significatam, vel ob modum significandi.* Dei nominibus vna quidem, eademque res significata est, & sic paria sunt omnia; sed alio & alio modo res illa eadem sæpe significatur. Velenim alia & alia proprietates, alius & alius effectus significatur, vel maiore quadam energiâ, & perspicuitate res eadem monstratur. Diuina proprietas, quæ hoc nomine potissimum significatur, est *bonitas*, & *misericordia*: effectus est *saluatio*. Hisce verò quid præstantius? quid nobis utilius? quid suauius & acceptius? *Modus* verò hæc significandi clarissimus est, itemque diuinitatis plenissimus. Quis enim verè perfectèque quoad omnimodam salutem, salutisque modum, saluare, præter

Deum, potest: Nomen fortè יהוה ipsam simplicē Dei essentiā denotat clariùs; sed istud istam quidem etiam significat, & claritate maiore, gratissima optatissimaq; diuinæ illius naturæ attributa, & opera nobis declarat. Illud apud vnā tantum Iudæorum gentem cultum & suspectū fuit, & quidem silentio potius, quàm voce & vsu, & in vnus Pontificis tiara positum, vt in Exodo tradidi: & nuper contra hæreticos alios pœnē omnes, ac præsertim Hispanicam Hispanicorum Bibliorum præfationem, hæreticus *Io. Drusius* libello integro. *Iesv* verò nomen apud Gentes, tot & tam multas, celebratissimum est, & quidem tot vocibus, literis, imaginibus, nummis, pyramidibus, columnis, in Pontificum, Regum, Principumq; ornamentis, in quibus augustissimi huius nominis titulo insignita salutis illa nostrę columna, vitę baiula, æternitatis monumentum, *Crux*. *Sexto*. Ex signis & prædictionibus, quæ de hoc nomine factæ, dum hoc iis olim impositum, & in iis celebratum, qui gestis etiam rebus, *Iesvm* verum præsignificarunt. Sunt verò ij potissimum duo. Primus noster hic *Iosue*, vt docent *Tertullianus* lib. in Iudæos c. 9. l. 3. contra *Marci*. c. 16: *Iustinus* in *Trypho*. *Augustinus* lib. 16. contra *Fauftum* c. 19. & seq. lib. 2. q. 19. *Exod.* q. 103. *Ambrosius* in *Ps.* 47. *Num.* 1. & *Hieron.* 1. 1. contra *Iouin.* *Origenes* in *Exod.* 17. *Num.* 1. & in hunc librum homil. 1. *Theodoretus* in eiusdem huius libri principio. *Euseb.* lib. 4. demonstr. sub finem. Alter fuit *Iesvs* *Iosedeci* filius, de quo in *Esdra* dicam, & dixit *Tertull.* c. ult. contra Iudæos. *Lactant.* lib. 4. c. 14. *Origenes* homil. 9. in *Leuit.* *Ambros.* lib. 3. de fide cap. 4. *Eusebius* lib. 4. demonstrat. cap. 29. *August.* lib. 12. contra *Fauftum* cap. 36. *D. Hieronymus*, & *Theodor.* in *Zachariæ*. 3. *Septimò*. Probatur expatribus, qui ita *D. Pauli* sententiam interpretantur. *Origenes* homil. 1. in hunc librum, *Nomen*, ait, quod est supra omne nomen, est *IESVS*: *D. Bernardus* in serm. 15. in *Cant.* *Oleum*, ait, effusum nomen tuum. Effusum planè, quod non solum cælos terrasque persudit, sed aspersit & inferos, adeo vt in nomine *IESV* omne genu flectatur; cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur & dicat, oleum effusum nomen tuum. *Octauo*. Dicitur *Hebræa* c. 1. nomen hoc differentius, id est, vt *Græca* vox indicat, præstantius, siue vt in *Syriaco* est, excellentius præ omnibus nominibus: nomen inquam *Ephes.* 1. super omne nomen, quod nominatur hoc seculo, & in futuro. *Nonò*. Potest & probari ex eiusdem nominis efficacitate maxima, sed in sequentem ea quæstiunculam differetur. Hinc apparet tamen, quomodo verè, secundum nomen suum fuerit *Iosue* magnus, vt supra ex *Ecclesiastici* 46. allatum. & quàm rectè per insignis in *Iaponia* vir, *Timazaca* nomine, cum quendam in quodam periculo inclamantem audisset, *IESVS*, *MARIA*, ex equo ilico descenderit, Deoq; gratias egerit, quod vbi dæmonum tantummodo prius nomina audiebantur, ibi iam suauissima *IESV* *MARIÆ*q; nomina inuocarentur, prout iis è regionibus scripsit anno 1601. *Valentinus Caruaglio*. Ad argumentū initio positum dico, fuisse hoc nomen, diuino decreto, impositum, ob præcognitam præuisamque incredibilem illam demissionem, quam, salutis nostræ causâ, subiit. Et addo, in *Christmanni Arabica Isagoge* pag. 18. citari ex *Philip.* 2. allatum de nomine isto testimonium, Arabica quidem lingua & characterē bono, sed versione fideq; fortasse mala. Nam omisum est illud, & infernorum, cum tamen in Arabico sit, *veman tachat alartsi*, id est, & eorum qui sub terra. Et mendum fortè *Typographicum*: sed in hæreticorum libris iustissima semper, nisi aliud aliunde comperiat; fraudis suspicio.

QVÆSTIO XIII.

Quàm idem augustissimum Iesu nomen efficax?

Primò scriptum *Actor.* 4. v. 12. non aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. In hoc scilicet continetur ipsa, vt suprà dictum; salus, ab eâque hoc nomen est.

Secun-

Secundo. Ad corporis ægritudines curandas valet plurimum Act. 3. v. 6. *In nomine IESV CHRISTI surge & ambula*; & cap. 4. versu. 10. *In nomine IESV CHRISTI Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit, in hoc iste astat coram vobis sanus.* Orig. loco paulo post citando.

Tertiò. Ad pellendos è corporibus Dæmones, Marc. ult. v. 17. *In nomine mea Dæmonia eiicient.* Et exempla sunt Act. 16. versu. 18. Dicit enim Sanctus Paulus spiritui, *Præcipio tibi in nomine IESV CHRISTI exire ab ea*, adeo vt è perfidis etiam Iudæis imitarentur quidam, sed euentu quandoque felici Luc. cap. 9. versu. 49. quandoque infelici. Actorum. cap. 19. versu. 13. Sic apud Georgium Presbyterum, Tom. 2. Surii S. Theodorus aliquoties; apud Marcellinum. c. 20: Sanctus Suuibertus, apud Audoënum Rothomagensem Episcopum libro. 2. cap. 11: Sanctus Eligius, apud Sanctum Athanasium in vita S. Antonii: apud Theodoretum in S. S. Patrum historia cap. 22. fol. 394. Sanctus Limnæus: apud Apoldianum Theodoricum lib. 2. c. 9. S. Dominicus: & apud Cæsarium lib. 12. cap. 39. alii. Illud verò, si certum; quàm mirabile, quod in harmonia mundi cant. 2. tono. 2. scribit Venetus Franciscus! *Neque, ait, tacebo, quod experimento didici, nullum Dæmonem ex his qui vexant corpora humana, posse resistere, quin velint nolint, genua flectant, quando nomen IESV debitè pronuntiatum, ipsis pponitur venerandum, vt fidelis inueniatur qui dixit; In nomine IESV omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum.* & cap. 16. tradit se à Iudæis ipsis audisse, nihil eos aliis Dei nominibus inuocatis efficere posse, quod eorum vis omnis ad vnum IESV nomen translata sit. ideoq; & dæmonia ipsos inuocare, vt pro Exorcistis necromantici, Magiq; fiant. Et hunc Venetum laudat, eiq; ad stipulatur Guillelmus Menneus l. 1. aurei velleris cap. 14. Et lib. de Dæmoniis Thyreus noster c. 42. n. 22. *Sagis, ait, & iis, qui se diabolo deuouerunt, mandari, & seriò præcipi scimus, vt si quando nocturnos conuentus habent, prorsus à nomine IESV abstineant, quanquam IESVM abiurarint. Scimus subito & diabolum, & præsentem turbam disparuisse: si quando collegarum alicui, etiam præter intentionem, nomen IESVS excidisset.* Galatinus l. 8. c. 5. ex Hierosolymitano Thalmud refert: quæ admodum Iudæus, qui mortiferum nescio quid deglutierat, fuerit ab alio Iudæo p IESV nomen liberatus. Iustinus contra Tryphonem. *Per nomen ipsius filii Dei, & primogeniti omnis creaturæ, Demonium omne adiuratum vincitur, & in ditionem redigitur. Eius nominis potentiam Dæmones, tremunt & formidant.* Et alia id genus plura: cuiusmodi etiam sunt apud Origenem lib. 1. contra Celsum, *Non inquit, incantationibus pollere videntur (vt aiebat Celsus) Christiani: sed nomine IESV cum commemoratione eius factorum. Nam his verbis sepe profligati sunt dæmones ex his hominibus: præcipuè quoties qui ea enunciant, sano affectu & integra fide proferunt. Tanta certè vis nomini IESV inest contra dæmones, vt nonnunquam, etiam à malis nominatum sit efficax. quod docens IESVS dicebat: Multi dicent mihi in die illa, in nomine tuo dæmonia eiecimus.*

Hæc pulcherrima: *Nomen IESV lymphatos sanat, dæmones exigit, morbis præsentaneum affert auxiliu.* Plura similia affert idem Origenes l. 4. 5. 6. & 7. Arnobius l. 1. contra Gentes. *IESV nomen auditum fugat noxios spiritus, imponit silentium vatibus, haruspices inconsultos reddit arrogantium Magorum frustrari efficit actiones.* Huius egregii sanè doctoris egregius discipulus Lactantius l. 4. c. 27: *Sicut CHRISTVS cum inter homines ageret, & vniuersos dæmones verbo fugabat, hominum mentes emotas, & malis incuris furias in sensus pristinos reponebat, ita nunc sectatores eius eisdem spiritus inquinatos de hominibus, & nomine Magistri sui, & signo passionis excludunt.* Theodoretus epist. ad Philemon. de ipsius S. Pauli nomine: *Sufficit, ait, nominis mentio ad efficiendum, vt reuereatur vel maxime aduersarius.* Quanto igitur magis, ipsius IESV nominis mentio? Etenim multo sunt in CHRISTO Domino

maiora & cumulatiora, quæcunque dum S. Pauli nomen auditur, menti occurrere idem auctor subiungit dicens. *Qui enim Paulum audit, audit prædicationem totius orbis terra, terre marisque cultorem, & vas electionis, & alia, ad quæ narranda, vel decies mille linguis opus esset.*

4. Ad omnis generis miracula, vti Dominus ipse, ostendit Marc. ult. versu 17. *Serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint non eis nocebit. super egros manus imponent, & bene habebunt.* Origenes lib. 3. contra Celsum. *Possumus ostendere inenarrabilem numerum tam Græcorum, quam Barbarorum IESV nostro credentium. In his quidam, in signum acceptæ per fidem virtutis, mirifice sanant egrotos, inuocato tantum super eos vniuersorum DEO & IESV nomine, recitatæque de rebus eius quapiam historia. Videmus enim ipsi multos sic liberatos à grauib. malis, alienatione mentis, insania, aliisque innumeris, quibus nunquam vel homines, vel dæmones opem attulerunt.*

5. Ad eosdem dæmonas, eorundemque tentationes, & fraudes ex animis eiiciendas, ad varia item propulsanda pericula. Testis apud S. Hieronymum, D. Hilarion: apud alios S. Edmundus, apud S. Ephrem. Tom. 3. fol. 255. S. Abrahamus, qui cum, à Satana in lucis Angelum transformato, fortissimâ periculofissimâque pugnâ grauiter oppugnaretur, cõtenta ei voce respondit: *Tenebræ tuæ tecum sint in perditionem, ô plene dolo atque fallacia. Homo enim peccator sum ego. Quia tamen caritatem Dei mei habeo, & spem in ipsum atque auxilium, in nullo ego te, tuasque insidias pertimesco, neque tua plurima phantasmata ac spectra terrorem mihi incutiant. Pro muro siquidem munitissimo atque tutissimo est mihi nomen Domini mei & Saluatoris IESV CHRISTI, quem dilexi ac diligo: in quo te nomine increpo, immundissime canis, ac miserabilissime.* Cæsarius lib. 12. cap. 38. eum, qui in horribilem illam specum, quæ S. Patricii purgatorium dicta est, descendebat, refert solitos eius loci antistites monere, ac dicere: *Videbis hac nocte insultus demonum, & pœnas horribiles: sed non poterunt te ledere, si nomen IESV semper habueris in ore. Quod si demonibus blandientibus, siue terrentibus consenseris, & IESVM inuocare neglexeris peribis.* S. Gregorius Nazianzenus epist. ad Nemesium: *Ipse qui CHRISTO nomen dedi, augustum illud nomen vix plerumque pronunciaui, cum statim demon, non sine stridore, longissime se proripuit, Dei immortalis vim ac potentiam clamans.* Climacus gradu 20. IESV nomine cæde inimicos. Neque enim in cælo aut in terra potentiora sunt arma. S. Antonius in quadam cum Dæmone pugna, ei apud S. Athanasium dicebat: *Verè IESVS tandem tuas funditus subruit vires: & honore nudatus Angelico, volutaris in sordibus.* Subdit verò ipse sanctus: *vix dum verba compleueram, & ille sublimis, nomine SALVATORIS deiectus est.* S. Chrysostomus homil. de laude Dei. *Hoc IESV nomen tum inferis, tum morbis, & vitiis terrori est.* Et homil. 8. in c. 4. ad Rom. *Si & in Diabolum incantationes canere noueris, statim vulnerabitur. Sunt enim nobis, sunt inquam, nobis incantationes spirituales, ipsum nomen Domini nostri IESV CHRISTI, tum ipsius crucis potentia. Huiusmodi incantatio non solum draconem à speluncis abigit, atque ita in ignem coniicit, sed & vulneribus quoque medetur. Hoc nomen & Dæmonibus terribile est, & perturbationibus, & aegritudinibus salutare. Hoc igitur ornemur ipsi: hoc tanquam muro nos muniamus.* Exempla (quamuis aliqua iam indicata) suppeditant, vetera quidem Metaphrastes in S. Auxentio, historia S. Euphrasie in Martio, historia Theodori archimandrite apud Gregor. Presbyterum in Aprili, aliæ aliorum sanctorum historiae apud Surium Tomo. 4. pag. 154. & 513. Tom. 5. pag. 827. & 892. Tom. 6. pag. 671. Tom. 7. pag. 567. recentiora Thomas Kempensis par. 3. ferm. ad Nouit. post ferm. 2. exem. 4. de se ipso. licet modestiæ causâ, quasi de alio loquatur, vti notat in eius vita Badius, & nouus speculi exemplorum illustrator d. 10. exem. 8. pag. 701. Delrius notæ lib. 2. Disq. Mag. quæst. 16. lib. 3. p. 1. q. 7. s. 1. p. 2. q. 45. 8. lib. 6. ca. 2. s. 3. q. 3. Annuæ societatis anno 82. in Collegio Angepolit. anno 1585. in Macerataensi, & Talabricensi, anno 1586. in Antuerp. & anno eodem in Græciensi, &

Tolosano. anno 1587. in Conimbricensi, in Treuirensi, Mussipontano, Foroiulienfi, Panamenfi, ac Turnonienfi.

Sextò. Ad animorum eruditionem, puritatem, & consolationem. Origenes l. i. contra Celsum citato. *Nomen IESV inserit miram quandam mansuetudinē, morumq; honestatem, humanitatem, bonitatem, placiditatem omnibus, qui non propter vitæ curas, humanasuē alias necessitates, fucatē, sed ex animo amplectuntur prædicationē Dei, CHRISTIQ; atq; futuri iudicii.* Et testantur, qui absq; isto nomine referunt, nullum quantavis eruditione, sapientia & eloquentia refertum, librū sibi placuisse; in quibus, vt S. Augustinum lib. 7. confess. 20, & 21. nihil vrgeam; adeo insignis & spiritu quodam diuino instinctus est Sanctus Bernardus ferm. 15. in Cantica, vt eum non potuerit non laudare, libro. 2. instit. cap. 16. S. Caluinus. Eius igitur sancti verbis, quibus nominis huius cum oleo, quod *lucet, pascit, & ungit*; comparisonem explicauit; locum istum concludam. *Vnde, ait, putas in toto orbe tanta, & tam subita fidei lux nisi de prædicato IESV? Nonne in nominis huius luce Deus nos vocauit in admirabile lumen suum, quibus illuminatis, & in isto lumine videntibus lumen dicat meritò Paulus: Fuiſtis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Hoc denique nomen corā Regibus & gentibus & filiis Israël portare iussus est idem Apostolus: & portabat nomen tanquam lumen, & illuminabat patriam, & clamabat ubiq; Nox præcessit, dies autem appropinquauit: abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamus arma lucis, sicut in die honestē ambulemus: & monstrabat omnibus lucernā super candelabrū: annuncians omni loco IESVM & hunc crucifixū. Quomodo lux ista respersit ac perstrinxit cunctorū intuentiū oculos, quando de ore Petri tanq; fulgur egrediens claudī vnus corporales plātas solidauit, & bases, multosq; spiritualiter cecos illuminauit. Nunquid non ignē sparsit; cum ait, in nomine IESV CHRISTI Nazareni surge & ambula? Nec tantū lux est nomen IESV, sed est & cibus. An non toties confortaris, quoties recordaris? Quid equē mentē cogitantis impingat? Quid ita exercitatos reparat sēsus; virtutes roborat; vegetat bonos mores atq; honestos; castas fouet affectiones? Aridus est omnis anima cibus, si nō oleo isto infunditur: Inſpidus est, si non hoc sale cōditur. Si scribas, nō sapit mihi, nisi legero ibi IESVM. Si disputes aut conſeras, nō sapit mihi, nisi sonuerit ibi IESVS: IESVS mel in ore, in aure melos, in corde iubilus; sed est & medicina: Tristatur aliquis nostrū? Veniat in cor IESVS, & inde saliat in os, & ecce ad exortum nominis lumē, nubilum omne diffugit, redit serenum. Labitur quis in crimen; currit insuper ad laqueum mortis desperando: Nonne si inuocet nomen vitæ, confestim respirabit ad vitam? Cui aliquando stetit ante faciem salutaris nominis duritia (vt assolet) cordis, ignauia torpor, rācor animi, languor acedia: cui fons forte siccatus lachrymarum inuocato IESV non continuo erupit vberior, fluxit suauior! cui in periculis palpitanti & trāpidanti inuocatum virtutis nomen, non statim fiduciam præstitit? depulit metum? cui, quæso, in dubiis æstuantē & fluctuantē non subito adinuocationem clari nominis emicuit certitudo? Cui in aduersis diffidenti, iam iamq; deficienti, si nomen adiutorii sonuit, defuit fortitudo? Nimirum morbi & languores animi isti sunt, illud medicina. Deniq; & probare licet; Inuoca me, inquit, in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. Nihil ita ira impetum cohibet, superbiæ tumorem sedat, sanat liuoris vulnus, restringit luxuriæ fluxum, exstinguit libidinis flammam, sitim temperat auaritia, ac totius indecoris fugat pruriginem. Siquidem cum nomino IESVM, hominem mihi propono mitem & humilem corde, benignum, sobrium, castum, misericordem, & omni denique honestate ac sanctitate conspicuum, eundemque ipsum Deum omnipotentem, qui suomet & exemplo sanct, & roborat adiutorio. Hac omnia simul mihi sonant cum insonuerit IESVS. Sumo itaq; mihi exempla de homine & auxilium de potente; illa tanquam pigmentarias species, hoc tanquam vnde acuam eas, & facio confectionem, cui similem medicorum nemo facere possit. Hoc tibi electuariū habes, o anima mea, reconditum in vasculo vocabuli huius, quod est IESVS, saluiferum certē, quodque nulli vnquam pestitit inueniatur inefficax. Semper tibi in sinu sit semper in manu, quo tui omnes in IESVM & sensus dirigantur & actus. Denique & inuitaris;*

taris; *Pone me, inquit, signaculum in corde tuo: signaculum in brachio tuo. Sed hoc aliàs. Nunc verò habes, unde & brachio medearis & cordi. Habes, inquam, in nomine IESV, unde actus tuos vel prauos corrigas, vel minus perfectos adimpleas; itemque unde tuos sensus aut serues, ne corrumpantur aut si corrumpantur, sanes.* Hæc magnus ille IESV amator & cultor. Eat nunc ille nescio quis à Poeta in suæ Metamorphoseos l. 9. laudatus, qui

————— *dum fuit integer æui*
Terruerat magnas ipso quoque nomine gentes.

IESVS enim noster æui semper integerrimus: *semper & infernas perterret nomine gentes.* Eat & Alexander Magnus, qui ægrotanti, vti refert Plutarchus, Pyrrho, suo se allaturum opem nomine promisit. Nugæ istæ sunt. Solum IESV nomen verè ἀλεξίμαχον est. in eo vno vera corporis, animique morborum continetur medicina. Lorinum nostrum in Act. 19. p. 779. & 781. non inutiliter legat aliquis.

QVÆSTIO XIV.

Quonam modo tam efficax idem IESV nomen.

IN quolibet nomine considerari potest, vel eius sonus, vel significatio: idq; vel in verborum aliorum coagmentatione, vel extra. Soni ratione, nomen hoc efficacitatem quandam habere videtur probari. 1. ex eo quod si alia lingua vel sono efferatur, vel eius Synonymum, aut periphrasis adhibeatur, nihil, aut certe non tantum efficit. vt si in nomine Iosue aliquid fiat, aut soteris, aut saluatoris. 2. Alia etiam verba quædam ex sua ipsorum qualitate & sono miram quandam efficiendi vim habent. Contra morbos, v. g. febrim. *Inscribas chartæ, quod dicitur Abracadabra,* inquit Serenus Samonicus. Rursum verò alii: *Ananias apta ferit mortem; quæ ledere querit.* id est, vox illa morbis, mortique vim aduersam habet: & apud Pliniū lib. 28. cap. 2. id genus multa legi possunt. Ibi affirmant Attalus, *scorpione viso, si quis dicat, DVO, cohiberi, nec vibrare ictum. In Africa, nemo destinat, nisi præfatus, Africam.* Contra domorum incendia valebant, *Arse vorse,* ita vt iis parietes conscriberentur. Quid tot carmina, quæ, inquit idem Plinius, extant contra grædines, contra morborum genera, contra ambusta, in partus? & alia, quibus, ex urbibus quas obsidebant, euocabant Romani numina, in quorum illa tutela essent: quibus Vestales in precationis loco, fugitiua mancipia vrbe nondum egressa, retinebāt: quibus fruges excātabantur, colubræ incatabantur, homines defigebantur? Nonne, certis verbis, Cato luxatis membris auxiliatur? Nonne apud Homerum Vlysses, profluium sanguinis, vulnerato fœmine, carmine inhibebat? Nonne apud Varronem, Cæsar Dictator, post vnum ancipitem vehiculi casum, semper vt primū consedisset, carmine ter repetito, securitatem itinerum aucupabatur? *Serpentes Marforum cantu contrahuntur, etiam in nocturna quiete.* Et addit idem Plin. cap. 3. *In Insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, vt vocem quoq; eorum fugiant.* Gallorū cantu audito non intremiscunt leones? Et superiori sæculo, quemadmodum scriptis mandauit li. 11. VVandalia cap. 9. Crantzius, & lib. 5. de Hussitis Coclaus; è sceleratissimi hæretici (Nam Hussitarum Dux erat) pelle tympanum exauditum, hostibus terrorē incutiebat. Et apud veteres nomina qdam censebantur bona & prospera, quæ efficiebant, vt qui ea gestarent, publicis lustris, ad ducendas victimas legerentur. Postremò citari possunt complures opinionis huius patroni, Serenus, de quo supra, Aetius lib. 4. cap. 5. Alexander Trallianus lib. 11. sapius, & li. 12. cap. 7. Theocriti interpres, qui & à Iunio affertur l. 3. Var. Lect. cap. 11. Paracellus, Ficinus in Cratylum, vbi ex Pythagora multa, & de hoc ipso IESV nomine; Pomponatius, Grillandus, Picus, Cabalista, Fr. Venetus Tom. 6. sect. 8. num. 296. eiufq; contra Mich. Medinam l. 2. de recta fide c. 7. patronus Alphonus

phōsus Mendoza quæst. 10. Positiua, & alli. Sed omnium veluti signifer sit Origenes, qui libro. i. contra Celsum ita loquitur. *Nomina hæc Sabaoth, Adonai, & aliæ apud Hebræos cum magna veneratione tradita, efficacia sunt, si pronuncientur quodam ipsis congruenti modo & ordine. Aliæ quoque AEgyptiacæ linguæ prolata Demonum nomina suam quandam vim habent: rursusque aliam alia lingue Persicæ, & sic apud singulas gentes alias, ad quosdam assumuntur vsus. Et cum plura de his, itemque de trium Angelorum Michaelis, Gabrielis, Raphaelis, nominibus dixisset, subiungit id, quod quæstionis huius proprium est. Ad huiusmodi de nominibus Philosophiam pertinet noster quoque IESVS, cuius nominis efficacia iam innumeri Demones conspecti sunt manifestè fugati ex occupatorum corporibus & animis. Rursumque generatim loquens pergit. His addendum quod affirmant incantandi periti, eandem incantationem pronunciatam lingua sua propria efficere, quod pollicetur, sin transferas eam in alias quasunque voces, euidenter vim suam perdere. Adeo vis ea non in significationibus rerum, sed ipsis vocum qualitatibus & proprietatibus inest ad hæc vel illa efficax. Et libro. 4. fol. 465. idem refert de nominibus Abraham, Isaac, Iacob, cum Dei nomine coniunctis, eaque dicit Deo ipsi familiaria, & horrenda Demonibus. Tandemque libro. 5. absque inuolucro ullo apertissimè, Repetimus, ait, nominum naturam non esse ad hominum placitum: id quod visum est Aristoteli. Et voces geminam vim habentes in lingua quapiam si transferantur in aliam, non eandem vim obtinent. Hominem enim à natiuitate Græco nomine illo vel illo vocatum, si mutato nomine in Romanum, aut AEgyptium, aut cuiusvis gentis incantaueris, non erit efficax incantatio: alioqui futura, si vtereris nomine dudum illi imposito. Idem accidet in Romano nomine, si in Græcum mutato incantationem tentes. Non valebit incantatio, quæ valitura erat, si vtereris nomine pristino. Id si verum est in humanis nominibus, quid sentiendum de attributis Deo, quacumque de causa. Exempli gratia; significat aliquid si interpreteris, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Adiuret aliquis per Deum Abraham, Deum Isaac, Deum Iacob; efficiet aliquid per innatam vim eorum nominum, edentibus demonibus, & victoris iussa facientibus. Idem adiurator si dicat, per Deum patris erecti sonantis, per Deum risus, per Deum supplantatoris, tantundem efficiet, quantum si adhibeat nomen quodcumque inertissimum. Sic neque Israel, neque Sabaoth, neque Adonai, seruata sua significatione, mutatum in linguam aliam est efficax. Tantum scilicet nominum ipsorum sono tribuit Origenes.*

Ratione verò significationis, alii efficacitatem eidem nomini tribuunt. Verum sunt quinque propositiones.

Prima. *Augustissimum IESV nomen, siue in verborum aliorum complexione, siue extra, sui tantum soni ratione, nullam effectorum, quæ superiore quæstione posita sunt, edendorum vim habet. Sic enim tantum habet, quod voces aliæ omnes, etiam nihil significantes, barbaræ, impiæ, & obscenæ; vt aures nimirum ferire possit, aëremque diuerberare. Quid enim habet in sono aliud IESVS, quàm Petrus, aut Iobus? Et verò rerum vilissimarum & flagitiosissimarum vocabula multa sunt, multo grandiora & sonantiora. Sed aliæ quasunque voces, ex suo tantum sono, nihil prorsus, quod extra ipsum auditū sit, & si quid ex eo in corpus manare potest, queunt efficere. Quemadmodum oculos tantum color, & gustatum sapor, odoratum odor, aliæque sensus alios mouere possunt, ita & quicumque quorumcūq; verborum strepitus aures solas mouere possunt. Videatur Molanus ca. 56. de picturis. qui dum contra hæreticos docet, nihil hoc in nomine picto aut pronunciato superstitionis apud Catholicos esse, Sciūt, inquit, Catholici ex sacris concionibus, & aliunde in litteris vocis IESVS, non contineri aliquod mysterium, sanctitatem, aut virtutem: eas non esse maioris virtutis quam tuum aut meum nomen. Quia verò finxerunt, aliqui litteras & syllabas vel cū astris cognationem nescio quam habere, rerumque ipsarum radios esse, vel prout è nobiliori lingua dictiones sunt, efficacitate quadā esse peditas; legendus erit, qui doctè*

doctè admodum & copiosè hæc omnia improbat, noster Delrius Disquis. Magic. lib. 1. cap. 4. quæst. 3. & Soarez 2. Tom. 3. disput. 15. sect. vltima, quibus addi possit mea in Tobia caput 8. quæstiuncula 4. & 5. Pythagoras verò etiam in nominum arithmeticiis litteris momenti plurimum constituebat, vt explicat cap. 20. lib. de Antichristo Dominus *Florimundus* Burdegalensis. Sed refutatur ille à Medina lib. 2. de recta fide cap. 1. Et apparet in Germanico contra Carolum Quintum bello, vbi certam sibi victoriam pollicebantur Lutherani, quia *Carolus* valeret tantum 155: *Mauricius* verò 1210. vti notauit alicubi Melanchthon. Alioqui sunt in hoc sacratissimo nomine I H E O T Z, 888. quæ colliguntur sic:

I	10
H	8
Z	200
O	70
T	400
Z	200

888. vt idcirco dixerit quidam.

Cui tria sunt octo, mihi sis, Saluator, vt opto.

Ne voret innumerus, cui tria sex, numerus.

Id est, ille, de quo Apocalyp. 13. versu. 18. *Antichristus*: cuius numero, quia I E S V maior est numerus, hostem illum, ex vanitatis huius regula, & præscripto facilè superabit I E S V S. In libro 1. Sibyllinorum leguntur hæc:

*Tunc ad mortales veniet, mortalibus ipsis
In terris similis, natus patris omnipotentis.
Corpore vestitus. Vocales quatuor autem I, H, O, T,
Fert, non vocalesque duas binum geniorum. 6.5
Sed quæ sit numeri totius summa, docebo
Namque octo monadas; totidem decadas super ista
Atq; hec acontadas octo, infidis significabit $\frac{800.}{888} \frac{8}{80}$
Humanis nomen: Tu verò mente teneto
Æterni natum CHRISTVM, summique Parentis.*

Hæc verò octonas & monadas, & decadas, & hecatontadas variè quidem cum in hoc I E S V nomine, tum verò in aliis, totoq; Græcorum alphabeto, sed vanè ac perperam considerarunt *Marcosii* hæretici, vt ostendit Tom. 1. hæref. 34. S. Epiphanius. Sunt verò etiam, vt in lib. 1. *Capnio*; Cabalistarum nonnulli, quibus magna in vocum anagrammatismis efficacia videtur. Et sanè in *IoTZ* præclarum hoc eulogium, *Σὺ ὁ Θεός*. id est, *Tu ipsa onis*, cuius videlicet hostia & sacrificio placandum numen; latere solerter vidit è Gallia Poetis *Auratus*: sed quàm sæpe in eodem ita descripto, ac transformato nomine significata inueniri queant contraria? Ingenii totus hic ludus est, non res, & veritas. Ideoque inter alia insignia, quæ Catholicis falsò attribuit Gabriel Pouelus Anglus, est hoc non postremum lib. 2. pag. 372. *Ecclesia Pagana* (ita de Catholica loqui audent hæretici) peccat contra secundum Symboli articulum, dum syllabas & litteras huius nominis I E S V, secundum se venerandas esse iudicat. Pudeat mendacii.

II. Idem I E S V nomen, ratione significationis, extra omnem verborum complexiōnem, naturaliter vim eam habet, vt Deum & hominem alterius audientis menti obuiat. Sicque variè illum afficiat, pro audientis huius diuersa vel erga I E S V M ipsum significatum,

gnificatum, vel erga pronunciantem affectione. Nam qui IESVM amat, suauiter eo nomine audito afficitur; in meritorum eius & beneficiorum redit memoriam; cogitat de salute vel sua, vel aliena per illum parata. Interdum etiam eum quasi præsentem & astantem intuetur, animoque religiosissimo veneratur & obsecrat, prout de *S. Iuliano* memorat Tom. 3. fol. 266. oculatus testis S. Ephrem. Cum enim notasset hic in libris, quibus ille utebatur, varias litterarum lituras, ubicunque scilicet Dei Domini IESV CHRISTI & Saluatoris scripta fuissent nomina: *Quodam, inquit, die dixi ad ipsum. Quis hosce libros corrumpit! Beatus verò ad me. Nihil, inquit, à te penitus abscondam. Fornicatrix mulier ad Saluatorem accedens, lacrymis pedes ipsius rigauit, & capillis capitis sui absterxit, & ego ubicunque Dei nomen mei scriptum comperio, lacrymis meis rigo, ut & ego ab eo remissionem peccatorum accipiam. At ille dixit, non irrigatur cor mecum, nisi plorem coram Domino Deo meo.* De S. Francisco scribit S. Bonauentura, quod cum Psalmos legendo nomen DOMINI in eis occurreret, præ suauitatis dulcedine labia sua lingere videbatur. Nomen autem IESV quum exprimeret vel audiret, iubilo quodam repletus interius totus videbatur exterius alterari, ac si mellisfluus sapor gustum, vel harmoniacus sonus, ipsius immutasset auditum. Qui verò IESVM odit aut metuit, uti Dæmon; indignatur & perterretur eo audito nomine. Nam quemadmodum imagines, sic & sonoræ istarum rerum notæ intelligendi vim commouent. Rursum si viderit DEVS eum, qui IESVM dicit, eum laudare, laudandique animo proferre, in eo spem ponere, per eius merita quidpiam exposcere, auctoritatem ipsi & potestatem in quauis re agenda tribuere, votis annuit libenter, etiam si veluti lætantis, dolentis, aut admirantis interiectio tantum efferretur. Dæmon verò è contrario dolet, moeret, horret. Nam quod ait libro. 1. Arnobius *Magorum frangi actiones, Demonum infirmari conatus; non istius horrore nominis,* intelligendum de solo horrore illo, quem fingeabant Gentiles. Cum enim viderent istum clarissimè, huic nomini neque Magos neque Dæmones resistere. illud miseri aiebant; posse quidem istos, si vellent, resistere, sed ita eos hoc nomen odisse & contemnere, ut audire id nolint, quemadmodum si Dominus aliquis præpotens nomine mancipii alicuius, quod inuisum haberet, audito, excandesceret, stomacharetur, id auersaretur, seque ferre non posse, verbis factisque, monstaret. Ideoque dixit idem Arnobius; *non horrore, ut dicitis, ô Gentiles, nominis, sed maioris licentia potestatis.* id est, facit hoc IESV nomen, non illo, quem mentimini, horrore, vel non solo, ut dicitis, horrore: sed vi ac potestate illa, quæ huic nomini data diuinitus; cui, ut maximè velint, maximeque conentur, obsistere haud quaquam possunt Magi, Dæmnes, creaturæ vllæ. Rectè in Psalm. 21. exposit. 1. Sanctus Augustinus: *No domum alicuius inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, ut cum lectus titulus fuerit, conterritus quis potentia nominis, abstineat se ab inuassione.*

3. Idem IESV nomen in verborum complexione, ratione sue significationis, eadem omnia naturaliter multò adhuc efficacius efficit. Quia in ista complexione clariùs iam dicentis animus aperitur, & in audientis mente defigitur, ipsius significati IESV auctoritas, imperium, promeritum, vis, potestas, & gloria. Quintuplex enim potissimum potest verborum istorum, in nomine IESV, esse sententia. Vel enim primò est, in auctoritate, siue, ob, & per auctoritatem. Ioan. 14. versu. 26. *Paracletus Spiritus Sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia.* vel secundo iussu, siue ob imperium. Nam illud Lucæ. 5. versu. 5. *In verbo tuo laxabo rete,* potuisset Petrus dixisse, in nomine tuo laxabo rete. vel tertio in merito siue, ob & per meritum. Ioan. 14. versu. 13. *Quodcunque petieritis in nomine meo id faciam.* & versu. 14.

D

si quid

Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. vel quartò est in virtute, siue per potestatem Ioan. 10. vers. 25. *Opera ego facio in nomine patris mei.* Matthæi. vltim. *Baptizantes eos in nomine Patris, & filii & spiritus sancti.* vel quintò denique est, in gloria, siue propter gloriam & laudem, & hoc in superioribus modis omnibus implicatur. idque fortassis etiam significatur à Græco, dum ait Matth. vltim. *baptizantes eis ὄνομα*, quasi in nomen, vel ad nomen & gloriam. Et omnibus istis modis verum illud: *Non est aliud nomen*, Actorum. 4. versu. 12. *sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri*: duabusque istis propositionibus fieri potest, quod sexto effectu superiore quæstione tradebatur. Et verò legitur phrasis eadem eodem, quem dixi, sensu, Actuum cap. 8. vers. 16. *μόνον βαπτισμένοι ὑμῶν ἐς τὸ ὄνομα τῆς κυρίας*. & eodem lib. cap. 19. vers. 5. *ἐβαπτίσθησαν ἐς τὸ ὄνομα τῆς κυρίας Ἰησοῦ*. id est, baptizati sunt in nomine, seu in nomen Domini IESV.

4: Idem IESV nomen tam extra, quàm in verborum complexione, supernaturaliter, morbos, Dæmonasque pellit, miracula peragit: ex opere scilicet, vti loquuntur Theologi, operato. Deus enim vel per se, atque Angelos immediatè, vel per hoc nomen, tanquam instrumentum, morbis Dæmonibusque vim adhibet, eosque profligat, prout loco suprà citato in Tobiam, dictum. Mouetur enim Deus vel solo ipsius filii sui IESV obiectu & memoria, dum ad eius fidè & gloriam vel conseruandam, vel amplificandam, ista efficit. vel solo idem nomen pronunciantium præcatu, religione, virtute; vel vtroq;: & hoc vsitatus; cum modus quidem primus interdum accidat, dum ab impiis nomen hoc pronunciat, vt suprà ex Luc. 9. v. 49. dictum. *Nec mirum*, ait S. Augustinus lib. 83. q. 79. *quòd hæc signa valent, cum à bonis Christianis adhibentur, quando etiam cum vsurpantur ab extraneis, qui omnino suum nomen ad istam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentissimi Imperatoris valent.* Secundum autem modum, vt præteritâ CHRISTI gloriâ, solam hominum aspiciat pietatem, nunquam vsurpat Deus. Et si enim respicit Deus pias piorum preces & vota, nunquâ tamen ipsius IESV laudes & celebritatè secludit, ita vt tertius potius à Deo modus vsitetur. Videri queat Gretserus noster l. 4. de sancta cruce c. 44, & 45, adiungendo c. 62.

5. *Fiunt quandoq; per alia etiam Dei, aut sanctorum nomina, res iis, quæ dictæ sunt, similes, sed neq; toties, neq; tam certò, & efficaciter: licet ne in isto quidem nomine certitudo & efficacia illa sit, quæ in Sacramentorum est formulis.* Prima pars apparet in CHRISTI nomine apud Theodoretum, in Theophile c. 21. apud Prudentiũ, & alios, quod tamen CHRISTI nomen huic ferè semper IESV nomini iugatur Actor. 3. 4. 16. in ipso Dei, aut Patris, aut filii, & Spir. S. aut aliorum, quæ etiam in exorcismis vsurpantur, & olim maximè in illo tetragrãmato. Vide Abulësem Exo. 20. q. 7. De sanctorum etiam nominibus v. c. B. Mariæ testatur initiũ B. Virginis Ecclesiæ maioris Pictauis, de quo Michael Dominus de Montagine li. 1. Miscell. c. 46: & lib. 1. c. 9. *Brigitta*; de aliis li. 6. cap. 34.

Secunda pars ex euentibus colligitur, qui etiam apud homines effecerunt, ne vlla nomina tam crebro vsu, quàm hoc vnum, tererentur. Et ratio est, quia vult Deus hoc nomen, quod salutem nostram, salutisq; principium, & fontem magis notat, apud omnes, magis in p̄cio & memoria esse, vt & ipse Deus laudetur, & nos homines magis excitentur. Tertia pars constat, quia nulla Dei sanctio, vel promissio est; futurum, vt, nomine hoc pronunciato, hæc vel illa mirifica contingant: sed fiunt tantum cum ita diuinæ bonitati, ad ipsius IESV laudem nostramq; vtilitatè maiore conducere videntur. D. Augustin. l. 22. Ciuit. c. 22. *Quamuis, ait, sint per sancta ac sanctos curationum magna solatia, tamè ideo non semper etiam ipsa beneficia tribuuntur petentibus, ne propter hoc religio queratur, quæ propter aliã magis vitã, ubi mala non erũt omnino vlla, querenda est.* S. Chrysost. homil. 8. ad Rom. *Si multi extiterent, qui dictis illis carminibus (v. c. dicto nomine IESV) sanati minimè fuerũt, accusent illi modicã suam fidẽ nõ dicti infirmitatẽ.* Et homil. 9. ad Coloss.

Coloff. *Morbis imperans terribile est hoc nomen. Et si non abegeris morbum, non hinc est, quod infirmum sit hoc nomen, sed quod utilis sit morbus.* Nunc ad ea, quæ obiecta initio, respondetur.

Ad primum. Fieri per huius Synonymum, aut periphrasin possunt miranda, & quandoque facta sunt. Vt apertius tamen & certius ipsius Saluatoris nostri vis, maiestas, & gloria intelligatur & celebretur, facit Deus plura per proprium ipsius nomen, quàm per alia. Sed *proprium* dico eo modo sumptum, quo apud gentes, vbi res agitur, pronunciari solet; v.g. apud nos *Iesus*; apud Græcos *Ἰησους*, apud Syros & Arabes *Iesua*. Nihilominus tamen ex eorum, qui aliter pronunciant mente, interdum etiam fit aliter. Illam enim maximè intuetur Deus, vti apud S. Brigittam lib. 6. c. 95. de illo qui *Pater noster* nesciebat: apud aliū nescio quem scriptorem de eo qui dicebat, *Miserere tui Deus*; & de tam multis, qui in Gallia, & alibi Latinè precantur, & quidem cum plurimis, maximeq; ridiculis interdum barbarismis, & solæcismis.

Ad secundum. tria dico. 1. Multa in istis historiis parùm certa esse: Ideoq; licet indicato loco Plinius ista recenseat, de re tamen tota non parum addubitat. Sic enim caput orditur: *Ex homine, remediorum primum maxima questionis, & semper incerta est; valeant ne aliquid verba & incantamenta carminum.* Et postea, *si verum est: si semel recipiatur ea ratio:* Tandemque concludit; *de his sicut libitum cuique fuerit, opinetur.* Deinde, in his nonnulla sunt, quæ voces suis cum significationibus commendant, quarum esse aliquos effectus, nemo quidem negat: sed tantùm supernaturales, prodigiosos, & monstrificos illos negat. Tertiò, horum verò effectuum aliqui si euenerūt, ad superstitionem, & Demonum operam pertinuerunt, vti apud Augustinum est, li. 18. Ciuit. ca. 18. Delrium lib. 3. pag. 2. quæst. 4. l. 8. ad secundum.

Ad tertium. Auctorum illorum Magi quidam sunt: nonnulli superstitiosi: alii verò vel rerum euentis, vel certorum hominum narrationibus ratiunculisque nonnullis addicti, causam quamcunq; vel fingere, vel opinari, quam vel nullam omnino scire videri, vel Dæmoniacam fateri, maluerunt. Origenis verò, vt ratio argumento primo proposita, sic & doctrina hæc tota respuenda, neque, vt, ait, *hæc nominis vis, aut qualitas causa est, cur Deum vocare Iouem nollent pii Christiani;* sed quia non est *album* vocandum *nigrum*; neque *bonum* *malum*. Vili enim fuissent, Deum fictum colere, vel Deum verum negare, si ad Gentium voluntatem, Deorum nomina Deo vero tribuissent. Alioquin, ignoti Dei aram, & Aratei Dei propinquitatem & genus vero Dei cultui accommodauit Sanctus Paulus Actorum. 17.

QVÆSTIO XV.

Sitne venerandum nomen hoc?

NEgant Calviniani, adeo vt siue legant Euangelium, & ad populū concionentur, siue aliàs hoc nomen audiant, caput neq; inflectant, neq; aperiant, neque aliud venerationis signum vllum edant. Sed iis primò valdè aduersatur Sanctus Paulus Philipp. 2. qui, vt suprà probatum quæst. 12. huic nomini honorem fieri vult. Nam Calviniani quidnam sunt? Cœlitesne, an terranei, an subterranei? At ab his omnibus, ad istius nominis honorem, genua flectenda, id est, honos aīquis deferendus. Nam pro ipso honoris genere, species ponitur, vti & psalm. 2. in Hebræo versu. 20. *osculamini filium*, Sanè verò Calviniani terranei sunt. Sed qui se cœlitibus putant meliores; subterraneis verò, id est, Dæmonibus, & damnatis omnibus faciunt deteriores.

S. Ambro. c. 9. l. 6. Hexaem. *Flexibile, inquit, genu, quo præ cæteris Domini mitigatur offensa, ira mulcetur, gratia prouocatur. Hoc. n. Patris summi erga filium donū est, ut in nomine IESV omne genu curuetur, cælestiū, terrestriū & infernorū.* 2. Synodi generales septima & octaua docent, *Euangeliorū librum esse adorandum, idq; quia sacratissimas nobis res proponat.* At in illo, quod nomen sacrationē nobis rem importat?

Tertio. Consuetudo Ecclesiæ totius obicitur, de qua supra q. 12. Iam. 4. *Exat, ait in epist. Rom. f. 4. Catharinus, iustissimum Pontificis decretum, quo mandatur, ut ad hoc nomen IESVS, omnes inclinarent caput.* Sed de hoc sequente quæst. Et quando hic è Philippenfis cap. 2. locus in Missa legitur, verbi causa, in inuentione S. Crucis; flectere debet Sacerdos genu, prout in Collectorum Missalium margine notatur. Conciliū Moguntinum § 2. *Codices oculis perlustrās, cum ad venerabile & tremendum nomen IESV deueniret, caput aperit, inclinatur, & suspirans in calū oculos attollit &c.* citatq; Vasquez noster l. 2. de ador. disput. 8. c. 11. Nauarrus verò l. de oratione c. 4. n. 5. *Statuta, inquit, Gallicana reuocauerunt c. sane de celeb. Miss. & Conciliū Lugdunense c. Decet de immun. Eccl. l. 6. antea statuit, ut cū sublimē illud nomen IESVS pronunciatur, omnes illud veneremur, saltem capita inclinando.* Pulchra verò, & quæ, ut auribus, sic & mentibus hauriatur digna sunt ipsa Gregorii verba. *Decet domum Domini sanctitudo: decet ut cuius in pace factus est locus, eius cultus sit, cum debita veneratione, pacificus. Sit itaq; ad Ecclesias humilis & deuotus ingressus: sit in eis quæta, & deuota conuersatio, Deo grata, insipientibus placita, quæ considerantis non solum instruat, sed & reficiat.* Conuenientes ibidem, nomen illud, quod est super omne nomen (à quo aliud sub cælo non est datum hominibus, in quo saluos fieri credentes oporteat; nomen videlicet IESV CHRISTI, qui saluum faciet populum à peccatis eorum) exhibitione reuerentiæ specialis attollant: & quod generaliter scribitur, *ut in nomine IESV omne genu flectatur, singuli singulariter in seipsis implentes, præcipuè dum aguntur missarum sacra mysteria* gloriosum illud nomen, quandocunq; recolitur; flectant genua cordis sui, quod vel capitis inclinatione testentur. Sanctæ imagines venerandæ sunt, uti à Bellarmino probatum diligentissimè. At nomina sunt etiam quædam imagines, apud Aristotelem c. 1. de Interpret. & quidem sacræ, dum sanctas nobis res exhibent. Quinto. Dum Regis, Principis, præstantiorumque virorum nomina audiuntur, honoris præfatio, capitisque ad apertio fit. Quidni cum Rex Regum & Dominus Dominantium IESVS nominatur? Cedunt tamen veritati ex eadem secta interdum aliqui: & Lutherani pleriq; veterem istum Saluatoris in suo nomine cultum adhuc probant, adeo ut cum Embricensē urbem anno 1599. hæretici tenerent, & Calvinianus præco, quā in schola non potuit, in curia primam, Februarii die tertio, haberet concionē, Lutheranos exacerbarit admodum, quod primo illo aditu, in eos inuheretur, qui caput huic aperirent nomini: Alius verò in VVestphalia sese, anno 1594. valde omnibus ridēdum propinarit, quod cum pro concione maledictorum quædam veluti plaustra in *Iesuitas* effunderet, Rusticani eius auditores, primas illas IESV syllabas audientes, neq; magnopere de illius argumento cogitantes, honorem facerent, quotiesque *Iesuitas* ille nominaret, (faciebat autem persæpe) toties hi, eo in cathedra stomachante ac fremente, poplites flecterent. Referebat, audiēte me, vir nobilis se, anno 1606. mense Maio, cum Heydelbergam, in Reuerendissimi & Illust. nostri aula, venisset; vidisse, Palatini aulam nullum sanctissimo huic nomini honorem facere. Postea, eodem etiam anno, negociorum causā, illuc quoq; profectus fuit adm. Reuerēdus & A. V. D. Godefridus à Driell. & inter alia, quæ impia viderit, narrat de hoc nomine sic in Libello, qui ab eo inscriptus, *Antepericope* pag. 22. *Vidi quoque aliud admirandum Heydelbergæ anno proximo præterito: nimirum vos Calvinistas ad auditum nomen vestri Principis, capita aperire, dexteram osculari, toto corpore assurgere, re-ctosque aliquantisper consistere. Et rectè. At ad auditum Sanctissimum illud DEI, ac*
Domini

Domini nostri nomen quod est super omne nomen, IESVS, ut truncos, ut Asinos, ut atheos, nulla prorsus exhibita reuerentiâ, ne politicâ quidem, considerare.

In Missa de hoc ipso nomine legitur oratio hæc: *Deus, qui gloriosissimum nomen IESV CHRISTI unigeniti filii tui fecisti fidelibus tuis summo suauitatis affectu amabile, & malignis spiritibus tremebundum atque terribile: concede propitius, ut omnes qui hoc nomen IESVS deuotè venerantur in terris: Sanctæ consolationis dulcedinem in presenti seculo percipiant, & in futuro gaudium exultationis & interminabilis iubilationis obtineant in cælis. Per eundem Dominum N. IESVM CHRISTVM F. T. Quitecum uiuit & regnat in secula seculorum Amen.* Obiici queat id, quod sanctus refert Antoninus histor. parte. 3. titulo. 24. ca. 5. §. 2. vetuisse Martinum V. ne radiis solaribus pingatur & adoretur nomen hoc. Respondet lib. de picturis cap. 56. Molanus, illum non simpliciter illud vetuisse, sed ne publice in concionibus è tabula quapiam vniuerso proponeretur populo adorandum. idque tum, cum primò ea res à S. Bernardino fieret: ne nouitatis videlicet periculosa ac scandali aliquid in Ecclesiam inueheretur. Hoc autem procul esse periculum, monstrauit experientia, vsus, posteriorumq; Pontificum sententia, cum Clemens VII. concesserit festum de sacratissimo IESV nomine institui.

QVÆSTIO XVI.

Quomodo venerandum IESV nomen?

E Catholicis putant nonnulli venerationem huius nominis esse impropriad & catachresticam, quæ scilicet nihil ad nomen ipsum pertineat, sed in ipsam significatam rem feratur. Dominicus Soto lib. 2. de iustitia quæst. 4. a. 2. Cordubensis lib. 1. quæst. 5. dub. 4. a. 2. *Alii* verò non negant quidem impropriad illam esse posse, agnoscunt tamen etiam propriè dictam, non absolutam, sed respectiuam, ut scilicet rei non tantummodo significatæ, sed ipsimet nomini, propter ipsam tamen rem illam significatam, honos aliquis sit. videturq; id rationi magis consentaneum. Primò. ex citatis antea q. 15. Synodis. Secundò. ex cultu huius natura. Potest res, quæ ad religiosum alicuius cultum refertur, aliquo etiam ipsamet modo coli, propter id, ad quod refertur, uti potest ex Isaia cap. 49. versu. 7. probari, & ut patet in aliis imaginibus, codicibus, & iimilibus. Ergo & nomen hoc. Tertiò. Ita docet S. Thomas opusc. 60. cap. 6. Soarez. 3. p. quæst. 2. a. 3. sect. 5. *Quæritur tamen potest, an omnibus Dei nominibus honor hic faciendus, vel, an præ cæteris, huic?* Respondendum posse quidem omnibus aliis Dei nominibus honorem haberi: doceri tamen in scriptura, in vno hoc maxime id faciendum, ob rationes suprà iam allatas. Quendamodum enim quælibet Dei imago, & quocunque semper loco, & specie colitur, ita in Dei nominibus delectus est. Hinc Isai. 12. *Confitebor tibi Domine: Ecce Deus Saluator meus venit, fiducialiter agam, & non timebo. factus est mihi in salutem. Confitemini Domino & inuocate nomen eius. Mementote, quoniam excelsum est nomen eius.* Etc. 62. *Propter Sion, non iacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur, ut splendor iustus eius, & saluator eius ut lampas accendatur.*

QVÆSTIO XVII.

Quàm præstans hoc nomen sit?

EXpositum id satis hætenus. Sed in summulam, quæ dicta hic reuocanda. Præstans igitur hoc nomen est. Primò. quia non ab homine aliquo, vel cre-

atura vlla, id CHRISTO D. impositum: sed à sacro sancta Trinitate. Secundò. quia ab Angelo in terras delatum, & tam Mariæ virgini, quàm Iosepho Matth. 1. annunciatum. Tertiò. quia res à quo nomini huic origo; ipsa in quâ *salus*, gratissima est omnibus maximeq; necessaria & utilis. Quartò. quia *per nomen hoc*, & quidem *solum* Actor. 4. v. 12. nobis ad æternam fœlicitatem aditus. Per id effecta planè mirabilia efficiuntur. Id ab angelis hominibus, damnatisq; ipsis maximoperè colitur & adoratur. Accedit quòd à *Sibyllis* etiam acrostichi de insigni celebratum sit, vt in luculenta oratione pertractauit *Constantinus Magnus*, apud Eusebium, in oratione ad sacrum cœtum cap. 18. & 19. Hoc in corde infixum insculptumque penitus gessit Martyr & Doctor inclytus *Sanctus Ignatius*: id mirificè adamauit & coluit *Sanctus Abraaminus*, & *Sanctus Franciscus*, vt supra quæst. 14. dictum; *Catharina Senensis*, *Sanctus Edmundus*; *Sancta Eustochia*, sub cuius mortuæ axilla fuit hoc nomen velut incisum, vt est apud *Scardeonum*, & *Alanum Copum* dial. 3. cap. 23. Ipseque adeò *S. Paulus* Apostolus in vita & morte. Tradunt enim aliqui, vt *Genebrardus* libro. 3. Chronol. & locis antea citatis *Oforius*; quingenties in epistolis ei nomen hoc consignatum. Et licet tantum omnino numerum inire nondum potuerim, posteaquam tamen ei, IESV causâ, gladio abscissum caput, ter adhuc id ipsum nomen ingenti miraculo pronunciauit; vt in *Paulo* meo attigimus. 67. D. Hieronymus in cap. primum. Ephes. *Hoc patiebatur Paulus de nimio amore CHRISTI, vt eum semper, quem diligebat, etiam superflue & extraordinarie nominaret.* In quibus sanctissimi Doctoris verbis notes tria. Primum. Illud, *patiebatur*. Est enim perexcellens in diuinis amor, quando ad illa sese quis passiuè potius, quàm actiuè habet, vt ex *Dionysio Areopagita* obseruatum. Secundum. Illud, *nimio*, id est, summo seu maximo. Nam non in scriptura tantum, sed in *Plauto* etiam, prophanisque aliis legimus, *nimis*, pro valde ac summo opere. Tertium. Illud, *superflue* accipiendum non simpliciter, sed ex quorundam saltem opinione. Sicuti & ipse *Sanctus Hieronymus* in eodem Ephes. ca. 1. versu. 13. putauit superflue bis positum, in quo, cum tamen posterius ad *Euangelium*, cuius proximè facta erat mentio, referatur. Pulchrè verò *Michael Syngelus* in *S. Dionys. Areop.* orat. fol. 349. *S. Paulus* *σαλτωζων το σωσινοςμον και φερεις βιον κηρυγμα, και το θεον και δεσποτικον βασιλειον ενουα.* Videlicet de ipso dixerat *Saluator* ipse *Actorum*. 9. v. 15. *Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus & filiis Israel.* Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Quocirca de hoc etiam nomine non malè accipiuntur illa *Zach.* 14. *In die illa erit Dominus vnus, & nomen eius vnum.* *Isa.* 26. *Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio anime,* *Prou.* 18. *Turris fortissima nomē Domini: ad ipsam currit iustus & exaltabitur.* *Rom.* 10. *Omnis quicumq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* 1. *Reg.* 17. *Tu venis ad me cum gladio, & hasta & clypeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum.* *Pl.* 43. *Salua nos propter nomen tuum Domine.* Prudentius in *Apotheosi.* *Quæ iam littera CHRISTVM Non habet? aut quæ non scriptorum armaria CHRISTI*

Laudere ferta: &c.

O nomen per dulce mihi, lux, & decus, & spes.

Blandus in ore sapor, fragrans odor, irriguus fons.

Mihi placent, quæ in strena quadam canebat notus mihi Poeta, cum *B. Virginem* ipso sacre Circumcisionis die loquentem inducit, simulq; interroganti postea homini respondentem. Nam illa sic:

Ite, Puer, IESV, dicite, nomen habet.

Ille vero,

Quod, Mater, quod nomen ais? Quod ab æthere misit,

Qui pueri, matrem me fuit ante, pater.

Ô suauē! ô etiam redimendum vulnere nomen!

Nempe latet IESV nomine cara salus.

Nescio quid sonus ipse refert: nec posse beatas

Dulcius hoc aliquid credo sonare animas.

Huc agite, huc superæmentes, ter dicite IESVS,

Dicite, cen SANCTVS dicere ter solitæ.

Dixerunt: repetuntque iterumque, iterumque, stupensque

Audit hoc orbis, ediditque melos.

Saxa sonant, maria alta sonant, sonat arida IESVM.

Si modo quis potis est hoc capere aure melos.

Solus, cui tacito sub pectore nulla cupido

Murmurat, ille potest hoc capere aure melos.

Fuere olim fortunata quædam, & boni veluti ominis nomina, vt *Valerius*, *Lucrinus*, & similia: Fuere quædam *suauia*, & *iucunda*, vt *Hyacinthus*, *Narcissus*, *Charilaus*, *Eearinus*, de quo lib. 9. epigram. 8. Martialis:

Nomen cum violis rosisque natum:

Nomen nectare dulcius beato.

Ferunt etiam quædam *augusta*, & in summo apud omnes precio ac veneratione. *Tantum*, ait in *Macrino* Capitolinus, *desiderium nominis ANTONINI* fuisse dicunt, vt nisi *populus* & *milites ANTONINI* nomen audirent, *Imperatorium* non putarent. Et in *Diadumeno* Lampridius: *Fuit quidem tam amabile illis temporibus nomē Antoninorum*, vt qui eo nomine non niteretur, mereri non videretur imperium. Et postea. Extat epistola *Opilij Macrini*, qua gloriatur, non tam se ad imperium peruenisse, quiesset secundus Imperij, quàm quod *Antonini* nominis esset pater factus. quo clarius illis temporibus non fuerat vel *Deorum*. Vnde & passim hoc nomen dicitur *sanctum*, *sacratum*, *Cesareum*, *Imperatorium*. Sed quid omnia hæc ad *IESV* nomen? in quo beatitas æterna: suauitas, & iucunditas infinita: dignitas & Maiestas immensa. Valeant *Valerij*, marcescant *Eearini*, obsolescant *Antonini*. Vnum, populis, gentibus, orisque omnibus fortunatissimum, suauissimum, optatissimum, & augustissimum *IESV* nomen. in quo quæcunque optari queant, bonorum omnium complexio est. Salue ô sanctum nomen. salue: & me salua.

QVÆSTIO XVIII.

Positne aliquis vocari Iesus, aut Josue?

DICTUM hætenus est, duo hæc nomina, ipso significato esse prorsus eadem: & utroque modo heroem, cuius nunc in manibus liber; appellari. Dictum tamē etiam, fieri posse, vt nomina quædam propria sint, quorum vni vnum tribuatur, nō alterum. Vidi igitur hætenus perpaucos, aliquos tamen, quibus propria esset *Josue* nuncupatio. Sed qui *IESVS* vocatus sit, in *Turcicis* quidem historiis lego non neminem. Nam in *Baiazetis* illius Sultani, qui humanæ felicitatis, vt in *Iudic. c. 1.* noto, verum fuit ludibrium, filiis, *Isam*, de quo suprâ q. 10. illæ nominant, quem *Laonicus* *Iesum* vocat, & aliū *Iesum*, minorem huius fratrem. & aliū rursus *Brenezis* filium, quē l. 6. *Iessen* idem dixerat, prout in *Pandecte Turcico* notat *Leonclavius* f. 189. & 271. Apud Christianos verò seruauit hætenus constans pietas maiorum, ne nomen cœlitus allatum, ab Angelo enunciatum, in quo totius orbis salus, quo Dei Filius in cœlis & in terris nominatus, Angelis ipsis venerandū, hominibus adorandum, Dæmonibus tremendum, cuiquam deinceps impositū sit. Sunt apud quosdā quædam detestabilia, & quæ ne fari quidem dignentur homines, nomina. *Porcum*, vt ait in *Thisbi* *Elias*, *nolunt Iudei nominare*; sed eum generatim vocant, *dabar*, id est, rem. *Scellij*, dicebat *Aristophanes*, à quo & prouerbium, *filium abominor, & eius nomen*. Non vult eorum, qui decipiunt alios, proferri nomina *S. Chrysostomus* l. ad *Corinth. homil. 5.* & hæretici *Acacij* nomen

aboleri Anastasius cupiit Pontifex epist. ad Athanasium Imperatorem. Econtrario sunt alia quædam nomina adeo magnifica, splendida, ampla, augustaque, vt vel silentio potius colantur, quemadmodum apud Iudæos יהוה tetragrammaton: vel certè nequaquam peruulgentur, neque imponantur pluribus. *Antonini* die natali natus erat *Diadumenus*. & tamen *Antoninum* vocare filium ausus non fuit Macrinus pater, quòd Imperatorium illud nomen esset, vt memorat *Æl. Lampridius*. Quemadmodum igitur ob detestationem (et si in Ebracensi Franconiæ monasterio *Deufelij*, id est, Diaboli sepulchrum; sicuti & Herbipoli Carthusiam à *Teufelio* exstructam noui) *Iudas*, aut *Lucifer* vocari nemo vult, ita ob summam venerationem, *IESVS* nemo. *Samuel Macrochianus* capite ultimo: *Eise Arabicè est IESVS. & nullus eo nomine vocari potest.* Et *Abulensis Num. 13. quæstione 36.* putat etiam commodius idcirco in Bibliis nostris *Iosua* nomen vsurpari, quàm in Græcis, aut Latinis, quæ ex illis; *Iesu*. Quia *Hippiam Tyrannum* apud Athenienses, interfecerant *Harmodius & Aristogiton*, lege cautum fuit, vt apud *Gellium* est lib. 9. cap. 2. *ne hæc ipsa eorum nomina, quæ publice velut libertati deuota viderentur, seruorum cuiquam, à quoquam inderentur.* At quæ libertas maior, aut augustior, quàm quæ per *IESVM* toti terrarum orbi parta? Quis immanior Tyrannus, quàm à cuius Tyrannide vindicati populi omnes? Affecit *Merium Pomposianum*, supplicio *Domitianus*, quòd clarissimorum ducum nominibus *Magonis & Hannibalis*, seruos appellasset, vt in illius vita refert cap. 10. *Suetonius*. Quæ verò hæc ad cœleste Regis regum, Domini dominantium nomen? Sanè verò apud *Isocratem*, *Demosthenem*, cæterosque scriptores passim leguntur *Αθηναίοι*. Sed cùm de scæminis sermo est, et si postulare id videatur loquendi analogia, communiter non *Αθηναίοι* legimus: sed *αἰσῆς* tantum & *Αἰσῆας*. Indignum scilicet videbatur, cùm vrbis illius Dea (quamuis falsa) *Αθήνη* & *Αθηναίη* vocaretur, eius nomen communicare pluribus: licet aliæ ex *Varrone* à *D. Augustino* lib. 18. ciuit. cap. 9. & ex *Metaclide*, ab illius Scholiaste *Ludouico Viues* afferantur. Et sanè salutis conciliatio, quæ sanctissimo illo nomine concluditur, ea perfectione ac præstantia, quæ *CHRISTO DOMINO* conuenit, neque hominum, neque Angelorum vlli conuenire potest, neque vnquam conuenit. *Ipsè solus*, inquit *Cyrellus Hierosolymitanus catechesi 10.* *IESVS appellatur vero nomine, à salutarimedica habens appellationem.* Et *S. Bernardus* sermone 15. in Cantic. *Habuit & Iudæa*, inquit, *quosdam Iesus, quorum vacuis gloriatur vocabulis. Illa enim nec lucent, nec pascunt, nec medentur. Idcirco synagoga in tenebris est, vsque adhuc fame & infirmitate laborans, & non sanabitur, nec satiabitur, quousque sciat meum IESVM dominari Iacob, & finium terra.* Iterumque breuius sermone 1. in Circumcisione. *IESVS vocatur tanquam Dei filius. Neque enim ad instar priorum, meus iste IESVS nomen vacuum, aut inane portat. Non est in eo magni nominis umbra, sed veritas.* Et sermone 2. *Nomen IESV vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur. Vocatum planè, non impositum. Nempe hoc ei nomen est ab æterno. A natura propria habet, vt sit Saluator. Innatum est ei nomen hoc, non inditum ab humana, vel Angelica natura.* Atque hoc modo veriùs dicitur, ante *IESVM nostrum*, nullum fuisse *Iesum*, quàm illo modo, quem tradit lib. 3. cap. 20. *Galatinus*. Neque igitur hoc tempore consentaneum; vt *Iesus* nominetur apud nos Christianos quispiam. ideoque *Scaligerum Iulium* meritò reprehendat in Elencho suo *D. Schoppius*, quòd ille libello de regnorum euerfionibus scripserit, sua in familia è *Ioanne* quodam natum *IESVM Nazareum*, cum *Apostolis Petro, Ioanne, & Andrea*, si tamen *Iesus* apponendus, & non solus *Nazarius*. *Iosue* tamen nominari possit quis faciliùs, sicuti vocantur nonnulli *Adam, Abraham, Samuel, Dauid, Israel*, vt *S. Brigittæ* frater, apud ipsam in reuelationibus lib. 6. cap. 95. Cæterum ob eandem reuerentiæ significationem, nulla in Polonicis

tam longè latèque patentibus ditionibus nominari consuevit *Maria*, sic vt in gentibus aliis tam frequens esse nomen mirentur Poloni: & in regia nuper filiola; quæ iam mortua; velut insolens ac nouum, *Anna Maria* cognomen.

QVÆSTIO XIX.

Possitne saltem ab hoc nomine denominari quispiam: verbi causa, Iesuannus, vel Iesuita?

Insaniunt contra nos, qui è *Societate IESV*, per ipsius *IESV* gratiam sumus; contumeliosissimis scriptis, & vocibus hæretici, quòd vel *Societas IESV*, vel *Iesuite* vocemur. Idemque tulerunt initio subagrè, antequam satis cognitum nostrum institutum esset, Catholicorum nonnulli, vt Melchior Canus lib. 4. Locorum cap. 2. Papyrius Massonus in vita Pauli IV. alij apud Thuanum lib. 35. historię. Sed paucis quatuor hæc dico.

Primum. *Possent Christiani omnes, aut è Societate IESV, aut Iesuani, & Iesuite vocari.* 1. quia omnium est Saluator, omnibus est *IESVS*. 2. Ab eodem, secundum alterum ipsius nomen, quod est *CHRISTVS*; vocati sunt olim, Actor. 11. vers. 26. & etiamnum hodie vocantur *Christiani*. Ergo & ab ipso vocari possent *Iesuani*, aut *Iesuite*. 3. Variis modis peti potest ab aliquo multitudinis alicuius nomen: v. c. si eius ille auctor sit, & Parens, si doctor, si caput. At Christianorum omnium auctor & parens, *IESVS* est, cuius gratiâ in sacro baptismi lauacro regeneramur. Doctor est, quia viam salutis, Dei arcana, veram modestiam, mansuetudinem, humilitatem, virtutesque omnes, nos docet. Caput hominum & Angelorum est, quos, meritorum suorum vi, aggregauit, in quos vitali quodam modo spiritualem assidue vitam infundit, eosque gubernat, cœlestibus bonis cumulat. Quidni ergo *Iesuani* & *Iesuite* sint Christiani omnes? Ad eosdem enim omnes pertinet illud S. Pauli I. Corinth. I. vers. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filij eius IESV CHRISTI*. Et cum à Deo dicantur hominum quidam, *diuini*; à *IESV* quosdam *Iesuitas* dici, nihil obstat. Quin verò in Cataio regno, ita Christianos omnes vocari docet Turcicus narrator in historica Indiæ orientalis relatione pag. 171. non ita pridem hic Moguntię anno 1601. editus: accipiendo tamen *Cataium* illud regnum pro iis Tartarorum terris, quæ Sinis ad septentrionem finitimæ. Alioquin hoc ipsum Sinarum regnum potius esse *Cataium*, eiusque urbem regiam *Pachinum* esse celebratam illam *Cambala* docet, qui ex ea vrbe scribebat anno 1602. noster P. Iacobus Patagua.

Alterum. *Rectè possunt è tota Christianorum multitudine certi quidam homines communem illam denominationem accipere.* Nam quod omnibus commune est, rectè quidam accipiunt, si aliis iniuriæ nihil inferatur, & eorum, qui communis curam habent, vetet nemo: quanto magis si iidem ipsi approbent? Ea enim communium bonorum ratio est, vt iis rectè vti fruique possit quilibet, dum iam positæ adhibentur cautiones; quemadmodum patet in quotidiano vsu aëris, aquæ, viarum. & si quæ ciuitas pascua habeat & fora, similiter. At Societatis *IESV* & *Iesuitarum* appellationem ita fert cœtus noster, vt Christianorum alios nullos ab eadem paronymia, siquidem eam velint, arceat; quodque in communis agri fructu cuilibet esse potest, id ei liberrimum relinquat. & neque Pontifex, neque Imperator, neque legitimorum totius Ecclesiæ magistratuum quisquam appellationem hanc nostram reprehendit. Imò verò approbarunt ipsi, & laudarunt amplissimè. Testes diplomata, & priuilegia tot. Testes tot & in tantis Prouinciis & Urbibus excitata minimæ huic Societati domicilia. Sed, omnium instar, sit Tridentini Concilij

clarif.

clarissima vox fess. 25. cap. 16. *Per hac, sancta Synodus non intendit aliquid innouare, aut prohibere, quin religio Clericorum Societatis IESV, iuxta pium eorum institutum, à sancta sede Apostolica approbatum, Domino, & eius Ecclesia inseruire possint.* Et Gregorius XIV. die 27. Iunij anno 1591. in Constitutione, quæ incipit, *Ecclesia Catholica.* Sic, ait, *statuimus, Nomen Societatis IESV, quo laudabilis hic ordo nascens, à sede Apostolica nominatus est, & hætenus insignitus, perpetuis futuris temporibus, in earetinendum esse.* Nonne verò & aliæ multæ multorum congregationes, quæ à communibus etiam rebus nominatæ? Ante annos 260. vigere cœpit in Hispania Bætica, *militum CHRISIT* ordo, isque à Ioanne XXII. approbatus. Ante annos 300. ordo SS. *Trinitatis*, ab Innocentio III. itidem admissus, de quo eius Generalis Guaguinus lib. 6. & hodie nobilissima est Romæ *Fraternitas* eiusdem SS. *Trinitatis*: itemque alia *Saluatoris* perantiqua: Rauennæ verò *fratrum boni IESV Collegium* à S. Margarita, cuius nobilitata virtus miraculis; erectum, Paulo Morigea teste lib. de originibus religionum. Quid ordo *Iesuatorum*? nonne ante annos 200. ab Urbano V. aliisque Pontificibus census, & ordinibus aliis accensus est? Refert rem totam Iuriconsultus Antonius Corsetus lib. 30. quæst. in ordinis illius laudem. Quid in Gallia nunc illustrissimus nobilissimorum ac generosissimorum Equitum flos, qui *sancti Spiritus* ordo appellatur? Quid in Anglia quondam Catholicum, hæreticum nunc, *Collegium CHRISTI*? Quid & in nominibus propriis? Nonne vocantur quidam, *Magni, Clementes, Pij, Probi*? Et tamen aliis quàm plurimis inest *magnitudo*, & inesse debet omnibus *clementia, pietas, probitas*. Nonne Saxonum, & Anhaltinorum Principes his ipsis annis, *Christiani* dicebantur? An, eo ipso, se solos *Christianos* iactabant, aliosque Christianitatis nomine ac professione orbabant? Certè *Deus* ipse, omnium *Deus*. & tamen eum, quasi suum proprium nominat S. Paulus I. Corinth. I. vers. 4. *Gratias ago Deo meo semper.* Ideoque id quod hætenus de communium aut nominum, aut rerum usu dixi, agnoscit & scribit in eum locum, ex hodiernis etiam hæreticis, Wolphangus Musculus fol. 8. *Nulla, inquit, iniuria afficiuntur reliqui p̃j, quasi non ipsorum sit Deus, cum eadem charitate, fiducia, & familiaritate & illis vti liceat. Fratribus suis nihil præscribit: nec fiduciam, qua filiorum est erga patrem illis aufert, que communem patrem, suum vocat patrem.* Dionysius Areopagita epist. 10. ad S. Ioannem de iis, qui amore diuino, bonorum omnium pacem diligunt, & in præsentī vita futuram inchoant, ἀγγελοςπεσω̃ς ἐν μέσῳ ἀνθρώπων ἐμπλησθεὶς ὁμοῦ ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ καὶ θεωνυμίᾳ, καὶ ἀγαθότητι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς. Vbi Maximus & Pachym. iisdem pæne verbis aiunt. θεωνυμίαν δὲ λέγει ἢ τὸ πάντοτε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ πάντα πράττειν αὐτὰς: ἢ τὸ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἢ τὸν τοῦ χριστοῦ ὀνομαζομένους. Sed adiicit Maximus, καὶ αὐτὰς λεγομένους θεούς. quanto magis *Iesuanos* aut *Iesuitas*? Ideoque vt mendacissimus, sic & ineptissimus est citatus antea quæst. 14. hæreticus Pouelus, dum Catholicam ait Ecclesiam contra secundum symboli articulum peccare, dum *Loiolanos Monachos* (ipsius enim maledica pono verba) *se blasphemio ore, & insolentia audacia Domini IESV CHRISTI socios venditantes tolerat & approbat.* Cum exoletas variis de rebus, ac præsertim de nomine isto calumniarum crambas, de quibus lib. 36. histor. narrat D. Thuanus; recoquerent anno Domini 1603. nonnulli Parisiis, suscepit ipsemet Rex veritatis ac innocentiae patrocinium: illisque in Luparæa Regia, anno illo, pridie SALVTIS natæ, regiâ omnino sapientiâ & breuiloquentiâ, hunc in modum respondit: *At displicet hoc nomen Iesuitarum. Cur igitur non displicent, qui se religiosos TRINITATIS nominant? Quòd si & istos, sicuti & Iesuitas, non probatis, cur filias vestras eodem modo non improbatis, quæ Parisiis vocantur FILIÆ DEI? Quinetiam cur vos ipsos non iactatis non minus ex ordine SPIRITVS SANCTI esse, quam ex hoc ordine sunt Equites mei? Sanè malim dici Iesuita, quam alio nomine religiosus.* Hæc magnum illud Re-

gijoris oraculum, quod suam Societati IESV nomenclationem multo magis tueretur ac vendicat, quam Socrati olim *Sapientis* nomen ac titulum Delphicus ille Loxias.

Dico tamen tertio & postremo; *Societatem quidem IESV nuncupari optauit nostra familia, sed Iesuitarum appellationem vsitauit vulgus.* Illius causa optima sanè & modestissima traditur à R. P. Ribadeneira lib. 2. de B. P. N. Ignatij vita c. 11. & in eodem argumento Maffei lib. 2. c. 5. Vulgus verò spectauit, quod in aliis etià appellationibus passim facit, breuitatem, sermonisq; compendiū. Hinc enim & tot in Germania, Galliaq; priorum nominum curtationes. Vide in Delrio nostro de hoc nomine plura. l. 2. Disq. Mag. q. 10. vbi cum alios, tum Abbatem, Fumum, Scardeoniumq; reprehendit, quòd *Iesuatorum*, & *Iesuitarum* confundant nomina. Fuit verò anno 1583. in Thuringia, nescio quis Predicans, qui Lutheranos suos, edito libello, *Iesuitas* veros esse, sicque vocandos, asserbat. Sed à quo non irrisus? Et quia Caluinus & Beza. 1. Corinth. 1. verti malunt; *Fidelis est Deus, per quem vocati estis, in communionem filij ipsius IESV CHRISTI*, de Societatis vocula, quam ex eo scriptura loco, ij eiecerunt, non habent, horum asseclæ quiritari, nisi ad veteres Christianorum hæterias, de quibus lib. 10. epist. ad Traianum Plinius; sese conferant. Legi alia possunt apud Tertullianū apologiæ c. 3. Turrianū contra Boquinum. c. 1. 3. & 6. vbi de Nazaræis, & c. 15. siue ultimo: apud Franciscum Montanum in apologia contra Arnaldum c. 66. & 67. & in *Honoris Amphitheatro*. l. 1. cap. 1. lib. 3. c. 2. apud Gretserum contra Lermæum c. 1. & 2. vbi verè quidem ait hæreticus, *Iesuitas* in sacris literis reperiri, videlicet Num. 26. vers. 44. Sed malè addidit, *eos totidem literis, & syllabis conscribi.* Nam illi *ἱεσους* tantum legendi, vt monuit *Nebrissensis* cap. 48. cum medium illud consonantis vim habeat, yt ex Hebræo intelligitur.

Quarto. *Qui à IESV appellationem accipiunt, eos æquissimum est, omni studio conitari & adlaborare, vt nomini tanto satisfaciant.* *Nominum*, ait S. Chrysostomus homil. 21. ad populum, *scire oportet dignitatem*: Et nomina, vt ex Alexandro Imperatore paulo post recitabitur, *insignia, onerosa sunt: neque vt in Acta inquit citatus Chrysostomus homil. 52. omnes sunt Ioannes, qui vocantur Ioannes. Ego, aiebat Diadumenus puerulus, cum & imperio, & Antonini nomine donatus esset, elaborabo, ne desim nomini Antoninorum.* Scio enim me *Pij, me Marci, me Veri* suscepisse nomen, quibus satisfacere, perdifficile est. Commendatus apud Vopiscum ab Imperatore Valentiniano fuit *Probus*, postea & ipse Imperator, quòd *adolescens esset, ac vir sui nominis*: Clotarius à Gregorio Turonensi lib. 10. cap. 28. quòd *sui huius nominis executor esset*: à S. Gregorio Nazianzeno in orat. S. Meletius, quòd *esset reapse, quod audiebat nomine, mores inquam, & nomen haberet melleum*: à S. Ambrosio. l. de virginibus. S. Agnes, quòd in illa ob castimoniam & puritatem, *non hominis nomen, sed martyris oraculum fuisset.* D. Hieronymus in Amos cap. 1. Pammachio suo loquens: *Ex interpretatione*, ait, *nominis tui, quodam vaticinio futurorum, omni arte pugnandi, aduersum diabolum, & contrarias potestates te bellare demonstras.* Militi adolescentiori, qui *Alexander* nominabatur, dicebat in Tyri oppugnatione ipse Alexander Magnus: *Animosè, ô commilito. Fac facinus nomine, quod geris, dignum.* Omnium scilicet sententia est, bonis magnisque nominibus satisfaciendum. Satis autem IESV nomini fiet:

I. Si semper ipsius IESV nos profiteamur seruos, clientes, milites, discipulos: omni officiorum genere, omni obseruantia, pietatis religionisque nexu erga ipsum obligatissimos. Sic enim & ab eo CHRISTIANI vocamur.

II. Si, vt per IESVM salui, beatique tandem simus, cupide strenueq; amplectamur, quæ illæ cumq; ad salutem nobis dedit, præscripsit, & commonstrauit. Ea sunt sanctissimæ ipsius vitæ ac Passionis merita, nouæ ipsius legis sacramenta, sacrosancti Euangelij præcepta & consilia. Qui enim hæc, per illius gratiam,

gratiam, fecerit, saluus erit. vt de fide dicitur Matth. 9. 21. Marc. 5. 39. cap. 10. 52. Luc. 7. 30. cap. 17. 19. 1. Corinth. 1. 21: de perseuerantia Matth. 10. 22. de paupertate Matth. 19. 25. de rerum humanarum contemptu, & miseriarum tolerantia Matth. 16. 25. Marc. 3. 4. de cultu & inuocatione Aetor. 2. 21. Rom. 10. 13. S. Ambrosius cap. 9. lib. 6. hexaem. Imago quaedam animi loquitur in vultu, fidei basis, in qua quotidie Domini nomen inscribitur & tenetur. Discedat, inquit Apostolus 2. Timoth. 2. 19. ab iniquitate omnis, qui nominat nomen Domini. præsertim sanè ab eo dum seipsum nominat, aut cognominat, vt è Nouatoribus locum eum explicat Bertramus Lucub. Frankent. cap. 1.

III. Si eius imitemur vitam ac mores. ad quod hortatur S. Augustinus tract. 5. in epist. Ioannis. Quomodo, ait, te gloriaris esse Christianum? Nomen habes, & facta non habes. Si autem nomen secutum fuerit opus, dicat te quisque Paganum. Tu factis te ostende Christianum (Iesuitam) Nam si factis non ostendis te Christianum (Iesuitam) omnes te Christianum (Iesuitam) vocent, quid prodest nomen, ubi res non inuenitur?

Stemmata, inquit Satyra 8. Iuuenalis, quid faciunt? Quis enim generosorum dixerit hunc, qui

Indignus genere, & præclaro nomine tantum.

Insignis? Nanum, Atlanta vocamus.

Aethiopem cygnum. Ergo cauebis, & metues, ne

Tu sis Creticus aut Camerinus.

Nomen, ait Saluianus lib. 4. de prouidentia, sine actu & officio, nihil est. Alexander Mammeæ, Imperator, vocatus quidem fuit Alexander, quia die mortis Alexandri Magni festo, & in eius templo natus. Sed cum ei iam benè feliciterque imperanti deferretur, vt Magni prænomen ascisceret, recusauit. Quid enim, aiebat, magnum feci? Cum id Alexander post magna gesta, Pompeius post magnos triumphos acceperit? Rursumque cum Antonini eum nomine ornare vellet senatus, Ne, aiebat, P. C. ad hanc nominis necessitatem me vocetis, vt ego tanto nomini cogar satisfacere. Hæc nomina insignia, onerosa sunt. Quis enim Ciceronem diceret, mutum? Quis indoctum, Varronem? Quis impium Metellum? Si Antonini nomen accipio, possum & Traiani, Titi, Vespasiani. Sicque triumphauit. Multo enim clarior visus est alienis nominibus non receptis quam si recepisset, inquit, è quo ista, Lampridius. qui refert ei à senatu acclamatum: Sacratum nomen Sacratius accipiat. Sacrum nomen castus accipiat.

IV. Si nomen tantum ignauia, vel flagitio, vitioque quocunque non inquinemus. De quibusdam dixit Apostolus Rom. 2. 24. Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes. Cyrillus Hierosolymitanus catech. 10. Christianus (Iesuita) vocatus es. parce huic nomini, ne propter te blasphemetur Dominus noster IESVS CHRISTVS Filius Dei. Saluianus sub finem lib. 3. de prouidentia. Magis per nomen sacratissimum rei sumus, quia à nomine sacratissimo discrepamus. De Imperatore Commodo laudatus antea Imperator Alexander: Commodi, aiebat, meminisse nolo, qui hoc ipso deterior fuit, quod cum illis moribus (foedis nimirum ac vitiosis) Antonini nomen obtinuit. Rursumque: Nuper certè, Patres meministis, quum ille (Heliogabalus) mnum non solum bipedum, sed etiam quadrupedum spurcissimus, Antonini nomen præferret, & in turpitudine atque luxuria Neronis, Vitellios, & Commodos vinceret, qui gemitus omnium fuerint, quum per populi, & honestorum coronas una vox esset, hunc non ritè Antoninum dici, & per hanc pestem, tantum violari nomen. Et hinc illa rursum acclamatio: Nomen Antoninorum tu purifica. Quod ille infamauit, tu purifica. Redde in integrum, nomen Antoninorum. Dicebat apud Plutarchum in Artaxerxe Artagerles. Ω το καλλιστον εν Πέρσαις ὄνομα Κύρη καταχούρων ἀδικώτατ' αἰθρώπων. Digna verò, quæ hic semel tota ponatur, D. Chrysostomi homil. 18. in Ioan. sententia. Hac, inquit, appellatione ceteris omnibus vehementius excitati, & promptiores ad virtutem complectendam fieri, nec ea quidquam indignum facere, conari debemus,

mus, cum eodem quo CHRISTVS nomine vocamur, ut Paulus testatur. cuius excellentiam nos intelligere oportet. Quod si is, qui Principis cuiuspiam, aut alterius clari viri nomen sortitus est, cum id audit, tumet, atque superbit, & magna id sibi glorie arbitrat, eiusque auctoritatem pro viribus seruare nititur, quid nobis faciendum est, qui non Principis, non terrena alicuius potestatis, non Angeli, non Archangeli, sed ipsius omnium Regis nomine appellari dignati sumus? Nonne ita animam nostram instituemus, ut non afficiatur infamia, qui tanto nos honore persecutus est?

V. Si & ipsi conemur esse quidam IESVS, id est, Saluatores. Hic fremet, hic tumultuabitur, frontem, femurque percutiet hæreticus, & exclamabit! O superbiam! ô insolentiam! Vos Iesuitæ vultis esse Saluatores? An præter IESVM Saluator alius ullus? Sed bona, quæso, verba. Silentij pauxillum pauxillisper concede. Ostendo, posse hominum aliquos dici Saluatores. Ac 1. quidem toto libro *Iudicum*, *Iudices*, maximè in Hebræo & Græco textu, *saluare* dicuntur, & Saluatores nominantur vt c. 2. v. 16. & deinceps, vt in eum librū dicitur. 2. S. Paulus *saluos aliquos facere vult è suis*. Rom. 11. 14. At qui saluos aliquos facit, eorum vtique Saluator est. Et 1. Corinth. 9. 22. *Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem saluos*. Eodemque auctore, potest vxoris vir saluator esse, virique saluatricis vxor. 1. Corinth. 7. 16. *Vnde scis mulier, si virum saluum facies? aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies?* S. Iacobus cap. 5. 20. *Qui conueriti fecerit peccatorem ab errore viae suæ, saluabit animam à morte* ὁ ὅς τις ψυχὴν ἐκ θανάτου. Auditorum etiam suorum, Concionator, discipulorumque doctor, imo & sui ipsius potest quis, iudice Apostolo, Saluator esse. 1. Timoth. 4. 16. *Attende tibi, & doctrinæ*. Insta in illis. Hoc enim faciens & te ipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt. ὁ αὐτὸν σώσεις, καὶ τὰς ἀκούοντας σου. Quid S. Iudas Apostolus? Illos, ait v. 23. *saluate, de igne rapientes*. 3. Saluianus certè lib. 1. de prouidentia, hominum quosdam vocat *salubres* & *salutiferos*, lib. 7. *salutis humane procuratores*. Cum citasset ex Ioannis c. 10. in Osee caput 1. Rupertus illud, *Ego dixi, Dii estis, Ergo, ait, Propheta Dii sunt, quoniam isti sunt, ad quos sermo Dei factus est. Quod si Dii rectè dicuntur, nonne & Saluatores nihilominus rectè cognominantur?* Si illos dixit Scriptura saluatores, per quos Deus temporalem Israelis salutem operatus est, exempli gratia, Et clamauerunt filij Israel ad Dominum, qui suscitauit eis Saluatorem & liberauit eos, Othoniel, videlicet filius Kenez: itemque, Et clamauerunt ad Dominum, qui suscitauit eis Saluatorem Aod. Si ergo illos dixit Saluatores, per quos Deus temporaliter liberauit Israel, quanto magis rectè illi dicuntur Saluatores, quorum labor Saluatori nostro Deo ad nostram æternam salutem cooperatus est? 4. Vt verò Æsculapios, Herculem, Iouem, aliosque Deos, qui vti refert in præmio de falsa legatione Demosthenes, & lib. 17. Strabo, *soteres* ab Ethnicis, quibus verus Soter IESVS CHRISTVS inauditus, dicti sunt, omittam, ipsimet, propter quorum importunitatem & petulantiam, omnis hæc suscepta iam probatio, hæretici, eodem mortales quosdam afficiunt nomine. Nam istorum fator, parensque omnium, Lutherus lib. de pueris ad scholam mittendis, ait *bonum Concionatorem, in regno CHRISTI Saluatorem esse: bonum item Iuriconsultum in regno Cesaris*. Chytræus verò in Dorotheæ funebri oratione pag. 108. Bogislauus, inquit, *Pomeranie Princeps, verè σωτήρ*. Saluatores igitur esse ac vocari hominum aliquos, omnino fas. Sed absque dubio longe alia ratione, multoque inferiore gradu, quàm IESVS noster augustum hoc sibi iure nomen solus ac vnus vindicat: ὁ ἁγίος inquit homilia. 3. ad Hebræos S. Chrysostomus, ὁ ὅς ὡς ἀγγέλους: ἄγγελοι δὲ ὡς θεοὶ, multo magis terreni, viles mortalesque ἄνθρωποι. Agamus ergo, & magno acrique studio adnitamur, primò quidem, vt nostrum ipsorum singuli Saluatores simus ex Apostoli citato paulum suprà præcepto 1. Timoth. 4. 16. Incipit enim à seipso charitas. & quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur (ait Saluator) anima verò sue detrimentum patiat? Matth. 16. Illudebant CHRISTO Domino

crucifixo Principes Sacerdotum, Scribæ ac Pharifæi dicentes, *Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.* Matth. 27. 42. Marc. 15. 31. Sed & de corporis tantum salute loquebantur, & impiè, turpiterque mentiebantur. Poterat enim, si quidem voluisset, seipsum saluum facere: poterat de cruce saluus & incolumis descendere: poterat illusores, tortoresque suos nutu solo disperdere, auerruncare, ac fulminare. Sed noluit, vt sic, quoad animam & corpus, saluos in omnem æternitatem nos faceret. At certè nostrum cuilibet verè ac meritò, quoad animos nostros exprobrent subfannabundi omnes, etiam Iudæi, & impij, *Alios saluos facit, seipsum non vult facere.* non vult, inquam, cum per Dei gratiam, qui *omnes homines vult saluos fieri.* 1. Timoth. 2. 4. possit maxime multoque magis, & maiore cum dedecore, nostroque summo (quod auerrat Deus) incommodo & luctu, in extremo iudicio clamabunt: *Alios saluos fecit, seipsum noluit saluum facere.* Absit hoc à nobis, absit. Qui à IESV Iesuita est, in eam primo summeque incumbat curam, vt sui ipsius, per verum summumq; Saluatorem, Saluator existat. & non crucifigentium, sed crucifixi hanc ad se vocem existimet: *Salua te metipsum.* Matth. 23. 40. *Quis enim,* ait lib. 1. epist. 20. Horatius, *inuitum seruare laboret?* Nunquam non in ipsius resonet auribus ille Apostolica tubæ clangor: *Attende tibi, & doctrina.* Nota ordinem. Primò teipsum respice: te cura: tibi attende. tum verò ad alios charitatem, laboremque tuum conuerte. alios erudi. alios doce. *Insta in illis,* duobus scilicet, quæ & de te, & de aliis iam dicta: in his hære: in istis constanter ad supremum vsque spiritum permane. Hoc enim, quod de instantia, perseuerantiaque in attentione ista duplici, eiusque ordine, vt primò tibi attendas, post verò aliorum doctrinæ, dixi, *hoc inquam faciens, & teipsum saluum facies. & eos qui te audiunt.* Et hoc est alterum, in quo omnis nostra versari debet contentio ac industria, vt aliorum scilicet *Saluatores* quoq; simus. Angusta nimium est charitas, quæ solâ suâ contenta est salute. Non ob suam istam propriam (quanquã & hæc ipsi fuit quàm cumulatissima) sed ob aliorum salutem descendit è cælo vnigena Dei Filius, & homo factus est, & *vocatum est nomen eius IESVS.* Luc. 2. 21. *Ipse enim,* aiebat Angelus Matth. 1. 21. *saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Et Apost. 1. Tim. 1. 15. *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quòd CHRISTVS IESVS venit in mundum peccatores saluos facere.* Hoc ergo & nos faciamus, docendo, monendo, concionando, ad pœnitentiam inuitando, peccata confitentibus aures dando, hæreses dedocendo, ipsorumque hæreticorum ad veram sanctam Catholicam Ecclesiam animos deducendo. neque id verbis tantum aut scriptis, sed ipsis etiam vitæ bonæ, sanctæque integritatis exemplis, & religiosissimis ad diuinam Maiestatem precibus. AMEN. AMEN.

CAPVT TERTIVM,

De Josue gestis; & speciatim iam de gestorum ipsorum primo; quod bellum Amaleciticum est.

IOSVÆ nostri gesta duplicia sunt. Nam eorum alia Moyfis mortem antecesserunt: alia secuta sunt. Et ista quidem fere in Josue libro sunt omnia. Sed priora illa erunt è variis locis excerptenda, Exodi, Numerorum, & Deuteronomij. Eorum primum, est primū Israelitarum bellum, contra primos, qui iis ex Ægy-

Ægypto egressis, vastasque, inter illam & promissam terram, solitudines perambulantibus occurrerunt, hostes, *Amalecitas* scilicet; de quibus ita Moyses Exodi 17. v. 18. *Venit autē Amalec, & pugnabat contra Israel in Raphidim. Dixitque Moyses ad Josue, Elige viros, & egressus pugna contra Amalec: cras ego stabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea.* Fecit Josue, ut locutus erat Moyses, & pugnavit contra Amalec. Moyses autem & Aaron, & Hur ascenderunt super verticem collis. Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel: sin autem paululum remisisset, superabat Amalec. Manus autem Moyse erant graves: sumentes igitur lapidem, posuerunt subter eum, in quo sedit: Aaron autem & Hur sustentabant manus eius ex utraque parte. Et factum est, ut manus illius non lassarentur usque ad occasum Solis. Fugavitque Josue Amalec, & populum eius in ore gladij. Dixit autem Dominus ad Moysen: *Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Josue: Delebo enim memoriam Amalec sub cælo. Edificavitque Moyses altare: & vocavit nomen eius, Dominus exaltatio mea, dicens, quia manus solij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, à generatione in generationem.*

QVÆSTIO I.

Quis Amalec?

STrabus in glossa, vnum ex *Ismaelis* filium esse vult. Sed Genes. 36. & 1. Paralip. 1. clarè *Amalec* dicitur ipsius *Esau* nepos, & ipsius *Eliphaz* filius. Neque tamen hic ipsemet ille *Amalec* accipiendus, cum eum esse oporteret annorū plusquam 260. ut patet ex tempore, quo natus esse potuit Genes. 29. & ex iis, quæ de comoratione in Ægypto dicta sunt Exod. 12. Sed nec est quartus vel quintus ex eiusdem *Amalec* posteris, ut existimat in c. 17. Exod. q. 7. Abulensis, qui verisimile ait, *Principes illius populi* ab illo primo suo capite semper *Amalec* vocatos; sed est ipse populus, qui ab illo, *Amalecitarū* nomen accepit; prout perspicitur ex Num. 13. *Amalec habitat in meridie.* & 24. *Cumq; vidisset Amalec.* Iud. 6. *Ascendebat Madian & Amalec.* & 7. *Madian & Amalec.* & 10. *Sidonij quoq; Amalec.* & *Chanaan.* Sic 1. Reg. 14. 15. 2. Reg. 1. & 8. 1. Paral. 18. quemadmodum scilicet cum alibi sæpissime, tum hoc ipso cap. 17. vers. 11. *Israel*, non proprium quempiam Regem aut Ducem, sed populum significat.

Hiverò *Amalecites* vocantur interdum *Idumæi*. Sic enim 2. Reg. 1. in Traditionibus ait S. Hieronymus. *Amalecites & Idumæus unum est, quia filius primogenitus Esau, Elaphaz fuit, & huius filius Amalec.* Vocati verò etiam postea sunt *Arabes*, & quidem ad Arabum aliorum distinctionem, *Petræi*; ab eorum Regia vrbe *Petra*. Ita enim eos appellat Iosephus lib. 3. c. 2. Philo autem lib. 1. de Moysè *Phænices*. Interpretatur verò *Amalec* ex Hebræo *populus lambens* & *lingens* aut *deuorans*, secundum D. Hieronymum lib. 2. in Isaiam: ex Syriaco *populus percutiens.* & Num. 24. dicitur *principium gentium* id est, primi hostium, qui sese Dei populo opposuerunt, ut exponit lib. 3. de Trinitate c. 20. Rupertus, & Abulensis 1. Reg. q. 3. ubi etiam monet, non esse totam *Idumæorum* gentem, sed partem, & Num. 13.

quæst. 69. vberius de eorum ad Ægyptum & Chanaanæam situ. D. Ambrosius c. 4. lib. Hexaem: *Amalec accipitur Rex impiorum. Iniquæ autem gentes sunt. Vide ne principem mundi accipere debeamus, qui imperat nationibus voluntatem suam facientibus, cuius semen peribit. Semen autem eius impij & infideles sunt, quibus ait Dominus: Vos ex patre Diabolo estis. Est etiam initium mysticum, ut illud est. Ego sum primus & nouissimus, initium & finis. Et illud in Euangelio præcipue, quod interrogatus Dominus quis esset, respondit: Initium quod & loquor vobis. Qui verè & secundum diuinitatem est initium omnium, quia nemo ante ipsum: & finis quia nemo ultra ipsum: & secundum Euangelium, initium est viarum Domini in opera eius: ut per ipsum disceret hominum genus vias Domini sequi, & operari opera Dei. In hoc ergo principio, id est, in CHRISTO, fecit Deus cælum & terram: Quia per ipsum omnia facta sunt; & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso, vita erat: quia in ipso constant omnia, & ipse est primogenitus omnis creatura, siue quia ante omnem creaturam, siue quia sanctus, quia primogeniti sancti sunt, ut primogenitus Israel: non quia ante omnes, sed quia sanctior cæteris. Sanctus autem Dominus supra omnem creaturam, & secundum corporis susceptionem, quia solus sine peccato, solus sine vanitate. Omnis autem creatura subiecta vanitati est. De Amalecitarum autem opibus multa Iosephus, & Iudith. cap. 4.*

QVÆSTIO II

Quis Amalecitarum Rex tum? & quod ab Ægyptiaco exitu tempus?

Iobab Idumæorum Regem de quo Genes. 36. & 1. Paral. 1. esse magnum illud patientissimi animi exemplar Iob, docui Tobia cap. 2. quæst. 5. & 6. in eaque iam sententia video bonum eius libri commentatorem Pinedam nostrum, & vetustiores alios, quorum meminit R. Abraham Zacuth fol. 9. 6. in *Iuchasin*. Ea propter crediderim eum, qui ei successit, *Husam Themanæum* fuisse, qui hoc tempore Idumæorum siue Amalecitarum regnum tenuerit. Nam paulo antequam ex Ægypto euaderet Israel, *Iobum* ipsum mortuum tradit *Seder Rabba* c. 3. At bellum hoc gestum est, primo liberationis huius anno, & quidem mense altero, siue ante mensem tertium, ut habetur ex eodem Exodi libro c. 19. v. 1. Incidit autem annus ille in mundi conditi annū ex Sederis eiusdem calculo. 2448. ex Scaligeri lib. 5. de emend. temp. 2454. ex meo, qui medius est, & à me alibi probatur. 2450.

QVÆSTIO III

Quis belli huius locus?

Castra sua habebant Israelitæ in vndecima ex Ægypto mansione, quæ veteri nomine *Raphidim* vocabatur, sed nouo, quod ex populi ob aquæ penuriam murmurantis euentu acceperat, *Massah* & *Meribah*, id est, *tentatio* & *contentio*. Quod non satis aduertit Origenes in Exodum homil. XI. dum interpretatur, *Sin* tentationem, *Raphidim*, sanitatem iudicij. Nam hoc esset verius, si in Hebræo esset *Raphidim*, nunc verò est *Raphidim*, ut olim pronunciabant, nunc *Rephidim*, ideoq; in Græco ἐξφιδειν pro ἐξφιδειν, quasi *sternentes*, *expandentes*, vel ut in Epistola ad Fabiolam S. Hieronymus, *dissolutio*, aut *sanitas fortium*, vel iuxta Syros, *dissolutio manuum*. Illud propter *dissipatum Amalec*, aut *sanatum Israel*. Istud propter *offensam populi contra Deum murmurantis*. Intelligendum tamen nomen hoc non tum primò impositū fuisse (Nam alioquin de eo, sicuti & de aliis duobus traderetur) sed factis ipsis tantummodo accommodari. Cum verò pergerent Israelitæ à Meridie & occidente versus Septentrionem, & Orientē, & Deut. 25. v. 18. dicant-

dicantur Israelitici *agminis extremos* aggressi Amalecitarum, colligit Abulensis hos in Meridionalem partem & occidentalem, eaque loca unde progressi fuissent Israelitae; sese infudisse. Videntur tamen potius in latere septentrionali constitisse, & in progredientium Israelitarum ultimos intruisse, siue, ut Hebraeorum verbum ibi habet; decaudasse illos, qui itineris molestia debilitati tunc erant. Nam cum ibidem dicuntur *occurrisse* Israeli, non est verisimile, ipsos ita posteriora, & quibus iam perrexissent Israelitae, loca occupasse, ut agminis fronti, vel corpori reliquo nihil imminerent.

QVÆSTIO IV.

Quæ belli eiusdem causa?

SI Amalecitarum spectentur, eos ad arma ista concituit, primo quidem *suspicio & metus* aliquis, ne (quidquid negarent Israelitae) suam ipsi regionem & regnum occuparent. vel agros certe popularentur, ut ait lib. 1. Philo de Moyse, & prolixius Iosephus lib. 3. cap. 2. Deinde *invidia* quædam, & *veteris*, quam, ut interpretabantur ipsi, eorum parenti Esau intulerat Iacob. Gen. 27. v. 36. *iniurie memoria & vindicta*. Nam Cantic. 2. v. 15. ait Thargum. *Venit contra filios Israel impius Amalec, qui observavit inimicitiam ob primogenituram ablatam, & furabatur de sub alis nubium gloria, animas de tribu Dan, & occidebat eas*. R. Eliezer c. 44. affert R. Zachariam dicentem: *Nepos Esau fuit Amalec: & in veteri odio, seu inimicitia vetustioris illius venit super Israelitas, ut ex iis dissiparet aliquos*.

Si vero Deus consideretur, voluit isto Amalecitarum flagro, Iudeorum toties, & tam sine causa, murmurantium castigare proteruiam. Vnde addit citato loco Thargum. *Tum condemnatus erat populus, nisi adfuissent iusti, qui aromatis optimis comparantur*. Et in istum Exodi locum, exemplo, aut sermonis allegoriam potius rem totam exponit R. Salomo. *fuisse ait patrem, qui, suis in brachiis, ante se filiolum gestabat. Sed sibi obuium leonem cum videret, filiolum illum dossuario corbe tectum in integrum reiecit. Sed & à tergo vidit sequentem lupum, ideoque illum humeris gestare cepit. Hic verò esuriens ac sitiens cibum potumque petiit: & utrumque præbuit bonus pater. Ecce interim viatores, nescio qui: & ab iis percunctatur filius ille, parentemne suum alicubi viderint. Audit pater, & miratur, se tot hæcenus beneficiis non agnitum, & qui non corpore tantum, sed cura, & amore plusquam paterno præsens adesset, velut absentem requiri. Stomachatur ergo & colubro deuorandum illum obicit. Sic sanè cum Pharaò, leonis instar, fremeret, mare rubrum, tanquam lupus, fauces panderet, cibum & potum, Israelitae poscerent, filios semper Israel tutatus est Deus, manna, & à petra ipsis aquam dedit. Dixerunt illi tamen eodem cap. 17. v. 7. Estne Deus in nobis, annon? Nunc ergo Amaleco eos veluti colubro commordendos, vulnerandosque permittit. Simile quid docet R. Phinees apud R. Eliezerem c. 44. ubi & allegoriam adhibet aliam, qua monstratur, cur post annos deserti quadraginta non expresse dixerit Moyse, ut meminissent Israelitæ suæ illius murmurationis, Estne Dominus in nobis, annon? Exo. 17. v. 7: sed tantummodo meminissent operis Amalec: quod huius nimirum causa fuisset, querula illa oratio. Addit & Lyranus, voluisse Deum, è consecuta victoria, Israelitis addere animos; ne villo irruentium hostium metu unquam frangantur; sed in se spem reponant, & ad se confugiant, abs se denique salutem expectent. Addo ego, ne otio, desidiaue nimia torpescerent, etiam, quæ ex his solent nasci, vitia & seditiones alerent; curarum iis, & formidinis aliquid indere voluisse. Optima enim dissolutionis, & in peccata prolapsioris animi fultura, negotium & metus. Fuit etiam præclari Iosue tyrocinij danda occasio, & figurarum, de quibus postea, materies.*

QVÆSTIO V.

Quo modo gestum bellum? Et quibus armis?

Tria hic describuntur, *prælij apparatus, prælium, exitus*. Et ille quidem vers. 9. in tribus ponitur, in Ducis vnus constitutione, in militum delectu, in auxilij promissione.

Dux à Moyse constituitur *Iosue*. Nam ei à Moyse dicitur, *Elige viros*. & additur Hebraicè *nobis*. In Græcis autem est *Ἠλέξον σεαυτῷ ἀνδράς δυνατὰς*. *Delige tibi ipsi viros potentes, siue robustos*. Quos fuisse iuniores ait li. i. de Moyse Philo. Expressit tamen hæc omnia noster Latinus. Nam dum absolute ait, *Elige*, satis significat eos ad Ducis ipsius arbitrium, & præcipientis sententiam eligi. Et dum *viros* vocat, significat minimè imbecilles, & ignauos, sed fortes & viriles. Est enim, vt in Tuscul. inquit Tullius, *à viro virtus*. R. Eliezer cap. 44. Moysen ita loquentem facit: *Elige nobis viros, filios patrum, non degeneres, viros robustos robore ac virtute, timentes Deum*.

Auxilium promittitur; *Cras*, ait Moyses, *ego stabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea*.

Prælium ergo postridie commissum, de cuius exitu postea. Fuerunt verò Israelitis arma, quæ submersis in mari rubro Ægyptiis detraxerant, vt ait quæst. 33. in Exodum Theodoretus, & Iosephus lib. 2. licet ex Ægypto aliqua etiam extulisse opiner. Si enim auri, argenti, preciosarumque rerum aliarum, quæ in tabernaculum postea collatæ sunt, tantum extulerunt, quidni & armorum aliquid?

QVÆSTIO VI.

Cur Iosue, hoc in bello, constitutus Dux?

Non ideo à Moyse hoc in bello constitutus *Iosue* Dux, quòd bellandi peritia Israelitis præstaret omnibus. Neq; enim in vlllo hæctenus bello fuisse videtur, cum hoc aduersus Israelitas primum sit, & in Ægypto non bellis, sed seruilibus operibus exercebantur. Neq; ætate, viribus, rerumq; vsu maiore, quam alij omnes fuit. Nam vel ipse *Caleb* eum hisce rebus videtur superasse, qui infra c. 14. v. 11. apertis planè tibiis, canit. *Hodie 85. annorum, sic valens, vt eo valebam tempore, quando ad explorandum missus sum. Illius in me temporis fortitudo vsq; hodie perseuerat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum*. At Iosue post bellum hoc Exod. c. 33. v. 11. puer vocatur, siue *iuuenis*: & hoc libro Iosue infra c. 13. v. 1. viribus iam destitutus significatur. Abulensis ergo causam tradit, quod *seruus Dei, Moysis minister*, Hebræorumq; omnium esset strenuissimus. Iosephus loco citato, quòd iuuenis esset pugnax, valde robustus, ad tolerandos labores generosus, ad excogitandū, & eloquendum valde idoneus, quiq; decenter Deum & Moysen, qui pietatis, erga Deum factus erat Magister, nossent colere. Sed alia est etiam causa maior & verior, quòd à Deo, Moyse iam successor designabatur, ei principatus decernebatur, & debebat bellandi, gubernandiq; tyrocinium peragere, prudentiæ, fortitudinis, obedientiæ specimen edere. Deinde vt significaretur, nobis ex errorum & scelerū Ægypto egredientibus, promissamq; cœlestis beatitudinis terram petentibus, quis contra spirituales Amalecitas nobis esse dux deberet, *Iesus* scilicet: vt obseruat hom. 1. Origenes, qui à Ruperto lib. 3. c. de Trin. c. 20. infra citabitur.

QVÆSTIO VII.

Cur à Moyse iussus Iosue viros eligere?

Generalis vna causa est, quòd magni semper ad bella feliciter gerenda interesse iudicarunt, req; ipsa experti sunt prudentissimi, bellicosissimiq; duces & populi, si non passim & temerè quilibet assumeretur, sed magnus, seriusq; delectus adhiberetur. Ideoq; in Epistolis Seneca, *Castra*, inquit, *quos ad laborem & periculum accipiunt, fastidiosè accipiunt. Viresq; regni & Romani nominis*, ait Veget. lib. 1. c. 7. *fundamentum in prima delectorū examinatione consistunt*. Neq; vt rectè in politicis monet Aristoteles, ad omnia omnes idonei.

Sunt

Sunt quibus Eleæ concurrat palma quadrige:

Sunt quibus in celeres gloria nata pedes.

ET elegantissimus ciuilis doctrinæ Magister l. 5. c. 8, Cui, ait, *usui quamuis magna Equitum, peditumq; multitudo, signaua, imperita & tantum multitudo?* Tu scito ex Seneca 6. de benef. cap. 31. *non vires eam habere, sed pondus, & esse, vt ait Liuius lib. 1. impedimentum maius, quam auxilium.* Græcorum quidam scitè monuit *χειρὼν δὲ τῶ πολέμου καὶ ἐν ὀνόματι τῶν πολλῶν* id est, *Manibus opus est bello, non multis nominibus*, nomina hic fumendo prout exposui Act. 1. Nam *in omni conflictu non tam prodest multitudo quam virtus*, ait iam citatus, Vegetius lib. 1. cap. 8. Etiam *in multis legionibus, pauci sunt, qui prelia profligant*, vt loquitur Tacitus libro. 14. Annal. Ideoque deligendi optimi quique & fortissimi. *Speciales* aliæ causæ sunt. quia iudicabat Moyſes, non esse necessarium, totis Israelitarum castris negotiū faceſſere. Id enim & molestum est, & inglorium. Ideoque infra cap. 7. verſu. 3. aiunt illi quos, ad explorandam Hai, miserat Iosue. *Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria millia virorum pergant, & deleant ciuitatem.* Quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos? Constituit verò aliorum paucos, ait Iosephus, circa aquam è petra scaturientem, vt eam custodirent, plurimos verò circa infatū mulierumq; custodiam. Deinde præsignificatū, ipsius CHRISTI IESV maximè partes fore, vt strenuos, robustosq; viros deligat, quos in acie ipse contra omnes infidioſorum Amalecitarum copias educat. Homilia II. in Exod. Origenes. *Moyſes, ait, vocat IESVM, lex vocat Christum. vt eligat sibi ipsi viri potentes de populo. Non poterat Moyſes eligere: Sed IESVS solus est qui possit potentes viros eligere, qui dixit, Non me elegistis, sed ego elegi vos. Ipse enim electorum Dux, ipse potentium princeps, ipse qui configit cum Amalec. Ipse est enim qui intrat in domum fortis, & alligat fortem, & vasa eius diripit.* Breuius in eandem tamen sententiam quæſt. 34. Exod. Theodoretus. *IESVS, ait, cum saluatore nostro cognominis trophæum seruauit, tam in eo quod appellationem hanc adeptus est, quam ob id, quod usus est opera electorum virorum, sicuti CHRISTVS sacrorum Apostolorum usus ministerio.*

QVÆSTIO VIII.

Quisnam collis, in quem ascendit Moyſes?

IN Latino absolute quidem dicitur, *in vertice collis*, sed in Hebræo & Græco, *in vertice collis huius*. ita vt demonstrari videatur ille ipse collis, de quo paulo ante dictum erat; *Horeb* scilicet. Notat vero Homilia II. citato Origenes, quod non in *montis*, sed *collis* verticem ascendat Moyſes. Sed id haud firmum satis. Licet enim distingui duo hæc soleant vt patet, dum dicitur *Montes & colles*. Isa. 40. v. 4. C. 42. v. 15. Ps. 147. v. 9. dum tamen hic dicitur non simpliciter *collis* sed *vertex eius*, monstratur in aliquo quidem montis Horeb colle fuisse petram illā, vnde Moyſes antea tantam aquarū vim eduxisset: nunc verò ascendisse altius, ad ipsum collis illius cacumen seu verticem, qui multo erat editior, & in ipso iam monte. Idq; patebit magis ex sequentibus. Quomodo verò *mons* idem sit *Sinai & Horeb* dixi. Exodi. 3.

QVÆSTIO IX.

Cur ascendit illuc Moyſes?

AN senio nimio grauis & ad arma ineptus? Annorum erat quidem tunc 80. vel 81, ei tamen, quod antea de se referebat Caleb, q. 6. congruere poterat. Nam Deutero. ult. v. 7. scribitur *Moyſes CXX. annorum erat, quando mortuus est.*

Non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt. An rei forsan militaris indotus? Longe de eo alia Iosephus lib. 2, dum & peritissimè bella difficilima iuuenem confecisse, & bellicam accuratissimè disciplinam præscripsisse docet. Ridet verò in *Votis* nescio quem Lucianus, qui è sublimi quopiam loco pugnares videre optabat, sed vt in prouerbio est, extra teli iactum. An in Moyse curiositas, timiditasque huiusmodi?

At Iosepho si credimus, castra sæpè, sæpè acies, furentemq; Martem videbat: certe in virum tantum, qui Ægyptium validè occiderat, iratum Pharaonis vultum, sanguinarios, minacelque oculos, ipsosq; pœne mucrones & gladios sustinuerat, tam ignaua & puerilis non cadit suspicio. Calvinus indignationis diuinæ signum suspicatur, quòd suam hoc tempore præsentiam subducit Moyse. At parum aptè signum hoc daretur, cum se potius ideo montem ascendere dicat Moyse, vt opem ferat, eamque multo maiorem & diuiniorè. Ideoque diuino Moyse spiritu impulsus dubitare non possum, *primo*, vt què admodum iamiam dixi, opis præstantibus plus afferret. *Præfecto*, inquit Philo. li. i. de Moyse, *Imperatore IESV, properauit Moyses ad quarendum maius auxilium.* A quo autem quærendum nisi à Deo? *Deinde*, vt dum abesset ipse, iunioris Iosue Ducis prudentia & virtus magis eluceret. *Tertio*, vt quid in bellis faciendum semper esset, ostenderet, alii scilicet cum hoste manus consererent, alii ad cœlum eas tollerent. *Quarto* vt eorum, quæ postea notabuntur, figuras ederet.

QVÆSTIO X.

Qui cum Moyse ascenderunt, quinam? Et maximè Hur?

Ascendit cum eo senior eius frater Aharon, & Hur. Et ille quidem notus, hic verò non item, qui hic primò, deinceps verò sæpius nominatur. c. 24. 31. 35. alibi. Ideo quisnam fuerit, quæri solet. Existimant R. Eliezer. ca. 45. Abulensis quæst. 5. & 1. Paralip. 2. quæst. 8. & 9. & nonnulli, *Calebi*, qui in exploratorum Chananæorum numero fuit, Num. 13. & *Maria*, quæ Moyse soror; filium fuisse. Sed refelluntur; quia vt suprà indicatum quæst. 6. ex Iosue 14. hoc anno erat *Caleb* annorum tantummodo 39, *Maria* vero minimum erat 90. annorum, vt ex dictis Exodi cap. 2. certum est. At quod vetulæ anus cum isto coniugium? & quando id initum fuit? Nam 1. Paralip. 2. duas legimus *Calebo* vxores fuisse. Prior erat *Azuba*, posterior *Ephrata*. Ideoque vel post eas ducenda fuisset *Maria*, vel earum altera fuisset. Non *Azuba*, quia præmaturè mortua est. Non *Ephrata*, quod tamen illi aiunt; quia hæc in Chananæa nomen *Ephrata* dedit ipsi *Bethlehem*. At in Chananæam non peruenit *Maria* Num. c. 20. Et fuisset non nisi puer & pœnè infans, hoc tempore, Hur; qui tamen Exo. 24. à Moyse in Sinai montem ascendente, controuersiarum, si quæ orerentur, cū Araone Iudex hoc ipso anno creatur, versu. 14. Denique iis, quæ ipsimet concedunt, satis arguuntur. Dicunt enim *Caleb* anno ætatis suæ octauo vxorem accepisse *Azubam*, è qua secuto anno genuerit *Ierioth*: anno ætatis decimo *Ephratam* duxisse: ex eaque eodem anno suscepisse filium istum *Hur*: & hunc ipsum postea cum esset annorum 8, genuisse *Huri*: hunc verò similiter cum esset annorum 8. procreasse *Beseleel*, qui annos 10. natus tabernaculum fecerit Exo. 31. Quæ tandem absurda vel fictitia sunt, si hæc non sunt?

Auctor Traditionum 1. Paralip. cap. 2. eundem facit *Calebi* eiusdem filium, sed *Mariæ virum*. At eadem fere absurda sunt, maximè illud tamen puerile, isti Hur Mariam nupuisse animum eo ætatis suæ tempore, quo se naturaliter parere posse negabat Sara, Genes. 18. versu. 12. Ipse vero Abulensis anceps est. Nam etsi constanter *Calebi* filium inficiatur, *Mariæ* tamen modo filium, modo virū constituit

constituit. Vtrolibet nimirum modo, vir ætate iam prouectiore poterat nunc esse Hur. Et sane *virum* fuisse affirmat etiam Iosephus li. 3. c. 2. At virginē perpetuò mansisse *Mariam*, non desunt, qui asserant, boni auctores; Nyssen de Virgin. c. 9. D. Ambr. Epist. 82. Et è recentioribus Tom. 2. in 3. pa. disp. 6. sect. 3. Soarez. Malim tamen Iosepho assentiri. Neq; n. illis temporibus facillè aliquā fuisse putem, quæ nubere nunquam, liberosq; nullos procreare voluerit. Neq; illud valdè constanter & seriò asserunt citati Patres, vt in ipsis videre est. Si enim hanc certò virginem asseuerare potuissent, quàm eorum, dum de virginitatis laudibus tam multa, tamque præclara scriberent, in huius vnus tam lectæ, tamq; illustis scæminæ tam veteri & probato exemplo, triumphassent ingenia? Dico præterea, *Hur*, istum fuisse *Calebi filium*, sed non illius, qui nunc annorum erat XXXIX, quique cum Iosvæ nostro postea in Chananæam explorator mittetur. Clarè siquidem & distinctè duos nobis tradit scriptura *Calebos*. Vnus Iephonæ filius dicitur: & huius filii fuerunt Hur, Ela, Naham, 1. Paralipom. 4. versu. 15. Et hic fuit exploratorum illorum vnus. Alter Efronis filius, qui & *Calubi* vocatur. 1. Paralipom. 2. versu. 9. Cuius ex vxore posteriore, quæ *Ephrata*, noster iste *Hur*. 1. Paralipom. 2. versu. 18. 19. & additur versu. 20. Porro *Hur genuit Vri: & Vri genuit Beseleel*. Quod si in difficilima ista questione attendere paulò lubeat animum, videbis & annos & coniugia consonare omnia. Cum enim fuerint post Iacobi aduentum, Israelitæ annos 212. in Ægypto, vt Exod. 12. probaui, sic existimare iam licet.

1. *Iudas* cum descenderet in Ægyptum annorum erat 44. ex Chronologia in Genesi tradita: & filios amiserat primos *Her* & *Onam*, habebatq; superstites, *Selam*, *Phares*, & *Zaram* Genes. 46. versu. 12.

2. *Phares*, primogenitum habuit *Efron*. ibid. & 1. Paral. 2. v. 5. Qui cum in Ægyptum descenderet Iacob, vel nondum natus erat, sed per anticipationem, vt alii quidam, numeratus Genes. 46, vel certè admodum infans erat. Si enim ex Iudæ annis 44. detrahas annos, quibus primos tres edidit filios quam citissimè verbi causâ, anno ætatis 14, & 15, Supererunt eius anni 29. Adolescant illi ad idem nuptiarum tempus, & rursum ex 29. detrahantur 15, Supererunt 14. Iam detrahantur iterum vers. cap. annus vnus vel alter, quo *Sela* maturos nuptiis annos expectauit *Thamar* Genes. 38. versu. 11. 12, & restabunt 13. vel 12. Tumque *Iudas ex Thamar genuit Phares*, qui, dum in Ægyptum iretur, annorum fuerit ad summum 12, & sic nondum ex eo natus *Efron*. Vel si paulo aliter positis calculis, velis eum esse annorum 14. aut 15, vt iam *Efron* genuerit, certè is, vt dixi, erat in descensu illo infantulus.

3. *Efron* iste, paulo antequam esset annorum 60, genuit è priore vxore *Caleb*, qui fratrum ex illa suorum erat minimus 1. Paral. 2. v. 9. & 21. Ex annis igitur Ægyptiacæ commorationis, subducendo istos 59. antequam gigneretur *Caleb*, residui erant. 153.

4. *Caleb* iste, quia non nisi è posteriore vxore sua *Ephrata* sustulit *Hur*, id recte censuerimus factum anno eius ætatis 60. qui detracti ex illis 150. reliquent 93.

5. *Hur* igitur in Ægyptiaco exitu erat annorum 93. Sicque clarissimè animaduertitur, quomodo *Moyse* sororis, *Mariæ* vir esse potuerit, quomodo tam *Moyse* quam *Aarone* senior Exod. 7. versu. 7. quomodo cum eo controuersiarum disceptator constitutus, quomodo denique *Vri* pater & *Beseleelis* auus. Nam.

6. *Vri primogenitus ipsius Hur* 1. Paral. 2. v. 20. Sit, verbi causa, natus anno eius 30. fuerit is in Ægyptiaco exitu, annorum 63.

7. *Primogenitus verò ipsius Vri fuit Beseleel* ibidem. quem dicamus ab illo genitum anno similiter ætatis 30, fuerit in eodem ex Ægypto exitu, annorum 33. vt rectissimè

rectissimè tabernaculo construendo, & perpoliando artem, operamque suam nauare potuerit. Concludo igitur *Hur*, qui cum Moyse, in Horeb montem, Amaleciticis huius belli tempore, ascendit, fuisse *Mosaicae Mariae maritum*, & *Calebi filium*, non illius, qui Iephonæ filius, & in exploratoribus fuit, sed qui ex *Efrone* prodiit. Cæterum de Caleb altero, alibi.

QVÆSTIO XI.

Quid in vertice isto fecit Moyses?

Primò sustulit ambas in cælum manus. Positus enim est in Hebræo pro plurali singularis, uti non Latinus tantum noster monstrat, sed Septuaginta etiam, & ipsa, quæ pluraliter subiungitur ratio. *Manus autem Moysi erant graues.* Easdem eum etiam extendisse negat Homil. II. in Exod. Origenes. Cuius tamen contrarium persuadet non communis tantum pictura, sed & vetus Iudæorum mos, ipsaq; adeo postmodum facta brachiorum sustentatio. Cum enim ab vno latere steterit *Aaron*, ab altero *Hur*, apparet passa brachia, manusque fuisse. sicque sentit Theodor. in Exod. quæst. 34, & Tertull. lib. 3. contra Marcionem. *Extenditque manus, ut signo vinceret hostem.*

Secundò. In manuum altera Dei virgam tenebat. Ita enim facturum se promiserat. versu. 9. Et de huius virgæ nominibus, materia, & dignitate dixi Evod. 7. *Tertiò.* Huic corporis gestui, & ceremoniæ ardentes preces coniunxit. Id enim & ex communi omnium sententia colligitur, & ex his ipsis cæremoniis. Manuum enim illa extensio, & virgæ protensio, propter preces ipsas, suscepta. *Quartò.* Fecit vero initio ista, stans. Nam versu. 9. ait, *stabo*, ubi septuaginta præteritum adhibuerunt propheticum, quod rem certò futuram notat *ἐστηκα* *ἔστηκα*, ut in Hebræo etiā est. *Quinto.* Mane incipit Moyses precationem istam, eamque, toto die, ut rectè in annotationibus Elucidatoriis ait Hugo de S. Victore, usque ad occasum solem continuauit. Nam finis hic in textu disertè positus est: Matutinum verò illud initium colligitur primò quidem ex eo, quod dixerat Moyses eodem versu 9. *Cras ego stabo.* Nam cum eo die prælium committendum esset, cæteraque omnia Iosue demandasset, nihil supererat aliud, nisi ut vnum hoc ageret, ad precationem sese ilico conferret, ipsum Israeliticorum bellatorum è castris egressum præuerteret, virgam illam quasi certissimum victoriæ signum præferret: sicque ingentes omnibus animos faceret. Deinde colligitur & ex altero termino. Qui enim usque *ad occasum solis* quidquam quenquam fecisse ait, si meridiem, vel tempus aliud, quo inceperit, non addat, significatum vult eum ab solis eiusdem ortu, seu bene mane, cœpisse. Sicque narrat Iosephus loco citato. *Sextò.* Hinc verò sequitur, toto etiam die ieiunū eundem perstitisse. Curarunt, ut moris est, delecti milites corpora quiete, ciboque aliquo, ut ad pugnam erectiores, puluerisque & laboris, longi præsertim, & cruenti, essent tolerantiores.

Moyse verò animum præparauit, & ut essent in cælum vota penetrabiliora, his ieiunium copulauit. Neque à lachrymis temperasse, mihi facile flagrās & demississima eius animi religio & attentio persuadet. Certè flexisse illum humi genua, prouumque in faciem interdum sese prostauisse scribit R. Eliezer c. 44. uti sub quæstionis huius finem audiemus. Imo, ut ait Iosephus citato loco, *pridianæ prælii nocte peruigilauit*, ipsumque *Iosue*, quemadmodum exercitum collocaret, docuit: ut verò Philo loco citato, *solemnibus sese lustrationibus expiauit*: Sicque castus, purus, & sanctus montem inscendit, cum tamen adhuc, ipso mane, armatam illam multitudinem *verbis egregiè confirmasset*, ut addit Iosephus.

Sed cum illic dicto iam modo staret ac precaretur, ex mora nimia, lassari cæperunt genua, lapsitare manus, totumque senile corpus languescere. Neque tamen optimus precator à cæpto destitit, neque ilico cedere, vel sedere, senex cæpit: multo minus cibum, aut puluinum poscere: sed contra languorem, corporisque sui imbecillitatem totis nitebatur viribus. sese lapsantem iterum colligebat, iterum manus erigebat: iterum virgam tollebat. Idque toties, & tamdiu faciebat, donec eum omnino vires deficerent, neque quid posset amplius. *Octauo.* Tum vero neque precandi finem facere, aut è loco excedere voluit: sed ad alium se orandi modum contulit. De quo iam. Origenes sub finem Hom. 6. in Leuiticum. *Ad bella, inquit, non vadit Moyses, non pugnat contra inimicos. Sed quid facit? Orat. Et donec ille orat, vincit populus eius. Si relaxauerit, & dimiserit manus, populus eius vincitur & fugatur. Oret ergo & sacerdos Ecclesiæ indefinenter, vt vincat populus, qui sub ipso & hostes inuisibiles Amalechitas, qui sunt demones, impugnantes eos qui volunt pie viuere in Christo.* Præclarum verò & perutile omni populo exemplum est, cum bonis in rebus præeunt Principes, Pontifices, Ecclesiastici. *Totus, ait R. Eliezer in citato 44. capitulo. Israel, seu, omnes Israelitæ stabant extra sua tabernacula, & videbant Moysen genibus flexis orantem: ideoq; & ipsi sua flecebant genua. Videbant eum in faciem suam procidentem: procidebant & ipsi super facies suas. Videbant eum ad cælos suas tollentem manus: Tollebant & ipsi suas. Vnde discendum, quòd orante congregationis capite, quod quidam illius veluti Apostolus & apud Deum internuncijs est; omnis populus eum sequi, & respondere Amen soleat. Vnde S. Hieron. lib. 2. aduersus Iouin. In Exodo ait, aduersus Amaleck oratione Moysi, & totius populi vsq; ad vesperam ieiunio dimicatum est.*

QVÆSTIO XII.

Quid cum Moysè Aaron & Hur fecerunt?

Viderunt isti summum Moysis in precatione laborem, & constantiam viderunt extremam corporis totius lassitudinem & imbecillitatem. Ergo ei remedium & opem afferre cogitarunt; non dissuadendo, ne in oratione pergeret, (clare siquidem quantum in ipsius precibus præsidii, esset, perspiciebant) sed ad sessionem, & modicam brachiorum alleuationem hortando: statimque non vestes, non ex herbis thorulum, non denique molliculum quippiam, cum eiusmodi præstò nihil esset, & si esset; aspernari ac respuere norant Moysen, subtrauerunt: sed saxum quodpiam in sicco illo montis Horeb cliuo forte inuentum posuerunt, & super eo, vt sederet ille, curarunt: Deinde sedentis ambas manus acceperunt, vnus quidem à dextra, à læua verò alter: easq; sic, tota residua diei parte, vt in cælum sablatæ semper essent, sustentarunt. Hoc enim, quidquid contra velit Oleaster; Hebræum verbum significat, vt & noster & Septuaginta interpretes verterunt. At Philo loco citato videtur tradere, non à quoquam manus Moyses apprehensas & sustentatas, sed nouo prodigio, eas diuinitus, quasi pennas haberent, in aëre volitasse: sicque sublimes ad noctem vsque mansisse. Sed ipsi hoc textui, vt vidimus, aduersatur, qui, tam claris verbis, sustentationem Aaroni & Hur, hinc & inde stantibus tribuit.

Neq; verò ambigi potest, quin & à diei principio suas simul cum illo preces iunxerint, & nunc porro jungere perrexerint, vt cum alterius ipsi brachia fulcirent, mentibus in Deum essent erectissimis. Quid enim viri boni & graues? Num in tanto rerum discrimine, dum de summa rerum agitur, dum, qui alias in castris manere, populumque ibidem consolari, & si quis forte motus exoreretur, compescere potuissent; Moysen, illo in cliuo, tam intentè tam assidue, tanta cum defatigatione preces & lachrymas fundentem, virgam illam
sacram,

sacram, quoddam velut auxilii pignus, Deo monstrantem intuentur, spectatores tantum ociosi esse potuerunt? Non cum eo impransi, comprecati, collacrymati?

Sed ambiguum tamen esse illud potest, cur non & ipsi sessione, manuumque fultura opus habuerint? Mihi videntur duo. *Vnum* quidem, eos, cum fessi essent, sedisse interdum, manusque remisisse: neque contra corporis sui gravitatem & incommodum ita pugnasse, quod scilicet non tantum in suis, quantum in Moyſis manibus & precibus momenti aduerterent. Imò cum Moyſis manus tenerent; si quando volebant, pausare poterant: & manus suis ipse viribus tantisper surrigebat Moyſes. *Alterum*; eos ideo defatigatos minus, quòd maiore Moyſis animus impetu & conatu in Deum ferretur, precesque conciperet. Solet autem exinde corporis vigor aliquantulum fatiscere ac debilitari, uti docet etiam in litterarum studiis, & commentationibus experientia. Quam verò dixi ab iis *sponsa* Moyſi allatam opem, eam *Moyſis inſſu* factam putat Iosephus.

QVÆSTIO XIII.

Quomodo interim præliabatur Iosue?

PRudenter sanè fortiterque rem agebat *Iosue*: Mars tamen alternabat, & modo vincebant Israelitæ, modo Amalecitæ. Cuius rei causam affert duplicem Abulensis, sed veriore eam censet, quòd quos ad pugnam delegerat Iosue, inepti essent, *habentes*, ait, *corda pavitania, & servili timore depressa, & viribus carentes, ab omni animositate alieni*. Non queo tamen assentiri. Nam ridiculè præcepisset Moyſes, viros idoneos deligeret Iosue, si tales nulli fuissent; aut certe non fecisset Iosue, *ut locutus erat Moyſes*, contra quam textus asserit versu. 10. An verò quisquis aliena tyrannide opprimitur, ingenio servili est? An pavidus, eneruis, & ignavus omnis, quem aliena vexat iniuria? Erant in Ægypto duris, rusticisque operibus exerciti Hebræi, an ideo timidi, effæminati, & imbelles? *Fortior*, inquit in epist. Seneca, *miles è confragoso venit, & ex agris*, ait Vegetius lib. 1. cap. 3. *supplendum robur præcipuè videtur exercitus. Aptior enim armis plebs rustica, quæ sub diuvo, & in laboribus enutritur*. Catonis l. 1. de re rusti. c. 1. sententia est. *Ex agricolis & viri fortissimi, & milites strenuissimi gignuntur*. Quia scilicet, ut apud Tacitum lib. 6. Annalium est, *duritia, patientiaque magis insuevere*. Mihi abunde causa, quam ipse textus indicat; satis est. *Cum leuaret Moyſes manus, vincebat Israel, sin autem paululum remisisset, superabat Amalec*. Verum & huius causa inquiri rursus potest: sed sequenti quæstiunculæ seruetur.

QVÆSTIO XIV.

Cur, sublatiſ Moyſis manibus, vincebant Israelitæ, depressiſ, vincebantur?

QVando suum in prælio vexillum & labarū stare vident milites, stant & ipsi animis, speque adhuc bona dimicant. Vbi verò cedisse viderint, cadunt & ipsi animis, spem abiiciunt, vincunturque facilius. Isaia 10. versu. 18. Dixere igitur aliqui, *Moyſis manus* fuisse hoc in prælio *vexillum*. sicque illis sublatiſ, vicisse Israelitas; depressiſ, victos fuisse. At nisi Metaphoricè locuti sint, iniuriā & Moyſi & Iosue faciunt. Quomodo enim isti manus illas tam exiguas, tam à prælii loco remotas pro vexillo statuissent? Cur non totum potius Moyſen? aut hunc, & Aaronem, & Hur simul? Melius enim videri potuissent. At ne rectè

rectè quidem aut ipsi, aut in eo monte quidquam pro signo esse potuit, ne si verum quidem vexillum fuisset. Nam à pugnantium tergo, septentrionem versus, erat Horeb. Quid verò à militari alienius disciplina, quàm à tergo, quod in omnium oculis esse debet, signum statuere, vt id non aspicere, sed respicere acies tota debeat? Lyranus verò in *populi peccata* causam confert, quæ Moysis nimirum manus degrauabant, ideoque & cladem afferebant. Dissentit Abulensis. sed crediderim equidem, ideo cæsos aliquot, vt pœnæ de populo aliquid fumeretur. Nam huius etiam peccata bello huic occasionem aliquam dedisse, dictum antea est qu. 4.

Sed, sunt & *aliæ causæ* plures & grauiores. *Prima*, vt secutus belli euentus non tam armis & viribus, quam precibus & lachrymis, non tam hominibus, quam Deo ipsi ascriberetur. D. Augustinus de sanctis sermone 4. de S. Stephano c. 1. *Iesus mane in eremo pugnabat, & Moyses orabat. Non quidem ambo pugnabant, & ambo orabant: Sed vnus pugnabat & alius orabat. Merito qui pugnabat, non deficiebat, quia ille orando vincebat.* Sicq; suos ipsius ad populum sermones, eorumq; vim & fructum alienis auditorum, ouiumq; suarum precibus adscribit idem S. Augustinus: & in eis spem non paruam ponit, dum pergit dicere: *Ita & ego loqui quidem videor sed aliis orantibus loquor, vt precibus eorum contingat mihi quod Dominus ait, Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. Si ille ab vno tantum orante iuuabatur, & non superabatur: quanto magis ego, pro quo nō vnus, sed multi rogant DEVM mecum?* *Alter*a, vt quemadmodum præsentis in pugna Iosux virtus, sic absentis in monte Moysis sanctitas, & apud Deum gratia testata omnibus fieret. *Tertia*, vt non quoquomodo precandum, sed cum religiosa etiam corporis humilitate, gestu, & cæremonia intelligeremus. Neque enim putandum, cum remitteret brachia Moyses, simul etiam orationem intermisisse. Attamen hanc brachia remittentis orationem sibi tam gratam non esse, neque tam efficacem monstrabat Deus. Iste verò precantium gestus proponitur etiam Psalm. 87. 140. 142. apud Origenem. hom. 11. in Exodum. D. Basil. cap. 1. Isaia. *Quarta*. Vt planè hoc semper in bellis agendum intelligeremus: non esse aut numero aut viribus aut ducibus aut cuiunque humanæ industriæ præsidendum: sed victorias à Domino Sabaoth suppliciter exposcendas & obsecrandas. In libri secundi vitæ Sancti Bernardi extremo scriptum. *Non desistebat Amalech ab infestatione Israel, sed Moyses eleuatis in cælum manibus potitus est victoria, & retrahentibus se hostibus, Abbas sanctus sequester sollicitus, clamantibus ad Deum, & domi plorantibus fratribus, irrupit in acies, & in tempore iracundia factus est reconciliatio, & allegationibus diuinis intercurrentibus detumuerunt procelle, & reuersa est inter Regem & Principem tranquillitas & pacis desiderata serenitas.* Imperator Manuel Comnenus in pulcherrima illa Constitutionum suarum vndecima, quæ *Medicatrix* dici solet; Ipse, ait, diuinus Moyses, quando cum Amalech prælium commisit, sacerdotibus vtrinq; innixus, sic eum fugauit & vicit. Sicut ille ergo, meum quoq; imperium Antistitum sustentaculo indigens, ad aciem aduersus nouum hunc Amalech propositum, & veluti quandam lucis columnam nouum hunc Israel præcedentem, & eius gressus dirigentem, preces eorum habere volens, hanc præsentem auream bullam, & omnium ecclesiarum matri, nouæ Sion, Dei Sapientiæ habitaculo, & iis, qui sunt in omnibus insulis, & in Oriente, & in Occidente Antistitibus donauit, eorum pro imperio meo preces magis confirmans. Alexii Comneni Imperatoris filius Colojoannes Imperator nobilissimas de Scythis victorias cosecutus est, cum, vt refert Nicetas Choniata, instar Moysis, manus tenderet in cælos. Deique opem & Beatæ Virginis, quam & ideo aurato in curru triumphare voluit; auxilium imploraret. vti & ex illo recitant Canisius in Mariano, Baronius Tomo XII. anno 1123. Origenes homil. 13. in Numeros se ab Hebræo magistro suo accepisse refert causam,

cur vitulo herbas depascenti compararit Balaã, Israelitas; eaq; causa valde huc p̄tinet: Audierat inquit, Rex Moab, quia populus hic orationibus vincit, & pugnât aduersum hostes ore, non gladio, & ob hoc sine dubio apud semeipsũ cogitauit dicens: Quoniã quidẽ orationibus populi huius, & precibus nulla possunt arma conferri, ideo ẽt mihi tales aliqua preces, & talia requirẽda sunt arma verborũ & orationes tales, quæ sup̄are possint orationes istorũ. Vt autem scias tale aliquid cogitasse regem, ex scripturæ verbis intellige, quæ ego à magistro quodam, qui ex Hebræis crediderat, exposita didici. Scriptum ẽt ergo.

Et dixit Moab ad Seniores Madiam. Nunc oblinget Synagoga hæc omnes qui in circuitu nostro sunt, sicut ablingit vitulus herbam campi. 1. Aiebat ergo magister ille, qui ex Hebræis crediderat: Cur, inquit, tali vsus ẽt exemplo dicens. Sicut ablingit vitulus herbam campi? Ob hoc sine dubio, quia vitulus ore abrampit herbam de campo, & lingua tanquam falce quæcunque inuenerit, secat. Ita ergo & populus hic, quasi vitulus, ore & labiis pugnât, & arma habet in verbis ac precibus. Hæc igitur sciens rex mittit ad Balaam, vt & ipse deferat verbis verba contraria & precibus preces. D. Hieronym. præfat. in lib. 2. Isa. Obsecro te virgo CHRISTI Eustochium, vt nobis in scripturarum explanatione certantibus, tum cum Moyse ad Dominum eleues manus, vt qui exeuntes de Aegypto mare transiimus rubrum, vincamus Amalec, qui interpretatur deuorans & elingens, & possimus tecum dicere. Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Similia videri possunt in can. si quis vult Pontifex. dist. 36. vbi S. Hieron. citat Gratianus, quia ille scilicet interpres ẽt: auctor verò verborum illic allatorũ ẽt Origenes hom. 6. in Leuitic. Numa Pompilius dicenti cuidam: Hostes. ô Numa, contra te bellum cõparant: Atego, inquit ille ridens, sacrifico. In quo quidem, ait Oforius l. 6. de Reg. Instit. ostendit, hostium vires magis Dei propitio numine, q̄ exercitus robore frangendas. Vide & Oforium nostrum serm. de expeditione contra hæret. Tomo. 4. p. 172.

Quinta, vt variarum nobis rerum symbolum ac typus ostenderetur. Mihi enim Moyses in monte isto stans pro populo suo deprecans, brachia pandens, manus tollens, mirificam illam virgam tenens, IESVS meus Dominus & saluator meus in caluariæ monte videtur, dum pro me, totoq; terrarum orbe cruci suffixus, coram cœlesti patre stetit, brachia grauissimis verberibus, patibuli-que sui baiulatione prælassata dispendit: Sacratissimas illas manus, quibus tam multis tam salutare opem cæcis, furdis, energumenis, ægris, mortuis opem attulerat, trabalibus iam clauis perfossas sursum sustulit, ipsamque crucis suæ virgam, vel truncum potius arctissimè complexus tenuit, cœlestique patri obtulit. Extensio manuum, inquit, S. Ephrem. Tomo 2. Parænesi 1. ẽt crucis figura. Et Sanctus Hieronymus epistola ad Fabiolam, Ad signum crucis superatur inimicus. Et in cap. 12. Osee, cap. 1. Abdiæ. Theodoretus in Exod. quæst. 34, Dum, ait, extendebat manus Moyses, præ se ferebat typum eius, qui crucifixus ẽt pro nobis. Declarata ẽt igitur sub illa figura vis ipsius veritatis. Quæadmodum enim seruo manus extendẽte cecidit Amalech: ita quũ Dominus manus extendit, dissoluta ẽt acies Diaboli. In eandẽ plura sententiã Origenes Hom. 1. in Iosue. Tertullianus l. 3. cõtra Marcionẽ. & l. contra Iudæos. Seuerianus orat. 4. in S. Crucẽ, ex eo Damasc. orat. 3. de imaginibus. Iustinus contra Tryphonẽ. D. Augusti. l. 10. c. 8. l. 12. contra Faustũ c. 30. orat. de Hæres. c. 2. ser. 39. de tẽpore. S. Prosp. p. 1. de p̄miss. c. 40. Nazianz. or. 1. 3. 6. 26. 42. Apologet. Sibylla in acrostichide, cuius meminit l. 2. de diuinatione Cicero, Constantinus Magnus in orat. ad Sanctos c. 18. D. Augustini lib. de ciu. 18. c. 23, Sincera hunc Moyses expressit brachia tendens.

Vt fidei vincens Amalec, vt disceret esse
Electum patri populum magnoque in honore
Dauidis virgam, lapidem, in quo constitit, in quo
Cui sua spes posita ẽt, is omnia secula viuet,

Significarunt, verò etiam graues Moysis manus, graue legis iugum, vt ait in Cãtica
Ser. 30.

Ser. 30. S. Bernardus. Tertiò significabat Deus, inquit loco citato Philo, alterorum propriam hereditatem esse terram, infimam mundi partem: alterorum verò æthera sacratissimum. Et quemadmodum in rerum vniuersitate, cælum est terra potius, sic etiam populum suum bello superaturum aduersam aciem. Et in Exodum Homilia XI. Origenes; Moyses eleuat manus suas, & cum eleuaret manus, vincebatur Amalec. Eleuare manus, hoc est opera & actus eleuare ad Deum Deo placitos, & ad cælum erectos. Eleuat ergo manus, qui thesaurizat in cælum: ubi enim thesaurus eius, ibi & oculus eius, ibi & manus eius. Eleuat manus & ille qui dicit, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Si ergo eleuentur actus nostri, & non sint in terra, vincitur Amalech. Sed & Apostolus præcipit leuare sanctas manus sine ira & discipatione, & ad quosdā dicebat: Demissas manus, & dissoluta genua erigite, & erectos gressus facite pedibus vestris. Si ergo seruat populus legē, eleuat Moyses manus & aduersarius vincitur. Si non seruat legem, inualefcit Amalech. Quia igitur & nobis pugna est aduersus principes, & potestates mundi huius rectores tenebrarum, si vis vincere, si vis obtinere, eleua manus, & eleua actus tuos, & conuersatio tua non sit in terris, sed sicut dixit Apostolus: Super terram ambulantes, conuersationē habemus in cælo: Et ita poteris superare populum aduersantē tibi Amalech, ita ut dicatur de te etiam, quia in manu occulta expugnabat Dominus Amalech. Eleua & tu manus ad Deum, & imple mandatum, quo Apostolus ait: sine intermissione orantes: & tunc fiet quod scriptum est: Quia sicut vitulus ablingit in campis herbam viridem, ita ablinget populus hic populum qui super terram est. Per quod (ut à maioribus accepimus) indicari dicitur, quia populus Dei non tam manu & armis quam voce & lingua pugnabat: id est orationem fundens ad Deum, prosternabat inimicos. Ita ergo & tu si vis vincere inimicos, eleua actus tuos, clama ad Deum, ut dicit Apostolus: Orationi instantes, & vigilantes in ea. Hec enim est christiani pugna, qua superat inimicum. Adiungit verò & figuram aliam idem eodem loco auctor. Puto, ait, quod per hanc figuram etiam duorum populorum Moyses formam designet, & ostendet vnum esse populum ex gentibus, qui eleuet manus Moysi, nec extollit eas à terra, nec altum in eo aliquid & subtile considerat, vincitur ab aduersariis & prosternitur. Concludam Sancti Augustini verbis è sermone 39. de tempore: Bibit de petra populus, & statim bellum inuit contra Amalech. Videte fratres quia postea quam quisque de petra biberit, id est Christi, Sacramenta suscepit, necesse est illi ad pugnam procedere. Tamdiu enim aliquis diabolum contra se pignantem non sentiet, quamdiu opera illius exercere voluerit. Qui verò illum reliquerit, & de petra bibens CHRISTVM sequi elegerit, necesse est ut illum patiatur infectum, cui isto iudicio voluit præponere CHRISTVM. Quisquis ergo Christo coniungitur, non ad delicias, non ad voluptates, sed ad prælium præparetur: quia omnes qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patiuntur. Et iterum: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Interunt ergo bellum filii Israel, & Moyses vocat IESVM, & dicit ad eum: Elige tibi viros, & pugna contra Amalech. Vsq̃ue ad hunc locum beati huius nominis mentio, id est IESVS, nusquam facta est. Hic primum vocabuli huius splendor obfulsit. Moyses vocat IESVM, lex, innocat Christum. Elige, inquit, tibi viros potentes. Non poterat Moyses eligere viros potentes: IESVS solus est, qui potest viros potentes eligere. Ipse vtrique qui dixit Apostolis suis: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Ipse est qui domum fortis intrauit, & vasa eius diripuit. Moyses autem ascendit in verticem collis. Et factum est cum eleuaret manus Moyses, vincebat Israel. Aduertit fratres: Moyses manus quidem leuat, non tamen extendit. Cui ergo seruabatur, ut manus extenderet, nisi Domino nostro IESV CHRISTO, qui extentus in cruce vniuersum orbem complexurus brachia pietatis expandit? Moyses ergo leuauit manus: & licet non expandit, tamen ipsa eleuatione mysterium crucis ostendit. Videte fratres, iam tunc per Sacramentum crucis superatas esse aduersarias gentes. Et nos, fratres dilectissimi, si adiuuante Domino manus erigimus, diabolum superamus. In manibus opera debemus accipere. Si ergo talia sunt opera

tua, ut illa possis in altum in conspectu Domini leuare, potes etiam & tu in teipso aduersarios tuos extinguere. Quis bene manus leuat, nisi qui per eleemosynam in cælo iugiter thesaurizat? Quis ergo bene manus leuat, nisi qui assidue victum, ac vestitum pauperibus subministrat? Quis bene manus leuat? Ille utique qui implet illud Apostoli, Eleuantes, inquit, puras manus sine ira & disceptatione. Quia ergo quotidie vobis, & vobis pugna imminet contra aduersarias potestates, si volumus vincere, manus nostra, id est, actus nostri & conuersatio nostra non sit in terris: sed sicut Apostolus dicit: Super terram ambulantes conuersationem habeamus in cælo. Scriptum est tamen, quia sicut vitulus ablingit in campis herbam viridem, ita populus Israel ablinget populum Amalech super terram. Per quod indicari videtur, quia populus Dei non tam manu & armis, quam voce pugnabat & lingua, id est, orationem ad Deum fundebat. Ergo & tu si vis vincere, audi Apostolum dicentem; Orationi insistentes & vigilantes in ea. Hæc est Christiani pugna gloriosissima, non in suis viribus presumere, sed semper Dei auxilium implorare, cui est honor & imperium cum Patre & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

QVÆSTIO XV.

Quid Aaron & Hur significarunt?

DE Moyse, ipsiusque virga dictum. At quid Aaron & Hur significarunt? Certè in itinere ad montem, baiulantem Dominum meum Cyrenæus vnus adiutauit, sed in monte ipso nemo vnus. Torcular ibi solus calcauit. Solus ad offusam toti terrarum orbi noctem expansa brachia, sublataque manus tenuit. Non fuit, qui vel minimum adiuuaret, non homo, non Angelus; adeo ut exclamarit: *Deus Deus meus, ad quid dereliquisti me.* Neque latrones duos, qui ab eius lateribus vtrunque pendebant, verbo saltem ei fulcri aliquid attulisse opinari possumus, cum verborum contumeliis eum oneraret alter: alter Aaronis & Hur sustinere personam non possit. Dicunt aliqui, vtriusque testamenti significata per illos volumina. Hæc enim nos, qui capitis CHRISTI membra sumus, sustentat, fidei, speique nostræ imbecillitatem assidue fulciunt. D. Hieronymus Epistola citata, ex Aaronis & Hur etymologia innuere videtur aliquid. Vtramque, ait, *Moyseis manum, Aaron, & Hur, id est, montanus, lucidusque sustentat.* non quod Hur sit ab hebraico *Or*, quod est *lumen*, (Abeffer enim alpiratio) sed quod Hebræis *chor* seu *Hor* aut *Hur*, sit nobile, clarum, & illustre. adeo ut viri nobiles dicantur *chorin*: oratio verò perspicua & lucida *laschon mechunar*, ut ait à Thisbi Elias. An in Ecclesiæ Christianæ monte hominum, genera duo sunt, quæ CHRISTI fidem, & religionem sustentant: Sacerdotes & boni Senatores, bonus clerus, bonus Magistratus, in contemplationis monte positi sancti, & in actionum Sanctarum candore clari & fulgidi? An Aaron, S. Petrus, Hur S. Paulus, duo Ecclesiæ Christianæ columina? Nam vtrumque à Christianis olim cum CHRISTO simul pingi solitum, testis l. i. de Consensu Euang. ca. 9. S. Augustinus. Per Moysen intelligit Rupertus lib. 3. de Trinitat. cap. 20. *legem, quæ, ut expleatur, sustentatore indiget Aarone, CHRISTO Hure, Spiritu Sancto.* Eius postea id ipsum verbis eloquar. Sed videatur rectè, ut supra dixi, per Moysen CHRISTVS Dominus accipi, cui semper assiterunt Deus Pater, & Deus Spiritus Sanctus. Nam, secundum carnem, infirmitates omnium nostrum suscipit, languores nostros ipse portauit, sustentabant corporis eius imbecillitatem, Patris, & S. Sancti manus. Quas nunquam ita subduxerunt, ut ruere sinerent: Sed tantum, ut dolores, & cruciatus non auerterent. Sicque illa superius allata

allata derelictio accipienda. Certè cum grauissimorum tormentorum metu CHRISTVM deferere cogerentur Christiani, legitur *S. Gregorius Thaumaturgus* in coelum manus veluti contra Amalecitas sustulisse, sanctissimamq; plurimis victoriam impetrasse. Tomo. 4. Surii pag 73.

QVÆSTIO XVI.

Moyse suppositus lapis cuius rei signum?

SIC CHRISTVM Dominum in seipso consideremus, lapis ei suppositus, super quo sedeat & requiescat, est sua ipsius diuinitas: Est quodammodo etiam petra illa super quam ipse *Petra ima*, verusq; *angularis lapis*, Ecclesiam suam fundare dignatus est. Quin & boni piiq; cuiuslibet patientia & constantia, siue animus a voluptatum blanditiis, periculorum terroribus & laboribus inuictus, saxum est quod gratissimam CHRISTO Domino sedem præbeat. Sin verò quoad membra sua CHRISTVM Dominum spectemus, qua in re alia sessimum quæramus, præterquam in Petra illa, quæ in Corinth. 10. v. 4. CHRISTVS est, in lapide illo, qui apud Zachariam c. 3. v. 9. & c. 4. v. 7, describitur? *Sedet*, ait ad Fabiolam S. Hieronymus, *Moyse super lapidem dictum à Zacharia, qui septem habebat oculos; & in Samuelis volumine appellatur Abenhaazer, id est, lapis adiutorii*. Cyrillus in collectaneis c. 16. *Cum iussisset Moyse IESV filio Naue, ut eligeret viros potentes, & exiret & acie dimicaret cum Amalech, subsignificauit quod IESVS CHRISTVS subiicietur mandatis legis Mosæ. Non veni, inquit, ad soluendam legem, sed ad implendam. Et cum elegisset ex vniuerso Israele, & ex vniuersa gente viros potentes, sacros, inquam Apostolos, & eorum successores, ad configendum acie cum Diabolo Rege vitii & peccati, cum expugnabit. Postridie autem iussit serui aciem, significans quod postea secutum est tempus susceptæ humanitatis, quod est post adimplerionem temporis legalis. Ascendit autem Moses super verticem collis, ut possit intueri prælum. Nam quæ est ex lege mystagogia, conscendit ad altitudinem cognitionis congruam in habentem symmetriam, vnde possint Iudei intueri CHRISTI stratagemata: & Moyse quidem extendente manus inualefcebat Israel, remittente autem, inualefcebat Amalech. Nam manus quidem in aerem expansæ, describunt figuram crucis: vincit autem quicumque fert crucem: quomodo rursus quicumque non fert crucem, sed CHRISTI fidem amisit, bello premitur. Graues autem manus Moyse, & quæ vix attolluntur in dictam figuram: quoniam & qui sint legis, rarò ad hoc veniunt, ut ferant crucem CHRISTI. Et accipientes, inquit, lapidem ei supposuerunt. Et Aaron & Or suffulciebant, inquit, ei manus hinc vnus & inde vnus. Lapis enim preciosus & electus est CHRISTVS, cui innitentes quiescunt qui credunt ex Israele. Idem autem Christus intelligitur & Aaron & Or, & Pontifex & Iudex. Nam Aaron quidem est Pontifex. Or verò Iudex, qui Christus per vtrunq; intelligitur, suffulcit fideles ex Israele in fidem & victoriam, quæ est per Christum, neq; eos sinit grauari & deprimi. Dicit Calvinus huiusmodi allegorias esse plausibiles, ipse tamen aspernatur. Sed in Bibliacis Prolegomenis cap. de sensu mystico spreta iam & exhibita hæc eius vanitas. Alius Orco iam datus Chytræus eas laudat, sed ita ut non sit in peccatoris ore speciosa laus. *Sustentandæ sunt*, ait, *manus & preces nostræ lapide seu Petra Christo, non intercessione & meritis Sanctorum. Quamobrem quæso, non intercessione & meritis Sanctorum?* Non sunt etiam Sancti lapides, quibus insidere liceat? Non Petra S. Petrus? Nihil eorum merita & intercessionis, licet longè aliter, & multo minus, quam CHRISTI Domini, nobis prodesse possunt? Sed hoc ego in meo *de litanis* libello exposui. Nunc tantum obseruemus, quam Sanctis alias omnibus tantopere Hagiomachi isti inuidere ac eripere solent; *intercessoris* appellationem,*

Caluinum hic Moyfi tribuere, simulque rursus allegoriarum, quas improbat, aliquid probare. De se, ait, præcipue loquitur Moses, ut doceat munus hoc sibi à Deo fuisse impositum. Non enim vota solum ex charitatis officio concepit: sed quia eum intercessorem Deus elegerat, qui virgæ extensione, & tacito precandi ardore hostes eminus vinceret. Qua in parte typum CHRISTI gessit; quanquam in aliis partibus non quadraret similitudo. Hæc ipse. Sed, præ hoc, Philonem & S. Augustinum libentius audio. Ille libro *Quod omnis probus liber*. Iudeorum legislator, ait, sapientem graues manus habere, actiones eius hoc enigmate significans, non superficiem contrectantes, sed penetrantes in solidum, utpote subnixas non flectendo mentis proposito. Itaque à nemine cogitur, cum sit contemptor & mortis & cruciatuum, lege naturæ præpositus omnibus insipientibus.

Augustinus verò in 50. Homil. 27. cap. 1. Fateor, non desunt hostes. Sicut enim non deerant, qui sequerentur fugientes, ita non deerunt qui impediunt ambulantes. Prorsus charissimi figura nostræ fuerunt. Interim in te non sit quod contristet Moysen: noli esse aqua amara, quam post mare rubrum non potuit ille populus bibere. Erat enim & ibi tentatio. Et tamen ista quando eueniunt, quando amaricat populus, ostendimus eis CHRISTVM, quæ pro illis tulerit, quomodo pro eis sanguinem fuderit: & mitescant, tanquam nobis lignum in aquam mittentibus. Plane hostem aduersantem itineri tuo Amalech habebis. Tunc orabat Moyses, tunc extendebat manus. Et ubi deponebat manus, conualecebat Amalech; ubi extendebat manus, deficiebat Amalech. Et tuæ manus extentæ sint, deficiat Amalech tentator, & huius itineris impeditor: esto vigil & sobrius in orationibus, in operibus bonis, non tamen præter CHRISTVM, quia extensio illa manuum, Christi crux fuit. In illa extenditur Apostolus cum dicit: *Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo*. Ergo deficiat Amalech, vincatur, & non impediat transitum populi Dei. Si dimittis manus à bono opere, à cruce Christi: prualebit Amalech: Tamen noli omnimodo aut continuò te fortem futurum putare, aut penitus desperando deficere. Alternatio enim illa defectus & fortitudinis in manibus serui Dei Moyfi, fortè alternatio tua fuit. Aliquando enim in tentationibus deficis, sed non succumbis. Deponebat ille paulum manus, non omnino ruebat. Si dicebam motus est pes meus, ecce misericordia tua Domine adiuuabit me. Noli ergò timere: adest in itinere auxiliator, qui in AEGypto non defuit liberator. Noli timere, aggredere viam, præsume securus. aliquando ille deponebat manus, aliquando erigebat, tamen victus est Amalech. Rebelle potuit, superare non potuit. D. Bernardus serm. 30. in Cant. Graues Moysi manus, testibus Aaaron & Hur. Graue legis iugum testibus Apostolis, qui hoc & sibi, & Patribus importabile clamitant. Act. 15.

QVÆSTIO XVII.

Exitus pugna quis?

EVm describit Moyses bifariam. Primò à victoria vers. 13. Deinde ab iis, quæ victoriam consecuta sunt. vers. 14, 15, 16. Victoria certè maxima & nobilissima, per paucis hisce verbis ab eo proposita. *Fugauitque Iosue Amalech, & populum eius in ore gladii*. Vbi animaduertendum, primò, quod in Latino, & Græcis est *fugauit*, in Hebræo esse verbum, *fregit, debilitauit*. Et inde lepidam conflagrant Rabbiorum nonnulli fabellam; voluisse Amalecitas, magicarum artium vi, volare, magnoque impetu è sublimi, harpyarum instar, in Israelitas irruere. At ostendisse iis tetragrammaton Dei nomen *Iosue*, sicque fractos, & debilitatos fuisse. Alii, ex Amalecitarum exercitu fortissimos quosq; sublato fuisse. Et hoc quidem verum, sed non ij soli sublato, sed maxima eorum omnium multitudo, ita vt eorum vires admodum accisæ ac debilitatæ fuerint; residuiq; in fugam versi. Hinc enim & Exod. 32. vers. 18. *Col Enoth Chelusab, vox eorum, qui in fugam vertuntur*, seu, vt vertit Chaldæa paraphrasis, *vox debiliū*.

debilium, qui superantur. Obseruat tamen Iesephus, fuisse internecione occidendos omnes, nisi superueniens nox à cæde Israelitas cohibuisset. 2. Data opera, Hebræo illo *frangendi* verbo vsus est Moyses, vt significaret meritas Amalecitarū iniquitati pœnas redditas. Nam quos Deut. 25. v. 18. ab illis cæsos narrat lassos, siue itineris molestia debiles Israelitas, eodem vocabulo appellat, sed ita vt insit literæ vnus transpositio, qua fortunæ illorū significatur immutatio. Tum triumphabant Amalecitæ, valebant, vigeant. Transposita iis nunc omnia. 3. Quia tam distinctè hic ipsius Amalec mentio fit, & deinde ipsius populi, videatur forte Amalecitarum Rex interfectus, vel si euasit, egregiè vulneratus fuisse. Hocq; posterius crediderim probabilius, quod cum Og & Seonis peremptorum Regum toties meminerit scriptura, de hoc fileat. 4. *Gladjos*, est ipsius acies, quod ea scilicet parte veluti mordeat, consumat, sanguinē hauriat. Vnde Luc. 21. v. 24. cadent in ore gladij; ad Hebræos 4. Apoc. 1. *μαχαίρας & πομφαίνας* & gladjus acierum duarum, siue anceps. Iud. 19. v. 29. Prou. 30. v. 14. gladij & cultri ab eo quod edant & vorent, vocantur *maecaloth* מאכלות Septuaginta eandē hīc rem ab effectu dixerunt *ἐν φόνῳ μαχαίρας in gladij cede.* Et imitantur illud Galli dum aiunt, *à trenchant de l'espée.* Sanctus Moyses facit, absq; dubio, præcipuum victoriæ huius auctore Deum. Sed, ex hominibus, videtur *Iosue*, solum celebrare potissimū, dum tam rotundè, non à se, sed ab illo infirmatos fusosq; dicit Amalecitas. Existimant tamē aliqui coniunctionem illam *que* dum dicitur, *fugauitq;* accipiendam, vt interdum alibi, pro illatiua, igitur, quasi dictum esset: *constantissimus in assidua precatione fuit Moyses, ideoq; fugauit Iosue Amalecitarum copias.* Et sanè Iudith 4. v. 13. planissimè ipsi Moyse ea laus tribuitur, qui superbissimos hostes istos non ferro pugnādo, sed precibus sanctis orando deiecerit. Quia tamē rei eiusdem non vna tantū sapē causa est, Moysen existimo sese quidem, ad *Dei gloriam*, indicasse, victoriam hanc orando peperisse, ipsum autem *Iosue* configendo, vt intelligeremus optima & certissima esse duo hæc bellorum scilicet gerendorū instrumenta, preces ad Deum, & humanam industriam, prout pluribus notauī aliās in illud caput 4. Iudith. Nam sine hominum conatu, viriumq; à naturæ auctore Deo suppeditatarum exertu, segnis & ignaua est oratio, Deū pæne ipsum tentans: & sine precibus, illiusq; auxilio humanæ vires omnes, studia, & conatus manci sunt, inanes, & stolidi. *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.* Psal. 126. Si tamen rectè volumus pendere omnia; plusq; multo in diuina ope præsidij ponendū semper. idq; hic significauit Moyses, dum ambarū ad sydera palmarum extensione hostilem succubuisse aciem prius narrauit. & clariū, vt supra tetigi Eliachim Sacerdos, Iudith. cap. 4. Verè Salomon Prouerb. cap. 21. *Equus paratur ad diem belli: Dominus autem salutem tribuit.* Videatur Collat. 3. cap. 15. Cassianus.

QVÆSTIO XVIII.

Quæ victoriam consecuta?

DVo in eodem isto, quod præ manibus, capite narrantur: De Deo vnum, de Moyse alterum. Sed sunt hic prius, quæ de præda, ingentibusque spoliis tradit Iosephus lib. 3. cap. 2. in hoc veluti theatrum accersenda. *Victoriam*, ait, *pulcherrimam & opportunissimā vincunt nostri maiores. Eos etenim, qui cum exercitu irruerant, superarunt, & circumiacentes populos exterruerunt, magnis splendidisque bonis ditati, quæ posteaquā tantopere laborassent, adepti sunt. Nam cum & hostium castra cepissent, opes magnas publicè priuatimque habuerunt, cum ne alimenta quidem necessaria prius haberent. Fuit verò ipsis non in præsens tantum, sed in futurū etiam sæculum bonorū causa, hac quæ rectè & ex animo successerat, narrata iam pugna. Non enim sola hostiū corpora in seruitutem redegerunt, sed ipsas etiam eorum mentes, cunctisq; circumhabitantibus, posthanc illorum depressionem, formidabiles fuere. Sibi verò diuitiarum magnarum*

vim adiunxere. Multum enim argentum, aurumque in castris relictum erat & vasa ærea, quibus ad quotidianum vitæ usum utebantur. Multa verò & insignis fuit utrarumque rerum copia, earum scilicet quæ textiles forent, & armorum ornamenta, fueruntque alia etiam, quæ ad ministrorum spectant impedimenta, & suppellex ipsorum, prædaque omnis generis pecorum, & eorum omnium, quæ castra in expeditionem aliquam profecta sequi assolent. Completi etiam sunt animo Hebræi ad viriliter deinceps agendum, & in magno ipsis erat, virtutis cura, & ad laborandum exsilierunt. (Nam pro ἡλκαβ ab ἀλλω quod & per tenuem spiritum notat in ἡλπ Chrysoloras) per hoc existimantes omnia capi posse. Et hic quidem pugna huius finis fuit. Sed nondum facit idem Iosephus finem. Addit adhuc alia, eaque præclara. Postero, inquit, die mortuis hostibus detrahebat Moyses spolia, & eorum, qui fugissent, armaturas colligebat: eos, qui fortiter sese gessissent, honoribus afficiebat, ipsumque belli ducem Iesum encomiis ornabat, cum ob ea quæ gessisset, præclarum à toto exercitu testimonium haberet. Hebræorum verò ne vnus quidem fuit mortuus: ex hostibus verò tam multi, ut eorum cognoscere numerus non possit. Libuit verò è Græco ista, ut potui, vertere, quod mihi ad manum nouus interpres non sit, & veteri dixerit olim S. Hieronymus in Apologia contra ipsum. Omne iter dictionis tuæ, absque Palladis arte, salebris & voraginibus vitiorum inciditur. Addit verò idem Iosephus, exceptū conuiuio à Moysē Iesum, peractam τὴν τῶν Ἰσραηλίων ἐορτήν, excitatam Deo ad perpetuam gratulationem altare, de quo postea. Et post victorias, hæc & similia facienda monet lib. de re militari Onofander.

QVÆSTIO XIX.

Quæ post victoriam dixit Dominus? Et de eorum primo,

QUæ post victoriam dixit Moyfi Dominus, tria sunt: primum verf. 14. *Scribe hoc, ob monumentum, in libro.* Ecce quàm Deo gratum, eius à nobis beneficia & opera commemorari, non verbis apud præsentis tantum, sed scriptis apud posteros etiam. quam necessarium eorum perpetuo memoriâ custodiri. Hinc & de eadem historia dicitur Deuter. 25. & Iudith. 4. *Memento.* Vera nimirum, quæ in Tobia 12. & 1.3. SS. Trinitatis doxologiæ, de diuinarum, vtiliumque rerum narrationibus & scriptionibus mihi notata. *Scribatur hoc,* ait Dauid Psal. 101. 19. *in generatione altera: & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.*

Sed esse hic possunt tres quæstiones. *Prima.* Scripsitne alia, iniussu Dei, Moyses, aut si iussu, cur istud iam iubeatur? Non omnia expresso Dei iussu scripsit Moyses, sed quædam: cætera omnia solo eiusdem instinctu & directu. Fiebat autem interdum, ut si propriam animi sententiam sequi voluisset Moyses, quædā omisisset, maximè quæ cum aliqua ipsius laude coniuncta videbatur, ut quod hoc in loco est de victoria eius precibus conciliata. Sed ad scribendum impulit eum non interior tantum Dei afflatus, sed præceptū etiam & imperium: itemque summa, quæ hinc emanatura erat, vtilitas. Rupert. l. 3. de victoria c. 23. colligit hinc iussum etiā scribere, *In principio creauit Deus cælū & terram.* Altera quæstio est; quis liber in quem referri hæc iusserit Dominus? Putant Abenezra & Abulensis, esse librum illum, qui *Iustorum* vocatur Iosua 10. 2. Reg. 1. Alij, generatim librum aliquem prout in 70. significatur, εἰς βιβλίον. Quia tamen in Hebræo non *besépher*, sed cum articulo *bassepher* legimus, certum, definitumque librum commodius accipiemus, eumque vel *Iustorum* illum, vel hunc ipsum *Exodi*, qui fortè sub Moysis manibus tunc erat. *Tertia,* Vbi & quando Moyfi dixerit hæc Dominus? Vel in ipso monte, vesperi, antequam descenderet Moyses, cum plena iam conclamaretur victoria, vel certè postridie, in castris cum esset, precesque quotidianas funderet. *Quartam* excitant quæstionem Israelitæ apud R. Eliezerem cap. 44. cum de die Sabbathi dictum sit, *Memento,* quomodo idem de Amalecitis iam dicitur? Respondet vero Moyses: illud *Memento* esse ad seruandum

uandum & sanctificandum: hoc verò ad perdendum ac delendum. *quemadmodum*, ait, *viniconditi seu promulsidis poculum, & aceti poculum, ambo quidem pocula sunt*: sed diuersus eorum sapor & effectus.

QVÆSTIO XX.

Quod eorum, quæ post victoriam dixit Dominus, alterum?

ET trade, inquit, *auribus Iosue*. In Hebræo & Græco accipi queant verba hæc sequentibus connexa, vt Iosue scilicet iubeatur hoc Moyſes dicere, fore, vt Amaleci memoriam deleat Dominus. Nam si ad priora referas, sensus erit, bellum, & victoriam hanc, Iosue narrandam esse. At frustra hoc. Quæ enim, vidit quis, quibus adfuit, imo & præfuit, ea ipsum cur doceamus? Somnium videlicet alicui suum narrare istud est. Futura verò illa illum scire ipsius valde intererat, vt deinceps speraret contra hos, aliosq; hostes omnes diuinam imprecationem fore: animū tanto duce, qui in promissam terrā Dei populum inducturus erat, dignum gereret: nullisq; aduersis casibus, & hostilibus copiis perterreretur. Quin & futurarū rerum typus inest, dum qui Israelitarum saluator est, idem eo ipso aduersariarum gentiū euerſor ostenditur. Nā & qui nos saluat CHRISTVS IESVS, idē incredulos, impiosq; omnes excindit & in abyſſum agit præcipientes. Latinus tamen ad superiora retulit. Nam Hebræorum *וַיִּסְמַח* & Græcorum *ἐν* vertit non per continuatiuum quòd, *sed* per causatiuum *enim*. Et quidem rectè. Hæc enim vſitator particularum istarum vis: & Iosue non simpliciter bellum & victoria narranda; (Id enim, vt obiiciebatur, minimè necessarium, & pænè ridiculum) *sed* belli & victoriæ modus, quemadmodū scilicet diuinitus concessa hæc essent, & impetrata precibus. Tumq; nihilominus vim habēt illæ rationes, quæ Iosue futurorum istorum certiore fieri expediſſe monstrabant. Sed quam tamē istud *enim* causam significat: Quid est, *Hæc scribe, o Moyſes, hæc Iosue dic. Nam delebo Amalec*? Videtur plus quiddam, quàm primo aspectu videamus, significari: videlicet precibus illis impetratū, non tantummodo, vt iam vincatur Amalec, *sed* vt deinceps etiam stirpitis euellatur. Et quanti refert hæc *Iosue*, hæc vniuersam posteritatem sermonibus, librorumque monumentis cognoscere?

QVÆSTIO XXI.

Quod eorundem Domini dictorum tertium?

IAm iam tetigi. *Delebo enim memoriam Amalec sub celo*. In Hebræo & Græco vehementius, *Delendo delebo*. quemadmodum Genes. 2. *moriendo morieris*, siue, vt noster, *morte morieris*. Referunt in Thalmud Rabini tractatu *Bababathra* & liber præceptorum, præcepto affirmatiuo 189. itemq; Rambam lib. vltimo Helacah vltima c. 1. & 5. Ioabo præceptorē fuisse, qui hic & Deut. 25. v. 19. non *memoriam*, *sed masculum* legi volebat. Nam sanè si quæ post accesserunt, puncta demantur, eadem literæ *זכר* tam hunc quam illam possunt significare. Cum *zecher* sit memoria, *zachar* masculus. Ideoque & de simili quadam lectionis & intellectionis varietate in Misna disputat R. Elias orati. 3. fund. 4. n. 3. At septuaginta, Noster, omnesq; omnino alij Rabini *memoriam* legunt: adeo, vt suum illum magistrum, quasi scripturam peruerteret, ab ipso Ioab intetfectum dicant. quemadmodum scilicet ab Alcibiade irrisum vel percussum, qui Homerum corripiebat, vti refert Plutarchus. Legi potest l. 3. Cabalæ Capnio f. 527. D. Hieronymus Isaia 26. vers. 24. *Terrere, ait, nos debet, quare septuaginta masculum & ceteri interpretes memoriam transtulerunt, cum iisdem tribus literis vtrumque scribatur apud Hebræos*. Videtur tamen explicatu difficile, fieri qui potuerit, vt Amalecitæ memoria deleteretur. Cum enim, historia memoriæ vita sit, & paulo ante à Deo iussum sit, bellum hoc, vt eius postera sæcula omnia meminissent; historiarum,

monu-

monumentis consignari, quomodo Amalecitarum esse obliuio potuit? Respondetur infra quæst. 27.

QVÆSTIO XXII.

Qua post victoriam fecit Moyses, & de eorum primo.

IAm supra ex Iosepho indicata quædam: Textus verò tria recenset. Primum. *Aedificauitq. Moyses altare.* Videlicet vt suum, Israelitarumque omnium, à quo triumphus tantus erga ipsum numen, animum gratissimum ostenderet, festâ ei victimâ publicè gratias ageret: eoque ipso admoneret omnes, tam præsentes Israelitas, quam etiam nos, post bellorum felicitatem quid agendum. In earum prima, quas illustri in Africa Duci præscribit militiæ regulas, Ferrandus Carthaginensis, *Nihil, ait, viribus tuis superbus assignes, sed omnia, quæ sapienter, aut fortiter, aut feliciter geris, ad laudem feras potentissimi creatoris.* Quia verò nouissimi huius temporis Nouatores extâ crebra, quæ apud Patres est, Christianorum altarium mentione, Christianum sacrificium tergiuerfantur agnoscere, agnoscant suum hic Calvinum ita loquentem. *Aedificauit Moyses altare; nempe vt solemnî sacrificio testatam faceret suam gratitudinem, non ipse modo, sed totus populus. Quod ipsum, altaris nomen demonstrat.* Vide lib. 1. de Missa cap. 16. Bellarminum. Sed & illud obseruandum, nō fuisse, vt hoc faceret, Moyse præceptum: & tamen fecit rectissimè, vt quæ *supererogationis opera* vocantur, bona nimirum & iniussa, discant iidem non aspernari Nouatores. Præscribebat quidem, vel sola naturæ lex, vt grates Deo referret, sed vt hoc modo, vt altari, vt sacrificio, non definiebat neque illa, neque diuina quæpiam eo ipso lata tempore. Quærat verò fortè aliquis, cur cum antea Iosue nonnulla præscripsisset Moyses, scriptû sit. *vers. 10. fecit Iosue, vt locutus erat Moyses.* cum autem ipsi Moyse, ea, quæ quæst. 19. & 20. dicta sunt, imperarit Deus, non similiter dicatur, *fecit Moyses, vt locutus erat Dominus?* opinor, quia fecisse clarum satis erat. Qui enim etiam quæ imperata non erant, tam studiosè fecit, cum quæ à Deo imperata erant, promptissimè accuratissimèque confestim egisse, quis ambigat?

QVÆSTIO XXIII.

Eorum, quæ post victoriam fecit Moyses? quodnam alterum.

ET vocauit nomen eius (altaris) *Dominus exaltatio mea.* In 70. nomen hoc dicitur *נָוֶה עֲלֵי מִצְרָיִם*. *Dominus refugium meum.* Hebræum nomen vtrumq; potest significare. Nam si à *nasas* siue *nas* נָס id est, *exaltare* ducatur, valebit exaltationem aut vexillum. Sin verò à *nus* siue *nas* נָס fugere erit refugium. Neque tamen in re ipsa quidquam interest. Est enim Deus exaltatio & refugium hominum, & ideo refugium, quia ad se fugientes erigere ac exaltare potest & vult. Ideo exaltatio, vt ad eum in omni depressione, & calamitatum mole confugiamus, quia nos ipse alleuaturus, & in altissimum securissimæ felicitatis locum, euecturus. Apud Vatablum, & in noua, quam explicandam sibi proposuit Calvinus, versio, ita est. *Vocauitque nomen eius, Iehoua miraculum meum.* At magis ipse met versionem nostram, & in margine, vbi posuit, *exaltatio mea*, & in commentario, approbat. *Cur, ait, vertant quidam miraculum non video, quia nes haud dubiè semper pro vexillo capitur. Quanquam non inficior pro exaltatione metaphoricè hic poni, ac si dixisset Moyses, Deum, qui Israelitas sustinuit, dignum esse, qui solus emineat inter ipsos.* Illud tamen, haud dubiè certum non est, cum radix, vt dixi, Hebræa *nasas* generatim significare queat *exaltare*. Quia tamen in sublimè tolluntur vexilla, qui exaltationem dicit, intelligere etiam potest vexillum. Sicque verè Deus nobis in assiduo nostro contra inferorū Amalecitas bello *vexillum*, quod sequa-

sequamur, in quod intueamur, à quo toti pendeamus, esse debet. Idque tanto magis, quanto firmitus, & aduersus omnem hostium vim tutius est, quod nunquam deiici, nunquam discerpi, aut capipoteſt. Iosephus omnia hæc alio vno complectitur nomine, dicens: *Θύλας δὲ χαλκήρεα Μωϋσῆς βωμὸν ἰδρύει νικαῖον ὀνομάζας τὸν Θεόν.* Vocat enim νικαῖον τὸν Θεόν, id est, *victorem*, siue *victoriosum Deum*, aut simpliciter *Deū*, si *victoriosum* ad altare libeat fortassis referre, vt sit βωμὸς νικαῖον quod aram victoriæ iudicem ac monumentū statuerit, quam vocarit *Deum*. Posunt verò & hinc si qui Nouatorum veritatem & modestiam colunt, discere aliquid, solent ij ferre grauitus, multisq; interdum apud rudes populos exagitare conuiciis, quod nonnulla, quæ Deo tribui solent, à nobis etiam B. Virgini, aliisq; quandoq; Sanctis tribuamus. *Spes nostra, vita, dulcedo, mediator.* Et verò dictum illis iam millies, alio inferiore tropo ac modo id fieri. Persistunt tamen, & quod creatoris est, indignissimum clamitant, creaturis attribui. Iam dixi nō eandem esse rem, sed idem tantum nomen, & quidem longè aliter. Sed caput adhuc motitant, necdum acquiescunt. Verum ecce, hoc ipso loco, *altare*, id est, res inanimata, cespes aut lapis quispiam, vocatur à Moysē, *Dominus exaltatio mea*, & quidē Hebraicè, cum magno illo nomine, *Iehoua*. Dissimulauit hoc Calvinus & vafre quasi Deum solummodo vocasset Moyses, ita locum istum hic exposuit & lib. 1. Instit. c. 13. ff. 9. Sed apertè pugnat contra textus omnes. Et de Latino quidem patet. In Hebræo disertè dicitur, Moyses ædificare altare, & *nomen ipsius* (Hoc enim pronomen *ipsius*, siue vt Hebræi vocant, *affixum*, tenebras omnes disiecit) *Dominus exaltatio mea*. Græcus ait: *Ὁμοδομήσας Μωϋσῆς θυσιαστήριον κυρίου, & ἐπωνύμαζε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, κύριον καὶ φυγίον.* *Aedificauit Moyses altare Domino, & cognominauit nomen eius, Dominus refugium meum.* Atque hæc eadem omnia Iunij versionem istam explodunt: *Exstruxit Moyses altare, cuius vocauit nomen, Iehoua vexilli mei.* Eadem Caietanum etiam refellunt, qui non vt apertè in textibus est, *Dominus exaltatio*, vel *refugium meum* vult: sed *Domini exaltationis vel refugij mei*, aut vt in Vatablo alius, *altare Domini vexilli mei*. At quid ita vocare necessum fuisset? Quia enim Domino illud ædificarat, Domini esse constabat, fuissetq; hæc ei cum rebus omnibus, quæ Deo vsq; consecratæ, vel consecrandæ vnquam erant, appellatio communis. Omnes enim illæ Domini sunt. Quin & terra hæc habere nomen dici posset, quia scriptū, *Domini est terra & plenitudo eius*. Psal. 23. Sic porro istud altare vocatum est, quia signum erat, & monumentum exaltationis, quam fecerat Deus, vt rectè ait hic & in Ier. 23. Lyranus; dum ab effectu ita nominatum dixit. Et Oleaster; *Vt iugis*, ait, *esset accepti beneficij memoria, locum à beneficio nominauit*. Refellunt eadem ea Galatinum dum lib. 3. contra Iudeos c. 9. probat, non vocari altare Deum. Verum duorum tantummodo Rabbinicorū testium expositione rem istam probat. Vnus est Onkelos super Genesios 22. c. dicens; *Et coluit atq; adorauit Abraham in loco illo, & ait corā Deo. Hic erunt colentes te, vel seruientes tibi generationes.* Et hoc ipso loco Exod. 17. *Aedificauit*, inquit, *Moyses, & coluit, vel seruiuit*, i. e. *sacrificauit super illud corā Deo, qui fecit ei signa*. Alter est liber Mechil. 12, qui eadē hæc verba sic interpretatur. *Et aedificauit Moyses altare, & vocauit nomen eius, Deus signū meū.* Dixit Rabbi Elai Hāmakom: id est, *Deus vocauit illud, altare scilicet יישיב נִיִּסִּי, id est signū meum*. Atq; hi quidē contra Iudæos aliquid valeant, contra nos parū. Nam textū aliter, vt apparet, interstinguunt, quā textus habeat, & ipsis Septuaginta qui ipsis antiquiores, aduersatur: videturq; ita tantū exposuisse, ne Iudæi crassiores & ad idololatriā propensiores aliquā inde erroris ansulā captarēt. Alioquin aliis quibusdā locis nomina non dissimilia sunt, Gen. 22. *Dominus videt*. Iud. 6. 24. *Aedificauit Gedeon altare Domino, vocauitq; illud Domini pax*. Sed vt dixi, modo inferore diuina hæc nomina rebus imponuntur aliis, prout rectè docet I. I. de CHRISTO, c. 7. Bellarminus, & in Hierem. c. 23. Lyranus. Philo autē I. I. de vita Moyſis p. 433. *Μωϋσῆς ἰδρύει βωμὸν, ὃν ποτὶ τῶν Συμβεβηκότων, ὠνόμαζε, θεὸν καὶ φυγὴν: ἐφ' ᾧ τὰ ἀπὸ τῆς ἐλπίδος ἐθευ, χαλκήρεος δὲ χαλκὸς δὸποδιδός.*

QVÆSTIO XXIV.

Eorundem Moysis factorum, quodnam tertium?

Est hoc, dixisse ipsum. *Quia manus solij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem.* Eadem tamen verba ex Hebræo conuertunt aliter alij. Nam Septuaginta ὅτι ἐν χειρὶ κρυφαία πλεμεῖ κύριος. Ἰπὶ Αμαλήκ κατὰ ἡμεῶν εἰς ἡμεῶν, id est, *quia in manu occulta bellum gerit Dominus contra Amalec à generationibus in generationes.* Recentiorum plerique sic. *Quia manus super solium Domini: bellum Domino in Amalec à generatione in generationes.* Apud Calvinum: *Certè manus super solium Iehouæ: Prælium Iehouæ cum Amalec à generatione in generationes.* Vatablus. *Sublata manu super solium Dei iuro, quòd prælium Domini futurum sit contra Amalec per omnia secula.* Iunius ac Tremellius: *Quia manus Hamaleki fuit contra solium Iah, bellum Iehouæ in Hamalekim erit, de ætate in ætatem.*

Iosephus Scaliger noua prorsus, & tam apud Hebræos, quam Græcos, & Latinos inaudita versione; & tamen ad verbum, vt ait ipse, ita lib. 3. de emendatione temporum fol. 209. Græcè interpretatur σὴλη ὑπὲρ τῆς ἱερομηνίας (siue τετρακάδου) mauis, siue ἐορτῆς πόλεμος ἀσπονδὸς κατὰ τὴν Αμαλήκ, id est, *Cippus triumphalis propter diem mensis ultimum. Bellum irreconciliabile contra Amalecum, siue vt ipsemet postrema hæc sua Græca vertit, maioribusque literis ascribit, Aeternum bellum fore inter populum Dei & Amalec.*

QVÆSTIO XXV.

Quæ facti huius tertij secundum Græcos, Hebræos & Latinos sententia?

Versiones vidimus diuersas: Quid per eas videatur significatum, iam explicandum.

Græci propheticum hic oraculum fundi aiunt, quo traditur, ex hoc tempore, Deum Amalecitis bellum indicere. idque gerere incipere, & gesturum porro semper in futuras generationes. Eodem modo & Iosephus Προφητὸς Μωυσῆς, πινωλθεῖα τῆς Αμαλήκας ἀπὸ λειμῶν, & μηδὲν αὐτῶν ὑπολφθῆσθαι. *Propheta bat Moyses internecone perituros Amalecitas & eorum nullum reliquum futurum.* Et prophetiam quidem agnoscunt etiam Rabini, Salomon, Abenezra, cæteri. Sed quid illud ἐν χειρὶ κρυφαία? Legit in quibusdam exemplaribus Eugubinus ἐν χειρὶ κρυφαία, & interpretatur *in manu excelsa.* vt quemadmodum alibi dicitur, *in brachio extento*, sic & hoc loco, summa quadam vi Amalecitas deleturus tradatur. Sed quia Regia Biblia & correcti Septuaginta κρυφαίαν χεῖρα exprimunt, sciendum primò, videri eos in Hebræo legisse, *iad cesouiah*, quod est, *abscondita & occultata manus*: Itemque propositionem *hal* vel hisce verbis præfixam vidisse, vel eo modo interpositam accepisse, quo apud nos in his, aliisque similibus orationibus interponitur, *Omnibus in rebus, nostras ad aures.*

Deinde *occulta manus* dicitur, quia Dei vis & potestas, qua gentem illam excisurus erat, sub humanum sensum non cadit, neque nisi in effectu perspicitur. Tempus etiam, quo sese manus ista contra illos exertura erat, non apertè prænunciabatur: sed cum minimè cogitaretur, illos tandem tetigit & obtriuit.

Hebræi verò & qui eorum amplectuntur sententiam, volunt hic ritum esse cuiusdam iurisiurandi, quia id per manuum & digitorum elationem fieri consuevit. Sed hoc alij à Moyse conceptum volunt, vt in sua illa suprà posita versione aiebant ipsi, vel paraphrasi potius indicatum, vt ait Vatablus. quasi ad Dei thronum manum Moyses sustulerit, vel super illum posuerit, sicque iurarit, verè futurum, vt contra Amalecitas belligeraretur Dominus. Alij verò idem iusiuran.

iurandum ipsimet Deo tribuunt, quasi & ipse throno suo manum superposuerit, vel ad thronum admouerit: vt duplex in hisce verbis Dei factum sit. Vnum iurationis super solium; alterum denunciationis belli Amalecitici, de quo iurat. Hæc q̃; textui magis consentanea, quàm illa, quæ Moysen iurantem facit. Et sic Paraphrastes Chaldæus. *Cum iuramento*, inquit, *dictum est à facie terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ, vt comittatur prælum à facie Domini contra viros domus Amalec, vt consumat eos à generationibus sæculi.* Et apud Eliezerem cap. 44. ait R. Sila. *Voluit Deus sanctus, benedictus delere ac disperdere totum semen Amalek, quid igitur fecit? Extendit manum suam dexteram, & apprehendit thronum gloriæ suæ, ac iurauit, se deleturum ac disperditurum omne semen Amalek ex hoc, & venturo sæculo.*

Latinus noster textus Græcorum sententiam quomodo possit admittere, haud satis video: de qua significabitur postea iterum aliquid quæstione sequente, & 27. Sed Hebræorum ista posterior, ei optimè potest congruere. Nam *manus solij Domini*, est Dei manus in folio ad iurandum collocata, siue per iuramentum iurans. Sed quid iurans? Hoc ipsum. *Et bellum Domini erat cum Amalec.* Sunt etiam tamen Latini eiusdem textus expositiones duæ non incommoda. Vna glossæ interlinearis & Lyrani: *Manus solij Domini*, id est, *virtus & potentia in throno Dei est, & per hanc geret ipse Dominus bellum contra Amalec.* vt sic nimirum causa & modus explicetur eius, quod vers. 14. dictum erat, delendum Amalecitarum memoriam. Altera. Deus omnipotens in folio suo residet, neque ociosus est; sed bellum contra Amalecitas faciet perpetuum. Siue *manus Dei*, id est, *omnipotentia est in folio suo non utique ociosa, & ab omni populi sui hostium ultione cessans.* Quin verò deinceps grauissimum in Amalecitas bellum concitabit; eoq̃ ipso illos à generatione in generationem disperdet: id est, *in perpetuum.* Quia verò per quem iuret, maiorem Deus non habet Hebr. 6. vers. 13. solet aut per seipsum vt ibidem ex Genes. 22. dicitur, iurare, aut per suas ipsius res & attributa, quæ cum ipso idem sunt, vt Amos 9. *per celsitudinem suam*, Ezech. 18. *per vitam suam*, Ierem: 51. vers. 14. & Amos 6. *per animam suam.* hic *per thronum suum.* In istiusmodi sacramentis tolli manum moris esse, videmus hac in Germania quotidie, dum duo etiam digiti tolluntur, sicut & in Anglia; vnus apud Oleastrum Genes. 14. Ideoque & Abraham iurans Genes. 14. *Leuauit, ait, manum meam ad Deum.* Et ipsemet Dominus Deut. 32. *Leuabo manum meam ad cælum, & dicam. Viuo ego in æternum.* Et iurare quidem ipsum nullo modo foret necesse, id tamen imbecillitati nostræ, diffidentia & consolationi dat, vt eius dictis quàm firmissimam fidem adhibeamus, prout eodem capite. Heb. 6. docet Apostolus. Tremelliana verò ac Iuniana expositio per Amaleki additionem facilis & clara est: futuraque faciliior & clarior, si pro Hebraicis Dei nominibus diceretur: *Quia manus Amaleci fuit contra solium Dei, bellum Domini in Amalecum erit de ætate in ætate.* Et hunc sensum rectè suscipere potest nostra versio. quia *manus solij* dici potest *manus contra solium*, vt bellum Ecclesiæ, id est, contra Ecclesiam. bellum Turcicum, id est, contra Turcos.

QVÆSTIO XXVI.

Scaligeri versio & explicatio an recta?

Distorta omnino videtur. 1. quia neque vertit, neque, si verteret, accommodare textui potest particulam *quæ* siue *quia*. Quæ enim rerum connexio hæc. *Vocauit nomen eius.* (altaris) *Exaltatio mea, dicens. Quia Cippus triumphalis propter mensis tricesimam?* 2. Vel ipsum altare est ille Cippus, vel non. Si idem, malè vult, adeoque probat ex 1. Reg. 15. v. 12. fuisse *trophæum*, vel *arcum* triumphalem. Si non; fingi causa nulla potest, cur altare vocetur *exaltatio* à Moysè dicente *Quia Cippus.* 3. Malè diceretur *Cippus propter diem tricesimum*, sed potius *propter victoriam*, vel *propter Dei beneficium, & exaltationem*, quæ die illo contigisset.

4. Cum haberent menses etiam alij diem tricesimum, ineptè diceretur generatim *mensis*, & non *huius* vel *illius*, verbi causa, *secundi*, quo ista contigerunt. Quod si per excellentiam dicitur mensis, quasi is notus, uti per *oratorem* intelligitur *Cicero*, per *Apostolum Paulus*; certè mensis potius primus tot tantisque portentis, Deiq; beneficiis nobilitatus intelligeretur, cum tamen ista, post Ægyptiacum exitum, constet facta mense secundo. 5. Falsum etiam est, tricesimum huius mensis diem fuisse, cum deuiçti Amalecitæ. Nam post victoriam, tradit Iosephus, uti suprà quæst. 18. vidimus, plusculos eodem in loco dies mansisse Israelitas, spolia & exuvias legisse, cõuiuia & epulas agitasse. Sed mensis tertij die primo, ut Hebræorum plerisq; videtur; vel certè die 2. ut in Exodo dissecebam, in solitudinem Sinai aduenerunt illi, uti traditur initio c. 19. Exod. Ergo è Scaligeri calculo, vel postero, vel altero statim victoriæ die, itineri sese accinxissent, illoq; peruenissent. Nam diem secundi mensis tricesimum sequitur, alio nullo interiecto, primus ipsius mensis tertij, pronumeniam scilicet neomenia. Et ut Iosephi auctoritatem mittamus, cum eo die, quo cum Amalecitis pugnatum, steterit vsq; ad Solis occasum pugna, quemadmodum supra dictum; necesse foret ex priore sententia, Moysen vna illa inter vltimum secundi, & primū tertij mensis diem nocte, aram illam erexisse, sacrificasse, statimq; die postero illucescente, in viam sese cum Israelitis dedisse. At quomodo, qui die toto cum plurimis & acerrimis hostibus, vario euentu, sudore, fatigationeq; plurima conflixerat *Iosue*, quomodo ipsius milites, quomodo & ipse Moyses, qui de diei totius precatione, manuumq; sublatione fessus admodum fuerat, partem quietis vllam vix cepisset? quomodo itinerum per solitudines istas dux, illa suapte sese vi motitans, nubes fessos illos fractosq; ut sanè dicuntur fuisse Deut. 25. 17. ad tantum, tamq; importunū iter subito coegisset? cum hostis insequendus iam nullus, occupandū & præuertendum nihil: nullus etiā à tergo & latere aduersarius metuendus aut fugiendus. Ipse verò etiā cippus quando è lapidibus ædificatus, sculptus, & illa, quam fingit Scaliger, epigraphè inscriptus fuisset? Ex posteriore verò sententia, non eadē quidem omnino fuerint incommoda, sed nō nulla tamē & ferè eadē. 6. Vult verò Scaliger epigraphē hanc fuisse, *BELLVM IRRECONCILIABILE CONTRA AMALECVM*. Sed vnde colligit hæc verba, in stelā siue cippū istum incisa & inscripta fuisse? Nā scriptionis vel incisionis nulla, vel per syllabā vnicam, mentio. Sed sint hæc tamen inscripta & incisa, vnde colligit hæc tantum, non etiā priora illa, *CIPPVS TRIUMPHALIS PROPTER TRICESIMUM*? 7. Cur in Græcis suis omittit, quod post bellū in textu Hebræo, Chaldæo, Græco, & Latino est, *DOMINI* vocabulū? Cur & ista, quæ in fine, *A GENERATIONE IN GENERATIONEM*? Cur quod in iisdem textibus non est, addit *ἀειρόν*? Venerat in mentē suspicari, quemadmodum *montes Dei*, *arbores Dei*, aliaq; in suo quodā genere magna & eximia, solent in scripturis, *Deires* vocari, ut aliā ob causam in meo ad ipsum Mineruali dicebam lib. 1. c. 3. sic quod in textibus est, *bellū Dei*, ab eodē Scaligero accipi pro bello magno, atroci, & quod fœdere nullo componi posset. Idq; non ineptè dici videretur. Sed cum Latinā eius epigraphen aspicio, video *eternum* ab eo *bellum* vocari, ut scilicet, quod à *generatione in generationem* positum erat, exprimeret: sicque istud, *Dei*, ab eo semper Græcè omissum. Latinè tamen fortè id voluit expressum, cum dixit, *inter populum Dei*. Quod tamen *ad verbum* non est, uti dicebat; sicuti neque cætera, quæ iam tacta. 8. Textum Hebræum variè immutat prout quidem in libris hodie omnibus tam apud nos, quam apud Iudæos legitur, & quam olim interpretis nostri tempore, legebatur. Nam primò è duabus vocibus *CESI IAH*, vnam facit *CASIIAH*. Deinde puncta seu vocales fingit alias, & ex duabus facit tres, & quod dissyllabum erat, esse iubet trissyllabum. Nam esse deberet *קסא* ut aiebat, suaque mihi manu scribebat, è Nouatoribus non

non ignotus Scaligero Rabinus. Denique vocem cudit, quæ alibi nusquam, vlllo in libro, sacro aut prophano, visa vel audita, vt mirandum sit ab eo scribi. *In cap. 17. Exodi disertè habetur Casiah.* בסיח Aliud foret si *Casiah* faltem diceret בסיח.

Dixi verò de Hebræo, prout & nunc legitur, & à Latinis olim lectus, propter 70. de quibus supra q. 25. Ad eos tamen prouocare Scaliger non potest. Primò quia illi *cesiah* videntur legisse, ipse *casiah*. Deinde illa eorum vox vsitatis Hebræorum verborum declinationibus in Paul Cal congruit: Scaligeriana verò à regulis & Grammatica tota discrepat; Si בסיח faltem legisset, posset excusari per similia, in benoni Cal exempla, vt Prouerbio: cap. vltimo vers. 27. צופיה considerans, aspiciens. Sed tunc significaret *occulentem*, *tegentem*, manum, scilicet; & pro *van cholem*, tantummodo esset *cholem*. Tertio illi *κρυφαίον* verterunt, id est, *latentem* & *occultam*: ipse *κρυφάδα* vel *ἐνν καὶ νέαν*: id est, *tricesimum mensis*, idque semel ac iterum repetit lib. 3. Isag. pag. 223. Demum possunt illi Hebræorum verbi notione bonam & constantem versionis suæ causam reddere, cum בסיח sit *abdere*, *occultare*. At Scaliger suæ incertus est, dum vel à *numerando*, vel à *tegendo* & *silendo* eam accerfit. 9. Neque tamen id adhuc rectè facit. Nam cur à *numerando*? Quod, ait, *ultra tricesimum nullus numerus mensium admitteretur*: quasi diceret, numerum vltra quem aliqua in re numerando progredi non licet, rectè vocari *casiah*. Sed quis ita vnquam vocauit? An quia in simplicibus numeris vltra decem pergere non possumus, denarius ideo *Casiah*? An quia tribus Israel tantum duodecim, duodecima est *Casiah*? In anni mensibus, quia Hebræis vltra decimum tertium excurrere non licebat, *is fuit Casiah*? Ita de aliis quærere liceret. Si concedat Scaliger numeros quoslibet vltimos ita vocari potuisse, iam valdè ineptam fecerit Cippi sui rationem. Foret enim, *Cippus propter numerum vltimum vltra quem numerare non licet*. Quia non modo, vt supra tangebam, non appositum est, esse mensis *huius* aut *illius* vltimum; sed ne dictum quidem esset, esse *mensis*, non autem *anni*, *hebdomadis*, certinè *alicuius temporis* vltimum: verbi causâ, festi Paschatis aut tabernaculorum, eo modo quo Iohannis 7. vers. 14. dicitur, *die festo mediante ascendit IESVS*, & vers. 37. *In vltimo die magno festiuitatis stabat Iesus*. Si verò neget Scaliger, ita vocari posse vltimos rerum omnium numeros, intra quos standum; ratio erit afferenda, cur non, cum id nominis ferat etymon, & causa, quam ipse in mensibus dat. Aut si pro ratione sufficit veterum voluntas qui hoc nominis, etsi posset ex origine sua patere latius, huic vni tamen numero & in hac vna re significando impositum voluerunt, erit huius illorum voluntatis index afferenda vel auctoritas, vel exemplum aliquod. Sed ad *Neomeniam*, credo, *Romanam*, siue, vt vsitati teri solet prouerbio; *ad Calendas Græcas* afferetur. A *tegendo* autem & *silendo* cur tricesimum mensis diem dictum vult? Quod *Luna*, inquit, *tecta esset & silens*. At sæpe etiam die mensis 29. & interdum etiam 28. ante illius nimirum Φάσιν, in eius cum Sole synodo; regitur siletque. 10. & postremò, eius argumenta per infirma sunt. Sed quia ex occasione quadam, id ostendendum mihi fuit Iudith cap. 8. quæst. 12. actum modo non agam. Monebo tamen suam hanc disputationem concludere hisce verbis Scaligerum. *Non ignoro, hæc dicere, id esse bellum Grammaticis indicere: aut potius Grammaticos bellum mihi indicere*. Sed quos appellas Scaliger Grammaticos? Nam aduersum te Interpretes omnes Christiani & Iudæi, Græci, & Latini, Hebræi & Chaldæi. ipsi etiam Septuaginta. Pergit verò. *Sed vtantur sensu suo. Mihi ne meum commentum inuideant*. Sanè, *commentum*. Nemo autem, vt opinor, inuidebit, quisquis eius inanitatem tantam videbit.

Quando de Amalecitarum exitio, executioni mandata hæc?

Respondent Iudæorum aliqui facta hæc *Estheris & Mardochai tempore*, quando Amalecites *Aman* tota sua cum sobole in patibulū actus, & deletus est. Cæteri omnes ad *Saulis tempora* istud quod hic traditur, spectare aiunt, quando ille Amalecitis bellum intulit, eorumq; Regē *Agag* cepit 1. Reg. 15. Et vtramq; opinionem copulat R. Eliezer c. 44. & 49. Sed magna oriri potest dubitatio. Non enim tum Amalecitarum videtur deleta memoria. 1. Quia cap. 1. lib. 2. Regum superest adhuc Amalecites. 2. Imò superest gens ipsa, ita vt magnis adhuc copiis in vicina loca irruat. 1. Reg. 29. & 30. 3. dicitur David Amalecitas subegisse. 2. Reg. 8. v. 12. 4. Ex Amalecitis profeminati videntur Macedones, vti probabiliter monstratū, in *Estheris* commentario partis primæ particula 8. q. 1. At quàm illustis & peruagata Macedonū fama? 5. Amalecitarum vbes captæ quidem sunt, direptæ, ciuiumq; suorum cadaueribus oppletæ. ~~et~~ narrat lib. 6. Iosephus, steterunt tamen ipsæ, nouaque sensim sobole reseruerunt. 6. Quin verò, etiamsi fuissent cladibus illis, excisa funditus Amalecitarū moenia omnia, totaque adeo natio, nondum tamen eorum deleta penitus memoria. Nam etiamnum hodie viget illa, & vigebit, quoad supererunt sacra Bibliorum folia. Hæc enim ita illorum sunt nomine inscripta, vt, hisce manentibus, interire illud non queat.

Dicendum, alicuius *deleri memoriam* variis modis accipi. Nam *primò* aliquando est omnino illam tollere, vt de illo nihil sciat amplius posteritas, nulla vsquā apud homines mētio sit aut cogitatio. Huiusmodi verò cuius deleta penitus & radicitus euulsa sit memoria, non equidem possim vllum nominare (Nam alioquin iam aliqua eius superesset memoria) quin aliqui tamen in summam istam seculorum lethē demersi sint, haud ambigo. *Secundò*. Vt sit aliqua quidem eorū memoria, sed parua & longe quàm futura fuisset, minor. *Tertiò*. Vt sit eorū item memoria, sed atra, execrabilis, infamis. Ea siquidem isto modo memoria extinguitur, quam optant homines, quæq; eorum bonū quoddam est. At dedecus & infamiam horrent omnes, soletq; his veluti suppliciū & multa prægrauis inuri. *Quartò & postremò*, familiæ, gentisue alicuius deletur memoria, quando etiamsi supersint ex ea nonnulli, aliud tamen iam nomen gerunt; siue quia ex pudore, metu, aliaue causa id volunt: siue quia nolunt quidem, sed quominus aliter iam vocentur, impedire non queunt. Ad hosce posteriores modos tres, reuocantur illa, quæ in scripturis passim Deut. 32. v. 26. *Vbinam sunt? Cessare faciã ex hominibus memoriam eorum*. Nam ecce post tot tantaq; Iudæorum ipsa peccata, post ipsum etiam Dei filiū occisum, eorum memoria est, sed detestabilis & funesta. Psal. 9. vers. 6. *Increpasti gentes & periit impius: nomen eorum delesti in æternum, & in seculum seculi*. Et vers. 8. *Periit memoria eorum cum sonitu*. Et si enim, quia in Hebræo est *המה* rectè verti possit, *periit memoria eorum ipsorum*, vel *eorum & ipsi*, aut quemadmodū apud S. Chrysostomum alius quidam vertit *ουὺν αὐτῶν cum ipsis*, mihi tamē optimè, *cum sonitu*, versum videtur. Nam 70. *μετ' ἧς* verterūt, & detractis nouitiorū Hebræorum punctis *המה* legerunt à verbo *המם* vel quod est *sonare, strepitū facere*. Psal. 33. v. 17. *Vultus Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriã eorum*. Psal. 108. vers. 15. *fiant contra Dominum semper & dispareat de terra memoria eorum*. Ecclesiast. 9. vers. 5. *Mortui nihil nouerunt amplius, nec habent ultra mercedem, quia obliuioni tradita est memoria eorum*. Sapient. 4. vers. 20. *Memoria illorum (impiorum) peribit*. Ecclesiast. 10. vers. 19. *Terras gentium euertit Dominus, & perdidit eas usque ad fundamentum. Arefecit ex ipsis, & disperdidit eos, & cessare fecit memoriam eorum à terra*. Et de adultera fœmina cap. 23. vers. 36. *Derelinquet in maledictum memoriam eius (siue suam) & dedecus illius non delebitur*.

lebitur. Et de laudatissimorum quorundam hominum posteris cap. 44. vers. 8. *Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum: Et sunt, quorum non est memoria. Perierunt quasi non fuerint: & nati sunt, quasi non nati, & filij ipsorum cum ipsis.* Isaia 26. vers. 14. *Contritiuisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum.* Ierem. 25. vers. 10. *Interminatur Dominus facturum se, ut non sit ultra memoria filiorum Ammon in Gentibus.* Zachar. 12. vers. 2. *Disperdam nomina Idolorum de terra, & non memorabuntur ultra.*

Ad illaigitur tria prima, quæ dubitationem pariebant, dico; post illatam à Saule cladem, renatos quidem ex iis, qui vel absentes tùm erant, vel fuga, & latebris euaserant, posteaquereuerterant; Amalecitas, sed multo minore quam olim famâ, potentiâ, dignitate: Fuitque ipsorum deinceps nomen obscurius, & cum probro, ac dedecore coniunctius. Ad quartum. Patet, ex tertio delendæ memoriæ modo, responsum. Nam adeo concisa & obtrita fuit Amalecitarum memoria, ut nouum aliud eorum reliquiis impositum nomen sit, & quidem ita, ut valde adhuc obscurum sit, an ab Amalecitis illis ipsi Macedones. Et fortè ad ipsorum in *Haman* illo Estheriano excidium respexerunt Septuaginta, cum ἐν κρυφαῖα καὶ ἐκ disperdendos eos dixerunt. Quàm enim abdita, & locorum illorum, temporum, circumstantiarumque omnium inuolucris occultata Dei hæc in illorum reliquiolas animaduersio? Ad quintum. Dico primò quidem satis non constare, an Amalecitarum vrbes, & tecta stare siuerit Saul: (Nihil enim de iis vel scriptura, vel Iosephus) verò tamen est similis diruta omnia, vel iniectis certè flammis in cineres redacta. Nam isto in bello, eorum, quæ fieri iusserat Dominus, præteritum à Saule aliud nihil videtur, quam quod concessa Regi vita, & pecorum abacti greges. At verò præceperat Dominus vniuersas Amalecitarum res diris deuoueri, sacrasque & detestabiles haberi. Nam i. Reg. 15. v. 3. vbi Latine legimus, *Percute Amalec, & demolire vniuersa eius*; in Hebræo est, *& anathemati subiice omnia, quæ ipsius sunt.* Hæc autem anathematis, quod in Hebræo חרם cherem vocatur, natura & vis fuit, ut ferro, flammaque absumi vellet omnia, prout in Hierichunte videbimus infra cap. 6. quæst. 33. ac sequentibus: & de vrbibus aliis iubetur Deuter. 13. In Græcis septuaginta variæ congestæ apparent versiones. Nam vna retinet ferè ipsum illud Hebræum verbum, & dicit. Πατάξεις τὴν Ἀμαλὴν καὶ ἱερὴν pro καὶ ἱερὴν quasi κατὰ χεῖρ, id est, αἰάθημα. Alia istud idem hisce verbis extulit. καὶ ὁ θεὸς ἐξ αὐτῶν, id est, nihil ex eo residui facies. Siue ut in Latino nostro est. *Non concupiscas ex rebus ipsius aliquid.* Alia καὶ ἐξολοθρῶς αὐτὴν, id est, *Funditus ipsum perdes.* Alia denique καὶ αἰαθημαῖς αὐτὴν, καὶ πάντα τὰ αὐτῶν. Nisi ergo ista tanta idem pænè significantium verborum congeries ad rem & internecionem istam melius explicandam studio facta sit, Hebræo congruentius textui, & emendatiùs ita legeremus. Πατάξεις τὴν Ἀμαλὴν, καὶ αἰαθημαῖς αὐτὴν, καὶ πάντα τὰ αὐτῶν. Accedit quod Chananæi, qui *Aradio Rege* ducente Israelitas aggressi sunt, anathemate obstricti & deleti sunt, Num. 21. Quidni ergo & Amalecitar? Paribus enim sceleribus pænæ pares sunt. Ad sextum. Horum & id genus aliorum superstes memoria est, sed qualis? Fœda, tristis, damnata, ut nullam omnino esse præstaret. Quemadmodum enim de quibusdam dixit Matth. 18. vers. 6. Saluator, præstare, ipsos, alligata eorum collis asinaria mola mergi profundissimè, ita & Pilato, Iudæ, aliisque id genus infelicissimis nominibus foret multo satius, obliuione obrui sempiterna, quam in pietatis nostræ symbolis commemorari toties. Et huc tēdunt, quæ *Mineralis* libro 2. cap. 1. notata: & quod de improbis dicit Psal. 15. Dauid: *Nec memorero nominum eorum per labia mea:* & de falsis Diis Moyses Exod. 23. 13. *Neque audietur nomen eorum ex ore vestro.* Sed rursum quæst. 30. quod huc pertineat, aliquid.

Pœnarum de Amalecitis tantum cur sumptum?

POtest ex dictis, & ex hoc ipso Exodi cap. 17. non omnino nesciri causa, clarè tamen à Domino proponitur, Deuteronom. 25. vers. 17. *Memento, ait, quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Aegypto: quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassiores debebant, ceciderit, quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit Dominum. Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, & subiecerit cunctas per circuitum nationes in terra quam tibi pollicitus est, delebis nomen eius de sub cælo. Caue ne obliuiscaris. Et 1. Reg. 15. vers. 2. Hæc dicit Dominus exercituum. Recensui quæcunque fecit Amalec Israeli: quomodo restitit ei in via cum ascenderet de Aegypto. Nunc ergo vade & percutite Amalec.* Verum dixerit aliquis,

— *Tantene animis cælestibus ira?*

Nam primò volebat Amalec aduentantem ignotorum hominum multitudinem suis à finibus arcere. Quid hac in re peccati? Patriam tueri nonne fas? Aduenarum tot myriadas, tantorum peregrinorum simul venientiam exercituum regni aditu non prohibere, in viscera ipsa recipere, an tutum? 2. Si peccatum ab Amalecitis fuit aliquid, pœnarum ab iisdem nonne datum satis? Victi enim sunt, strage affecti maxima, castris rebusque suis omnibus exuti. Et si satis hoc non fuit, an tam internecinum tamen contrà eos bellum esse post debuit? Cur in ipsas etiam fœminas sæuitum? Cur in paruulos & lactentes?

Quid meruere boues, animal sine fraude doloque?

Quid oues, cæteræque pecudes, & ipsa etiam inanima mænia? Cur ne in prædam quidem illas rapere, vrbes verò & domos fartas tectas referuare non licuit? Videretur sanè tanta immanitas, & contra bellorum omnium morem, & contra eas etiam, quas de bellis fixit ipsemet Deus, leges. Deuteronom. 20. ubi virorum quidem cædes conceditur, paruulorum verò, fœminarum & iumentorum vetatur. 3. Conferantur præterea, cum aliis etiam gentibus, quæ variis Israelitis aggressionibus, & bellis vexarunt, isti Amaleciti. Non sunt ex stirpati penitus Moabiti, Ammoniti, Idumæi: non sunt exitialibus adeo armis appetiti: & tamen eorum in Israelitis iniuriis, quam re præponderat vna hæc Amalecitarum incurfio? Latè potest argumentorum istorum explicatio patere. Nam de omni bellorum, quæ, vt promissam terram occuparent Hebræi, gesta sunt, iure agi deberet. Nunc tantum absque probationibus, quæ alibi afferendæ; Dico primò, Deum esse summum, & verum terrarum, possessionum, bonorumque aliorum omnium Dominum: eumque posse, citra cuiusque iniuriam, iure optimo, dare illas & eripere quibus voluerit, etiam si nulla vllius culpa foret.

Secundò. Quando ex iis, quos terrarum vel bonorum aliorum possessores fecit, contra ipsum peccant aliqui, eius videlicet, aut naturæ leges violando, iam sunt ij dignissimi, à quibus auferat ipse omnia. Et tanto magis, quantò eorum peccata vel plura vel maiora sunt.

Tertiò. Si constare posset hominibus, velle Deum, vt ea ipsa, quæ modo possident bona, cedant alicui alteri, obsistere non deberent. Legitima enim bellorum causa est Iustitiæ defensio, iniuriæ propulsatio. At si de diuina ista voluntate liqueret, nullam is pateretur iniuriam, cui pristina vel sedes vel opes deferendæ: quin verò ei, qui à Deo verus illarum Dominus constitutus & declaratus esset, iniuriam faceret, si quod suum amplius non est, illius verò est; retinere vi & armis conaretur.

Quartò.

Quartò. Cognosci verò potest Dei hæc voluntas vel ipso indicante, vti per Hieremiam factum: vel ex certis quibusdam signis, vel demum ex ipso euentu. Et hoc quidem postremum, serum nimis, nisi fortè ad consolationem: primum rarissimum: medium verò difficilimum. Nam etiamsi aliquo in populo multa & graua peccata hæreant, ambigi tamen potest, velintne Deus ea in hoc sæculo plectere, an in futuro. Et si in hoc, an hoc ipso tempore, an per istos hostes, & an eo modo vt resistam, vel herbam statim, vt aiunt, porrigam. Et si resistam, an isto terrore me ad pœnitentiam, sui que inuocationem commouere me tantum velit, mihi tamen opitulari, meque tueri, an cadere me potius, & rerum vitæq; detrimento puniri.

Quintò. Sunt tamen aliqua interdum signa & argumenta, quæ notare & animaduertere si velint homines, non temere, quid facere se velit Deus, intelligent.

Sextò. Eiusmodi signa putarim hæc esse aliqua, si qui hostes habentur, non veram illis religionem eripere, non verum Dei cultum in populo aliquo velint opprimere. Si clarè ab iis stare videatur Deus, eos singulari quodam studio & fauore prosequendo, miracula etiam pro iis edendo. Si viri alioquin boni sint, Deumque timentes, maxime quoad ipsorum principes & capita: Si legitimo humani iuris modo agant, verbi causa, si quæ sibi deberi aiunt, modestè primò, & pacatè petant, si pacem quam bellum reuera magis appetere, si deniq; bona fide tractare omnia videantur. quatenus quidem humanâ hæc prudentiâ, & iudicio cognosci, perspicique possunt. Hisce ita notatis, respondeo, ad

Primum. Cognouisse satis Amalecitas, partim ex signis iam positis, partim ab aliquibus, vt videtur, præmissis tabellariis, Israelitarum populum à Deo ex Ægypto educi, singulari eius præsidio muniri, non esse Amalecitis ipsis hostes, velle tantum vlterius progredi: doliq; & fraudis moliri nihil: abstinere à furtis & rapinis omnibus; deniq; nihil omnino inferre detrimenti velle, sanctèque polliceri. Ideoque dicitur in illo Deuteronom. 25. *Amalec non timuisse Dominum.* At nisi eius voluntatem cognitam habuisset, eius metu vacasse, dici non potest. Quamuis ergò liceret aliàs influentem istiusmodi aduenarum multitudinem habere suspectam, ei non credere, ipsam à finium ingressu impedire, his tamen, ob dictas causas, non licebat. Sicque Plautinum hic illud factum.

Qui cauet ne decipiatur, vix cauet etiam dum cauet.

Etiam cum cauisse ratus, sæpè is cautor captus est.

Ad *Secundum.* De pœnarum quantitate melius ac iustiùs quam Deus statuere quis posset? Et verò peccatum, vti quidem reor, nullum est, quod huius mundi pœnis, etiam valde magnis & acerbis, à Deo, si remota, misericordia, solam exercere vellet iustitiam, vindicari non posset. At, quæ ipsius bonitas est, summo isto iure non agit. Ideoque intelligendum, præter hoc vnum, quod appareret, peccatum; fuisse in Amalecitis alia plura & maiora, quæ vlisci vellet Deus: sed per huius occasionem. Quemadmodum enim Chanaanæos non ideo tantum, quod in terram promissam venientibus Israelitis repugnarint, sustulit Dominus, sed multo magis propter alia plura & grauiora, quibus contaminati & alligati erant, scelera, prout Genes. 15. versu. 16. traditur: ita & Amalecitas, apud quos hærebat, adhuc illa de qua supra quæst. 4. inuidia. Ideo communes leges in singularibus flagitiis refigere, vel potius paulo seueriores figere decuit.

Ad *tertium.* Licet in vno isto Amalecitarum peccato tanta non appareat grauitas, vt præ memoratis illis gentibus, tam graues luere pœnas, eos oportuerit, tria tamen mihi videntur. I. Posse interdum iustissimè æqualia peccata pœnis inæqualibus, & minora maioribus puniri. Potest enim hoc deponere ali-

qua vel necessitas, vel utilitas publica, prout in omni poene republica videmus. Leue furtum maiore quam graue iusiurandum poena coercetur; leuis, & forte coactus, in militaribus excubiis somnus, quam militis eiusdem furtum aliquod, ebrietas, & lasciuia. Et quādoque eius naturæ peccatum, vt certo in loco apud certos homines, certo tempore, seuerius quam alibi, & apud alios & quā alias castigare illud prudentia imperet. 2. Circumstantias istiusmodi perspicere, suisque momētis omnibus ponderare, summo illo iudice quisnam queat sapientius, accurratius, æquius? 3. In aliis, de quibus ad secundum dicebam, Amalecitarum peccatis, quin eiusmodi grauioris pœnæ momenta fuerint, vix equidem dubito: sed & in hoc ipso, de quo agimus peccato, possunt à nobis notari aliqua. Nam primò quantum illud est, quod ipsi omnium primi bello Israelitas laceffere, eosdemque diuexare voluerunt? quod pacatos, innoxios, iter modestissimè agentes, transitum dimississimè poscentes, ab alienis abstinentiam, summamque innocentiam sanctissimè iurantes? quod eos, quos tantis tamque mirabilibus portētis ex Ægyptia tyrannide à Deo liberatos norant: quos ab eodem mirabiliter adhuc per solitudines istas, reduci videbant; quos eidem summæ curæ esse clarissimis superpositæ nubis, & delabentis quotidie cœlitus mannæ argumentis intelligebant? Ideo enim vt dixi tam disertè notatur Deuter. 25. *Amalec, non timuisse Dominum.* Posset etiam non immeritò suspicari quispiam, pacem & amicitiam ostendisse Israelitis Amalecitas, cum ad hoc, qui de transitu agerent, certos illi homines ablegassent. & postea tamen ex inopinato, ex insidiis, à tergo, promissu, fideque omni posthabita, in agminis extremos, fessos & debiles, viros, fœminas, paruulos, irruisse. Hoc enim & similia insinuare videntur illa Domini verba tam seria quæstionis initio ex Deutero: & l. 1. Regum assumpta. De his etiam rebus legi queat Abulensis 1. Reg. 15. q. 2. 3. 6. 7. 8.

QVÆSTIO XXIX.

Cur in tantum postea tempus easdem Amalecitarum pœnas distulit Deus?

Aliud cogitatione assequi non possumus, quam in his factum, quod de Chananæis Genes. 15. legimus vers. 16. vbi Chananææ terræ possessionem Abrahamo statim dare noluit, sed post quartam demum generationem. *Necdum enim, ait, completa sunt iniquitates Amorrhæorum vsque ad præsens tempus.* Est enim Deus præ omnibus aliis ille, qui à poeta nescio quo laudatur.

Ad pœnas tardus princeps, ad premia velox.

Peccatoribus, pœnitentiæ ac emendationis tempus libenter concedit, expectat, quam potest diutissimè ac patientissimè. Illibens omnino, & inuitus, & si dicere fas, quodammodo coactus, ad vliscendum & perdendum graditur. Explicat hoc alicubi S. Chrysostomus, & clarè nobis proponitur Genes. 18. & 19. vbi ad incendenda Sodoma non prius accessit, quam cum de illorum flagitijs non rumor, etiam verus, sed clamor fuit, & quidem plurimus, quam cum *peccatum eorum aggrauatum est nimis* vers. 20. & tamen dicit adhuc: *Descendam & videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint, an non est ita, vt sciam.* Neque tantâ ista, vt iras, ignesque contineret, sollicitudine & clementia contentus, omnia indicauit summo suo amico & precatori Abrahamo, vt si vel paucissimi ea in vrbe, quibus parci posset, inuenirentur, omnium vni illi deprecatori salus & vita donaretur. Hinc verò discimus, *Primò*, quam dare nos operam oporteat, ne tanta ista clementia & bonitate abutamur; sed cum peccauimus,

uimus, neque statim eius in nos vibrari fulmina sentimus, ilico resipiscamus, ad eum tam facilem tamq; placidum Dominum reuertamur, veniamq; petamus. Alioqui differetur quidem, sed non auferetur iustissimum supplicium: quin verò & iustissime auctabitur. Ita sanè nos monet S. Apostolus Rom. 2. *Existimas ait, hoc o homo, qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius & patientia, & longanimitatis contemnis ignorans, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die ira & reuelationis iusti iudicii Dei.* Vbi sanè thesaurizandi verbum magnam, exaggeratamque diuinæ iræ vim & copiam significat. Neque enim thesaurus est, vbi pauca quædam & exigua sunt. & ira tam pro iræ causis, quàm effectis sumitur. Nam quos diuina hæc tolerantia non corrigit, peccata, quibus ad iram commouetur Deus, plura indies & maiora coaceruant: idemque plura ideo & vehementiora, quæ ab eo infligi solent numine, tormenta excipient. *Secundò illud etiam discimus Luc. 36, vt simus misericordes, placidi, longamines, sicuti pater noster misericors & placidus & longaminis. Si dii, ait Gentilis Philofophus lib. 1. de clementia cap. 7. placabiles sunt, & aequè delicta peccantium non statim fulminibus persequuntur, quanto æquius est, hominem hominibus prepositum miti animo exercere imperium, & cogitare vtrum mundi status, gratior oculis pulchriorq; sit, sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiantur & ignes hinc atq; illinc micant. At qui non alia facies est quieti, moderatig; imperii, quam sereni cœli & nitentis.*

QVÆSTIO XXX.

Quid per hæc Amalecitarum ruinas significetur?

Dæmonū mihi vis & furor à CHRISTO Domino fractus, à Christianisq; omnibus semper frangendus videtur significari. Cum enim, vt quæst. I. dictū, Amaleck sit populus aut lingens aut percutiens, intelligimus à CHRISTO Domino non vnum aliquem Dæmonem, sed populum totum victum fuisse: itemq; nobis non contra vnum tantummodo, sed contra quamplurimos, adeoq; contra totam inferorum gentem bellum suscipiendum. Illi verò aut lingendo, aut percutiendo pernitiē nobis assiduè machinantur. *Lingunt*, cum voluptatis, vanæq; mundi huius prosperitatis leni animos nostros titillatione pmulcent. *Percutiunt*, cū paupertatis, contēptus, variarūq; nos calamitatū flagris conuerberant. Aut verò, vt, ppius adhuc similitudinē retineamus, quia solet molli quodā linguæ tractu, linctus fieri, *lingunt* illi nos, cum vanis quibusdam laudibus prædicare, cum inani exteriorem bonorum quorundam nostrorum cutem gloriola leniter, iucundeq; perfricant, cum denique mellitissimas assentatorum nobis linguas applicant, easque huc illuc, per extrema nesciō quæ nostra molliter blandique diducunt. Hic Amalecitarum bellum est, hic insidiæ, & quidem ita, vt studiosè aduertāt illi, quoniam omnium sint in Ecclesiæ castris, tardissimi, qui in via mandatorū Dei fessi maxime, qui lāguidissimi, & debilissimi, & in hos irruūt potissimū. Imò, in vno eodēq; homine diligenter explorant, quid in eo minus munitum, quid in postremis quasi relictum, quid quasi fessum & imbecillū, & in hoc aut lingendo aut feriēdo toti sunt. De hisce tamen hostibus penitus exscindendis fuit olim certissima per prophetas prænunciatio, & ipsius Dei asseueratio iurisiurandi cuiuslibet sanctitati ac firmitati par. Fuit & modus ille admirabilis, quem ipsi Domino tribuerunt. Septima vt ἐν χειρὶ αἰῶνος, id est in occulta manu, Amaleci gentem exterminaret, Quid enim latentius & abditius, quam eum qui merus & nauci homuncio in speciem apparebat, Deum simul esse; cœlos, terras, maria, totam deniq; mundi machinam solo suo nutu, regere ac moderari? Tum vero Amalecum trifariam deuiciō

deuicit ipse. *Primò* quidem præpotentissima suæ ipsius mortis vi & efficacitate, dum expolians principatus & potestates, traduxit confidenter palam, triumphans illos in semetipso Coloss. 2. 15. *Deinde* admirabili sanctissimæ vitæ suæ exemplo, dum blandissima cupiditatum omnium lenocinia ita fugit, vt cælebs & castissimus semper manserit: honores & ambitiosa omnia declinarit, ad regnum quæsitus sese fuga proripuerit: laudes, alioqui sibi, suisque miraculis debitissimas auersatus sit: à primo statim ortu durissima quæque & pauperrima expertus, è tenuibus natus parentibus: In seruili censu & peregrinatione, instabulo, & panniculis vilissimis. Quid cætera vitæ, mortisq; totius persequar? *Tertiò*, doctrina & cohortatione secundis, aduersisque rebus congruentissima, contra humanarum laudum, voluptatumque omnium linctus & blanditias: contra desperationum, ætarnarumque omnium morsus & percussiones. *Attendite vobis* Luc. 21. *ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis huius seculi, & superueniat in vos repentina dies illa. Qui videt mulierem ad concupiscendam eam, iam mæchatus est in corde suo.* Matth. 5. versu. 29. *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Alioqui mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cælis est.* Quoad alterum genus; *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos,* Matth. 11. versu. 28. *Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* cap. 10. v. 38. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me.* Luc. 9. 24. *Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius, quid faciant.* cap. 12. 4. *Beati qui lugent, quia ipsi consolabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam quoniam ipsorum est regnum cælorum, & alia quæ* Matth. 5, 7. *traduntur.* Sunt hæc omnia, gladii & hastæ, quibus ab IESU CHRISTO D, & S, N. vniuersus Amalecitarum exercitus, à generatione in generationem, perpetuo concidatur. Nobis verò ad victoriam hanc faciendam duo. *Vnum*, ne in ista, qua ex mundi huius Ægypto ad promissas cælorum sedes tendimus, via, per socordiam & torporem extremi esse velimus: ne lenti, remissique nimium: ne lassi, dissolutique æquo amplius. *Deponentes*, ait Apostolus Hebræ. 12. *omne pondus & circumstans nos peccatum per patientiam curramus propositum nobis certamen. Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes.* ibid. versu. 3. *Remissas manus & soluta genua erigite,* versu. 12. *Occupet, aiebant illi apud Satyricum, extremum scabies.* At non imprecor ego, tantum denuncio & moneo, Extremos, segnes, lentos, corpori nimium indulgentes, & in hoc itinere tardigrados occupabit Amalecites. *Alterum*, vt dum, Deo monitore, contra lingentem hanc gentem bello configimus, eius non viros modo, verum fœminas etiam, paruulos & lactentes, ipsa etiam pecora, & nubes funditus evertamus: *Viri*, sunt magna quædam & crassa, quæ omnes pœne fugiunt, & detestantur, flagitia. *Feminae*, sunt interiores animi cogitationes, è quibus tanquam è quibusdam fœminarum vteris nascuntur illa, de quibus Matth. 15. scelera. *Paruuli*, sunt minora quædam peccata, minusque in hominum vulgus aut nota aut improba. *Lactentes*, minima illa, quæ prudentiorum etiam aliqui vix satis aduertunt, interdum etiam contemnunt. *Pecora*, sunt peccatorum ipsorum occasiones, quæ quasi alimentum, aut vecturam illis tribuunt. *Vrbes* verò, sunt interiores illæ appetitiones ac perturbationes, quæ etsi per se ipsas peccata non sunt, in iis tamen hæc ipsa sedem, domiciliumque habent, ita vt diuina gratia crebro sacramentorum vsu, quotidiana & sollicita in nos ipsos, nostrosq; affectus & propensiones omnes inquisitione acri, assiduaque precationum & actionum bonarum omnium exercitatione, domos & vrbes illas subruere, prorsusque tandem deicere, ac inflammare oporteat. Qui horum aliquibus parcit, is, cum Saule in seipsum seuiens & crudelis est. Et venit quidem interdum aliqui-

aliquibus in mentem, paululū quid corporis obsequi cupiditatibus, in cibo aut potione aliqua vel abundantiore vel delicatiore: in risu & iocis paulo pfusioribus, in somno & requietibus aliis paulo largioribus; idq; quēadmodum lingēs suggerit Amalecites; vt corpus ipsū in Dei cultu habeamus sanius & robustius; vt vitā eidē Domino dedicatā viuamus longiorē: vt p̄ximis, per quandā charitatem & comitatis speciē, placeamus. Hæc scil. victimæ sunt & sacrificia, quibus seipsū excusabat Saul dicens: *Pepercit. n. populus melioribus ouibus & armentis, vt immolarentur Domino Deo.* At quid Samuel? *Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & nō potius, vt obediatur voci Domini.* Vitia, vitiorūq; nobis fibræ stirpitis elidendæ sunt: non vult ē peccatis, vel gratiæ, virtutūq; detrimentis holocausta & victimas Dominus. Anathema est Amalecites, & quæ ipsius sunt omnia. Exscindēda, delēda, & pdenda nobis scelerū genera omnia, magna parua, manifesta, occulta, exteriora, interiora, eorūq; fomites & occasiones, receptacula & domicilia. Sed hæc modo satis: In li. i. Reg. c. 15. cætera, nisi quod nullo hic omittēdū modo, quod sub quæst. 27. finē ad promissū; Est autē eiusmodi. Ipsi ēt Iudæi, cum Rabbini existimant proprie ac simpliciter non nisi à Messia seu CHRISTO Amalecitas funditus delendos. Nā apud R. Eliezerē, sub finē c. 44. partim ex Isai. c. 10. v. 13. partim ex Psal. 82. ita loquitur R. Iosēs. *Cum veniret Sennacherib in terram Israel, viderunt omnes populi, qui erant in circuitu terræ Israel, castra Sennacherib: & vehementer sibi timuerunt, fugeruntq; singuli de loco suo. Dicitur Isaiæ. 10. 13. Et abstuli terminos populorum, & principes eorum depredatus sum. Et ingressi sunt in desertam, & immiscuerunt se filiis Ismael; fugeruntq; in vniuersum decem populi. Dicitur. n. Psal. 82. Tabernacula Edom, & Ismaelite, Moab, & Hagareni, Gebal, Hāmon, & Hamalek alienigenæ cum habitantibus Tyrū: Etiam Assur coniunctus est cum ipsis. Et omnes illi casuri sunt in manu filii Dauid, Messia nimirum. Dicitur enim eodem psalmo 82. Deus pone illos sicut rotam, & cætera.*

CAPVT IV.

Alterum Iosue gestum; ipsius scilicet in montem Sinai cum Moyse ascensus.

IS breuissimè hisce verbis traditur Exod. 24. v. 13. *Surrexerūt Moyses, & minister eius; ascendensq; Moyses in montem Dei, senioribus ait, Expectate hic, donec reuertamur ad vos.* Dum ait, *reuertamur*, secum in illo Dei monte fuisse ipsum Iosue, neq; cum senioribus infra mansisse, ostendit.

QVÆSTIO I.

Cur habuerit Moyses ministrum, & an plures?

MOyses ætatis annum agebat tunc octogesimum primum. Cum enim de Israelitarum suorum liberatione, cum Pharaone cœpit agere, annorum erat octoginta. Ex 7. 7. Annus ea in re, plagisque inferendis consumptus fuit, vti ex sequentibus colligi, monstrabam in illo ipso Exodi libro. Tam senī ergo necessarius erat minister, dixerit aliquis. Sed illa ætate, & totis etiam vndequadraginta annis pōst, adeo bonis firmisque viribus fuit Moyses, vt nec ei oculus caligarit, neque pes vacillarit. Deuteronom. ult. versu. 7. *Quorsum igitur ei minister! Neque enim mollis & delicatus erat, vt absque necessitate, alienis aut manibus aut pedibus vti vellet.* Et verò filios

filios habebat duos idem Moyses, ipso Iosue seniores, prout habetur ex cap. 2. Exod. versu. 22, & ex iis, quæ supra c. 3. q. 6. Eorum officio, si quid virium imbecillitas requisisset obsequii; ut ille potuisset. Alia igitur potius causa est, quòd, ut ait in libro de Moyse Philo, *Rex erat ipse Moses, legislator, Pontifex & propheta*. Imo disertè vocatur *Rex Israelis* Genes. 36. vers. 31. prout ibi contendit Abenezra ridens eos, qui Saulem ibi Regem significari putant. & Deut. 33, v. 5. Ideoque cum ob necessitatem, tum ob dignitatem, ei esse ministros plures oportuit. Multa iis qui cum imperio multitudini præsunt, curanda sunt, multi audiendi, multa cognoscenda, imperanda, significanda, constituenda. Non possunt vnius hominis oculi, aures, lingua, manus & pedes tot tantisque rebus sufficere: aliena ei operanda opus, ut quod per se non potest, per alios faciat. Habet etiam apud homines dignitatis & maiestatis aliquid, ipsa ministerii copia, quemadmodum si ad res quaspiam bene apteque gerendas, idoneorum adsit instrumentorum facultas. Quemadmodum tamen ineptus & ridiculus foret artifex, qui cum, duobus, aut tribus instrumentis suas optimè commodèque res agere posset, viginti aut triginta vteretur; imò non vteretur, sed magno secum onere, ac sumptu circumferret, ea ostentaret, iis sese iactaret: ita & eorum ridenda stultitia, qui famulorum nihil aut necessariorum, aut utilium agmina vel impedimenta potius, magnis impensis, fructuque nullo alunt, & huc illuc secum trahunt. Nam *minister*, ait Polit. c. 3. Aristoteles *in artibus instrumenti locum obtinet, estque instrumentum animatum*. Moyses igitur, quia tantus ipse, tamque variis & utilibus distinguebatur negociis, ministros aliquos habuit: sed necessarios tantum & utiles, qui non ob inanem eum pompam undique stiparent, sed ei ad necessitatem, moderatumque tantarum, quas gerebat, personarum honorem, domi forisque adessent. Neque enim eo modo *Rex* erat, quo hodie Reges videmus, sed tantum quia cum potestate & autoritate diuina populum regebat, & cætera eius munia omnem semper modestiam & frugalitatem solent persequi. Cæterum quot eiusmodi Moyse ministri numero fuerint, non equidem queo statuere. Vnum tantum modo nominat scriptura, nostrum scilicet *Iosue*. Alios tamen innuit Numer. 11. vers. 28. ubi Hebraicè vocantur *bechurau* id est, *eius iuvenes*, & disertè ibi quæst. 68. & rursus postea, dum verba hæc explicat, *multos*, eum *ministros habuisse* ait; itemque Oleaster ibidem, & Masius præfatione secunda in Iosue. Sed de illis verbis infra iterum.

QVÆSTIO II.

Qua in re ministrabat Iosue Moysi?

Generatim dicere possumus, in iis ministrasse, quæ voluisset Moyses, aut quæ ministerii secum ratio importat. Sed cum in ampla domo varii ministrorum gradus sint, & ordines 3. Reg. 10. vers. 5. Cicero Parad. 5. Et, ut ait apud Aristotelem lib. citato cap. 4. Prouerbum, *seruus pro seruo sit*, cogitandum quid talis, apud talem, tali & loco, & tempore, potuerit facere. Honesto splendidoque uti cap. 1. vidimus, loco natus erat Iosue; annis, viribusque florebat; militia iam egregia perfunctus, difficilimi nuper belli dux & victor. Huic quid Moyses mandare, quod imponere ministerium voluerit, possumus è similibus & è quibusdam etiam effectis conicere. Abrahamo serui complures fuerunt, Genes. 24, 35. sed vnus erat Eliezer; *seruus senior domus illius, qui præerat omnibus, quæ habebat*. ibid. vers. 2. *Ioseph ministrabat Domino suo* (Phutiphari) à quo prepositus omnibus, gubernabat creditam sibi domum, & vniuersa, quæ ei tradita fuerunt Genes. 39. vers. 4. Dauid Sauli qualis minister? *Egredebatur ad omnia, quocunque misisset eum Saul* 1. Reg. 18. 5. *fidelis, pergens ad imperium illius, gloriosus in domo*

domo Regis. cap. 22. 14. Leuitæ ministrarunt sacerdotibus, excubando & obseruando quicquid in cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonii, & custodiendo vasa tabernaculi, seruientes in ministerio eius. Numer. 3. 7. Elisæus secutus est Eliam, & ministrabat ei 3. Regum. 19. 21. Nam fundebat aquam super manus Eliæ 4. Regum. 3. 11. Hac vero aquæ superfusione significatur totum illud ministerii genus, quod minimè contemptum, & sordidum est: sed honestum & liberale. Nam & hodie non famulorum, quilibet, sed gratiores & honoratiores ad mensam sessuris, manusque abluturis aquam dant. Ideoque Latinus etiam Homerus Georg 4.

manibus liquidos dant ordine fontes germanæ scilicet sorores. Et Æneid. 1.

Dant famuli manibus lymphas ——— Itemque in Persa suo alius. Tu Sagittario accumbe in summo, meum natalem agitemus amicum. ——— Date aquam, manibus apponite mensam, ——— Quod enim, Rabbi Salomon 3. Regum. 18. ait, Eliam tantum sacrificaturo aquam Elisæum superfudisse, sicque miraculo magno ex huius digitis immensam aquæ vim extitisse, Rabbinicum est, id est, nugatorium, & futile, vt ibi ostendit Abulensis, & rursum libro. 4. cap. 3. Elisæi verò præter Giezi, fuit etiam minister alius, propheta, qui ad vngendum Iehu missus fuit 4. Reg. 5. cap. 9. v. 4. Talis ergo Moyfi minister videtur fuisse Iosue, vt toti illius familiæ esset præpositus; domum gubernaret vniuersam: in sacris ei precibus, & meditationibus adesset: ei esset intimus: ab eius nunquam latere discederet: omnes eius semper nutus obseruaret: eius mandata ad alios perferret: de aliis, quæ audiuiisset, vidisset, cogitasset, referret: ei denique esset intimus, maximeque assiduus, & familiaris. Nam & hoc ex illis, de quibus postea; effectis intelligi potest, quod montem scilicet cum eo inierit: exinde descendens de populi clamoribus dixerit: terram exploratum missus sit; de vaticinantibus in castris Eldad, & Medad significarit, aliaque id genus plura effecerit. Ideoque Iosue 1. versu. 1. rectè à 70. vocatur ὁ παρρηγός Μωυσῆ alias παρηγηγός, aut θερεγῶν, non autem δούλος, aut seruus. Neque enim seruitutem seruiebat.

QVÆSTIO III.

Cur hoc, de Iosue, litteris proditum, fuisse Moysis ministerum?
v. c. Ex. 24. Deut. 1. v. 28. Num. 11. v. 28.

NON equidem animum induxerim, vt hoc ideo tantummodo litteris proditum existimem, quia illius minister fuit. Nam & aliorum complurium quamplurimi, & ipsius etiam Moysis, aliqui reticentur ministri. Deinde hoc velut epitheton non semel tantum, sed iterum, iterumque Exod. 24. & 33. Numer. 11. versu. 28. Deuteronom. 1. versu. 38. Iosue. cap. 1. repetitur. & quidem ab ipso etiam DEO Moyfi dicente, *Iosue filius Nun, minister tuus*. Veniunt igitur aliæ in mentem causæ plures. *Prima*, Moysis ideo *minister* scribitur Iosue, vt magna quædam eius laus, & commendatio significetur: & quidem bifariam. Primò, quòd tali viro conuiuere, ministrare, & obsequi dignatus ab illo ipso fuerit. Deinde, quòd non qualis qualis fuisse traditur Moysis minister, sed omnium præcipuus, intimus, charissimus, familiarissimus. Ideo enim tam signatè præ aliis omnibus dicitur, *minister eius*. & clarissimè id etiam notatum Numer. 11. versu. 28. vbi dicitur *electus è pluribus*: siue vt Hebræa magis verbotenus exprimamus, *Moysis minister præ ipsius iuuenibus*, siue *ipsius electis*: in Septuaginta ὁ παρηγηγός Μωυσῆ, ὁ ἐκλεκτός, ille qui assiste-

H

bat Mo-

bat Moysi, ille electus, vel ut habent alii Græci libri ὁ ἐκλεκτός αὐτοῦ ille electus ipsius. Quod si verò magnam Elidenſis Phædon gloriam aſſequutus olim fuit, quòd Platonis ſeruus fuerit, quòd Theophrasti Pompilius, quòd Zenonis Perſeus, quòd aliorum alii apud Gellium libro. 2. cap. 18, & quidam quorundam Rabbinorum Rabini, apud Zacuthum in *Iuchasin*: quanto Ioſue noſter glorioſior, qui talis, tantique viri non ſeruus, ita ſcilicet, ut propriè dictam ſeruitutem, vel generis, vel conditionis neceſſitate ſeruiret; ſed miniſter, ingenuuſque famulus, & familiaris fuit? Magnum videtur plerique Principis alicuius eſſe miniſtrum, Regi cuiſpiam eſſe à cubiculo, à manu, à pedibus. at multò ſanè maius Moyſi miniſtraſſe, qui verus ſuiipſius Rex, ſummus DEI amicus, Pontifex, & Prophetes fuit. *Altera cauſa*, ut intelligeretur vnde tantus, tamque inſignis virtutis vir euasit Ioſue.

Quemadmodum enim qui Dominis adſunt impiis, eorum ſeruis ſeruis imbuuntur, & quipicem tangunt, ab eà inquinantur: ita qui piis DEVMQ; timentibus, indiſtinctis, & ſapientibus famulantur, aliquid eorum etiam pietatis, Domini timoris, indiſtinctæ, ſapientiæque conſciunt, & imitantur. Quomodo tantum quotidie virtutum omnium exemplar videret Ioſue, neque inde quidquam proficeret? Quomodo tantum religionis, iuſtitie, ſapientiæ, comitatus ante oculos propoſitum ſemper lumen haberet, neque illo, ipſius vita, moresque omnes illuminarentur? Vidit igitur Moyſis in precibus aſſiduitatem, & ardorem: vidit in rebus diiudicandis ſolertiam, & æquitatem, in conſciendis negotiis curam, & indiſtinctam, in reſponſis dandis, hominumque animis tractandis prudentiam, & lenitatem, totam denique domesticam illius, intimamque domi, foriſque, in agendo, colloquendo, edendo, & dormiendo, conſuetudinem oculis ipſe ſuis perpetuò aſpexit: ſicque & quod præſens tum admiraretur, & poſtea in omni vitâ imitaretur. Sanctus Ambroſius lib. 2. de officiis cap. 20: *Oſtendunt inquit adoleſcentes eorum ſe imitatores eſſe, quibus adhaſerint, & ea conualeſcit opinio, quod ab his viuendi acceperint, ſimilitudinem cum quibus conuerſandi hauſerint cupiditatem, Inde tantus IESVS Naue, quod eum non ſolum erudiuit ad legis ſcientiã Moyſi copula, verum etiam ſanctificauit ad gratiam, Denique cum in eius tabernaculo diuina refulgeret præſentia, & videretur maiestas Domini, ſolus erat in tabernaculo IESVS Naue, Moyſes cum DEO loquebatur; IESVS pariter nube tegebatur ſacra: Presbyteri & populus deorſum ſtabant, IESVS cum Moyſe ad accipiendum legem aſcendebat. Omnis populus intra caſtra erat: IESVS extra caſtra in tabernaculo teſtimonii: Cum columna nubis deſcenderet & loqueretur cum Moyſe, quaſi fidus aſtabat miniſter, Nec exibat de tabernaculo iuuenis, cum ſeniores longe poſiti diuina trepidarent miracula, Vbiſque igitur, inter admiranda opera, & reuerenda ſecreta, Sancto Moyſi indiuiduus adhaerebat. Vnde factum eſt, ut qui fuerat ſocius conuerſationis, fieret ſucceſſor poteſtatis. Merito igitur vir euasit huiusmodi, ut ſiſteret fluminum curſus, diceret ſtet Sol, & ſtaret Sol, quaſi eius ſpectator; victoria noctem differret, diem produceret, Quod quidem Moyſi negatum eſt, ſolus eligeretur, ut populum introduceret in terram repromiſſionis. Magnus viri fidei miraculis, magnus triumphis. Illius auguſtiora opera, huius proſperiora. Vterque igitur diuina ſub nixu gratia, ultra humanam proceſſit conditionem. Ille mari, hic cælo imperauit. Pulchra itaque copula ſeniorum atque adoleſcentum. Alii teſtimonio: alii ſolatio ſunt; alii magiſterio, alii delectationi.*

Tertia, ut diſcamus, quales eligere debeant Domini miniſtros, quibus præcipua ſuis in familiis imponere munia, quosque habere intimos, ac coniunctiores. eos nimirum, qui melioris indolis ſint, Deum magis timeant, in virtute progreſſum facturi videantur. Et talibus quid-

ni, quod

ni, quod in epistolis quibusdam monuerant Libanius, & Seneca; tribuatur? quorum iste in 47. *Vine*, ait, *cum seruo clementer. In iter quoque & sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum.* Idque tanto sanè magis, quanto hi, de quibus ago, serui minùs serui sunt, sed liberi, & ingenui, qui suapte ipsi sponte familiarem hanc operam suscipiunt. *Quarta*, vt aueant homines ministrare melioribus, & sapientioribus, & quibus hoc euenit valde sibiipsis gratulentur. Hoc enim Phædonem illum fecit Philosophum, eumque tantum, vt eius nomini suum illum diuinum *de immortalitate animæ* librum dederit Plato. Si enim, quod ait lib. 1. Polit. cap. 3. Aristoteles, iumentis vtile est hominibus seruire, prodestque barbaris, & agrestioribus, parere iis, qui humanitate, atque prudentia pollent, proderit etiam omnibus in summâ etiam libertate natis, famulatum iis aliquem, & obsequium præstare, qui sapientiâ, virtute, rerumque mortalibus aliis antecellunt. Ideoque inter ea, quæ ad sapientiæ studium, & ad adiuvant, enumeratur *schimmusch Chacamim*, id est, *obsequium & famulatus, qui sapientibus præstatur.* cap. 6. Pirke auoth, & in *Rabbino* meo priore cap. 28. & suprâ quæst. 2. allata Eliæ ac Elisæi exempla. *Quinta* demum causa est, vt in Iosue verus ille I E S V S noster exprimeretur, qui se dixisset venisse *non ministrari, sed ministrare.* Matth. 20. 28. Marc. 10. 45. & rursum Lucæ. 22. versu. 27. *Quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* Et cap. 12. versu. 37. *Beati serui illi quos, cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Et Iosue Moyse ministravit. quia noster etiam I E S V S *circumcisionis minister* fuit Romanor. 15. versu. 8. Primò quidem, & ex textus ipsius mente. quia Iudæorum, qui circumcisi erant, salutis operam maximè dedit. sicuti & Sanctus Petrus *Galat. 2. versu. 7. circumcisionis etiam minister* fuit: Deinde, quia hoc vnice sategit, vt suum verum finem ipsa adipisceretur circumcisio. id est, verè mente, ac spiritu, non carne tantum, & materiali præputio circumcideremur. *Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Heb. 7. 19. & corporea illa *circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Domini* 1. Corinth. 7. versu. 19. Itemque in Christo I E S V *neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides, quæ per charitatem operatur.* Gal. 5. versu. 6. Adeos, qui I E S V nostri ministerium noluerunt, clamatum: *Dura ceruice, & incircumcisis cordibus, & auribus* Actorum. 7. vers. 51: ad nos verò, qui tantum illud ministerium gratissimis animis accipimus, ac suscipimus; *Circumcisi estis circumcisione non manu factâ in expoliatione corporis carnis, in circumcisione CHRISTI.*

QVÆSTIO IV.

Quoniam cum Moyse ijt Iosue?

Ascendit in Sinai montem, de quo dixerat Exod. c. 19, & 20. & vocatur ille mons tribus nominibus. Primum *mons DEI* Exod. c. 3. v. 1. & putat Iosephus causam, quòd in eo iam olim habitârit Dominus. ideoq; & apud accolâs hætenus semper inaccessus, facerq; fuerit. Sed vnde queat id colligi? & cum DEI habitatio in aliquo loco, non sit nisi per aliquos insignes effectus, quos a libi non edat; quosnam, in isto monte, antequam Mosén alloqueretur, vnquam edidit? videtur mihi è Gentilium sententiâ ille istud coniecisse, apud quos excelsiores montes religiosi, Diisq; quibusdam dicati erant. Nota enim illa de Tarpeio monte *Æneid. 8.*

*Hoc nemus, hunc (inquit) frondoso vertice collem,
(Quis Deus incertum est) habita Deus. Arcades ipsum
Credunt se vidisse Iouem, cum saepe nigrantem
Ægida concuteret dextrâ, nimboſque cieret.*

Ideoque DEI montem dici potius crediderim, quod vastus admodum, editusque fuerit. Quæ enim magna sunt, ea, ut supra etiam dixi; solent DEI res vocari. quasi diuinæ, siue DEO auctore dignæ, ipsique ascribendæ. Deinde verò quod eo in monte iam apparebat, & deinceps sapius magna cum maiestate apparere, legemque dare statueret. Secundo vocatur *Horeb*, ut apparet ex Deuteronom. 5. versu. 2. & Psalm. 101. *fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile.* Quod enim Exod. 20, 24. Actorum. 7. vers. 38. dicitur in Sinai factum, ita ibi memoratur. *Dominus DEVS noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb*, Distinguuntur interdum, quasi montes duo forent, quia etsi eiusdem montis erant, duo tamen veluti cacumina, & seorsim iuga constituebant: *Horeb* quidem versus occidentem, *Sinai* versus orientem. Tertium suum hoc *Sinai* nomen à rubis, qui in eo frequentes; accepit. Rubus enim Hebraicè, & quidem illo ipso cap. 3. Exod. *Sinèb* dicitur, quin & ipsemet mons Deuteronom. 33. versu. 16. Nam *iod* pro *n* positum tradit R. D. Camius per vsitatam quiescentium litterarum apud Hebræos commutationem. aut verò, ut epist. ad Fabiolam vult Sanctus Hieronymus, erit à singulari *Sin* pluralis *Sinai*. quasi *rubi mei*. *Horeb* verò dicitur quasi *aridus*, & *siccus*. Fuit verò istis tot, & tam mirificis DEI apparitionibus, ipsaque legislatione mons admodum nobilitatus: hodie verò etiam *Sancta Catharina* reliquiis, & egregio *Calogerorum* cœnobio, in medijs Turcarum nationibus. Quod pluribus describit testis oculatus Bellonius libro. 2. cap. 62, 63, 64 & 65, ex eoque fuit Archimandrita ille, quem, cum minacium de Domini sepulchro, aliisque Christianorum templis euertendis, litterarum fascibus, Romam ad *Alexandrum VI.* Pontificem misit *Campſo* Ægyptius, ob Lusitanorum in Indiam nauigationes mirè quàm iratus, pro ut in *Massei* libro. 3. histor. legere est. At verò quemadmodum dicitur iste mons coniunctus ei, quæ nunc est Hierusalem Galat. 4. v. 25?

Respondent aliqui, coniunctum esse per montium, qui ad Hierusalem usque porriguntur; ramenta: vel per ipsam Arabiam, quæ coniuncta est Iudææ, in qua Hierusalem. At priore modo posset *Caucasus* dici etiam Hierosolymæ propinquus per *Tauri* scilicet, *Libani*, *Antilibani*, *Hermonis*, & *Sionis* montium colligationem, societatemque aliquam. Posteriore modo posset etiam *Memphis*, & *Tanis* eidem Hierosolymæ coniuncta dici, vel *Tyrus*, *Gaza*, & *Sidon*, proptereius in qua sunt, regionis vicinitatem. D. Thomas coniunctum, ait, itineris continuatione: quia è Sina venerunt Hierosolymam Israelitæ. At sic *mare rubrum*, vel *Hesebon*, & tota transjordanina regio, ipseque *Iordanes* vrbi eidem coniunctus fuerit. Dicendum potius, *coniunctum esse montem hunc Hierosolymæ, non loco, sed significatione.* Nam Græcum verbum, quo Sanctus Paulus utitur, id significat. Est enim *συγγινῶν*, eiusdem esse ordinis, ac seriei cum aliquo: siue, eundem habere *σῶμα*, id est, ordinem. Ideoque & Syricus vertit per *ܕܡܫܟܐ* quod est cum aliquo esse pacificum, siue alii consentire, cum aliquo conuenire, ac ei esse consonum, & similem, ut Actorum. 14, & 22. Accedit D. Hieronymus, qui homiliam secundam Origenis in Cantica latinè conuertens, dixit; *Sina mons est in Arabia, qui confertur ei, quæ nunc est Hierusalem.*

Atq;

Atque hoc itemque locus ille totus ut intelligatur, animaduertendum docere Apostolum, nos Christianos veteris illius legis seruituti amplius obnoxios non esse, sed ad veram, quæ spiritus ipsius est, libertatem vocatos, nouaque per CHRISTVM regeneratione natos. Id verò explicat insigni allegoriâ: duarum Abrahamæ vxorum, & duorum ex iisdem filiorum. Vna enim serua fuit *Hagar*: & filium, qui seruus esset, *Ismaëlem* genuit. Altera erat *Sara*, libera: & domina, quæ initio fuit quidem sterilis, sed filium postea *Isaac*, qui liber, & dominus esset, peperit. Prior illa significat vetus testamentum, siue fœdus, quod in *Sina* monte datum, itemque terrenam, quæ in isto seculo est, *Hierusalem*. Quia terrena felicitas per testamentum illud, promissa erat. Et illius filius, eos significat, qui veteri huic testamento seruiunt. At posterior illa, nouum denotat testamentum, siue fœdus, quo superna datur *Hierusalem*. Ideoque & ipsam cœlestem *Hierusalem*. Eiusque liberæ liber filius eorum typus fuit, qui nouum hoc fœdus amplecterentur, & libertate verâ donarentur. Ideoque in Apostolo sunt.

Typus	1 Ancilla,	1 <i>Hagar</i>	Ar 2 Libera, <i>Sara</i>	1 Typus
2	2 Eius, filius, <i>Ismaël</i>	2 —	2 Eius filius, <i>Isaac</i>	2
3	3 Vetus testamentum, siue <i>Hierusalem</i> , quæ in hoc seculo est.	3 —	3 Nouum testamentum, siue <i>Hierusalem</i> superna.	1 Veritas
4	4 Huius veteris testamenti, siue <i>terrena Hierusalem</i> filii	4 —	4 Huius noui testamenti siue <i>superna Hierusalem</i> filii.	4

Verba sunt, prout ea quidem ex Græco verti queunt: *Scriptum est enim quoniam duos filios habuit: Vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est, qui autem de libera per repromissionem, quæ sunt per Allegoriam dicta. Hæ enim (duæ scilicet Abrahami vxores, ut ait in eum locum Sanctus Chrysostomus) sunt duo testamenta. (sunt inquam significatione, ut allegoria præfixum nomen indicat.) Vna quidem (istarum vxorum) à monte *Sina*, in seruitutem generans, quæ (vxorum prior) est *Agar*. *Sina* enim mons, est in *Arabia*. Eadem verò serie respondet (ipsa *Agar*) ei *Hierosolymæ*, quæ nunc est. (siue eam, significat.) & seruit cum filiis suis: Ipsa verò, quæ sursum est *Hierusalem*, est libera (est altera illa vxorum libera, est inquam significatione, siue, per eam significatur) quæ (vxorum altera) est (per significationem) mater nostra. Scriptum est enim &c. Similiter etiam verti potest textus Syriacus.*

At, inquires, discrepat Latinus. Nam primò, in eo non est. *Hæ enim sunt duo testamenta*, Sed, *hæc enim*. Secundò, non in eo, *vna quidem*, sed *vnum quidem*. Tertiò. Imò Græcus etiam, & Syriacus non simpliciter habent, *Sina enim mons est in Arabia*; sed τὸ γὰρ Ἄγας Σινὰ ὁρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ. Denique in Latino est; qui (mons) coniunctus est ei, quæ nunc est *Hierusalem*. Respondeo ad primum. liberariorum vitio accessisse illud c. Et quamuis in Græco αὐταὶ ad διαθήκας referri posset, melius tamen eo pronomine demonstratur, quod præiuit, quàm quod sequitur. Estque sensus multo clarior, & faciliior.

Ad secundum. Cùm proximè positum videret aliquis testamentum, putauit

H 3

cum

cum eo iungendam istam particulam. sicque pro *una*, *unum* substituit. præsertim quia de Sina statim additur, in quo testamentum vetus datum meminerat. possitque in Græco dici *μία* tam de testamento, quæ *διὰ*, quàm de fœmina: Itemque in Syriaco, in quo Græca illa testamenti vox vsitata. Nam si ad testamentum referri pugnes, quomodo id *in seruitutem generans* dicitur? Quomodo alterius testamenti, quod in libertatem generet; nusquam nomen? Quomodo non & *Sion* vel mons, locusue alius, è quo extiterit, nuncupatur? Quomodo de testamento illo dicitur, *quæ est Agar*? Et verè hîc apparet, quod supra dicebam, ob antegressam *testamenti* vocem, positum hic *unum*. Nam eandem ob causam in Diuo Augustino, & Diui Ambrosii commentario legitur, *quod est Agar*. Sed iam opinor, expectas, quomodo non *testamentum*, sed *Agar*, duarum illarum fœminarum vna hæc, à Sina monte sit, cum Ægyptia fuerit Genes. 16. Respondeo, è *Sina* eam esse, non quòd orta inde sit, sed quòd ibi, siue in Arabia, in qua, vt notat ipse Apostolus, mons ille situs; habitârit ipsa cum filio suo, totaque prosteritate. sicque inde, tanquam è propriâ ipsius sede, ac domicilio, accersatur, & ad allegoriæ huius explicationem euocetur. Valet enim eè non parum, vt intelligatur, quomodo vetus illud fœdus eadem *Agar* significet, cum in fœderis huius officina, primisque, vt ita vocem; incunabulis vixerit ipsa, eiusque filius, & Nepotes omnes. Sunt quidem è Iudæis Rabbini nonnulli, qui eandem esse putant *Agarem* hanc & *Ceturam*, vt in quæstione quadam dixi suprà cap. 2. Sed ad Genesin ea spectat quæstio, præsertim cum iis, quæ hic iam dicta; nihil officiat.

Ad *tertium*, videtur vel ex *παρ* facta *Ἀγαρ*, sed superuacaneè, vel potius ex margine additum, & ita, vt in genitiuo legendum sit: *Hic enim Agaris Sineus mons, est in Arabia*. Sicque textus isti Græcus, & Syriacus firmant, quod paulò ante aiebam; è Sina monte non *testamentum*, sed *Agarem* ipsam esse dici.

Ad *quartum*. Latinus non quidem verbo, sed sententiâ nobiscum facit. Hic enim mons, non loci propinquitate, sed, vt dixi, significatione coniunctus est Hierosolymæ. Cum enim hanc *Agar* significet, eadem, verò *Agar* è Sina sit, prout iam expositum, fit vt *Sina* quoque *Hierosolymam* illam allegoricè significet, sed mediatè, ratione scilicet ipsius *Agaris*, quæ ex ipso est. Sed cum immediatè signet eam Hierosolymam *Agar*, erit totus textus illo, quem posui, modo clarius, & planior, neque parenthesi, quæ in aliquibus libris ponitur, indigebit. Accedit, quod si *Sina* poneretur, vt per eum immediatè, ac proximè vel hæc *temporaria Hierusalem*, vel *testamentum vetus* notaretur, deberet etiam mons, aut locus alius quispiam nominari, qui vel æternæ Hierosolymæ, vel testamenti noui nota similiter, & figura esset. quemadmodum enim allegoria ista *συνοικίας*, sic & *ἀινοικίας* constat. Ista igitur de loco isto ita videntur. Cur verò qui in Iudæa sunt aliquando cum demonstratiua particula dicant, *hunc Sinai*, quasi eum præsentem illic demonstrarent, vt Psalm. 67. versu. 9. Iudic. 5. 5. dicam in hoc indicato Iudicum capite.

QVÆSTIO V.

Cur eum secum, in montem, duxit Moyses?

Dixerat initio citati capitis 24. Exod. Dominus Moyfi. *Ascende ad Dominum, tu, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta senes ex Israel*. Ecce quos in montem

montem ascensuro Moyfi velit comitari, disertè indicat Dominus: & *Iosue* ne minimam quidem iniicit mentionem. Quomodo cum ergo secum ducit Moy-
ses? Responderi putat Abulensis q. 17. posse, in Septuaginta seniorū illorum nu-
mero fuisse nostrum Iosue. At verò iuuenis tum erat, vt suprà dictum, aut, quod
idem valeat, florente adhuc ætate vir. Et nonne suprà etiam q. 1. & 3. inter iue-
nes recenferi eum, omnibusq; anteponi vidimus? Neq; verò crediderim Moy-
sen, è senioribus, qui Magistratus in Republica iam gererent, qui diiudicandis
causis præpositi essent, habere vllum voluisse, cuius, in sui cubiculi, mensæ, alio-
rumque ministeriis, operam collocari vellet. Placet igitur illa magis causa,
quam idem subiicit Abulensis, ductum à Moyse tanquam ministrum, vt eius vi-
delicet, si res, vsusue requireret, præstò haberet ministerium. Quia enim, vt ex
Aristotele suprà quæst. 1. recitatum, est *seruus domini animatum instrumentum*,
eius inquam veluti manus, pes, oculus, aut lingua, idem, vnusq; cum Moyse iam
conferetur Iosue. Ideoq; & vers. 2. cum dicitur, *solusq; Moyses ascendet ad Dominum*;
ab eo non excluditur ipsius membrum, aut portio. quemadmodum lib. 3. Reg.
c. 12. v. 2. cum, *præter tribum Iudam solam*, nemo Dauidis domum secutus tradi-
tur, & lib. 4. c. 17. v. 18. cum remansisse *nisi tribus Iuda tantummodo*, in 70. *monstratur*;
ab ea non tamen abstrahitur, neq; diuellitur tribus Benjaminia. Neq; cum *solus*
Tobias dicitur Hierosolymitanum templum petiisse, pauci aliqui ei comites
negantur, vt ex eius libro c. 1. notauimus. Morales etiam, & mysticæ afferri queant
rationes non omnino, vt quidem reor, absconditæ. *Prima*, vt summa Iosue dignitas
paulatim innotesceret, dum, ipso Aharone, senioribus huius filiis Nadab, &
Abiu, totius denique populi Septuaginta optimatibus relictis; vnus ille in tam
admirabili ascensu socius, & comes deligitur. *Alter*. Cum, vt superiore quæ-
stione dicebatur; monti huic obsecitatem, & ariditatem, *Horeb* nomen posi-
tum sit, & ob rubos, & sentes, quibus horrebat, *Sinai* dictus sit; virtutis vtique
arduus ille, asper, & difficilis mons est, quem Gentilis etiam Hesiodus depin-
xit: in tabulâ Cebes proposuit: Cicero, vt ediscerent, in oreque semper ha-
berent adolescentes, commendauit lib. 6. epist. ad famil. 18. Ad hunc igitur
ascensurus Moyse, quidni ministrorum, discipulorumque omnium optimum
optimus ille dominus, & doctor assumeret? Cur se illi quàm cupidissimè non
adiungeret, non cum sequeretur Iosue? vt scilicet habeant domini, & Magi-
stri omnes, quoniam suis ipsi, vel famulis, vel discipulis præire: hi verò, quò il-
los subsequi, & comitari debeant. Ad hunc montem non ascendit Epicurus:
non qui hortos tantum, fontes, & vmbras consecretantur, qui Sap. 2. vers. 8. di-
cunt: *Coronemus nos rosis, antequam marcescant, nullum pratum sit, quod non per-
transeat luxuria nostra*. At Moyse, & Iosue, id est, generosa, DE Oque plena
pectora, arentes *Horeb* scopulos, squallentes *Sinai* rubos perunt, quòd in his
virtutem, officium, DEI legem, DEVMque ipsum inesse intelligunt. *Ter-
tia*. Futurus erat Moyse successor Iosue. Ideoque ipsum maximè oportebat,
& in se, & in populo vniuerso diuinam legem vrgere, maximi eam facere
omnibus maximis, minimis rebus anteponere. Quam verò ratione tan-
tum hoc legis illius studium, amor, admiratio Iosue meliùs inprimi, infigi-
que poterat, quàm si oculis ipse suis cerneret, quomodo ad eam diuinitus ac-
cipiendam sese comparasset Moyse; quomodo sanctissimis numen preci-
bus coluisset; quomodo ab eo tandem in sublimiorem veluti arcem, sanctius-
que penetral nominatim vocatus, in eoque tamdiu retentus, edoctus, insti-
tutusque fuisset? *Quarta*. Quemadmodum in montem à parente Abra-
hamo ductus Isaac, CHRISTI Domini montem quandoque Golga-
tha conscensuri typus fuit: Ita sanè, & eandem IESV nostri conscen-
sionem noster nunc IOSVE significat. Verè siquidem fuit *Caluarie mons*,
CHRISTO IESV horrendissimus *Horeb*, *Sinai* senticosissimus. vbi

& clamavit *Sitio*, & spinis coronatus, sanguinem, vitamque profudit. Et tunc à Moyse ductus Iosue, quia ab ipsa Synagoga, Mosaicique populi sacerdotibus, & principibus, illuc Dominus noster tractus, raptusque fuit. *Quinta* demum esse causa potest, quòd Iosue noster suam etiam in monte legem, suaque præcepta daturus erat. Nam *videns turbas* Matth. 5. vers. 1. *ascendit in montem, & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum, docebat eos dicens: Beati pauperes spiritu, & qui sequuntur.* Quia tamen præcepta hæc charitatis, gratiæque plena sunt, est discrimen illud obseruandum, quod notat Apostolus Hebr. 12. vers. 18. *Non enim accessistis ad tractabilem montem, sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis.* Atque istæ nunc causæ occurrebant.

QVÆSTIO VI.

Quando in montem ascendit idem Iosue?

EXpedita, & facilis responsio est, ascendisse ipsum, quando ascendit Moyses. post legis lationem, acceptionem, confirmationem cap. 24. Ex. defumptam, & sacrosancto fœdere sancitam. Sed aliæ variæ succrescunt *quæstiunculae*. *Prima*. Quoto ab Ægyptiacâ egressione anno, mense, die factus hic Moysis ascensus? Et de prioribus duobus constat inter omnes, fuisse ab exitu annum primum, & mensem tertium. Id enim planum est ex cap. 19. Exodi vers. 1. tum Num. cap. 10. vers. 11. Sed de die dissensio nonnulla est, quæ ex aliis rursus pendet quæstiunculis. Ideoque sit quæstiuncula *secunda*, Quonam die venerint Israëlita ad montem Sinai? *Tertia*, quis dies, quo in tertium diem Israëlitas paratos esse iussit Dominus Exod. 19? *Quarta*, quoniam die fuerit data lex? *Quinta*, quo confirmata? Incipiendo igitur ab his, à quibus primæ illius nexa responsio, animaduertendum in secundâ duo iterum includi, quæ rogentur. Vnum est. *Quoto mensis illius tertij die ad Sinai castra posuerint?* Alterum. *Quotus is dies ab egressu ex Ægypto fuerit.* De priori tres sunt opiniones, sed aliæ possunt adiici. quòd quinque videlicet modis illud interpretari liceat, Exod. 19. vers. 1. *In die hac venerunt in solitudinem Sinai.* Primus modus est. *In die hac*, id est, in primo die mensis iam dicti tertij. Nam, ut ait Abulensis cap. 19. q. 1. *prima cuiusque mensis vocatur dies hac*, quia dum illucescit, ab ea iam incipit mensis denominari talis, v. c. primus, secundus, tertius. Atque hinc est prima, & omnium maximè peruagata opinio, ventum in Sinæam hanc solitudinem esse die primo mensis tertij. Hoc enim sentiunt præter ipsum cap. 19. quæst. 1. & 10. cap. 24. quæst. 21. Abulensem, Abenezra, Seder cap. 5. & Iudæi pænè omnes apud eundem quæstione illa 21. D. Hieronymus in cap. 3. Osee, D. Augustinus epist. 119. cap. 16. quæst. 70. Exod. Rupertus lib. 3. de Trinitate, & operibus, cap. 23. & 41. & è recentioribus Caietanus, Lipomanus. Modus eadem illa verba interpretandi *alter* est, ut quia erat mentio mensis tertij, dum additur, *in die hac*, significetur idem numerus. quasi esset in mensis tertij die, qui etiam tertius est. Sicque est opinio secunda eo die fuisse aduentum illum. In qua sunt etiam scriptores non pauci, iique clari D. Hieronymus epist. ad Fabiolam mansione 12. corrigens, quod loco citato scripserat; Hugo de S. Victore in Annotat. Rabbi Salomo, Lyranus. Ribera lib. 5. de templo c. 7. Vtrumlibet approbat Bellarminus lib. 3. de Sanctis cap. 13. *Tertius* interpretandi modus, est, ut verba, *in die hac*, referantur ad posteriora superioris capituli 18. verba, quibus Iethronis in patriam suam reditus narratur. Foret etiam sententia, venisse Israël in Sinaiticam istam eremum, mense tertio, & die eodem, quo domum reuertisset Moysis focer Iethro. Et suffragatur huic expositioni Hebraismus, quo demonstratiua ista, *hic, hac*, sæpe pro eodem, eademque ponuntur. ut Psal. 141. *In viâ hac, quâ ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.* id est, *in viâ eadem, quâ ambulabam.* Iob 19. ex Hebræo. *Et hic, quem*
maximè

*maximè diligebam, auersatus est me, id est, ille ipse, ille idem. Nehem. 8. Venerat mensis septimus. & de eodem postea cap. 9. In die autem vicesimo quarto mensis huius. Leuit. 23. Mense primo quartadecima die mensis ad vespertum Phase Domini est, & 15. die mensis huius, solennitas Azymorum Domini est. Est sanè plana, & textui, phrasique communi admodum consentanea hæc interpretatio. Sed tum ex hisce verbis ad propositam quæstionem nihil est. Restat enim adhuc quærendum; Quisnam, dies ille sit, quo & Iethronis domuitio, & Israëlitarum ad Sinai appulsio contigerit. Quemadmodum etiam fieret, si quis diem hunc intelligeret, quo ista vel dixit, vel scripsit Moyses. Quartus igitur interpretationis modus est, vt, in die hac, valeat in die 15. mensis tertij, id est, eodem die, quo egressi sunt ex Ægypto, mense primo. Hoc enim verbis ipsis consonat optimè, Mense tertio egressionis de terra Ægypti, in die hac (scilicet egressionis; siue in eodem die 50. mensis tamen non eiusdem, sed tertij) venerunt in solitudinem Sinai. possentque huic interpretationi robur adferre, quæ de istâ phrasi paulò ante dicta sunt, & tam crebra in חור הים repetitio in cap. 12. Exodi. Sed quia, qui ex hisce duobus modis, aduersum Sinai aduentus diem à superioribus opinaretur, vidi adhuc neminem; ij, licet ipsum facillimè textum explicant, iam omittantur: & sit *tertia*, siue vltima opinio eundem aduentum in mensis tertij diem vltimum incidisse. Sic enim ait Oleaster, In die hac, qua scilicet completi sunt tres menses ab egressu de Ægypto. Dices; completos eos primùm fuisse die 15. mensis quarti. Nam à mensis primi die x v. vsque ad secundi mensis diem x v. est vnus completus, & ab huius x v. vsque ad tertij mensis x v. est secundus. Ideoque ad quarti x v. completus fuerit tertius. Respondeo eum de mense primo loqui synecdochicòs, qui completus fuit exeunte ipso Nisan, & statim cæpit mensis secundus. Eoq; completo tertius, & isto completo accessum ad Sinai est. Alioqui, contra textum. Non tertio, sed quarto egressionis mense huc penetrassent Israelitæ. Quo enim modo vocatur *mensis primus*. Exod. 12. vers. 2. & 18. eum scilicet à Neomenia inchoando, & Num. 10. vers. 11. *mensis secundus*, eodem hic modo à Neomenia *tertia* est *mensis tertius*. Non autem primi mensis initium in illo x v. mensis primi, & aliorum alia statuendo principia. Valde interim durum, & inauditum per *diem hunc* significari *vltimum*. Quis ita vsquam loquitur? Quæ huic expositioni coniectura? Eodemque argumento labefieri videtur, quam pro prima opinione attulit Abulensis; ratio. Nullibi enim legitur, hic vel hac, pro primo, aut prima dici. Alioquin & hic mensis diceretur *primus anni mensis*. Quin & ex eo apparet esse interpretationem hanc totam commentitiam, quòd per Indicatum hoc, iste mensis *principium*, Oleaster *finem* accipit. At dum *primus cuiusque mensis dies illucescit, simul etiam mensis incipit*. Quid tum? Vltimo itidem contenebrante, mensis definit. An idcirco dies hic aut primus, aut vltimus est? In secundam igitur ab eo sententiam, vt *tertio tertij mensis die* venerint. Videtur enim etiam vsu quotidiano hæc loquendi ratio trita satis, vt præpositus semel numerus, alteri etiâ subditæ rei iungatur. vt si dicam die hebdomadis vi. & eadem hora, Dominus crucifixus est. Hebdomade Decembris tertiâ, eodemque die istud scribebam. Nam *hunc* pro eodem sumi, dictum suprâ. Ad alias nunc quæstiunculas eamus.*

QVÆSTIO VII.

Quotus ab Ægyptiaco egressu dies fuerit, quo ad Sinai peruentum?

EST hæc è positis superiore quæstio quæstionib. altera, de quâ diffideât necesse est, qui de mensis tertij die dissident. adeò vt eâ ob causam D. Hieronymus in Osee

in Osee 3. scripserit, fuisse diem 45. in epistola ad Fabiolam diem 47. Sed antequam ferri possit iudicium, tria sunt statuenda. *Primum.* Quales tum visitati menses fuerint? Nam *Lunares* fuisse, qui alternis pleni, & caui esse solent, plurimorum opinio est. & maximè Iudæorum in Exod. 12. in *Seder* loco citato, & in suis Calendariis. Itemque Abulensis, Ruperti lib. 3. de Trinit. cap. 41. Bellarmini, & Rabani locis citatis. At *solares* fuisse, & quidem æquales, id est, *τριὰς ἐν θημέρῳ*, quemlibet dierum 30. non desunt, qui putent, & ut videtur, Arias lib. de temporibus. *Alterum* est. Si menses fuerunt lunares, erat ne mensis mensis Nisan *plenus*, an *cauus*? Plenum, id est, dierum 30. statuit *Seder* loco citato, & hodierna Iudæorum Calaria. Ideoque sequentem mensē *Iar*, cauum, id est, dies 29. Tertium *Sivvan* iterum plenum. Et ita deinceps. At cauum Rupertus lib. 3. de Trinit. cap. 41. primum illum facit, & plenum secundum. *Tertium:* sitne in ista putatione sumendus ipse dies egressionis, an excludendus dies ipsius aduentus. Excludendum monent Caietanus, & Ribera loco citato. De *primo*, lib. 1. communi illi subscribere sententiæ. licet ex Genes. cap. 7. certum putetur, colligi & annos, & menses, diluuij tempore, solares fuisse: neque sciam, quando hæc immutata ratio sit. Moyses enim Exod. 12. mensium tantum ordinem aliquem, non dierum in iis numerum mutauit. etsi ne ordinem quidem ab illo mutatum: sed primum semper fuisse vernum *Nisan*, contendit lib. de variis annorum formis cap. 2. pag. 15. Thomas Lydyat. De *secundo* item assentior, fuisse mensium primum plenum, licet ad eundem conficiendum numerum intersit nihil, vterlibet integer aut mancus fuerit. De *tertio*, vtrumlibet fiat, nihil refert, dummodo id explicetur. Magis tamen diem egressionis suis in putationibus exclusisse videntur veteres, & aduentus inclusisse. Fuit ergo in Sinai aduentus ab Ægyptiaco excessu, dies 47. secundum rationem lunarem positam, & excluso die ipsius egressus, inclusoq; ipsius aduentus. Licebit verò D. Augustinum, & alios nonnullos per ista, quæ dixi, explicare potius, quam velut Arithmeticæ ignaros accusare. Nam S. Augustinus locis citatis, ut pentecostes diem 50. inueniat dum ex 1. mense dies accipit 17. ex secundo, triginta, ex tertio tres, in ea, quæ solares menses amplectitur, fuit sententia. Ideoque vel isti apud Bellarminum loco citato refutandi erant, vel ipsius haud culpandus calculus. Sicque de Lipomano apud Riberam. Solent alioqui omnes, qui lunaribus vtuntur mensibus, & primum mensis diem, quo Sinai attigerant Israëlita, constituunt, numerare diem ab exitu 45. Sequitur è quinis illis quæstiuncula *tertia*. Sed quæ in omnium ordine octaua.

QVÆSTIO VIII.

Quonam die dictum illud Exod. 19. vers. 11. sint parati in diem tertium?

Primo mensis tertij die dictum vult citatis locis D. Augustinus, & Abulensis quæst. 10. cap. 19. Sed hi iam nobis non audiendi, quia quæst. 6. eo die nondum iter hoc ingressos fuisse sensimus, sed die tantum *tertio*. Alij ergo hoc ipso *tertio* die DEVM ista Moyse dixisse censent, ut R. Moyses, & Abenezra. Sed hos non oporteret dicere, quod tamen dicunt, *primo* illo mensis die huc Israëlitas venisse, & in Montem Sinai, Moysen bis ascendisse, ex eodemque descendisse. Nam cum primo illo die ascendisset, deberetque tantum ipse Domino, an in accipienda lege voluntarius, & lubens esset populus, referre, quorsum in tertium diem, ascensionem, responsumque distulisset? An non populus statim dixerat, *Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus?* An tardus adeo, & piger Moyses, ut ne secundo quidem die ascenderit? Sunt alij, quibus *quarto* potius die dicta hæc videatur, ut Caietanus, R. Salomo, Lyranus, Bellarminus. Sed cum primum

num etiam mensis diem in solitudinem istam aduētus, primoq; Moyses ascen-
 sui det Caietanus, multò adhuc cunctantiorē facit Moysē, quàm paulò an-
 tè improbatī Rabbini. Ceteri verò in *tertium* mensis diem, vt suprà vīsum est, Si-
 naiticum hunc accessum conferunt, sed fieri non posse arbitrantur, vt eodem
 die suum Moyses fixerit tabernaculum, monterū altissimum statim ascenderit,
 exinde ad populum, vt diuinam voluntatem explicaret, descenderit, iterumq;
 vt populi responsum referret, ascenderit, & rursus postea descenderit, vt in
 tertium diem paratos esse omnes iuberet. Atq; his ego non possum astipulari,
 cū cogito primum, etsi fuit inter Raphidim vnde discesserant, & Sinai, quò
 venerant itineris non multum, fuisse tamen tantam hominum multitudinem,
 vt vix ante meridiem eum in locum venisse, ibidemq; constitisse omnes videan-
 tur. Neque enim nocte, sed luce illinc castra mota. Deinde quæ omnium in fi-
 gendis tabernaculis occupatio? Esto: habuerit Moyses, vel Iosue, vel alios, qui-
 bus tabernaculi sui erectionem demandaret, eaque ipse occupatione solutus in
 montē ascenderet, quomodo tamen eodem die bis editissimum, & impedi-
 tissimum nōntem illum ascendere, bis diuinas voces audire, bis descendere, bis
 populi seniores conuocare potuit? Isto denique modo, quæ textus tradit, con-
 gruunt magis omnia. Nam v. 10. dicitur. *Sanctifica illos hodie, & cras. & sint para-
 ti in diem tertium.* Illud, *Hodie*, significat eum diem, quo ista Dominus loqueba-
 tur, in isto dierum ternario includendum: & eiusdem ternarij diem illum ter-
 tium; eundem fuisse, quo legem daturus descendit Dominus, iudicant sequen-
 tia v. 11. *In die enim tertia descendet Dominus.* Ita vt si die mensis tertio dicta hæc es-
 sent, concludendum foret, die mensis eiusdem quinto legem datam. At *sexto*
 datam volunt isti, quibus cum mihi iam disputatio est. Idque infrā confirmabi-
 tur. Statuendum igitur *die tertij mensis quarto, & ab Aegyptiacā egressione XLVIII.*
 imperasse hæc Dominum.

QUESTIO IX.

Quoto, & mensis tertij, & Aegyptiaci exitus die data lex?

Q Varta hæc antea ponebatur quæstio. & primò quidem D. Augustinus, at-
 que Abulensis, citatis locis, diem nominant mensis *tertium*. Sed eum ille
 vult esse à die mactati Agni, & eo quidem incluso quinquagesimum. Sic: Primi
 mensis die 14. fuit agnus occisus. Ab eo igitur incluso supersunt eiusdem men-
 sis dies ————— 16.

secundi 30.

tertij 3.

49.

Abulensis verò, & Rupertus l. c. ab eodem similiter Paschatis die inclusio, sed
 quia lunares menses accipiunt, diem aiunt datæ legis fuisse quidem mensis ter-
 tij tertium, se ab illo Paschate 49. Sic: E. primo mense dies. ————— 15.

29.

6.

50.

Scaliger verò lib. 3. Isag. Canonū in c. 6. p. 218. ait quidē legis ac Pentecostes
 diē semper incidere in mensis tertij diē sextum. sed dictū inter Pascha & Pente-
 costen primū esse vult diē quo primitiarū offerebatur manipulus, id est, diē 16.
 primi mensis. quia nimirū sequentē secundum mensem fuisse censet cauum: nō
 autem omnes æquabiles, plerosq; menses, vti ante Exodū fuerant. Sed si, quæ su-
 perius disputata sunt, veriora sunt, iam planè cōflat, & efficitur id, quod quæ-
 rimus, fuisse mensis eiusdē tertij diem 6. & ab exitus Aegyptiaci die non vnā nu-
 merato, 5. Sic ————— 15.

29.

6.

50.

Etbre

Et breuius sic. Dies quo iussi sunt esse in tertium diem parati, vt legem acciperent, fuit, vt suprâ dictum est quæst. 8. mensis tertij *quartus*, & ab exitu 48. Ergo *dies* legis ipsius datæ fuit mensis illius *sextus*, & ab exitu 50. Quia, vt eadem quæstione probatum, in præfinito illorum dierum ternario tam primus, quàm tertius dies includendus sic. —————

1.	48.
2.	49.
3.	50.

Atque hæc aliorum doctorum, D. Hieronymi, Caietani, Riberæ, Bellarmi-
ni loco citato, omniumque Iudæorum receptissima sententia est. Ineptissima
verò illa, quam Tract. de annis cap. 5. pag. 45. 46. 47. inuehere, sed absque argu-
mento vlllo bono studet Nouator Lydyat; *primitiarum manipulum* fuisse obla-
tum non postridie Paschatis, seu die xvi. mensis primi, sed primo die, qui post
sabbatum in azymorum hebdomadem incidens fuisset: id est, semper die illo
Dominico, vt iam Christianè loquimur, qui vel in eam azymorum hebdoma-
dem incidebat, vel eam proximè sequebatur. Diem verò fuisse sabbatum, quo
data lex tradit Abraham Zacuth *Iuchasin*. fol. 9. 6. alij. de quibus cap. 2. Act.
Apost. quæst. 4.

QVÆSTIO X.

Quonam die confirmata lex?

Quia Exod. cap. 24. vers. 13. scriptum, *Surrexerunt Moyses, & Iosue*, posset ea
cuipiam subnasci opinio, quasi è somno, & quiete nocturnâ illi surrexe-
rint, montemque sic ascenderint. Tum verò foret dies à datâ lege *tertius*, id est,
mensis tertij *octauus*, egressionis 52. Nam postridie legislationis, constat, victi-
mis, & fœderi per sanguinis asperisionem, iciendo dedisse Moysen operam: de-
inde ad montis initium cum Aaron, Nadab, Abiu, & 70. senioribus ascendisse,
Dominumque vidisse, prout ibidem à vers. 1. ad 12. narratur. Dicendum tamen,
eodem *legislationis postridiano ascendisse in Sinai cum Iosue Moysen*. Nam maturino
tempore facta sunt priora illa, vt patet ex vers. 4. Moyses verò sub meridiem,
vel certè post, vt ascenderet, sat adhuc habuit temporis. Et verò tunc ascendisse,
tota textus declarat continuatio. Nam siue cum illis adhuc pranderit, obla-
tarumque victimarum gustarit aliquid Moyses v. 11. siue, quod videri alicui po-
test probabilius, impastus, impransusq; omninò fuerit, statim additur. *Dixit au-*
tem Dominus ad Moysen, Ascende ad me. Hæc enim verba vel nouum, iteratumque
mandatum sunt, vel idem prorsus, quod iam suprâ vers. 1. enarrari cœptum erat,
prout Abulensi post quæst. 15. videtur. Vtrumlibet arbitretur quis, videbit ta-
men per sequentia verba, vers. 13. *Surrexerunt autem Moyses, & Iosue*, nihil aliud
significari, quàm statim sese Moysen accinxisse, vt præcepto illi morem gere-
ret, sicque absque morâ, & cunctatione vllâ cœpisse altius, vnâ cum Iosue, mi-
nistro præ omnibus intimo, & charissimo, ascendere. Solet enim *surgendi* ver-
bum passim in scripturâ sumi pro ipsâ ad opus aliquod, vel iter aggressionem ac-
cipi, & præsertim dum festinatio, & celeritas significatur. vt Deuter. 9. vers. 12.
Surge, & descende hinc citò. Marci 10. vers. 1. *Inde exurgens venit in fines Iudææ*. Luc. 1.
vers. 39. *Exurgens Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione*. Imò vt acce-
leratio maior exprimatur, solet interdum apponi *manè*, vt Ierem. 7. *Manè consur-*
gent ad me. vt Ierem. 7. *Locutus sum ad vos manè consurgens*. Hoseæ cap. 5. vers. 1. *In*
tribulatione suâ manè consurgent ad me. Quod in Psal. 15. aliter dicitur, *Multiplica-*
ta sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Neque enim ex somno expergi-
scebantur Cicero, eiusque frater, cum ille in extremo secundi de diuinatione
scriberet. *Quæ cum essent dicta, surreximus*: sed se abiisse dicit, vel quia in Biblio-
theca, quæ in Lyceo erat; assederant, inde surrexisse. Confirmata igitur lex fuit
postri-

postridie quàm data fuerat: Tumque, cum Moyse, noster in montem Sinai ascendit *Iosue*, id est, *die mensis tertij septimo*, Ægyptiacæ libertatis 51 inclusiue, 52 exclusiue.

QVÆSTIO XI.

An ob legis data memoriam Iudaica Pentecoste fuerit?

A Sserunt Iudæorum nonnulli, vt lib. 3. *Moreh Nebuchim* cap. 44. Rabbi Moses Ægyptius. Rabbi Eliezer cap. 41. Rabbi Isaac Benharama, Porta 67. c. 4. fol. 193. b. Estque conspirantissima Christianorum sententia Doctorum, vt D. Augustini, D. Hieronymi, & aliorum citatis locis. Rupertus tamen, & Abulensis paulò aliter datæ legis nomen accipiunt. Volunt enim, quando lex in Sinai Domino pronunciata est, fuisse datam inchoatè, ac imperfectè: sed postridie dum sacrificio, & sanguinis aspersione confirmata est, datam plenè, ac perfectè. Sicque imperfectæ illius dationis diem non agi, sed perfectæ. quia ille 49. est, vt superiore quæstione visum, hic 50. At verius est, cum de datâ lege agitur, videri tunc potius, & perfectius datam, quando in Sinai à Domino promulgata est, quàm postea, dum icto tantum fœdere stabilita. Nam primò alioqui liceret etiam dicere, ne tum quidem, cum stabilita est, fuisse perfectè datam. Quia etiamsi lata iam, confirmata, in tabulas tamen relata nondum erat. ita vt dationis huius perfectio tum fuisse videretur, cum tabulæ datæ sunt. Deinde clarum est, aliud esse, legem ferre, aliud cum ritibus, & cæremoniis quibusdam corroborare. Illud perfectissimè in Sinai factum; hoc postridie per sacrificia, & sanguinem. Et nonne summa DEI legem promulgantis maiestas fuit? Nonne legem dare, actionem ipsius legislatoris potius significat, quàm legem accipientium? Maximè cum professi iam essent, eam se legem, & quidquid Domino sancire libitum fuisset, lubentissimos admittere. ita vt quæ dici solet, legis acceptatio, vnâ cum ipsâ eius latione præstò esset: neque in diem posterum differretur. A communi ergo sententiâ cur abeundum sit, nihil est. Illud tamen non immeritò miretur forte quispiam, cur institutæ apud Iudæos Pentecostes hæc, nusquam in scripturis, causa dicatur. cum tamen Paschatis, Azymorum, Expiationis, & Tabernaculorum causæ tam diligenter traditæ sint, cum alibi, tum Leuitic. 23. Deuteron. 16. Imò alia potius causa eiusdem Pentecostes inibi refertur, oblatio scilicet panis primitiarum, ob perfectam, collectamque messem. Eandem, & solam aperuerunt causam. Philo lib. de Decalogo, & Iosephus lib. 3. Antiq. cap. 10. vbi festum hoc *Asarta* vocari ait, ab אָרְטָא scilicet, sicuti tum idem dies in Hebræorum Computo dicitur אָרְטָא, tum *septimus Azymorum* Deuteronom. 16. & *octauus Tabernaculorum* Leuitic. 23. prout notaui etiam infra Iosue 5. quæst. 34. vt necesse haud sit, Lydiato lib. de anniformis cap. 5. pagina 48. fidem adhibere vllam, cum scribit, ineptissimam esse vocis illius *asarta*, interpretationem, & ad Pentecosten appropriationem, quæ sciolum aliquem Graculum interpolatorem, aut licentiosum interpretem prorsus redolet. Imò tres ordinariæ in scriptura sunt festorum clausulæ, quæ singulæ vocantur *hetsereth*. 1. est octaua scænopegiorum. 2. septima Azymorum. 3. Pentecoste, vt ostendit pluribus Scaliger lib. 3. Canonum Ilagog. pagina 218. Sed V. Bedæ scrupulum lib. de ratione temporum cap. 9. lege.

QVÆSTIO XII.

*Congruatne nostra Pentecoste, quoad tempus, cum
Judaicâ?*

Pentecoste nostra vel ea dicitur, quæ prima fuit, vel quæ deinceps secuta est, & etiamnum sequitur. Illa, vt omnium concors sententia est, cœpit numeraudo à Dominicæ resurrectionis die, vsque ad diem, quo missus in Apostolos Spiritus sanctus Actor. 2. vers. 1. Fuit autem Domini resurrectio die mensis primi 17. ideoque eum diem includendo, fuit Pentecoste mensis tertij dies 6. ab exitus memoriâ dies 50. exclusiue, dies 51. inclusiue. Nam

mensis primi

die 14	♂
15	♀
16	♂
17	☉
18	☾
19	♂
20	♀
21	♂
22	♀
23	♂
24	☉
25	☾
26	♂
27	♀
28	♂
29	♀
30	♂

Mensis secundi

die 1	☉
2	☾
3	♂
4	♀
5	♂
6	♀
7	♂
8	☉
9	☾
10	♂
11	♀

Agni paschalis esus, & sacra institutio.
Crucifixio. Azym. d. 1.
Quies in sepulchro. Oblatio manip.
Resurrectio. Vnde ad pentecost. dies 1

Apparitio sacra S. Thoma. Ioan. 20.

2
3
4
5
6
7
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

mensis secundi die

12	♂	26 à resurrect.
13	♀	27
14	♂	28
15	☉	29
16	☾	30
17	♂	31
18	♀	32
19	♂	33
20	♀	34
21	♂	35
22	☉	36
23	☾	37
24	♂	38
25	♀	39
26	♂	40
27	♀	41
28	♂	42
29	☉	43
30	☾	44

Mensis tertij.

die 1	♂	45
2	♀	46
3	♂	47
4	♀	48
5	♂	49
6	☉	50 Pentec. & missio SS.

Aliæ verò deinceps Christianorū Pentecostæ similiter à sacra Domini Anastasi ducunt initium.

At Iudaica Pentecoste, cum quâ nostra conferatur, duplex itidem considerari potest. Nam vel eam accipimus, prout describitur Leuitici 23. Deuteronom. 16. vel prout eo ipso Passionis Dominicæ anno à Iudæis acta est. Si priore modo Iudaicam Pentecosten consideremus, eamque cum nostrâ primâ comparemus, summa erit consonantia. Nam Iudaica erat, vt suprà vidimus, quæstione 9. ab 17. mensis primi die auspicanda inclusiue, seu ab 16. exclusiue. Nostram verò à 17. similiter auspicati sumus. & in vtrâq; tertij mensis diem sextum cecidit. Si posteriore modo Iudaicam eandem Pentecosten spectemus inter

inter eam, & primam illam nostram summa itidem consensio est. Suam enim tunc à mensis primi die 17. inchoarant Iudæi, vel ob ordinariam, statamque causam, vel ob eam, quam loco citato tradit Bellarminus, & quā paulo diligentius excutiam Ios. 5. q. 30. quod quando alter azymorum dies, qui mensis primi erat x v 1. in Sabbathum incidebat, differebatur in posterum diem, id est, tertium azymorum, siue mensis diem 17. oblatio manipuli, ideoque & quinquaginta dierum primus, qui per legem Leuit. 23. cum illa semper cohærebat, ita vt semper vnum, eundemque diem obtinerent, oblatus manipulus, & Pentecostes siue 50. dierum exordium. Dilatio enim illa ex illius sententia, ideo fiebat, quod vt offerretur manipulus, debebat in fegetem mitti falx. At hoc seruile opus censebatur. Ergo neque primo die azymorum, neque die postero, si sabbathum erat; messio illa fieri poterat per leges eodem loco conscriptas.

Sed opinioni huic *tria* obiicit P. Soarez Tom. 2. disputat. 46. sect. 1. *Primò.* Mittere in oblationem manipulum, opus erat religiosum. At huiuscemodi opera vetera non erant; vt etiam ad sacrificia mactare oues, & boues decoriare, abluere. *Secundò.* Potuisset prioribus diebus meti ille manipulus. 3. A nemine huiuscemodi exceptio tradita est.

Respondeo *ad primum.* Verè licuisse huiuscemodi manipulum eo die ad oblationem refecare: id tamen, sicuti & alia id genus plura refugisse Hebræos, quod seruilis operis speciem quandam haberent. Neque immediatè, & proximè ad DEI cultum ea refectio videretur pertinere. Nam in his & similibus putant Iudæi, sicuti & hodie positam quam vocant legis sepem siue *gèder batthorab*. Nam & ipse vidi cum, in *expiationis* die, non auderent suis in synagogis cereos ardentes vel emungere, vel, si cera in ipsorum etiam libros, aut vestes deflueret; paulò componere melius: sed eam ad rem, vel Christiani operam rogarent, vel mercede conducerent. Et alio festo die, *Tabernaculorum* scilicet, cum accepisset eorum quispiam literas, vt eas aperire, & resignare vellet Christianus, eum rogabat. Cumque negaret is, & tantæ superstitionis flagitaret causam, respondebat è *Misnah* ille, hoc, & id genus alia, esse *gèder batthorab*, vt alibi etiam repeto Iosue cap. 5.

Ad secundum. Sanè ipso azymorum die primo non licuit, vt suprà dictum. quia & is admodum festus erat. Dubitatio tantum esse potest, de ipso immolationis agni die, saltem antè vesperam, vel pomeridianum tempus. Cur enim velleo die antemeridianis horis, manipulum istum præmetere, vel prioribus etiam diebus, non licuisset? Existimarem voluisse ipsos, decorumque putasse, vt recentissimus esset ille manipulus, ita vt quasi ab agro ad templum priusquam vel horreum, vel domum aliam ingrederentur, deferri oporteret illas ipsas messis primitias.

Ad tertium. Fatetur id ipsum Bellarminus. At illustrissimus Baronius Tomo 1. eius auctorem sententiæ citat S. Epiphanium hæres. 51. Quoad cæteras verò Pentecostas nostras, earum eadem ratio est, si ad Iudaicæ Pentecostes diem conferantur, quæ nostrorum Paschatum, ad illorum Pascha. Quemadmodum enim 14. semper illis Pascha est, nobis nunquam: ita ex illo die inclusiuè, semper dies 25. illis Pentecoste est: nobis nunquam. quamquam veri simillimum est, eos statum ordinariumque diem *Agni* edendi seruasse x i v. diem mensis primi, azymorum primum diem xv. oblationis manipuli diem xvi. & ab hoc inclusiuè sumpto, vt ab Scaligero li. 3. Isag. p. 218. sumitur, dies numeratos 50. ipsius Pentecostes. Sed mali ab i. inclusiuè potius, quod menses adhuc omnes videantur pleni & æquabiles fuisse. Sicque à secundo die Paschatis exclusiuè, Pentecosten seu dies 50. incipiebant quidam Iudæi, vt vult Iosephus, sed à tertio inclusiuè. nisi Pascha vocemus diem 15. mensis primi; & diem 16. vocemus primum Paschatis; 17. secundum, vt rursus tango in Actuum Apost.

cap. 2. quæst. 2. Ad festam tamen, & vtilem mysteriorum illorum memoriam id ipsum refert nihil.

QVÆSTIO XIII.

Congruantne, Iudaica, & nostra, Pentecostæ quoad rem aliquam significatam?

Iudaica Pontecoste prima legem diuinitus accepit: cæteræ deinceps quotannis eius rei memoriam recoluerunt. Prima nostra legem etiam spiritua-lem, & Euangelicam accepit, Spiritus nimirum sancti gratiam, quâ præcepta promptè omnia complentur: variasque linguarum dotes, & sapientiæ, quibus in omnes lex illa terras, & nationes propagaretur. eorumq; donorum anniuersaria semper eo die memoria est. Sicque Iudaica illa Pentecoste nostræ typus quidam, & figura fuit, cum in nostrâ veritas, & significata res ipsa insit. Routh iam pridem è nostris notarunt. D. Hieronymus epistola 127. ad Abiolam. mansione illâ 12. citatâ, S. Leo sermone 1. Pentecostes, S. Cyprianus sermone de 55. Seuerianus apud Theophylactum Actor. 2. ipse etiam Theophylactus, & V. Beda ibidem. in primisque D. Augustinus epistola 119. cap. 16. At Calvinus Actor. 2. *In hoc, ait, Augustinum cuperem magis sobrium, & modestum esse.* Itane verò? Tibi Caluine D. Augustinus ebrius, & immodestus? Sed eum ut accuses, ratione forsan aliquâ, & necessariâ vrgeris. Cedo. quænam illa? Nullam affers? Et quis te non potius in hoc, & aliis Patribus doctissimis, sanctissimis calumniandis non *magis sobrium, & modestum*, velit? Eodem etiam die, ab Apostolis, panis, quem ex ipsius cœli agro dederat Dominus, primitiæ oblatae sunt, dum ad omnes gentes, quæ sub cœlo sunt, cœperunt linguis variis loqui. DEI magnalia: ipseque magnus ille sacerdos Petrus primitias hominum ter mille CHRISTO Domino adiunctorum hecatombas litauit.

Possit hic etiam cogitari, quemadmodum matutino tempore lex in Sinai data fuerit: & Euangelica hæc gratia in Sion data sub horam antemeridianam tertiam quomodo ibi, & hinc tonitruum fragores auditi, flammæ ardores conspecti, mirificæ animorum mutationes factæ sint. Sed ista nunc satis, de quibus iterum aliquid in caput 2. Actuum Apost. quæst. 5.

QVÆSTIO XIV.

Quamdiu in monte Sinai mansit Iosue?

Quidam apud Abulensem cap. 32. quæst. 25. volunt in castra rediisse: sed an rediret Moyses, solitum quotidie diligentius explorare, aspiciendo vias, & ad montis radicem progrediendo. Dicendum tamen, *omnino tamdiu in monte ipsum mansisse, quamdiu ibidem mansit Moyses.* Nam cum eo ascendit, uti hactenus visum est ex capite 24. Exod. vers. 13. & cum eodem postea descendit eodem lib. cap. 32. vers. 17. Neque suspicari licet, eum interea temporis descendisse, & iterum ascendisse. Primò enim Moyses eum illic semper, & assidue secum mansurum satis significauit, cum senioribus dixit capite 24. versu 14. *Expectate hic, donec reuertamur ad vos.* Deinde, *Moyse minister* erat Iosue. Non ergo nisi iussus illinc abire potuit. Ne si ipsum, fortè requisuisset Moyses, ille, serui nequam instar, suo se hero subterduxisset, aliasque res ageret. Denique, si ante Moysen, è monte descendisset, quando id obsecro fuisset? An semel tantum? An sæpius? & quam ob cau-

ob causam? Quem in locum? Nam in castra si venisset (nec tamen video, quonam alio potius ire vellet) rescivisset ipse aliquid de apostatica populi murmuratione, vituli fabricatione, festæ celebritatis indictione, aliisque similibus. Horum verò scuisse nihil, fit ex eo perspicuum, quod Moyse, eorum nec quicquam indicârit cap. 32. vers. 7. imò cum Bacchicos ludentium, saltantiumque clamores audiret, sinistri omnino nihil suspicatus sit: sed bellicam potius vociferationem, Martiaque celeusmata. ibidem vers. 17. Potuissent etiam facile super Moyse ipsum rogare, qui, cap. 32. vers. 1. dicere ausi sunt. *Moyse huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit.* Et verò etiam si ad radices montis egressus quotidie fuisset, decipi tamen potuisset, quia aliâ diei horâ, quàm ille putâset, descenderet Moyse: aut certè totos in via dies ei expectandum fuisset. Cur verò non in monte potius? Quamdiu verò ipse in monte restiterit Moyse, duplex opinio est. Vna, dies ei dat 40. altera 46. In illâ sunt Iudæi. quia Deuteronom. 9. vers. 9. dicitur: *Perseveravi in monte 40. diebus, & noctibus.* Idque arbitratur verisimilius Abulensis Exodi. 24. quæstione. Nam alioqui, cum, vt duram Hebræorum cervicem aliquantulum inflecteret, suos pro iis labores, & molestias explicare cœpisset, potius, quodcum ad finem vtilius erat; dixisset, se diebus 46. totidemque noctibus in monte perseverasse quàm 40. Nihilo tamen minùs textui, ipsique adeò veritati consentaneum magis reor, si eius in monte commorationi dies, noctesque tribuantur 46. Nam Exodi 24. vers. 15. dicitur: Postquam ascendisset montem Moyse, *texisse montem, & Moysen ipsum nubes quædam*, idque *sex diebus*: post hos verò vocasse D E V S Moysen intra nubem eandem, sed alio iam loco, statu, alioque modo affectum. Tunc enim nubis ipsius medium ingressus est, quod in editissimo ipsius montis erat vertice, & quidem, ardentis ignis instar. Postea verò subditur: *Et fuit ibi 40. diebus & 40. noctibus.* Si totum ergo quo in monte fuit, tempus accipiatur, id est, tam in inferiore, quàm in summa illius parte, tam in nebula quidem, sed extra eius medium, quàm intra medium, dies necessario existunt 46. Neque ratiocinationi officit illa in Deuteronomio laborum exaggeratio. Quia non simpliciter se in monte ait fuisse 40. diebus, & noctibus, sed *nihil edentem, nihil bibentem.* Sex verò diebus prioribus ederit, & biberit aliquid. De quo postea. Id verò longè plus, & ad propositum finem aptius est, quàm si 46. dies, & noctes illic sese fuisse, diceret, nullamque illius aut inedia, aut imbibesia faceret mentionem. aut si faceret, eam non toti dierum illorum 46. numero adiungeret, sed eorum parti tantummodo, scilicet 40. Minutior enim hæc dierum fractio vim, & impetum orationis fregisset, vt auctoritatis, & momenti tantum non haberet. Confirmatur porrò mea hæc sententia ex incommoda sex istorum dierum numeratione, quæ ab illis fit. Nam Iudæi quidem, volunt eos ab ipso mensis tertij principio inchoandos, quo primùm die ascendit in Sinai Moyse. At hoc iam suprâ quæstione 6. & 7. sublatum. Sed esto, Ascenderit Moyse mensis huius die primo, nondum tamen tunc montem cœpit operire nubes. Nam postea, id est, die tertio, vel quarto ex ipsorum Iudæorum sententiâ, de quâ quæstione 8. dixit Dominus capite 19. vers. 9. *Iam nunc veniam ad te in caligine nubis.* Et postea, die scilicet sexto ibidem versu 16. *cœpit nubes densissima operire montem.* Sed capite 24. versu 16. totos sex istos dies nube istâ opertus, tectusque fuit Moyse. Abulensis verò 21. quæstione citatâ, censet ipse quidem à legis datâ postridiano eosdem sex dies ordiendos: sed in quadragenarium, cuius meminit scriptura, numerum includendos. Verùm iam paulo ante monstratum, ab illo eos per scripturam ipsam discludi. Nam extra nebulæ medium sex dies fuit. Septimò

autem die in illud, ipsius Domini vocatu, ingressus est. *Et fuit ibi*, ait textus vers. 18. *quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*. Ideoque & noster Iosue quadraginta sex dies in Sinai hæsit: sex quidem in parte inferiore, extra illud nebulae medium, una cum Moyse: residuos deinde quadraginta vel eodem in loco, sed digresso iam altius in nubis illud intimum Moyse: vel in eadem cum ipso Moyse statione altiore, & nobiliore. Hoc enim iam disquirendum.

QVÆSTIO XV.

Fueritne Iosue una cum Moyse in editissima montis, & nobilissima nubis parte?

SANÈ verò, cum in imâ montis parte Aaronem, cæterosque seniores requisissent Moyse, ac Iosue, ascenderunt ipsi altius non ad ipsum tamen montis cacumen. & in illâ mediâ quasi montis parte, manserunt, ut audimus, dies sex. *Septimo autem die*, ait textus capite 24. Exodi vers. 16. *vocavit Moysen Dominus de medio caliginis*. Ecce solus euocatur Moyse, non Iosue. Et subditur vers. 18. *Ingressusque Moyses medium nebulae, ascendit in montem*, id est, in altissimam montis partem. Ecce rursus solus nubem ingreditur mediam Moyse, solus in editissimum conscendit verticem, non Iosue. Cum tamen mecum ipse repetito, antea nusquam referri, iussum fuisse, ut ascenderet una cum Moyse Iosue, & nihilominus tamen eum ascendisse videmus: quin verò cum disertè scriptum sit versu 2. *Solusque Moyses ascendit ad Dominum*, & eum tamen comitatus est Iosue, in eam pænè feror sententiam, ut à Moyse latere nunquam discessisse putem Iosue: sed quo ille cumque iit, hunc subsequutum. Nam nonne soli etiam Moyse dictum videri potuit versu 12. *Ascende ad me in montem, & esto ibi*: & tamen subiungitur versu 13. una cum illo ascendisse Iosue. Par sanè videtur in utroque ad utramque montis partem ascensu ratio, & causæ, quæ supra quæstione 5. cur in illo ad mediam montis altitudinem ascensu comes Moyse rectè fuerit, allatae sunt, eadem omnes eum assidue Moyse altiora etiam subeunti coniungunt, pænèque affigunt. Sed eas hîc repetere, intempestivum. Et videtur sanè D. Ambrosij animo eadem insedisse sententia, cum libro 2. officior. capite 20. dixit: *Moyse cum DEO loquebatur: Iesus pariter nube tegebatur*. Masius in Iosue capite 11. pagina 211. *Fuit Iosue Moyse in sacro illo colloquio proximus: & tantum non in cæleste cum eo admissus adytum in monte Sineo*. At inquiring; audire tum potuisset, cum Exod. 32. diceret Moyse Dominus, populum peccasse, & cum pro eo deprecaretur idem Moyse. Respondeo 1. Dei, & Moyse locutionem hanc fuisse interiorem: quam audire non poterat Iosue. 2. Intervallo adhuc aliquo destitisse à Moyse ipsum Iosue, prout utrumque infra dicetur capite 5. quæst. 1. Instabis, Philonem libro de Charitate, negare hoc tempore ipsum affuisse Moyse. *Conuictor*, ait, *contubernalisque Propheta fuit, nisi si quando ille secessum quaesivit, propter diuina colloquia*. Respondeo. Alios Moyse secessus intelligi posse; vel etiam in hoc ipso secessu, magis adhuc interdum à Iosue Moyse, ut diuinis seriùs vacaret; secessisse, prout iam iam dictum: sicut in horto CHRISTVS DOMINVS ab utroque discipulorum genere; & eorum, quos in prima parte reliquerat, & eorum, quos in posteriorem, ac interiorem secum duxerat.

QVÆSTIO XVI.

Tot in monte diebus, quidnam fecerit Iosue?

IN mediâ mōtis parte duplex ei fuit occupatio. Vna spiritalis: Corporalis altera. Spiritalis erat p̄catio, & diuinarū rerū meditatio. Neq; .n. ocio, & somno dies eos traduxisse putandū; cū & in alio quolibet ē vulgo foret id vitiosissimū. Neq; verò si voluisset, passus fuisset Moyſes: qui exēplo ipsi præibat, & in p̄cib⁹, Deiq; contēplatione totus erat. quā ideo R. Eliezer ca. 46. semel & iterū ait, interdiu quidē in *mikra* seu in sacro cōtextu occupatū fuisse; noctū verò in *Mischnah*: seu in ea legis explicatione, quæ non scripto, sed traditione constaret. Cū verò herum, magistrumq; suum hoc agentem ille cerneret, an homo admodū pius, & sedulus, inerti sese languori, ac somnolentiæ dederet? Sciebat, quem ad finem illuc à Moysē ductus esset, quā mentis præparatione, vt legis tabulæ acciperentur, DEIQ; aduentus, & sermo exciperetur, opus esset. Ideoq; vnā cū Moysē religiosissimis sese cogitationibus præcolebat, & calidissimas ipsi assidue Domino preces adhibebat. Si enim in eodem monte cum paucula tantū Domini mandata esset auditurus Moysēs, olim audiit. *solve calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est* Exod. 3. vers. 5. quid eū nunc, cū non pauculas Domini tantum voces, & mandata cogitaret accipere, sed totam illius Ecclesiæ, ac Reip. descriptionem, religionis, & sacrorum omnium cæremonias, tabernaculi, eiusq; vasorum ideas, & sacerdotum, eorūq; vestium, & officiorum formas, ipsas deniq; legis tabulas ipsius DEI manu inscriptas, quā putamus diligentia, & religione sese cōpararit? q̄ non affectuum omnium terrenorū calceamenta mentis suæ pedibus detraxit? q̄ pura, & à sordibus omnibus nuda in verticē illum inferre vestigia studuit! Ac ista optimus Magister optimum discipulum docebat. Hæcque fuit vna causa, cur & antequam sese aliū conferrent, & postea cū in ipsum montis fastigium venissent, tot diebus, ob omni negotio alio, & occupatione Moysen vacare, omni-que curâ solum inibi agere voluerit Dominus. Quemadmodum enim vasa, si aquā, alioue liquore plena sunt, superfusam optimi etiam vini copiam respunt: Ita & animi curis, negotiisque aliis completi diuinos affatus, & charismata minus admittunt. Nulla, inquit lib. de beatâ vita Latinus Sapiens, *res bene exercetur ab homine occupato. Destitutus animus nihil aliū recipit, sed omnia velut inculcata respuit.* Ideoque & alibi epist. 18. *Aliquos, ait, dies destina, quibus secedas à tuis rebus.* Vide S. Bernardum. serm. 3. Ascens. Domini, dum de hominis sensu multa cogitāte agit. Sed in supremo montis ipsius iugo multò adhuc magis viguerunt exercitationes. Ideoque Abulensis quæst. 19. & Caietanus perpetuā quasi contemplatione Moysen penitus tunc absorptum, fuisse tradunt. eumq; quin imitatus sit Iosue, ambigendi causa vix vlla est. Sed hæc, & altera, quam *corporalem* dicebam, occupatio ē sequentibus poterit quæstionibus intelligi.

QVÆSTIO XVII.

Fuerit ne cibo, & potione, in monte vsus Iosue?

Primis sex diebus, quibus in media montis crepidine constiterunt Moyses, & Iosue, cibo, & potione vsus ambos docet Abulensis quæst. 19. si tamen ē quadraginta dierum numero ii dies non essent, vt non esse dixi antea quæst. 16. Sed ipsis quadraginta diebus, Moysen omnino neque cibi, neque potus quidquam sumpsisse testatur clarissimè Deuter. c. 9. De Iosue au-

fue autem, idem Abulensis q. 20, illis diebus edisse similiter ac bibisse tradit. Ego tamen de hoc assensionem haud puto necessariam. Si enim, vti hactenus patuit, Moyfi semper adhæsit, cum eoq; in montis supercilium, & sacratissimū nubis domicilium penetrauit, cur eum etiam cum illo ieiunasse non putemus? Nam quod de Moyse id memoretur, non de ipso Iosue, iam suprà q. 15, in istius montis ascensionibus nihil ob stare vidimus. Quia tamen non ipse suis manibus tabulas accepturus fuit, & quia erat ætate iunior, cui ad futura bellorum certamina, robur, viresque corporis magis necessariae, ideo ipsum fortassis esse, ac bibere solitum, concedamus.

QVÆSTIO XVIII.

Quis Iosue, in monte, cibus, & potus?

QVI primis sex diebus Moyfi cibus, & potus fuit, idem & illis, & reliquis aliis diebus omnibus, extitit ipsi Iosue, siquidem cū esuriente, & sitiente Moyse saturum quis velit. Nam quam hic aliam escam haberet? quem potum? Et quæ prioribus diebus eo in monte suppetere poterant, non potuerunt non, etiam secutis, adesse. Fuerunt verò illa, ea ipsa, quibus se posterioribus 40. diebus abstinuisse ait Deuteronom. 9. Moyse, *panis, & aqua*. Tunc autem & illic *panis* erat manna: *aqua* de torrente, de quo Deuteronom. 9, & *de petrà* de qua Exod. cap. 17. esse potuit. Sed obiiciat quispiam. Primò. Contundi solebat manna vel molâ, vel mortario, vti colligitur ex versu. 14. cap. 15. Exod. posteaque in ahenis igne coqui v. 23. At quod nā in monte mortarium aut mola? quòd ahenū? quis ignis? Hæc. n. Moysen, & Iosue secum tulisse, vnde coniciam, non habeo. Secundò. Circum castra decidebat manna ibidem versu. 13. In montē ergo efferri debuit: Ideoque vel à Iosue, huius saltem rei causâ, descendente, vel ab alio quopiam ascendente. At hoc licebat nemini. (Erant enim certi, constitutique limites, vltra quos nulli fas Exod. 19.) & omnis Iosue descensus antea negatus est. Quomodo igitur hic in monte cibus? Tertiò. Qui mannam? qui coturnices dabit DEVS Exod. 16. potuit aliud quodlibet edulium suppetitare. Cur solam igitur mannam dicamus? Ad Primum. Solebat quidem aliqua interdum mannæ contusio, & coctio adhiberi, ea tamen non ita erat necessaria, vt, citra eam, non esset illa esui, & valetudini commoda. Ideoque si libebat, in coctam edebant, vt ostendit lib. cap. 1. Iosephus, & colligi potest ex cap. 16. Exod. vers. 23. Vbi si quid coquere velint, non si quid necessariò debeant, vt pridie sabbathorum coquant, monentur. Et cū bonis omnem, quem vellent, saporem daret manna vt est Sapient. 16. non potuit hoc Iosue, & Moyfi, absque omni alia vel contusione, vel cōcoctione, dari? Neq; absurdi quidquam video, si Moyfis ministrum Iosue, mortariolum, ollulam, ignisque fomitē aliquem secum sumpsisse, quis diceret. præsertim, cū diuino monitu p̄nosceret Moyses, futurum, vt paulò illic diutius morandum foret. vt exc. 24. Ex. vers. 12, & 14. colligitur. Ad secundum. Non aberat à castris mons intervallo tanto, vt illuc decidere manna non posset. & si abfuisset; vbivbi tamen Israëlita in solitudine istâ fuissent, iis cœleste hoc alimentum poterat DEVS dare. & forte an solebat? Ad Tertium. Potuit, sine dubio, alias quascunque voluisset DEVS dapes largiri. Sed mannam potius fuisse dicimus. Quia Moyses Deuteronom. 9. panem, vt suprà iam dixi, vocauit: & quia communis ea tunc omnibus alimonia, & verò summæ erga famulos suos diuinæ beneuolentiæ index. Ex his verò demum apparet, quid corporalis habere occupationis potuerit Iosue, nimirum vel pro se tantum diebus vltimis, vel pro vtroque sex primis; aquam ferre; manna singulis diebus, aliorum Israëlitarum more, colligere, &

gere, & si opus fuit, contōdere, & coquere. Nunc an hoc tantū tēpore cū Moysē ascenderit Iosue, q̄ri posset. At erit postea locus oportunior. Nos discamus, quemadmodū bonis p̄ceptoribus & dominis boni adhærere debeāt discipuli & ministri. non in rebus nimirū solūmodo, q̄ gratæ ac iucundæ, sed in asperis et ac molestis. Neq; verò solus Moyses CHRISTI Domini in deserto ieiunatis Matt. 4. typus fuit, sed ipse et Iosue. nisi quod quādo ad Moysen cōparatur hic, nostrā potius refert personā. qui CHRISTI quidē ieiuniū imitatur. sed non illa p̄fectione, intimaq; cū Deo cōiūctiōe ac fermocinatiōe q̄ ille habuit. Sed cū hoc eodē CHRISTO Domino in cōclū ascensuro ascenderūt oliueti montē discipuli Act. c. i. ne à suo abessēt Moysē. Ascendamus & nos. Mōs est oīs à terrenis, caducisq; rebus auocatio, virtus eminētior, vitæ studiū p̄fectionis. *Si videris me*, aiebat I. 4. Reg. c. 2. v. 10. Elias, *quādo tollar à te, erit tibi, q̄ petisti*. Petierat autē Eliseus, cui hæc dicūtur, bonus discipul⁹ duplicē Elię spiritū. Et nos si mēte animoq; hominū nostrum in monte intueamur, eūq; non deferamus solum, spiritu nos suo donabit, ad quē accipiendū, q̄d nī & nos, vti ad accipiendas veteris legis tabulas Moysēs ac Iosue, in p̄cibus, sacrisq; meditationib. toti occupemur? *Ascēderunt in cænaculum* velut in Sinā montē aliq̄m, CHRISTI Domini discipuli: & oēs erāt p̄seuerantes vnanimiter in oratione. Act. i. 14. Optima hæc ad euāgelicæ legis, gratiæq; diuinæ acceptionē p̄paratio. quæ iā non in mōte Sinai aspo, arido, rubisq; cōsito, sed in Oliuarū monte, suaui, leni, ac blando p̄missa Act. i. 8, & in sãcto, iucundo, & læto Sionis mōte data: vt montiū discrimina legū quoq; iudicarent discrimina. Terribilis & dura erat vetus lex: euangelica verò lenis ac placida. Illā x l diebus expetiit & expectauit Moysēs: istā x. diebus Apostoli. numero nimirū simpliciore ac p̄fectione. Nō fuit neq; ille neq; isti spe ac expectatione sua frustrati: neq; frustrabimur nos. tantū, nostro cum Iosue, in monte, piisq; animorū exercitationibus alacres, constantēq; permaneamus. fiat, fiat.

CAPVT V.

E monte Sinai, Iosue descensus.

Diebus illis 46. euolutis, è quib. in nubis medio, ieiunioq; p̄petuo, quadraginta egit Moysēs; datæ sūt eidē Moysi à Domino lapideæ duæ fœderis tabulæ, simulq; indicatū, Israelitas in castris peccasse, reuerteretur ergo q̄ citissimè, rēq; totā cognosceret. *Et reuersus est Exo. 32. v. 15. Moysēs, portās duas tabulas testimonii in manu sua, scriptas ex utraque parte, & factas opere Domini. scriptura quoq; Dei erat scripta in tabulis. Audiens autē Iosue tumultū populi vociferantis, dixit ad Moysē. Ululatus pugne auditur in castris. Qui respōdit. Nō est clamor adhortantiū ad pugnam: neq; vociferatio cōpellentium ad fugā: sed vocē cantantiū ego audio. Cūq; castris appropinquaret vidit Moysēs aureum vitulū, choreas, cæterāq; populi neq̄tiā, tabulasq; illas abiicit & cōfregit.*

QVÆSTIO I.

Audierit ne Iosue, cum Moysi diceret Dominus, peccasse populus?

In eodē mōtis ȳtice yna cū Moysē ȳsabat, vti sup. dictū Iosue. Audiisse igit potuit

tuit, quæcunque à Domino Moyſi dicebantur. At non ita eſt. Nam ignoraffe populi peccatum videtur Iofue, cum diceret, *ululatus pugne auditur in caſtris*. Quamquam non omnino ignorationem hæc vna eius vox euincit. Potuit enim ſuſpicari, quia peccaſſent ipſi, veniſſe hoſtes, & grauem iis aliquam cladē inferre, aut ipſos inter ſe animis diſſidere, iamque coorta ſeditione manus cōſerere ac depugnare. Obuerſata ſiquidem eius animo eſt populi ad murmura- nēs & factiones propenſio, & hærebat adhuc pœne in oculis nuperus Amale- citarum incurſus. Hinc attamen colligitur, cum ſi non genus peccati certē ſpeciem ignoraffe. Totum verò peccati genus ab eodem Iofue cognitum, iam fuiſſe, non equidem, puto ex loco ipſo poſſe colligi. Nam etiamſi e- rant ambo in nubis medio, non tamen ita & exiguo aliquo ſpaciolo vt ab alte- ro alter nunquam abeſſet. Nam iis etiam neceſſitatibus, quas naturæ pudor o- bire ſolet teſtiū; parendum quandoque non fuit? Deinde, vt ſuprà cap. 4. q. 15. dictum; Dei ad Moyſen ſermo eſſe potuit latens, totuſque intra ipſius mi- penētralia conditus, nulla vt eſſet vox exterior: ſicuti etiam eſſe Moyſi ad Deum pro populo conceptæ preces potuerunt. Vt ignoraffe tamē illud pec- cati genus exiſtimare quis poſſit, eſt, quòd ita narratur Iofuæ ad Moyſen ſermo, quali rei huius omnino ignarus fuerit: ſed, cum forte clamores exaudiſſet, ili- cò, quod in mentem ipſi venerit, indicauit, prælii clamores videri. Si alioqui de peccato iam antea inaudiſſet, paulò de clamoribus illis videatur coniectu- rus fuiſſe ſolertius. Neque audiit igitur, neque cogitauit populi peccatum, an- tequam triſtiſſimam rerum faciem ſuis tandem ipſe oculis mœſtus hauriret.

QVÆSTIO II.

An in ferendis decalogi tabulis Moyſen inuenerit Iofue?

Vt iuuaret, æquum fuiſſe videatur. & quia ætate iam erat Moyſes grandior, & quia tam longâ inediâ non paulo debilior. Miniſter etiam illius erat, vt meritò ſibi lapidum onus hoc, ſi non imponeret Moyſes, depoſcere vtrò ac poſtulare debuerit: & ſi non vtramque illius tabulam, alteram ſaltem. Nihilominus tamen ſemper, & in deſcenſus principio verſ. 15. & in fine verſ. 19. (vnde & de medio quod reticetur, licet coniecere.) tabulas ſolus fert in manibus Mo- yſes. Et licet alleuare ipſum noluerit Iofue, ſarcinamque illam, pro ſua erga Moyſen obſeruantia & officio, rogarit: retinere tamen idem Moyſes noluit. 1. vt indicaret, quàm ſibi diuinum illud munus gratum & carum. 2. vt doceret Domini legem, etiamſi grauis & dura videretur, fortiter tamen & conſtanter ob omnibus ferendam, cuiuſcunque ii tandem ætatis ſint. 3. quia erat ipſe aliis forte facinulis onuſtus Iofue, hydriola, mortariolo, ahenulo, pyrothecio. 4. quia quemadmodum nobis ad arduum felicitatis verticem aſcendēdi viâ mon- ſtrauit Iofue, ſic etiam oſtendit I E S V M noſtrum è ſummo cœlorum faſtigio deſcendentem, non duram, grauē & lapideam nobis legem afferre, ſed lenē & leuē, quæq; lapidea corda faciat molliſſima. Ita enim per Ezechielem cap. 36. verſ. 26. loquutus eſt. *Dabo vobis cor nouum: & ſpiritum meum ponam in medio veſtri: & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum.* & apud S. Matthæum cap. 11. verſ. 30, *Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.* 5. Erant il- læ tabulæ paulo poſt confringendæ. At quam nobis attulit legem I E S V S C H R I S T V S æterna eſt, nunquam tollenda, nunquam immutanda. Tolleretur quidem noſter vitæ agendæ modus: ſed quæ per I E S V M C H R I S T V M eſt gratia & charitatis lex, nunquam excidit: in ipſis etiam cœlorum ſedibus fir- ma infractaque permanet. Sed licet ſuis ipſe Iofue tabulas manibus haud tulerit, ferenti tamen Moyſi aderat, quia ſine C H R I S T I gratia & ope non potuit etiam vetus illa lex ſeruari. Et quia C H R I S T I gratia primas in mandatorum obſer-

obseruatione, ideo per allegoriam verum esse potest, quod scribit c. 45. R. Eliezer, Tabularum decalogi scripturam non à Moyse latam, sed ab ea Moyse. quousque visi sunt peccantium ac saltantium Israelitarum chori. Tunc enim tabulas adeo graues factas, vt eas tenere non potuerit Moyse: sed abiecerit ac fregerit. Nam si historicè sumantur hæc, nonne commentitia & panè ridicula sunt?

QVÆSTIO III.

An rectè pugna vlulatum audire se dixerit Iosue?

TRia hic, sed paucis, notanda. Primò, si de verborum veritate quæstio sit, non rectè dixit. quia falsum, quod dixit, erat. Sin de morali rectitudine sermo sit, mentitus nihil est. Ita enim rem habere putabat. Mendacium verò contra mentem esse docet li. aduers. mend. S. Augustinus neq; temere aut imprudenter quidquam dixit. fieri enim solet in auditu, quod & in aspectu, vt primò generatim & confusè sonus quasi percipiatur; deinde distinctius, postea talis & talis, prout in aliis etiam cognitionibus docuit i. phys. c. 1. Aristoteles. Qui primam ergo illam confusamq; cognitionem verbo explicat, nisi alia quæpiam res obsit, temeritatis aut imprudentiæ nullius argui potest. Quin hoc nomine non laudandus parum Iosue. quòd ideo hæc dixisse videtur, vt Moyse ad opem ferendam, precesq; prout aduersus Amalecitas nuper fecerat; fundendas modestè inuitaret. Sed iam tertium est, cur, quod in hebræo & Græco dicit Iosue, *prælii vocem audiui*, verterit noster, *vlulatum pugne*? In promptu responsio est, quod clamor ille, quem pleræque gentes in ipso præliorum initio vel progressu & ardore tollere assolent, à Græcis quidem ἀλαλαγμός aut ληκυθμός, Suida teste, à Latinis verò modo *baritus* apud Tacitum de moribus Germanorum. Ammianum lib. 16. 21. & 31. modo *vlulatus* dici soleat. Galli, ait li. 20. Liuius, *occurrant in ripam, cum variis vlulatibus, cantuq; moris sui*. Vide, si libet, Gellium lib. 1. c. 11. Lipsium dial. 11. lib. 4. de militia. Hosce vlulatus vocat Philo lib. de Moyse, ὕμνος θρηνων & δὲν διαφέροντες. lib. de specialib. legib. ὡδὰς καὶ ὕμνος ἀντὶ θραύων. lib. de temulentia, & παροϊνιον καὶ κωμαστικόν, οἷα ἐν εὐρηταῖς καὶ θαλαῖαις ἡδίστον μέλ. Ὁ, ἀλλὰ πῶς ἐπὶ τεθνεώσιν ἀληθὴ θρηνον, ita vt illud ἀντὶ videatur hic accipiendum pro, *instar*.

QVÆSTIO IV.

Iosue illa dicenti quid Moyses?

ADimit ei falsam de clamore vel suspensionem: & cuiusmodi verè sit, edocet. Duplex porro in præliis edi solet clamor. Vnus, in principio ab vtraque acie, ad vnum, eundemque finem, vt seipsos videlicet incitent & accendant; hostes verò conterrefaciant & percellant. Alter, in ipso præliorum decursu. & is fere geminus. Nam qui alios vincunt & superant, lætas aut instantis, aut plenæ iam victoriæ voces edunt: qui vincuntur & superantur, tristes, inconditos, & dissonos eiulatus, dum alii vulnerati sunt, alii animam iam iam agunt, alii vel suorum, vel hostium pedibus proteruntur. aut certe si viui adhuc & nondum læsi, dum fugam ineunt, in eaque alios alii huc illuc vocant, interdum etiam protrudunt. Vtrumque verò clamorem à castris abesse dixit Moyses. *Non est, ait, clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam*. Ita enim rectè vertit noster, quod ab Hebræis variè redditur. Nam R. Kimhius lib. Rad. & Chaldaeus paraphrastes sic. *Non est vox clamandi fortiter, neq; vox clamandi debilitè*. siue, *Neq; robustorum eorum, qui vincunt, neq; debiliū eorum, qui vincuntur, clamor est*. Oleaster, *Non est vox respondentium fortitudinem, id est iactantium, vires ad victoriam, neq; respondentium succissionem* id est

id est, se succifos. R. Salomo in comment. *Vox hac non est virorum clamantium, victoria, victoria: Neque debiliū vox vociferantium, va, va. aut fugite, fugite.* Septuaginta verò, ἐκ ἐπὶ φωνῇ ἐξαρχόντων καὶ ἰσχυρῶ, ἀδὲ φωνῇ ἐξαρχόντων τροπῆς id est, vt, in Pangini Thesauro versum est; *Non est vox praeinentium pugna: neque vox praeinentium fugam.* vox igitur qualis est? *sed vocem, ait, Cantantium ego audio.* Chaldaeus Paraphrastes, *vocem ludentium:* 70 φωνῇ ἐξαρχόντων ὄντων, *vocem praeinentium viuum.* Sanè verò exprimunt omnes vocem, quæ verè tunc fuit, & quæ hebraica voce signatur. Sed abs re non fuerit considerare, quænam ista sit, & cur ludibundis, lasciuis, bacchicisque vociferationibus imposita sit. Est verò ea vox **קוֹחַ** quæ verti posset, vox afflictionis, humiliationis, & miseriae. non modo quia punctis aliis legi posset, **קוֹחַ** vt est in psal. 21. versu. 24. sed etiam iis, quæ appositae sunt, retentis. Est enim infinitius loco nominis, vt sæpè tam apud Hebræos, quam Græcos & Latinos fit. iamq; in superioribus negationibus bis positus erat, sed cum adiectione, ita cum fere sensus hic foret. *Non est vox afflictionis, quam infert vincentium vis & robur: neque vox afflictionis, quam perpetitur gemebundè quiritatur eorum, qui vincuntur, debilitatio siue dissolutio: sed simpliciter, est vox afflictionis.* O miram rem? Epulantium, saltantium, copulantiū. lasciuientium cantus videntur festissimi, lætissimi, iucundissimi; & tamen verè aliud nihil sunt, quam vox afflictionis. & afflictionis non huius, aut illius, sed simpliciter. quæ multo scilicet maior & affligentior est, quam quæ vllō in prælio, etiam infelicissimo, esse potest. Afflictionis enim extrema vox est, vox fletus, & stridoris dentium sempiterni. Tenent, ait Iob cap. 21. vers. 12. *tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Mirum autem merito quis putet, vnde in solitudine ista miseris istis vinum, vt sic baccharentur. Dubitat Abulensis post quæst. 16. vinumne habuerint, an aqua tantum vsi sint, sed cum scriptum sit eodem cap. 32. *Sedit populus manducare & bibere: & surrexerunt ludere,* adeoque, vt postea sequitur, saltare, & choreas agere, vinum affuisse quis non existimet? Nemo enim, ait pro Murena Cicero, saltat sobrius. Et disertè vini meminerunt 70. vt vidimus: ipseque Philo de legibus in specie, dum Israelitas illos διτλήν μεθύοντες μέθην τὴν δὲ αἰσβεία, τὴν δὲ εἰνῶ, duplici ebrios ebrietate, impietatis, & vini. & lib. 3. de Moyse: ἐμφορῆθῆναι ἀκράτεια, διὰ τὴν μέθη κατέσχοντο, τῇ μὲν ἐξ εἰνῶ, τῇ δὲ καὶ ἀφροσύνης. Ideoq; vnde iis vinum fuerit, potius quærendū. At quid nō curat venter? Quæ regio, vnde gula, vina, & exquisitas emere cupedias non conetur? vide Pliniū lib. 9. cap. 17. & 26. lib. 19. cap. 4. lib. 36. cap. 1. Ait sanè Cantic. 1. v. 14. Thargum, è vineis Engaddi vinum Israelitas in desertum attulisse. Istos igitur vitulicolas impios, censendum è vicinis locis vini magnam copiam aduehi curasse. Quod verò Monæcius libro. 2. de vitulo cap. 6. p. 2. 84. hasce voces fuisse vult sacrificales, quales Æneid. 10. dum *curuachoros indicit tibia Bacchi*, & Philonem arguit; hoc Iudæos nihil omnino excusat. neque vociferationes istas solo cum sacrificio coniunctas, non autem etiam post illud fuisse probat: maleque Philonis lib. 2. de Moyse vita citat, cum hæc sint in citato de specialibus legibus libro: & eorum etiam mentio sit lib. de ebrietate, aliquas bis lib. 3. de Moyse, nulla secundo.

QVÆSTIO V.

*Uter citius Israelitarum bacchantium voces audijt,
Moyse an Iosue?*

Quia primò de iis locutus est Iosue, idcirco citius ab eo quam à Moyse auditos putant nonnulli, veriùs tamen & acriùs à Moyse cognitæ & diiudicatæ. Celeritatis in audiendo maioris causam in ætatem conferunt. quòd Iosue multo

multo erat Moyse iunior, ideoq; & sensu vigetior: Acritatē verò vocū illam di-
iudicandarū maiore inde Moyfi aiunt fuisse, q; cum de iis vocib⁹ à Iosue monit⁹
esset, attenderit diligentius, paululūq; pgressus, magis ē ppinquo eas excepit.
Ita ferè Abulensis post. q. 25. Sed æquē cito eas pcepisse videtur Moyfes. Nā si-
mul ac dixit Iosue, *ululatū pugne audiri*, statim, absq; morula vel minima, subiicit
idem Moyfes. *Vocē cantantium ego audio*. Sæpē verò fit, vt rem q̃piam vnus æque
cito atq; alius audiat, de ea tamen loq; alius iste citius incipiat. q; alter ille scilic.
vel sermone rem illā indignam iudicet, vel de ea tacitus secum diligētius ratio-
cinetur, vel deniq; aliis q̃busdam cogitationibus intentior sit. Neq; putarim, ob
ætate, audiisse Moysem grauitè, cum ei annos agenti centum & viginti, neq; ca-
ligarint oculi, neq; nutarint dentes Deut. 34. Causa verò, cur etsi tam cito q̃ Iosue
bacchationes illas audiret, de iis tamen tacuerit, potest esse, q; cum à Do-
mino Israelitarum scelus antea pcepisset, in ei⁹ rei cogitatione, tacitaq; deplo-
ratione mœstus hærebat: q; in alienorum vitiorum narrationem vel non, vel o-
mnino tarasimè, pœneq; coactè ingredi solebat. quòd ne vni q̃dem alteri oc-
casionem de iis cogitandi dare volebat. q; nimium cito de iis cogniturum, ma-
gnamq; capturū mœstitiā Iosue sciebat. Ob easdem n. etiam causas tam par-
cè respōdit, solā Iosui erroris inficiatione, breuissimaq; veritatis indicatione
contentus, cum tamen, hac saltē datā occasione, illud populi facinus aperire,
narrare, ac detestari potuisset. Dignū sanè totum Moyfis silentiū, q; omniū, qui
aliena interdum vitia cognoscunt, siue inferiores siue superiores ii sint; linguis
frānos iniiciat, vt, nisi aliqua tādē correctionis, vel charitatis lex aliud postu-
let, reticētiā sūmā vtantur, et apud intimos & valde familiares. Meli⁹ porrò eas-
dē voces internoscendi ac distinguendi causa Moyfi fuit, ea q̃ in ipsius animo ē
diuino iudicio iam hærebat, sceleris ipsi⁹ anticipata cognitio. Cui. n. cognitio-
nis alicuius principium aliq; est, potest is de illa decernere acrius, q̃ cui nullum.

CAPVT VI.

*Iosue, post descensum è monte Sinai, studia & facta eodem
primo Ægyptiaci egressus anno.*

QVæ, posteaquam è Sinai monte, vnā cum Moyse, descen-
dit Iosue, hoc eodē primo Ægyptiaci anno egerit, alia nō
habemus, q̃ vnum hoc, quod paucissimis traditū verbulis Exo.
c. 33. v. 11. *Cū ille (Moyfes) reuerteretur in castra, minister eius Io-
sue, filius Nun, puer, non recedebat de Tabernaculo.*

QVÆSTIO I.

Quomodo fuit hoc tempore puer Iosue?

NE puer, ætatis causā, vocetur, impedire videntur, quæ de ipsius rebus gestis
adhuc explicata. Num enim puerum vel adolescentulū bello difficillimo,
contra hostes plurimos, & ferocissimos, præfecisset Moyfes? Num secuto anno
in exploratorū numerum relatus fuisset ætate adeo parua & imbecilla puer? A-
bulensis sanè post quæstionem 23. Exodi. 32. annum hoc tempore ipsum egisse
putat vnde quadragesimum. Masius præf. secunda, quadragesimum. & ex cap.
vltimo Iosue versu. 9. vbi, cum esset 110. annorum, moritur, probabilitatem ha-
bet non parua. D. Augustinus li. 18. ad Marcellum cap. 11. videtur ei tribuere

nunc annos 43. cum post Moyſis mortem ſeu deſerti annos 40. tantum 27. annos rexiffe ait. R. Salomo dat illi nunc annos 52. Sicuti & in concentu Brugthonus. 53. Sed *puer ſeruum* aliquando ſignificat, vti pluribus oſtendi Tobia cap. 9. & clarè patet Pſalm. 112. Nam ubi habet Hebræus, *laudate ſervi*. Noſter, *Laudate pueri Dominum*. Matth. 9. verſ. 18. *Ecce puer meus*. H. *ecce ſeruus meus*. Moyſes *παῖς τῆ κυρίας*, id eſt *ſeruus*. Ioſ. 14. Num. 14. verſ. 24. *ὁ παῖς τῆ χάλειβ*. Iſai. 38. *propter David ſeruum meum*. Gen. 20. verſ. 14. & cap. 24. verſ. 5. 11. 40. 43. 44. 45. *Puerum* igitur Ioſue vocari volunt nonnulli, vt Abuleniſis, quòd Moyſi miniſtraret. At ex ipſo reſelluntur contextus, in quo præpoſitum iam erat, *miniſter eius*. & in tam paucis breuibꝫq; verbis perinepta foret tautologia. Deinde intereſt plurimum, dicasne aliquem *alicuius* eſſe *puerum*. an præciſè, *puerum*. Illud aliquam vel ad *Patrem*, vel ad *Dominum* relationem importat: hoc non item. Duobus ergo modis *puerum* vocari eum opinor. 1. Vt *puer iuuenem ſignificet*. Huiusmodi ſiquidem propriè notat Hebraicum hic poſitum nomen נַעֲרָא & Græcum νεῖς. Catullus de virgineo flore.

Multa illum pueri, multa optauere puella.

Et poſtea, *Nec pueris incunda manet*. Et quia à iuuando dicti *iuuenes*, id nominis uſque ad annum 45. obtinent, vti ait apud Cenſorinum lib. de die natali cap. 13. Varro. Sæpè verò iis, qui alioqui *iuuenes*; tribuitur etiam puerorum vel adoleſcentum nomen, vt cum ſub finem libri de amicitia Tullius, Lælii generos vocat *adoleſcentes*: *admodum adoleſcentes*. libro. de petit. conſulatus vim, ad hunc obtinendum dare ait *adoleſcentulos*, & hos eoſdem in *iuuentute* numerat. libro. officiorum cum dixiſſet *alia iuuenum, alia ſeniorum eſſe officia*, ſtatim illos nominat *adoleſcentes*. *Eſt igitur*, ait, *adoleſcentis maiores natu vereri*. & libro. 2. cum poſt primam ætatem dixiſſet, qui *iuuenes* eſſe cœpiſſent, debere magna ſpectare, ſtatim de *adoleſcentibus* explicat. *Prima igitur adoleſcenti commendatio ad gloriam, ſi qua ex bellicis rebus comparari poteſt*. Virgilianum Tityrum vocarat Melibœus *fortunatum ſenem*: & tamen illi dixit Auguſtus ecloga, *Pascite, vt ante, bonos pueri*. Horatio Trebatius 2. ſerm. 1. *O puer, vt ſis vitalis, metuo*. Quod Hieremias cap. 1. dicebat, *Puer ego ſum*, exponit Sanctus Hieronymus in Iſaiæ cap. 2. id eſt, *iuuenis*. Genef. 41. verſu. 12. *Erat ibi puer Hebræus*, Ioſeph nimirum, qui tunc annorum 30. ibidem verſu. 46. Iſaiæ 3. verſu. 4. *dabo pueros principes eorum*. & verſu. 5. *puer contra ſenem*. Et ſic iam ſupra cap. 3. quæſt. 6. & cap. 4. quæſt. 1. *iuuenem* dixi Ioſue. 2. *Puer* fuit innocentia, verecundia, morumque omnium candore, quemadmodum de Saulle illud expoſui 1. Reg. 13. verſu. 1. *ſilius vnius anni erat Saul, cum regnare cœpiſſet*. Caſſianus cap. 4. Coll. 15. *Abbas*, inquit, *Abraham, παῖς, id eſt, ſimplex, pro ſimplicitate morum & innocentia cognominatur*. Prior tamen expoſitio textui magis conſentanea.

QVÆSTIO II.

Quale illud tabernaculum, à quo non recedebat Ioſue?

NOuum aliquod à Moyſe videri poſſit excitatum tabernaculum, q̃ antea nō fuerit, ſed nūc primo è tabulis & pellibus, quæ aderāt, conſtrui iuſſerit Moyſes. At verò tabernaculū iſtud iam antea fuiſſe, neq; qualecunq; ſed certum aliquod fuiſſe, mōſtrat textus, qui in Latino ait, *Moyſes quoq; tollens tabernaculū tetendit extra caſtra procul*. In hebræo: *& accepit ipſum tabernaculū* (non tabulas aut pelles) *& tetendit illud*. Sed hoc fuiſſe Moyſis proprium, exiſtimant aliqui & quidem dupliciter. Nam vel ipſum tabernaculum fuit, in quo ſuâ cum familia

tota

rota morabatur Moyses: vel q̄ sepositū, & ad quotidianas p̄ces accommodatum habebat. Prius illud minus placet, q̄ ex textu appareat, aliud in quo cū familia habitaret, Moyſi tentoriū fuisse. Nam hoc extra castra fixū erat: in ipsis verò castris habitabat Moyses. & ex his ad tabernaculū istud *egredi* v. 8. & ex hoc ad illa *regredi* traditur v. 11. Tabernaculorū verò, & oratoriorū ad priuatas p̄ces & meditationes in tētorii maioris aut domus parte aliqua segregatorū vsum tā apud veteres Hebræos, q̄ apud Christianos monſtraui Iudith. c. 8. q. 3. & 4. In Conc. Aurelianensi c. 3. hæc legitur sanctio: *Vnicuiq̄, fidelium in domo sua oratoriū licet habere, & ibi orare: missas aut ibi celebrare non licet.* & habetur de Conf. d. 10. *unicuiq̄.* Ideoq̄; istud ad priuatas preces tabernaculū, valde vero videtur simile, p̄sertim si aduertamus in septuaginta disertè vocari hoc *tabernaculū Moyses*: λαβὼν μωυσῆς τὸ σκηνὴν αὐτοῦ. Deinde q̄ ex hebraico antè dixi, *tetēdit illud*, verti posset; *tetendit* j. Quin & eadē sententia est Hebræorum quorundā, ipsiusq̄; Abulensis q. 9. vbi et addit, si quando in consiliū vocaret Moyses, populi principes & seniores, in hoc eos tabernaculū conuenire solitos: vt precationis nimirū, & consilii, religionis, & prudētiæ foret sacrariū. Nā & apud Gentiles, Romanos p̄sertim, non nisi in tēplis senatus consuli potuit, vti apud Gelliū l. 14. c. 7. docet Varro. Aliis publicū vniuersi populi tabernaculū fuisse videtur. sed iterū dupliciter. Quibusdam. n. vt Ruperto, Glossæ ordinariæ, Oleastro, est idē illud tabernaculū, quod perpetuo in scriptura celebratur. Illud. n. *fæderis* aut *testimonii* vocatur. & hoc huic tabernaculo nomē à Moysē imponi videmus v. 7. Et loquitur textus de tabernaculo, quasi de celebri & noto. At illo publico, quod nā celebrius & notius? Quin hoc ita foret, dubitari à nemine posset; si hoc tpe, post xlvi. illos in Sinai mōte dies, tabernaculū illud fuisset. At hoc ipsum videmus primò erigi postea, primo scil. die anni secundi ab exitu: cū in anni primi mense quarto descenderint ē monte Moyses & Iosue, ipsius scilicet mensis die 17. vt volunt Iudæi, vel, vt ex supra disputatis colligitur, die 24: At recapitulationem hic esse volunt; Abulensis & alii anticipationē potius. Verū ista in textu ponere, nisi grauis causa vrgeat, non oportet, in historia p̄sertim, prout in narratione ista est. Cur verò *fæderis* aut *testimonii* nomen habuerit, dicā postea. Existimant alii publicum hoc iam pridē tabernaculum statim post Ægyptiacam liberationē, maxime, post rubrimaris pertransitionē, inter Israelitas cœpisse, vt publicarum precū, diuinūq̄; cultus locus esset. Vix n. gens est, ciuitas, exercitus, hominūq̄; multitudo vlla, si quidē paulò sit humanior, & certis legibus tēperata, quę publicā aliq̄ religionis ceremoniam, locumq̄; non habeat, non modo in urbibus, firmisq̄; sedibus: sed in profectionibus et expeditionibus diuturnioribus. Hebræa ergo gens, quæ iā inde ab Abrahami tēporibus veram veri Dei religionem tuebatur, quæ tāto, tamq̄; diuino iam duce proficiscebatur, & quidē lentē satis, nō habeat vlla omnino sacra publica: non religiones ac preces: non publicum aliqm locum: non ambulatorium sacellum? Video iā apud eius maiores, qui tamen in Chananæ peregrinabantur adhuc potius, q̄ habitabāt, fuisse huiusmodi loca rerum diuinarū procurationi dicata. Cum. n. geminorum, quos vtero ferebat collisionem, & veluti quandam cōpugnationem in ventre sentiret Rebecca, *Perrexit, vt consuleret Dominū.* Gen. 25. v. 22. Quonā quāso perrexit, nisi ad sacratum q̄mpiam locū, vbi publicē orabatur, colebatur, consulebatur Dominus? ideoq̄; & diuinū ipsum responsū, q̄ ibidem subtextum, accepit. eumq̄; locum fuisse montē Moriah, vbi fuerat Isaac, ipse ligatus & immolandus, dicit R. Eliezer c. 32. Nō esset igitur iā in tanta ista Abrahami & Isaaci posteritate sacrariū vllum, vbi publica pietate coli, rogari & interrogari posset Dominus? Expendamus istū, q̄ in manibus est, textū Exo. 33. v. 7. *Tabernaculū tetēdit Moyses extra castra procul: vocauitq̄; nomen eius tabernaculū fæderis.* Sed quis tabernaculi huius vsus, sequitur. *Et omnis populus, qui habebat aliquā questionem, egrediebatur ad tabernaculum fæderis extra castra.*

castra. Quasi diceret. Vfus tabernaculi idē tum fuit, q̄ antea erat, vt in eo scili. à populo consuli, orari, & placari posset Dominus. sed illo extra castra translato, extra castra illuc iis p̄ficiscendum fuit, qui à Domino vellent sciscitari quidpiā. idq; absq; noua vlla p̄mulgatione, aut declaratione cœperunt statim omnes facere, & p̄sertim Moyses. Cui cū antea solenne esset, in hoc tabernaculo, easdem causas, versari, is nūc ēt foras, extra castra ititat. Et facit ad institutū expositio hęc maxime. Magnū siquidem hoc Hebræorum ex Ægypto egressorum, in p̄missam terram euntium decus & ornāmētum erat, habere suis in castris, huiusmodi oraculum, p̄sentisq; numinis domicilium. At ob vituli cultum irat⁹ nunc Dominus, populi ornatum omnem deponi iubet. Erat verò is duplex. Vnus cuiusq; p̄prius & priuatus. Alter publicus, toti q; populo cōmunis. De illo dicitur v. 6. *Deposuerunt ergo filii Israel ornatū suum à monte Horeb.* De hoc v. 7. *Moyse quoq; tollens tabernaculū, tetendit extra castra.* & quidē *procul*: vt summo decore & ornatu publico spoliati iā essent: dum sese ab iis tanto p̄e disiungeret Dominus, à quo se ipsi tam nefariē antea disiunxerant, & ad vitulum contulerant. Acceperat verò idem tabernaculum ornamenti & splendoris, vt videtur, aliqui ex Amaleticæ pugne manubiis. Nā & inde populus ipse vestium, moniliū, ornamentorū q; omnis generis q̄ plurimum ceperat. Ideo. n. v. 6. *vocatur ornatus à monte Horeb.* q̄ ibi pugnatum & triumphatum. & variē vertitur Hebraicum ornatus nomen. à 70 κόσμος sancti, καὶ περιβολὴ ἀπὸ τῆς ὀρέης τῆς χωρῆς, καὶ σολαὶ τῆς δοξῆς. id est, *mundus, ornamentū, & vestes splendidae*, p̄ut exposui in Estheris harmonia c. 5. & 14. f. 580. fuitq; moris olim, vt ex hostium spoliis ad Dei cultum transferrentur nonnulla; vt in Gedeone, Iud. 8. v. 27. Dauide, Reg. 21. v. 9. 2. R. c. 8. v. 11. *Vasa aurea, & vasa argentea, & vasa area, quæ & ipse sanctificauit Rex David Domino, cum argento & auro, quæ sanctificauerat de vniuersis gentibus, quas subegerat de Syria, & Moab, & filiis Ammon & Philistiim, & Amalec, & de manubiis Adareser filii Robob Regis Soba.* Tale igitur mihi hoc tabernaculum fuisse videtur, quod publicē Israelitarum religioni iam antea erectum & Amalecitarum nuper opibus, valde ornatum fuisset. quod à 70. dicitur *Moyse tabernaculum.* quia ipsum in hoc liberationis itinere struxerat, eo maxime utebatur, priuatim & publicē, dum vel priuatas ipse preces conciperet vel publicas: dum in eo diuina meditaretur, Deum alloqueretur, senarum etiam quandoq; haberet, vti volebat Abulensis. Ita vt hęc sententia ē superioribus plures in concordiam facile adducat. & fortassis in hoc fuit, initio, *mana vrna* Exod. 16. Illud modo restat cur id Moyses vocarit *tabernaculum fœderis*? Oleaster verti ait posse. *Tabernaculum testimonii, ornatus, exaltationis* siue *erectionis*, & *congregationis*, siue *Ecclesie*, à variis nimirum radicibus hebræum *moed* ducendo: postremamq; versionem cum Pagnino magis probat. Etsi verò iis quæ dicta sint, possunt hęc interpretationes omnes accommodari, ea tamen quæ ab 77 id est, *testari*, repetitur, mihi verior. quia eam & noster interpretes, & 70. qui *μαρτυρίου* verterunt, potissimum approbant. fuit verò tabernaculum *fœderis* iam scilicet ab Israelitis per vitulum disrupti & violati: fuit *testimonii* de disrupto iam & violato fœdere. Idcirco enim id ē pollutis, & idololatria contaminatis castris abduci, longeq; poni voluit Dominus. Alioqui cū ab eadem radice 77 id est, *præda* nascatur, cur similiter *præda* tabernaculum dici non posset, q̄ ex hostium, vt dixi, præda locupletatum & exornatum esset? Abductum verò à castris ac remotum fuisse xii. *milin*, id est, in Act. 1. dico vberius, *bis mille cubitis* refert Thalmud tract. *Beracoth*. c. 9. fol. 23. col. 2.

QVÆSTIO III.

Quid in eo tabernaculo agebat Iosue?

A Castris p̄cul aberat hoc tabernaculū. Custodia igit̄ aliqua egebat, ne vel ē vicinis gētib⁹ hostes aliq. vel ē Iudeis ipsis impii nōnulli illud deiicerēt, diriperent.

perent, prophanarent. Cui vero aptius quam Iosue, iuueni strenuo & religioso, bellatori egregio, Amalecitarum domitori, custodia ea demandaretur? Verum, quia ne Hercules quidem contra duos, si Iosue causa hæc in tabernaculo morandi fuisset, militibus ei, & lociis pluribus opus fuisset: aut certum signum aliquod, quo è castris, qui opẽ ferre possent, subito euocarentur: vel causa tintinnabulum aliquod, aut flama, aut simile quidpiam. At certè horum nihil fuisse apparet, cū sol⁹ in illo describatur Iosue: & eius ideo videatur mentio iniici; ne, cū Moysen comitari, sequi; soleret, ipso redeunte in castra Moysæ, vnā eū rediisse quis putaret, ita vt existimari liceat, diuinā custodiā satis tū hoc tabernaculū, contra omniū hostiū, & latronum vim, septū, tutumq; fuisse. Ideoq; tria potius alia agebat Iosue. *Primū.* Cū Deo ipso assidue versabatur, iuges ei p̄ces adhibēdo diuinā eius maiestatem contemplando, ei sese, totūq; populum valdè cōmendādo. Iā. n. pridē ex assiduo cum Moysæ cōuictu, & nup in mōte Sinai didicerat, q̄madmodum noctes & dies in hisce pietatis exercitationibus versari posset. *Deinde:* cū eo è castris venirent aliqui, eos accipiebat, p̄parabat, dirigebat. & nescio an nō eo tunc apud Deum interp̄te, ac internūtio vteretur. *Tertio,* ipsius tabernaculi curā habebat, vt eius nihil à quoq; violaretur: munda in eo & nitida essent oīa: si qd alicubi esset puluisculi euerreret; si quid in cortinis cōmotum, p̄bè componeret, portā aperiret, clauderet. ita vt verus esset in isto tabernaculo *edituus.* Expēde hīc, mi lector, quibus officiis & operibus exercebatur, q̄ populi post Moysen dux futurus erat, quomodo religionē præ omnibus colere, in ipsa p̄sidium omne collocare, in ipsa totus habitare satagebat. Et tria ista cōplectitur illa in citato superiore q̄st. Thalmudico tractatu Rabbino-rū sentētia, q̄ ait, p̄ ipso Moysæ māsisse in tabernaculo Iosua. Et in tractatu *Menachoth* c. 11. f. 99. b. valdè hāc Iosue pietatē, religionēq; spontaneā vltroq; susceptam cōmendat Deus, & singularē idcirco illi benedictionē impertit. de qual. 2. c. 1. q. 12.

QVÆSTIO IV.

Quomodo, & cur ab eo tabernaculo non recedebat Iosue?

Modus est, vt simpliciter inde ne pedē qdē extulisse videatur. Nā etsi *moraliter* hoc totū accipere liceret, i. e. vt raro & vix aliō illinc iret, put in Iudith c. 8. q. 3. simile notatū, nulla tamē hic, vt illic, causa à simplici, p̄priaq; textus intelligētia nos auocat. An. n. vt cibū capet, alio p̄geret? At circū tabernacula decidebat māna, & in mōte Sinai ipsi adfuit: ei; ex ipsis ēt castris, si necesse fuisset, afferri poterat. q̄q; & plurimū iam ieiunasse opinor. An, sōni causā, illinc egrederetur, & lectū alibi quēreret? quasi verò totas in oratione noctes puigilare nesciret, aut, quādo huic forte corporis necessitati cedēdum erat, alius ei foret lectus vsitator, q̄ nuda humus; aut, si molli⁹ stratū volumus; tegeticula quæpiā humi strata. Quē, obsecro, in mōte Sinai lectū habuit? quē grabatum? *Et Samue. dormiebat in tēplo Domini, vbi erat arca Dei* 1. R. 3. v. 3. Aliæ, quæ ex cibi & potus reliquis oriuntur homini necessitates, eū vel nō extra eius tabernaculi pomœria, vel certè nō p̄cul abducebant. Nunc verò, cur adeo in illis assiduus fuerit, causæ sunt plures. *Prima.* Vt quēadmodum superiore quæstione tractatum, suæ ipse erga Deum religioni, erga aduenientes officio, erga tabernaculū ipsum curæ ac sollicitudini faceret satis. *Secunda.* Vt exēplo esset oībus, qui magnas aliquando res gesturi, magnas dignitates & principatus adituri sunt, nō ecclesiasticos, sed politicos ēt, iacerent hoc solidissimū pietatis fundamentū: p̄cibus libenter vacarent; multū sacris ædibus honoris & curæ impenderent. Mirū q̄ de Scipione illo traditur, qui, vt loquitur S. August. l. 3. de ciu. c. 21. *Victor Hannibalis, victorq; Carthaginis fuit. Ex quo, ait l. 26. Liuius, togam virilem sumpsit, nullo die prius, illam publicam, priuatamq; rem p̄it, quam in capitolū iret, ingressusq; ad eam consideret: & ple-*

rumq; tempus solus in secreto ibi tereret. At q; hoc illi ad hominū commendationē & imperia maxima valuit: ad gloriam ēt felicitatēq; sempiternam valiturū, si hunc non Ioui, sed Deo vero honorē fecisset. neq; hæc eius *adolescētia Diis*, vt idē loco citato inquit S. August. *dedita, horūq; tēplis nutrita fuisset.* Sed Domino poti⁹ eiusq; tabernaculo, vt in Iosue factū iam cōspicim⁹. *Tertia* Causa. vt in iuuenes ēt cōuenienter optime intelligeremus, q; in s̄ncta illa anu, Anna pphetissa laudat S. Lucas c. 2. v. 37. *Et hæc vidua vsq; ad annos 84. quæ nō discedebat de tēplo, ieiuniis & obsecrationibus seruies nocte ac die.* *Quarta.* Vt mirabili modo in Iosue IESVS Dominus ac Saluator noster exprimeretur. Hic annorū 12. cum esset, *Nesciebatis*, ait Luc. 2. v. 49. *quia in his, q; Patris mei sint, oportet me esse?* Hic ē pollutis Iudæorū castris, ē scelerata synagoga Ecclesiæ suæ tabernaculū transtulit: idq; ab illis pcul posuit, vt nō Iudæis tantū, sed omnibus ēt gentib. esset expositū, omnibus ad illud accessus pateret. Ab hoc namq; recedit ipse, sed ecce, ait Matth. 28. v. 20. *Ego vobiscum sum omnib. diebus vsq; ad cōsumptionē seculi.* Clamat deniq; Heb. 13. v. 13. Apostolus. *Exeamus ad eū extra castra. impropertū eius portātes. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.*

QVÆSTIO V.

Quandiu hanc vitæ rationem & constantiam in isto tabernaculo tenuit Iosue?

EQuidē opinor tādū hanc vitæ rationē tenuisse, q; diu stetit hoc tabernaculū. Ei. n. vt dixi, à Moyse datus fuit veluti æditimus, & panē, velut Antistes, p̄posit⁹. Stetit verò, quoad alterū illud ex Domini p̄scripto erectū fuit, i. e. vsq; ad secūdi, ab Ægyptiaco exitu, anni principiū. Exo. 40. Ibi. n. tū Dei cult⁹, oracula, & ceremoniæ oēs vigere cœperūt; sicq; huius vsus omnis euauit. Deinde, quæ ipsū ante illud anni secūdi tēpus ab hoc tabernaculo causa & res abstraheret? Certē antequā ad secūdas à Deo impetrādas tabulas iteratō Sinai montē ascēderet Moyse, in hac sua statione illū māsisse semper, textus significat, dū eiusdē c. 23. v. 7. & sequentibus eo tēpore quo ad tabernaculū illud egredi solitus erat Moyse, in eo perstitisse semp Iosue ostendit. Quid. n. aliud verba hæc v. 11. indicāt. *Cūq; reuerteretur Moyse in castra, minister eius Iosue f. Nun. puer, nō recedebat de tabernaculo?* Cū verò montē iteratō ascēdit Moyse, ei, ēt si nō expresse nominaretur, Iosue comitē fuisse, vt superiore c. q. 4. & 15. cēferemus, nisi studio videretur Moyse hāc eripere voluisse opinionē lectorib⁹, dū à se illū iam diuulsū scripsit, & ei p̄positū muneri q; ipsius operā religione, prudentia & sedulitate indigeret, tumq; sine dubio maximē, cū, tabularū causā, in montē iterū secessisset. Aaronē. n. recenti sceleris memoria turpificatū illic cōstituere, parum videbatur decorū. Et valeret etiā ratio ista, si cū Iudæis existimarem, antequā, secundum tabularū causā, montē iniret Moyse, iniisse iā antea secūdo, & ibidē vt dominū precib. & lachrymis placaret, 40. dies restitisse. At nō nisi bis, cum, diuturna illa rot dierū morā, Moyse ascēdisse, multò verius, cū scil. primas, & cū secūdas tabulas accepit. Nā cū è mōte post vltimū ascensum cōstet descēdisse die 7. mensis 10. tabulas secūdas afferentē, nō possumus inter primū descensū, & hunc vltimū bis 40. dies inuenire. Descendit. n. cum priorib. tabulis mēsis 4. die 24. vt suprà ostensū. Ergo ex eo, cum ex Hebræorū quidem calculo, mēsis esset cauus, supererant dies

mensis 5 dies	5.
mensis 6 dies	30.
	5.

40 & hic esset dies finitarum precum. faciamus verò eum, eodem die, tum descēdisse secūdō, & ascēdisse tertio die secuto, id est, die 60. habebuntur ex mense illo 60. qui cauus; diēs 27. Ergo ex mense 7. excerpere oportet cæteros, videlicet

C A P V T VI.

Ideo que ante 13. diem Septembris nō descendisset, id est, die 30. post Expiationis aut propitiationis festum, quod nolunt Iudæi. At, inquiunt, ascendit Moyses secundò, mensis 4. die 18. Sicque supererant mense illo dies 12. ita vt descenderit secundo mensis quinti die

28
40

Ascenditque tertio mensis eiusdem die 30. Ideoque super sunt ex eo

menſe	dies	1
menſis 6.	dies	29
menſis 7.	dies	10
		40

Sed refelluntur 1. quia suprà demonstratum q. 14. eum descendisse primo mensis 4. die 17. 2. quia etiam si eo die ascendisset, non tamen die statim 18. vt iterum ascendere potuisset. Nam describitur post descensum illum facta impiorum strages c. 32. translatio huius tabernaculi, crebra Moyses ad hoc itio & reditio. cap. 33. Num vno vel altero die facta hæc omnia? verius est, in castris mansisse Moysen à primo descensu vsque ad secundum & vltimum totos dies 34. id est, à die 24. mensis 4. vsq; ad 29. mensis 5. inclusiue vtrumque terminum accipiendo. Eteo tempore ad tabernaculum istud crebrò ventitabat idem Moyses: inde in castrense suum tabernaculum redibat. Iosue autem è suo nunquam gradu mouebatur. Die verò quinti mensis 30. ascendit secundò Moyses, absuntq; dies, vt dixi, 40. quibus in eodem tabernaculo suo maximè perstitit & excubuit Iosue. Inde ad anni finem supersunt è mense 7 dies 20

menſe	8	29
menſe	9	30
menſe	10	29
menſe	11	30
menſe	12	29

Ideoq; summatim Iosue in hoc Domini tabernaculo, in precibus & ieiuniis, in æditimi officio, & cura fuit paulo amplius menses septem. Videtur enim post impiorum cædem, die postero, id est, mensis quarti die 25. tabernaculum hoc è castris elatum, forisq; constitutū fuisse. & inde in eo iis quæ dixi, muniis perfunctum Iosue dies 241. Accipio autem hic menses, ex Iudæorum vsitata sententia, inæquales qui alternis caui ac pleni.

C A P V T VII.

Iosue, pro Domino suo, æmulatio.

CVm 70. viros à Moysè delectos & conscriptos sancto suo Spiritu implere vellet Dominus. Num. 11. v. 16. ad Moysè ipsū ex illis cōuenere tantū duo de septuaginta: & hos tātò illo suo Spirit⁹ dono egregiè affecit Dominus. Remāserant autē in castris duo viri, quorū vnus vocabatur Eldad & alter Medad, sup quos requienit Spiritus. Nā & ipsi descripti fuerāt, & nō exierant ad tabernaculū. Cumq; prophetarent in castris, cucurrit puer & nunciauit Moysi dicēs. Eldad & Medad prophetāt in castris, statim Iosue filius Nun, minister Moysi & electus è pluribus, ait: Domine mi Moyses, prohibe eos. At ille, quid, inquit, æmularis pro me? Quis det vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus Spiritū suū. Sicq; cōticuit Iosue. sed quia de tota hic historia ista differendum non est, sciendum, si 72. è singulis videlicet tribubus senos, fuisse delectos dicimus, conuenisse ad tabernaculum 70.

K 4 QVÆ

QVÆSTIO I.

*An puer, qui Moysi nunciauit, Eldad & Medad propheta-
re, fuerit Josue? vel saltem Moysis ministro-
rum quispiam?*

QVia superius vocatus est puer Josue, hunc eandem aliquis fortè putarit, qui ad Moysen currit, duos illos vates novos indicat. Nam & hic non omnino ætate puer, sed iuuenis aut adolescens, vt suprà cap. 6. quæst. 1. fuisse videtur, qui à 70. *עשרים* dicitur. Sed & alius est, vt rectè Oleastro etiam visum. Nam posteaquam illa ille nunciaisset, ipsius dicitur sermonem subsequutus Josue, statimque dixisse, quæ subiunguntur. Et apertius in Hebræo & Græco, dicitur *respondisse*. Licet verò sæpe in scriptura, *respondere* simpliciter præ, aggre- di ad loquendum, sumatur, vt Iob cap. 3. vers. 1. Matth. 11. vers. 25. cap. 22. 1. Marc. 9. vers. 38. & alibi, nihilominus tamen alius hic est, qui de vatribus illis nunciat: alius qui respondet. Nam ille tantum *puer* vocatur: at quasi ex huius regione ponitur accurata Iosue descriptio, per proprium nomen, aliasque notas plures. Quis verò puer ille fuerit, an ex ipsius Moysis familia, vel alius quilibet, non quidem constat: sed Moysis famulorum aliquem crediderim libentius. 1. quia cognouisse videtur, cupere Moysen de hisce duobus, vbi essent, & quid agerent, cognoscere, quandoquidem in præfinitum tabernaculi locum non venissent. Ideo enim nunciat, & vt Domini desiderio, sedulique famuli officio satisfaciat, celeritatem summam adhibet, & currit. Deinde, quid puerum alium ad hoc nunciandum moueret? An rei nouitas? At ea puero cur potius cordi esset, quam è viris & ætate prouectioribus alicui? Cur, præ pueris aliis omnibus, hic vnus curreret? An forte patris, aut Domini iussus illum ad Moysen mittentis? At aliqua, opinor, mittentis huius facta fuisset mentio, vt maior pueri huius indicio auctoritas & fides creata fuisset. Moysis igitur minister aliquis fuit potius. & forte vel antea, vel iam, cum cæteri seniores adessent, duosque illos abesse videret Moyses, ab eo ad istos quærendos, & accersendos emissus erat.

QVÆSTIO II.

Quomodo electus è pluribus dicitur Josue?

IN Hebræo tantummodo est *מבחר*. Sed quia *בחר* eligere significat, nomine ille Hebræo vel significatur *electus*, vel *iuuenis*. idque vt ait Rabbini Camius, quia ea ætate qui sunt, magis ad opera omnia, præsertim verò bellum valent. Psal. 77. 32. *Electos Israel impediuit*. Vnde & Poeta lib. 8. Æn. ———

Robora pubis

Lectadabo

& bello lecta iuuentus.

eandemque ob rem, apud veteres Latinos, à iuuando *iuuenes* dicti sunt, vt ex Varrone suprà cap. 6. quæst. 1. dictum. Et *בחרים* iuuentutem ipsam significat. Ideoque quadruplex loci huius expositio. *Prima*, vt simpliciter Josue dicatur *electus*. Si enim est *ex electis*, ergo electus est. & sic in 70. *ὁ ἐκλεκτός* dicitur. & in aliis quibusdam Græcis vt Regiis, *ὁ ἐκλεκτός αὐτῶν*, ipsius sancti Moysis electus. *Altera*, vt sit ex iuuenibus eius, quia, vt dixi cap. 4. quæst. 1. plures, à quibus iuuarentur, iuuenes siue ministros habuit Moyses. & ita ferè Hebræi, & qui eos sequuntur Oleaster, Vatablus, & Pagninus in suis versionibus. Quod addo, quia duo hi *tertiam* aliam expositionem ponunt, ille quidem in suis notationibus, hic in Thesauro. Volunt enim verti posse, à *iuuentute sua*, imò vt in Vatablo est, à *puertia sua*, quia iam exinde Moyse seruire cœperit Josue. Sed hanc ipsi interpretationem

tionem à Chaldaico Thargum acceperunt & minus tamē probare vel ex eo videntur, quòd in versiones eam suas non inferuerint. Et sane meritò. Nam quomodo ab annis plurib. potuit esse Moyſis miniſter, cum totos 40. annos in Madian ille latuerit, Iofue verò vel, hoc ipſo tempore, nondū ſit annorum 40. vt ſuprà c. 6. q. 1. quidā aiebat; vel certè in Ægypto natus & altus fuerit? Quomodo *pueritia ſua*, vel, vt Chaldaica vox magis ſonat; *ab infantia ſua*, potuit Moyſis mulari, cum ipſemet Moyſes Sacerdotis Madian famulum & opilionē egerit, & ante annum primò è Madianitide redierit? Hic annus ab exitu primus, eſt ſecundus ab aduentu Moyſis in Ægyptum, & è Madianitide terra diſceſſu. Fingere ſanè oporteret vel, ex Ægypto in Madianitidem, Moyſi miſſum Iofue, vt in ouibus paſcendis ſub opilionē ageret, vel certè antequā ex Ægypto profugeret Moyſes, ita iam natū Iofue fuiſſe, vt illi in Pharaonis aula tum verſanti puerulus miniſtraret, cum profugiente profugeret, eiq; deinceps ſemper adhæreret. Sed ſi Moyſis fugā, & in Madianitide aduentum conſideremus, Exod. 2. à v. 15. fuiſſe omnino ſolū & incomitatum videbimus. Si reditum verò in Ægyptum Exod. 3. à v. 18. ſpectemus, iam quidē ſolum nō fuiſſe comperiemus, ſed totus eius comitatus hiſce verbis deſcriptus eſt. n. 20. *Tulit ergo Moyſes uxore ſuam, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinū, reuerſusq; eſt in Ægyptū, portans virgā Dei in manu ſua.* Eſt igitur tandē *quarta* expoſitio, quæ in Latino textu noſtro eſt, vt *electus* è pluribus fuerit. & ita priores duas expoſitiones pulchrè cōplectitur. Nā ex omnibus Moyſis electis, qui vti pluralis indicat numerus, plures erāt; electus erat, & ex omnib. eiſdē iuuenibus lectiſſimus. de quo iam aliquid tetigi ſuprà c. 4. q. 1. & 3. Abulēſis verò hoc loco; *Iofue*, inquit, *erat familiariffimus Moyſi ſuper omnes, etiam magis quam Aaron frater Moyſi.* & Num. 13. q. 37. vbi mendosè citatur ex hoc loco, *electus ex millibus*, pro, è pluribus.

QVÆSTIO III.

Quid, puero illo audito, dixit Iofue?

Dixit primò, quòd obſequioſi, beneq; morati famuli eſt, *Domine mi.* quod vnò tantū nomine 70. exprimunt *וְעָמָלָא*. Sed, q, vix hodie famulis erga heros uſitatum, nomen illius propriū adiicit. Deinde, ait, *prohibe eos.* Apud Abulenſem q. 73. quidā, vt omnes 70. ſeniores, qui Dei tunc dono vaticinarentur, prohiberet Moyſes, petiſſe aiūt Iofue. Sed vt idē rectè obiicit q. 73. nō fert ad ipſa cōtextus ſeries. Nā cum p̄ximè de duobus à puero illo relatū, conſeſtim ſubiicitur, *prohibe eos*, duos illos ſcilicet. Illud potius diſquirendū, quomodo p̄hiberi eos voluerit: An verbo tantū, iubēdo vt deſinerent, an coercitione, pœnāq; aliqua? Text⁹ noſter & Græc⁹, generatim *prohibitionē* dicūt, ſed ipſū p̄hibitionis modū ac ſpecie videtur efferre Chaldaic⁹ Thargū, in quo interpres legi vult, *Mitte eos in carcerē.* Et confirmatur, quia ab Hebræo בֵּלָא quo hic uſus Iofue; ducitur 3. R. 6. בֵּלָא i. e. carcer, clauſtrū, & Habac. 3. מִבֵּלָא i. e. locus in quo concluduntur p̄cudes, ſiue ſtabulū, & ouile. Vnde Abulenſis; *in Hebræo*, inquit, *litera ſonat, in carcera eos.* Veruntamē neq; ex Hebræo בֵּלָא neq; ex Chaldæo verbo אָסַר neceſſariò illa in carcerē miſſio colligitur. cum Hebræū valeat ſimpliciter prohibere, adeo vt ab eo profectum videatur κολύω quo hic vtuntur 70. & Chaldaicum, q, etiam Hebræum eſt; *vincire* tantummodo ac *ligare* ſignificet. Nam & inde eſt Ezech. 20. מִסוּרָה *vinculū*, אִסוּרִים *ligamina*. Vincitur verò & ligatur quis nō ferro tantū, ſune, aut loco, & ferā, ſed p̄cepto etiam & verbo, prout ex ipſo etiam conſtat Tullio. & iis, quæ libello de legibus attigi. ſatisque indicat tritum illud.

Verba ligant homines, animalia cetera, funes.

Et hinc Dan. 6. אִסַּר & אָסַר eſt *edictū*, & *conſtitutio* אָסַר *prohibitio*. & in ipſis etiam Rabbinoꝝ cōmentariis p̄ *prohibere* id verbi ſepiſſimè teritur. ita vt ex Chaldæo, nō magis quā ex Hebræo carcerē extūdere liceat: Sed vtrumq; pro ſimpliciter *phibere*, cū Latino & Græco tantū accipere liceat. Qui tamē grauit̄ eos

prohi-

prohiberi volebat Iosue, vel serium, quo vetarentur, in vaticinando pergere, præceptum depoposcit, vel acerbam obiurgationem, vel, ni desisterent, pœnam aliquam, vincla forte, vel carcerem, vel aliud quidpiam.

QVÆSTIO IV.

Qua causa, cur Eldad & Medad prohibere vellet Iosue?

CAusas affert Abulensis duas. Vnam, quòd prædicerent illi Moysis mortem, futuramque Iosue dignitatem & principatum. Alteram, quòd ab istis imminui putabat excellentem Moysis ipsius gloriam. Et prior quidem illa, si vera esset, miram Iosue modestiam, qui de sua ipsius gloria & amplificatione tam inuitus audiret; testaretur. Quanti enim eiusmodi spem, vel oraculum redemisset alius? Eademque sicuti & posterior eximium eius erga Moysen pectus, maximumque amorem ostenderet. Sed ei causæ posteriorem anteponebat idem Abulensis explicans ista verba. *Quid emularis.* & quæst. 72. & 73. Et sanè unde villo modo vel saltem probabilis videri queat, nihil comparari. Nam puer ille ipsos vaticinari tantum nunciarat, non ipsa, quæ canerent, facta exposuit: aut si exposuisse censeremus (quoniam ex eo, quòd scriptura id non asserat; firmè inficiari non licet) cur tamen fata hæc de Moysis morte Iosueque successione potius, quam de alia quapiam re fuisse credamus? Quid, quod hoc loco, ut alibi sæpissimè, *prophetia* non pro futurorum prænuntiatione, sed pro arcanarum, quarundam rerum, etiam si præsentis, aut præteritæ forent; enuntiatione, pro diuinorum operum deprædicatione, diuinisque laudibus, à nonnullis accipitur? Quod si verò propriè futurarum rerum præsensio prædictioque fuit, an parum illæ multæ ac nobiles erant, ut de Moysis interitu, Iosueque imperio necessaria esset prophetiæ huius materia? Hierosolymitanus Thargum tamen causam hanc tradere videtur. nisi quod mysticè potius de CHRISTO Domino loquatur. Ita enim loquitur apud Eliam, ex Genèbrardi versione fol. 560. *Remanseruntque duo viri in castris, quorum vnus vocabatur Eldad, alter autè Medad, & insederat, super eos Spiritus sanctus. Eldad sic vaticinabatur. En Moyses Propheta, scriba Israelitarum congregatus est de medio mundi. Et Iosue filius Nun eius discipulus, post eum administrabit res exercitus. Medad autem propheta dicebat. Ecce Coturnix descendit de mari, fuitque offendiculo Israelitis. Vterque autem pariter vaticinabatur ac inqueibat. Extremo dierum sine Gog & Magog & eorum copia ascendent Hierosolymam. At manibus ipsius CHRISTI regis concident: Tantaque strage ut in totum septennium filij Israel exurant arma eorum bellica, neque ad arandum exeuntes, neque arbores amputantes.* Causam verè alteram dilatare possumus variè. Imminui siquidem videbatur Moysis gloria; *Primò* quòd ab eo conscripti, & ad tabernaculum accersiti non venissent. Videri enim poterant Moysis imperium & auctoritatem contemnere. *Secundò* quòdcum, Domini iussu, eos vocaret, eisque diuinum Spiritus donum, & populi gubernacula promitteret, vel dicenti non credere, sicque fidem eius eleuare, vel omnia illa nihili facere, sicque velut inania vel certè leuia eius promissa irridere viderentur. *Tertiò* quòd existentibus prophetis aliis, desinere videretur Moyses aliis antecellere ac præstare. Quod enim bonum, si in vno tantum sit, eum admirabilem, & præ omnibus magnum & excellentem facit, id si in pluribus esse incipiat, vilescere incipit, & quasi è vulgo vnus tantum aliquis videri, ille olim solus tam egregius & tam præstans. Nam quæ rara, preciosiora. *Quartò* quòd existerent isti prophetae, non ut alij 70. vel duo de septuaginta, Moysis vocatu, collocatione, aliquo etiam forte precatu, & ad ipsius præsentiam, sed suapte quasi sponte, illo pro ipsis non precante, neque ipsis præsentis, quasi dicerent; à Moysè non petenda omnia: se, absque illo, etiam, posse aliquid: aliis etiam sua Deum dona impartiri: opus non esse, illorum gratia,

tiâ siue vocatos, siue inuocatos ad Moysen semper accurrere vel aduolare. Hâc igitur, Mosaici honoris & præstantiæ imminutionem, vt Eldadum & Medadum prohibere peteret Iosue, causam fuisse concludi videtur ex ipsius Moysis verbo. *Quid æmularis pro me?* Pro aliquo siquidem æmulari, est ob ipsius aut vtilitatem aut dignitatem imminutam indignari, contere, laboris, dimicationis, que multum suscipere. Sed de hoc r. seq. plus.

QVÆSTIO V.

An verum, pro Moysis gloria æmulatum esse Iosue?

Verum esse colligunt, vt dixi, omnes è Moysis oratione hac. *Quid æmularis pro me?* quasi diceret. *Æmularis.* Sed ne feceris, quem ad finem eam æmulationem suscipias? Quia tamen hæc in Hebræo interrogatio est, *An æmularis tu pro me?* siue *Numquid meâ causa, tu æmularis?* posset eam ita quispiam interpretari, quasi vera esset interrogatio Moysis, suspicantis quidem illum pro se æmulari, non tamen asserentis. & eam in sententiam explicari posset Latinus textus, sic. *Quid? æmularis pro me?* vel simpliciter, vt *Quid, sit pro An, æmularis pro me?* Nam in occultis quandoq; pro eodem ponimus quæstiones, an & *quid?* vt *quid iam de me cogitas?* *Quid nam diuinæ rei tecum meditaris?* A communi tamen sententia nihil abeo. 1. quia Septuaginta ita vertunt, *μη ζηλοῖς ἐμὲ;* id est, *non zelas me?* nonne, causâ meâ, exandescis? nonne, propter me, adeo stomacharis, & illos prohiberi postulas? 2. quia etiam si Latinus textus exponi aliter possit, simpliciter tamen, minusque tortus communis ille sensus videtur. 3. si suspicatus est Moyses, suâ causâ æmulari Iosue, idque certò nesciuit, sed rogauit tantum, videretur Moyses, parum acris & solers non ingeniorum modo, sed morum etiam & verborum explorator, qui è Iosue verbis, & è modo ea proferendi, ex ipsoque proferentis vultu ac gestu non satis quid vellent, & quo è fonte fluerent, animaduerneret. præsertim cum intimum illum, & vti aiunt, intus & in cute notissimum haberet. Deinde, cur eum pro se potius æmulari, quàm Dei gloriam, tabernaculi honorem, inobedientiæ castigationem cogitare suspicaretur? 4. quæ sequuntur verba. *Quis tribuat, vt omnis populus prophetet?* declarant non dubitantis, sed certò videntis & iudicantis, ab æmulatione Iosuanam petitionem ortam esse.

QVÆSTIO VI.

Iosue pro Moysæ an bona æmulatio?

Æmulatio, siue, vt pro ea Interpretis nostri voce, in Græco est, *zelus*, in scripturis duplex ostenditur. bonus & vitiosus. *Bonus* Psal. 67. Ioan. 2. 17. Cor. 2. 31. cap. 14. 1. 12. 39. 2. Corinth. 7. 11. cap. 9. 2. cap. 11. 2. Galat. 4. 8. Tit. 2. 14. *vitiosus* Psal. 36. & 72. Actor. 5. 17. cap. 7. 9. cap. 13. 45. cap. 17. 5. cap. 21. 20. cap. 22. 3. Rom. cap. 10. 2. cap. 13. 13. 1. Corinth. 3. 3. cap. 13. 4. 2. Corinth. 12. 20. Galat. 1. 14. cap. 4. 17. cap. 5. 20. Philipp. 3. 6. Iacob. 3. 14. cap. 4. 12. Siue autem bonus, siue vitiosus zelus sit, eo semper nomine vis quædam & magnitudo æstus animi significatur. Vnde & hoc loco in vehementi Hebræorum coniugatione verbum *æmulandi* est. Sunt ergo, quibus Iosue ista æmulatio vitiosa & cum peccato coniuncta videatur, vt Abulensi q. 67. qui *inuidiam* fuisse vult. Sed tamen non cum magno peccato coniunctam q. 68. Aduertendum. 1. tam inuidiam, quam zelum & æmulationem oriri ex bono vel quod in aliquo est, in quo esse non debere iudicatur, vel quod in aliquo non est, in quo esse debere iudicatur. 2. bonum istud vel verè bonum est, vt Dei gratia sanctificans, & virtus omnis, vel *adiaphorum* vt bona fortunæ, corporis, & quædâ animi, vt scientia, & charismata illa diuina, quæ iu peccatoribus etiâ esse possunt, vt donū miraculorum, prophetiæ, & si

& si quæ similia. 3. illud iudicium, cur in hoc vel illo, hoc vel illud bonum esse aut non esse oportere iudicatur, variis ex causis oriri potest. 1. ex eo scilicet, quod ille bono illo dignus, aut indignus sit. Et tam Aristoteli 2. Rhet. quam D. Thomæ 22. quæst. 36. id propriè *Nemesis* est. 2. quod eo nos bono careamus, & ab iisdem propriè *zelus* dicitur. 3. Quod ex illius bono bonum aut malum, aut nobis aut aliis, verbi causâ, Ecclesiæ, ciuitati, vel iis rectè qui nobis quoquomodo coniuncti sunt, euenturum videatur, & iisdem *timor* vocatur. 4. quod eo bono nos alius, qui par aut etiam inferior esse debere videretur; superet: ab iisdemque auctoribus propriè *inuidia* statuitur. Omnium id genus motionum, siue bonæ, siue malæ sint, intensionem impetumque vehementiorem ad zelum seu æmulationem, cum scripturâ iam reuoco: deque ipso Iosue zelo ita statuo, *non fuisse peccatum, si per se ipsum præcisè spectetur: sed ob aliquam forte circumstantiam fuisse peccatum, veruntamen non magnum.* Prior pars probatur. Bonum quod Eldado & Medado adesse debebat, erat per se adiaphoron: neque præcisè dolebat, quod illud illis adesset. Quis enim absque vlla coniectura de illo id effutiat, cum ne minimum quidem, absque ratione, delictum in vltimo suspicandum sit. Sed tantum quod ex eo mali quidpiam Moyse crearetur, vti quæst. 4. expositum. Sed hoc, vitij nihil habebat. Nam aspice singula causæ illius dilatata membra. Estne vitiosum iniquo ferre animo, si superioribus non obediant inferiores? Si illorum in discrimen vocetur auctoritas? Si cum ratione, hi aut vanitatis in loquendo, aut imprudentiæ in iubendo, aut leuitatis in promittendo infimulentur? Quid præterea peccati est, si quæ in tanto tanti populi gubernatore ac Principe requirebatur, & tot hætenus modis à Deo procurata erat, gloriæ præstantia, ne vilesceret, vulgarisque fieret, extimescebatur? Quæ culpa, si ægrè ab aliquo fertur, eum, quæ in donorum suorum largitione præscripsisset Deus, modum & ordinem non tueri? quos gratiæ suæ ministros esse iussisset, deserere? aliâ viâ, & per alios, illius charismata exquiri? Deinde Moyse verba non obiurgationem & reprehensionem, qua Iosue perstringatur, vllam continent, sed tantummodo Moyse ipsius modestiæ vbertatem & affluentiam. Indignum enim sese putat, qui cæteris haberetur præstantior. ideoque si ei æquiparentur aliqui neque fert ipse, neque ferre alios vult molestè. quin potius optat sibi æquales omnes fieri. Fit verò non rarò, vt bene sese duo circa rem eandem habeant, vnus quidem ius alterius asserendo, alter suo illo iure cedendo. Quin verò, citra illam etiam Iosue castigationem, in iisdem verbis liceret aliter Moyse modestissimum animum intueri. Quia enim Græcè est, *non zelas me?* posset hæc in iis accipi sententia. Quid agis, mi Iosue? cur à vaticinando prohiberi hosce vis? Non amas me? Non gaudes, me dum quamplurimi à Dei Spiritu aguntur & incitantur, molestissimo gubernandi onere quadantenus alleuari? Quo enim plures in populo sapientes fuerint, eo facilius erit gubernatio. Quo plures in nauibus nauclerum iuuerint, eo illi ad clauum sedere fuerit leuius. Vtinam sint in populo prudentes ac sapientes omnes. Vtinam vaticinentur, Deique Spiritu afflentur, & instingantur omnes. Mihi sanè tum, quæ iam est grauissima, leuissima foret imperij farcina. Si me igitur amas (vt verè amas) ne velis non quamplurimos diuinitus agitari: sinas duos istos, & si vellet Deus, iis plures, adeoque multitudinem vniuersam prophetare. Hoc enim, secus quam fortassis existimas, mihi & vtilissimum & iucundissimum. Vtrolibet modo verba hæc sumamus vel pro zelo, qui dolor, æmulatio, & iræ ardor quidam est, vel pro zelo, qui amor, imò amoris æstus & flamma est, summa semper modestiæ ac demissionis laude ornatur Moyse; ab omni verò culpa & delicto vindicatur Iosue. quod etiam satis indicat S. Cyrillus infra non multo post citandus. Addo non vitio, sed laudi potius dari, dum de Dominorum, Parentum, doctorum, superiorum honore, paulo etiam quam illi ipsimet, studiosius & acrius laborant famuli, discipuli,

puli, inferiores. Maior enim iis cura, minusq; quodammodo periculosa incum-
bit. Libenter hic quærerē; de discipulis CHRISTI Domini, cum dæmonia ei-
cientem viderunt, & id ipsum facere vetuerunt, Luc. 9. v. 49. quid Iosue accusa-
tores sentirent. sed de hoc seq. q. Ad alteram sententiæ partem probandam accin-
gor, in qua duo aiebam. primò peccasse ob aliquam forte circumstantiam Iosue: dein-
de, peccatum tamen paruum fuisse. Illud probatur. 1. quia forte de Eldad & Me-
dad suspicio habuit næui aliquid. Videntur enim illi ex quadā animi modestiā
non venisse citati, quòd honorem horrerent, quòd se tanto impares oneri exi-
stimarent, quòd sese digniores alios existimarent. nō quòd Moyse vel imperiū
vel auctoritatem, iudiciū & promissum aspernarentur. D. Hier. mansione 13.
Non imperij negligentes, sed humilitate submissi, dum se honore arbitrantur indignos. & S.
Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 16. ob Spiritus S. gratiā ac vim ostendendā, eos
ait abfuisse, prout eius verba, quæ infrā q. 10. citantur, monstrabunt. Deinde, et-
iam si duo hi vel etiā multò plures vaticinarentur, sua tamen adhuc Moyse præ-
stantia, ob alias plurimas maximasq; virtutes, diuinasq; testificationes, facta te-
cta manebat. Tertiò. vel fictè ipsos ac simulatè, vel verè vaticinari arbitratur.
si fictè; nimium multos viros, Moyse ipsius iudicio paulo ante probatos, & ad-
munus hoc delectos, fuit suspiciosus. Si verè; diuinum agnoscere donum debe-
bat, neq; ipsi velle obistere. Leue tamen id, quidquid est delicti, fuisse intelli-
gitur ex eo. 1. quòd tota ista Iosue vox ex animo profecta fuit bono, magnoq;
erga Dei seruū Moyse, Deumq; ipsum amore, sed cum parua quadā animi vi-
rorum illorum ignorantia, & diuinæ munificentiae inconsiderantia. 2. quia
motus iste, scintillæ instar, subito & emicuit & euauit. Dixerat puer in castris
Eldad & Medad prophetare. & statim, Domine mi, ait, prohibe eos. Dixit Moyse ne
tanto sui zelo raperetur, & statim, ne verbū quidem. Ideoq; immodicæ sunt illæ
Caluini voces, *stultam ac præposteram Iosue zelotypiam fuisse, immodicoque studio &*
amore Moyse esse prosequutum.

QVÆSTIO VII.

*Johannis & Christi Domini, discipulorum æmulatio, an, quàm
ista Iosue, melior?*

PRO magistro suo S. Iohanne Baptista contra CHRISTVM Dominum æmu-
latos eius discipulos legimus Matth. 9. v. 14. & maximè Iohan. 3. v. 26. & pro
CHRISTO D. Iacobum & Ioannem Luc. 9. v. 49. contra quendam in CHRISTI
nomine dæmonia eiicientē neq; tamen Christo Domino adharescentē Marci
9. v. 38. Luc. 9. v. 49. & paulo post contra Samaritanos CHRISTVM Dominum
hospitio accipere nolentes v. 54. Hunc ergo Moyse discipulū cum illis confe-
ramus. Nam & horū Magistrorum cum Moyse comparatio esse potest, cum Io-
hannes, se, pro quo discipuli zelarentur, dignum non esse ostendit Ioan. 3. v. 27.
& CHRISTVS Domin⁹ Luc. 9. v. 50. clare dixit. *Nolite prohibere.* Ac discipuli Io-
hannis, culpa vacare qui possint, nō video, cū, super CHRISTO Domino, dum à
Iohanne baptizatus esset, Spiritum S. vidissent, voces diuinas Matth. 3. Luc. 3. &
tot à Iohāne de ipso testimonia iam audiissent. Ideoq; melior Iosue nostri æmu-
latio. Discipulos verò CHRISTI Domini vehementer arguit Calvinus, & qui
ab eo decepti sunt. Nam in illius dæmonia eiicientis prohibitione fecisse ipsos in-
consideratè ac temerè, superbe ac inuidè. inconsideratè quidem, quia inconsulto Do-
mino eum prohibuerunt. superbe ac inuidè. quia pari secū aduersus dæmonas
potestate præditum eum nolebant. A peccato tamen immunes ipsos docuit
Theophylactus & Beda. quod non inuidia, sed charitate, ad prohibendum acces-
serint. Fuit verò charitas hæc partim erga CHRISTI Magistrum, partim erga il-
lum dæmonū eiectorem. Erga CHRISTVM quidem, quòd cum solis Apostolis

eam hætenus concessisset potestatem, hunc ab eo constitutum ordinem & disciplinam retinere studebant. Erga illum verò, quod contra hunc ordinem venire ipsum, ideoq; & delinquere putabant. Planum fit hoc ex eorū ad CHRISTVM Dominum accursu, & alacri, lætaq; denunciatione. Quasi enim eius gloriæ ac disciplinæ cōsulissent optimè, audacter & pænè gloriabundè aiunt. *Magister v. q. d. q. n. f. n. & prohibuimus eum.* Neq; ipsoꝝ hunc animum CHRISTVS Dominus reprehendit, sed tales deinceps prohibendos nō esse docuit. primò quidem quia & illi diuinam suam gloriam augerent, & Apostolorum scopo, id est, CHRISTI Domini fidei, & gloriæ propagandæ cōgruerent, operamq; simul darent. Hæc enim duarū illarum rationū vis. *Nemo est, qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me. Qui enim non est aduersum vos, pro vobis est.*

In ipsa verò contra Samaritanos indignatione ait idem Calvinus, *stultū elatos fuisse fiducia.* Sed Patres, D. Hieronymus, q. 5. ad Algasia: V. Beda, Titus Bostrensis multo de illis meliora. Vindictā eos aiunt, nō suam ipsoꝝ, sed CHRISTI Domini optasse. idq; non vllā suā culpā, sed solā Euangelici & Christiani Spiritus ignorantia. Hac enim de causa illi à CHRISTO Domino reprehenduntur. *Apostoli*, ait S. Hieronymus loco citato, *in lege versati. Quæ tantum iustitiam nouerant, oculum pro oculo, dentem pro dente, vlcisci nituntur iniuriam, & imitari Eliam, ad cuius vocem, duos Pentecontarchos militum, ignis absumpserat. Nec mirum profecto*, ait Maldonatus noster, *est, id Apostolos facere voluisse, cum tam multas vindictæ causas habere viderentur. Primum exemplum Elia. Deinde iustiore, quam ille causam. Ille enim propter exclusum à Iudeis seruum, hi propter reiectum ignominiosè Deum, ignem in eos mittere volebant*, vt Titus argumentatur. Inuitabat & locus. Samaritani enim illi fuerant, in quos & Elias ignem cælo deduxerat 4. Regum. 1. & duplici pœna digni videbantur, qui simplici non fuerant emendati: & si non aliud, certè moderatio qua vsi sunt, culpa liberare potuit, *Vis, dicimus?* Ambrosius prorsus excusat. qui & ait: *Quid mirū filios tonitruī fulgurare voluisse?*

Si vtraq; hæc Apostolorum æmulatio spectetur, quo ad eum, ob cuius honorem & auctoritatem, ea suscipiebatur, vtraq; profecto melior est, quam ista Iosue. *Amplioris enim gloriæ CHRISTVS præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliore honorem habet domus qui fabricauit illam.* Hebr. 3. vers. 3. Si verò, quoad indignandi, timendi, ac suspicandi causas, eadē æmulationes considerentur, videtur Iosue iustiorē habuisse causam, quam in priore sua æmulatione Apostoli, sed iidem in secunda meliorem quam ille. prout ex dictis ferè perspicuum. vide libellum de Apostolis num. 38.

QVÆSTIO VIII.

Cur & cæteros à vaticinando prohiberi non petiit Iosue?

EX causis, quæ q. 4. Iosue mouebant, vt Eldad & Medad prohiberi peteret, vna sola in vaticinantes alios congruere potuit, ea scilicet, quòd pluribus ad eximiam istam prophetiæ gloriam efflorescentibus, marcescere, obscurari & peruulgari Moyse excellentia videretur. At ista causa, cæterorum illorum respectu, non ita potuit Iosue animū purgare ac stimulare, sicuti duorum istorum intuitu. quia illi eius imperio paruērāt vocati: ad tabernaculū se ipsos stiterant, Moyse preces & benedictionē magni fecerāt, ei, secundū Deum, quidquid excellentis iam doni haberēt, ascripserant. quòd de ipsius se spiritu accipere perspicerent ac pfererentur. Præterea clarū de his Dei testimoniū & voluntas erat, quem, etiā contra animi sui sensū, libētissimè amplectebatur ac reuerabatur Iosue. Accedebat postremò, quòd etiā si q̄ in vno collecta Moyse videbatur, gloria in plures iam spargeretur, nō tamē in tam multos adhuc, quā dum duo illi accedebāt, ita vt subuereri etiā potuerit, ne & supernumerarij alij plures accederēt.

QVÆ.

Quid ex Josuano isto pro Moyse zelo discere liceat?

Liceat sanè primò egregiam eius in Dominum doctoremq; suum beneuolentiam, ardentemq; amorem discere. qui, vt suprà dixi q. 6. & 7. laudabilis & Apostolicus est. *Deinde* videmus, quanta humanarum mentium imbecillitas & cæcitas sit, quæ in rebus prouidendis, & syncerè diiudicandis tam multa nō vident, ideoq; errant & labuntur. *Tertiò*, bonos etiam viros, in bonis etiam rebus debere diligenter attendere, ne nimio aliquo zelo temere aut imprudenter quidquam statuunt, aut de aliis loquantur. *Quartò*, meritò suspecta nobis ea oportere esse vel facta, vel consilia, in quibus de nostra vel nostrorum gloria & honore agitur. Hic enim persæpe *latet anguis in herba*, dum non purè puteq; Dei gloriam quærit, sed vel suam, vel suorum, imò etiam dum istorum spectare gloriam videtur, suam quodammodo spectat. dum ex ipsa cum illis coniunctione, illam ad se redundare vult ac sperat. Ferunt scilicet ægrè miseri mortales, si etiam ab aliis bonis quid fiat, cuius ipsi vel auctores vel certè adiutores & socij non habeantur. Alius ille & verè perfectèque Apostolicus D. Pauli zelus Philipp. i. vers. 18. cum varii variis de causis & quidem prauis, ipsique aduersis, **CHRISTVM** D. prædicarent. *Quid enim?* ait. *Dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem CHRISTVS annuncietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.* Hæc verus ille & omni laude cumulatus diuinæ gloriæ zelotes. Postremò, hac vna imperfectiōe detracta, sustinet etiam hic Iosue **CHRISTI** Domini figuram. Cuius ea zeli vis, & ignis fuit, vt nulla, ne minima quidem recula, Patris æterni gloriam violari aut minui ferre posset. adeo *vt non sineret*, ait S. Marcus c. ii. v. 16. *vt quisquam transferret vas per templum*, & de ipso scriptum sit Psal. 68. & Iohan. 2. v. 18. *Zelus domus tue comedit me.* Quod si cum imperfectiuncula ista Iosue zelū considerare liceat, typum is gesserit **CHRISTI** Domini, non quoad ipsummet, sed quoad ipsius membra, bonos scilicet piosque homines, in quorum aliquando aut factis aut consiliis & sermonibus aliqua id genus vanitatis aut ignorationis labecula infidet. In hac ipsa tamen & illud laudandum ac imitandum, quòd Iosue, non nisi apud Moysen id dixerit, rei que totius arbitrium ei commiserit. Minus enim periculi est, quando apud sapientiores istiusmodi quid contingit. Illi enim huiusmodi verbis aut non decipiuntur aut minus: & æstuantibus animis frigida aliquid aspergunt, docendo, monendo, meliora & perfectiora ostendendo, prout hic à Moyse factum cernimus.

QVÆSTIO X.

An in septuaginta illorum numero non fuit ipse Josue?

Initio cap. 13. Num. dicitur Iosue fuisse *ex principibus & capitibus populi*. & verò cum eligerentur septuaginta ad populi gubernationem, Moysis alleuationem, iudiciorum, publicorumque consiliorum honorem, ad eos meritò videatur Iosue allegendus fuisse. Allectus tamen adscriptusque tum non fuit, vt apparet. *Primò*, quia illis adhuc prophetantibus venit de Eldad & Medad nuncius &, tunc confestim prohiberi eos voluit Iosue. *Deinde*, quia non Moysis, sed propriam ipse causam apertè visus fuisset agere, quod in honoris societatem plures admittere nollit. *Tertiò*, debebant illi esse è populi senioribus. *Congrega mihi*, ait Dominus vers. 16. *septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint, ac magistri.* At, vti sæpè hætenus dictum, iuuenis hoc tempore fuit Iosue. imo studio dataque opera, cum seniorum istorum meminisset 55. de Iosue subiunxit vers. 28. eum è *iuuenibus* fuisse, vt in illorum numero haudqua-

quam fuisse intelligeremus. Dices; *seniores* hic vocatos non tam physicè quam ethicè. id est, non tam qui ætate senes, quam qui maturitate, sapientia & moribus. Ita enim Oleaster, & iam olim Rupertus in Num. cap. 32. *Notandum, ait, diligenter, quod cum dixisset, Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel, addidit, quos tu nosti, quod senes populi sint ac Magistri.* Nam reuera Deus, non sanctitatem annorum, sed sanctitatem requirit animorum. Et D. Hieronymus in Ilagög. 24. sub finem, & cap. 3. *Moyse, ait, precipitur, ut eligat presbyteros, quos scit esse presbyteros, quæ imitantur vetustum dierum, cuius casaries describitur candida, ut ætatis longitudo monstretur.* Et Apostolus Paulus, qualis presbyter eligi debeat, plenissimè scribit ad Timotheum. 1. Epist. cap. 5. unde & in proverbiis cap. 20. *Gloria senum canities.* Quæ est ista *canities*? haud dubium quin sapientia, de qua scriptum est, *Canities hominum prudentia est.* Talis verò senex prorsus fuit Iosue, moribus maturus, sapientia canus. Fuit sanè. sed præter ethicam istam senectutem & canitiem, physica etiam requirebatur. Hæc enim in priore Dominici præcepti parte significatur. *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel.* postea de morali subditur, *quos tu nosti quod senes populi sint.* Posset tamen hoc posterius accipi, de aptitudine. quos nosti aptos esse, ut senes fiant, & præfecti, siue, ut *seniorum*, præfectorumq; munus, & auctoritatem tueantur. Et hos putant aliqui, ut Oleaster, eosdem esse, qui Iethronis consilio nuper Exod. 18. delecti fuissent, nuncq; Dei suffragio, quod antea factum non erat; approbentur, & cum antea causas tantum disceptarent; iam ad populi gubernacula euehantur. Alij diuersos credunt. utroluis sentiamus, in eorū albo non fuit Iosue. idq; primo & præcipue propter ætatem. Debuit enim hoc, saltè ordinis huius initio, seruari, ut nō nisi natu maiores in illū transcriberentur, nō quod nemo iunior possit prudētiā, morumq; gravitate ac sanctimonia pollere: neq; quod è senioribus nemo iuuenilibus interdum leuitatibus obsequatur, & imprudens stolidusq; sit: sed quod ut plurimum, ætas minor imperitiā, animiq; leuitatē aliquam, maior peritiā, gravitatēq; adiunctā habere soleat. Deinde propter Moysen, ne tam charo, tamq; fido ministro deinceps orbaretur. Neque enim, ut suprā etiam tactum, in quotidiano domesticoque ministerio è populi senatoribus ac optimatibus occupari aliquem voluisset Moyses. Postremò propter Iosue. cui erat vtilius, à tanti Magistri disciplina, conspectu, & ore nondum abstrahi. & forte significari debuit ille, qui antequam in hominum lucem prodiret, annos tot in parentum domo & obsequio latere voluit IESVS CHRISTVS Dominus ac Saluator noster. An in eum verò postea ordinē vocatus sit, equidē adhuc quæro. Videretur. n. consentaneum, ut qui omniū Princeps futurus erat, is in Reip. cōsiliis & tribunali-bus primo exerceretur: & ad summa, per synedrj gradus, ascēderet. Neq; n. quī secutor nō erat, Consul olim fiebat: neque si factus fuisset, probè satis id muneris gessisset. Pompeius sanè, quia, ob assiduā militiam in senatū vix unquam venisset; Consul creatus, ne senatus quidē habendi & consulēdī rationē sciebat, adeo ut M. Varronē familiarē suū rogaret, uti commentariū faceret eior γωγμὸν (sic. n. Varro ipsū appellat) ex quo disceret, quid facere, dicereq; deberet, cum senatū cōsuleret. Gel. l. 14. c. 7. Nihilominus tamen quia literis proditū non est, neq; à quoquam, quidquā traditur, in mediū relinquo. Potuit. n. Moyses satis eū instituere; & summa cum eo confuetudo & assiduitas, omnium aliorum munerum & graduum instar erat, imò & quidpiam multo maius atque vtilius. Ideoque & disertè S. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 16. Iosue in hoc LXX. numero haud fuisse, neque nunc Spiritus sancti donum accepisse docet. eiusque verba, quæ q. 6. promisi, sunt hæc: *Spiritus sanctus descendit in 70. seniores tempore Moysi. Non erat tamen in illos 70. viros Spiritus ipse diuisus: sed gratia tantum, pro eorum, qui recipiebant facultate. Sexaginta tantum & octo aderāt. Eldad autē & Modad (sic in Græcis 70. & alijs scribi solet Modad) aberant. Ut igitur ostenderet non Moysen esse largitorem, sed Spiritū operantē Eldad*

& Modad

& Medad vocati quidem, sed non occurrentes prophetabant. Stupefactus est Iesus ille typicus, Naue vocatus, successor Moyses, & conueniens eum, dicit: Audisti quod Eldad & Medad prophetant. Vocati erant, sed non aduenerant. Domine mi Moyses, prohibe eos. Non possum, inquit ille, prohibere. Cælestis enim est ista gratia. Ac tantum abest, ut eos cohibere queam, ut etiam fateri cogar, me ex gratia Domini id habere: sed non puto te ex odia ista dicere. Caue autem, ut emuleris pro me, vel inuideas, quod illi prophetant, Tu autem nunquam. Expecta tempus. Quis dabit vniuersum populū esse Domini Prophetas? Quando det Dominus Spiritum suum super eos? Prophetice dicit, quod, Quando det. Tunc enim nondum dederat. Tu quoque nondum habes. Numquid Abraham, & Isaac, & Iacob, & Ioseph antea non habebant? Numquid non habebant id quod dicit, Quando det Dominus? Manifestum est, hic significare illum abundantiam doni Spiritus super eos omnes. quasi diceret: Nunc ista gratia particularis: sed tunc erit copiosum donum. Quod completum est quod nos in die Pentecostes. Hæc Sanctus ille.

CAPVT VIII.

Iosue ad explorandam terram missio, reuersio, gesta que alia.

ANnus ab exitu agebatur secundus, mensisque secundus, cum, die huius vicesimo, è Sinai solitudine progressi Israelitæ Num. cap. 10. venerunt in solitudinem Pharan ibid. vers. 13. eum in locum, vbi septuaginta, de quibus supra, delecti fuerant, seniores, infami sepulchrorum concupiscentia nomine notatum cap. 11. Inde in partem aliam Phaseroth nuncupatam, vbi contra Moysen, ob eius vxorem, ab Aarone, eiusque sorore Maria, murmuratum; processerunt Num. c. 12. inde in alias postea partes Num. 33. tandemque in Cadesbarne Deut. 1. vers. 20. hic verò dixit Moyse populus ibidem vers. 22. *Mittamus viros, qui considerent terram, & renuncient, per quod iter debeamus ascendere: & ad quas pergere ciuitates.* Retulit hoc populi postulatam ad Dominum Moyses, cui ita ab illo responsum, Num. 13. vers. 3. *Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus ex principibus.* Sicque à Domino approbatus placuit Moyse ille populi sermo Deut. 1. 23. & fecit, quod Dominus imperauerat, de deserto Pharan mittens Principes viros XII. quorum è variis tribubus varia sunt nomina Num. 13. vers. 5. Sed ex iis duo ad Iosue librum spectant; è tribu quidem Iuda, Caleb filius Iephone: è tribu Ephraim Osee filius Nun. quem ibidem vers. 18. vocant *Iosue*, prout supra cap. 2. expositum. Ierunt illi, terram explorarunt, & pergentes vsque ad torrentem botri, absceiderunt palmitem cum vna sua, quem portauerunt in

Uerſe duo viri. verſ. 24. Reuerſique exploratores terræ poſt 40. dies omni regione circuita, venerunt ad Moysen & Aaron, & ad omnem cœtum filiorum Iſrael, in deſertum Pharan, quod eſt in Sades. verſ. 26. 27. locutiſque eis, & omni multitudini, oſtenderunt fructus terræ, & quæ vidiffent, narrarunt. verſ. 28. & ſeq. terramque illam ab vbertate, fructuumque bonitate laudarunt, & præſenti allatorum fructuum, teſtimonio commendarunt. Sed eandem ex iſdem exploratoribus, præter Calebum & Ioſue, omnes aliunde vituperarunt maximè, ita vt omnem illic porro tendendi animum vniuerſo populo ademerint: ſeditionem grauem concitarent, vt ij Ægyptum regredi, quam illuc infeliciter progredi malle ſe inſclamarint caſtra tota: Cultores, aiebant, fortiffimos habet terra illa, & vrbes grandes atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere. quia fortior nobis eſt. Terra, quam luſtrauimus, deuorat habitatores ſuos. Populus, quem aſpeximus procera ſtatura eſt. Ibi vidimus monſtra quedam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quaſi locuſtæ videbamur. At eodem illo primo reditus die, inter hæc Caleb compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen, ait. Ascendamus & poſſideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. v. 31. Totus ille veſper, & inſecuta nox ſic in murmurando & tumultuando tranſacta cap. 14. v. 2. idemq; poſtero die, magnâ animorum proteruiâ reuocatum. tumque verſ. 5. Moysen & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Iſrael. At verò Joſue filius Nun, & Caleb filius Jephone, qui & ipſi luſtrauerant terram, ſciderunt veſtimenta ſua, & ad omnem multitudinem filiorum Iſrael locuti ſunt. Terra, quam circuiuiſimus, valde bona eſt. Si propitiuſ fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte & melle manantem. Nolite rebelles eſſe contra Dominum: neque timeatis populum terræ huius. quia ſicut panem, ita eos poſſumus deuorare. Receſſit ab eis omne præſidium. Dominus nobiſcum eſt: nolite metuere. Cumque clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini ſuper tectum fœderis cunctis videntibus filiis Iſrael. de quibus iuſtiſſimo idem Dominus dolore, iraque percitus, multa Moyſi queſtus & contra eos interminatus, adiecit verſ. 23.

Non

Non videbunt terram, pro qua iuravi patribus eorum, nec quisquam ex illis, qui detraxit mihi, intuebitur eam. Seruum meum Caleb, qui plenus alio spiritu secutus est me, inducam in terram, hanc, quam circuiuit, & semen eius possidebit eam. Iterumque 29. Omnes, qui numerati estis à 20. annis, & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram, super quam leuavi manum meam, vt habitare vos facerem, præter Caleb filium Iephone, & Iosue filium Nun. Et repetitur idẽ Num. 32. v. 10. Iratus Dominus iurauit dicens, si videbunt homines isti, qui ascēderunt ex Aegypto à 20. annis & supra, terram, quam iuramento pollicitus sum Abraham, Isaac & Iacob, & noluerunt sequi me, præter Caleb & Iephone Ceneram. & Iosue filium Nun. Isti impleuerunt voluntatem meam. Sed copiosius adhuc omnia dicuntur Deut. 1. à v. 26. vbi ab cæterorū exitio excipiuntur itidem Caleb & Iosue hisce verbis v. 35. Non videbit quispiam de hominibus generationis huius pessimæ, terram bonam, quam sub iuramento pollicitus sum patribus vestris, præter Caleb filium Iephone. Ipse enim videbit eam, & ipsi dabo terram, quam calcauit, & filiis eius, qui secutus est Dominum. Nec tu, (ò Moyses) ingredieris illuc: sed Iosue filius Nun, minister tuus, ipse intrabit pro te. Hunc exhortare & roborare, & ipse sorte terram diuidet Israeli. facta hæc omnia. Et primò quidem decem alii exploratores, eodem illo reditus die postero, morte repentina extincti sunt: deinde progressu tēporis, interierūt murmuratores omnes. Nam de illis ita Num. 14. 36. Igitur omnes viri quos miserat Moyses ad contemplandam terram, & qui reuersi murmurare fecerunt contra eum omnem multitudinem, detrahētes terræ, quod esset mala, mortui sunt atq; percussi in conspectu Domini. Iosue autem filius Nun, & Caleb filius Iephone vixerunt ex omnibus, qui perrexerunt ad considerandam terram. De aliis verò eodem lib. c. 26. cum eorum Catalogus, qui terram ingressuri essent, recensitus fuisset; additur v. 64. Inter quos nullus fuit, eorum, qui ante numerati sunt à Moysē & Aaron in deserto Sinai. Prædixerat enim Dominus, quòd omnes morerentur in solitudine. Nullusq; remansit ex eis nisi Caleb filius Iephone, & filius Nun. Atq; hæc sunt, quæ circa terram exploratam ad Iosue videntur pertinere. Suntq; vt apparere potuit; triplicia. Velenim ante iter facta sunt, vel in itinere, vel post, vbi iam rediissent. de quibus quærantur hæc.

Fueritne, cum exploratores missi sunt, è populi principibus vnus, Iosue?

Superiori capite q. vltima è seniorum 70. numero Iosue, tunc fuisse negatum est. Nunc verò, an in aliorum saltem principum ordine fuerit, quæritur. Et quidem textum si, vt oportet, consulimus, affirmandum statim videtur. Distinguit siquidem Dominus Num. 13. v. 3. *mitte viros, qui considerent terram, singulos de singulis tribubus ex principibus*. Hebr. *omnes principes in ipsis*. scilicet patribus, quorum erant tribus, vel *in ipsis tribubus*. Et continuo additur v. 4. *fecit Moyses, quod Dominus imperauerat, de deserto Pharan, mittens principes viros*. Hebraicè *omnes ipsos, qui erant viri, capita filiorum Israel ipsi*. Si verò textum eundem cum alio, qui est Numeri. 1. & cum iis, quæ dicta, conferimus; negandum apparet. Nam superius dictum est, parum Moyfi decorum visum, vt eo vteretur ministro, qui in populo magistratum gereret aliquē: & capite illo primo, enumerantur omnes populi principes: in quorum catalogo non est Iosue, neq; aliorum enumeratorum vllus. Neq; dici potest, vel illos eosdem aliis hic nominibus nominari, vel hos in illorum iam locum successisse. Nam quomodo ne vnus quidem nomen idem foret? Cur studio tam diuersa nomina ponerentur? Et quod magis vrget; apposita parentum nomina, & tactæ in primo Paralipom. illorum genealogiæ hos ab illis diuersos demonstrant. Sumatur vnus, verbi causa, *Iosue*. Is hoc loco dicitur ex tribu Ephraim Princeps fuisse: ibi *Elisama*. filius Ammiud. Actor. 1. Paral. 7. vers. 27. ipsius Elisamæ nepos traditur Iosue. prout etiam suprâ patuit ca. 1. q. 7. Iam verò illi recensiti sunt anno exitus secundo, die primo Mensis secundi. Et hi nostri ad eundem annum paucis tantum modo elapsis mensibus, vel hebdomadibus potius, pertinent. At nunquid illi priores omnes tam cito mortui sunt? Si dicis, in superiore murmuratiōe, & ob eam illata plaga, mortuos fuisse, in sepulchris concupiscentiæ scilicet, occurritur, iis debuisse saltem succedere filios. verbi causa, *Elisama* ipsum *Nun*. Sicque iam esset Princeps in Ephraim, non *Iosue*, sed eius pater *Nun*, Elisamæ, & sic de aliis. Manebant igitur adhuc illi priores principes vel omnes, vel ex iis saltem, aliqui. Quo igitur modo & Iosue, & ceteri explorationis socii, principes? Respondeo primò in Iudaico populo principes fuisse duplices, *politicos* nimirum & *Ecclesiasticos*. Sede eorum variis rursus gradus. Nam vnus in politicis summus tunc erat Moyses: in Ecclesiasticis Pontifex Aaron. & alius postea Pontifex 2. Paral. 26. 7. Heb. dicitur *sacerdos caput*. Inferiores erant alii. Sed, Ecclesiasticis, de quibus hic nihil iam agitur; omissis; Politici erant vel in toto populo capita, & principes: & huiusmodi fuerunt illi, de quibus superiori capite, septuaginta: vel erant capita & Principes ex singulis tribubus. & hi rursus duplices. Vel enim erat vnus aliquis tribus totius caput & princeps, qui Phylarchus, aut phylarcha dictus: vel certe alicuius in eadem tribu portionis. & hoc iterum dupliciter contigisse videtur. Nam, vel tribus ipsæ *secundum familias* ac stirpes, quas Hebræus *domos patrum*, vel *paternitatum* potius vt 70. significant, appellat, dum vertunt Num. 1. *οἱ κς πατερων* & cap. 13. *δῆμους πατερων*; considerabantur: vel *secundum numerum*. priore modo dicebantur *capita familiarum*, vel simpliciter *pateres*, aut *patriarchæ*: posteriore modo, pro varietate numeri hominum, varia quoq; fuit præfecturarum ac nominum ratio. Alij enim erant *chiliarchi*, alii *centuriones*, alii *quingagenarii*, nonnulli *decani*, vt explicatur Exodi. 18. Deutero. 1. &, vt addit Iosephus libro. 3. ca. 3. alii erant *myriarchi*, qui 10 scilicet millibus præerant: alii *pentecosiarchi*, qui 500. alii *triacontarchi*, qui 30. & *icosiarchi*, qui 20. Verbi causa inspiciatur vna, è qua Iosue noster; Ephraimitarum tribus. in qua Numer. 1. versu. 32. erant hominum 40500. Id quoq; præter tribuum omnium principem, erant in ea hi principes.

1. Phylarches vnus, scilicet *Elifama*.

2 secundum	2 numerum.	1 familias ex 1. Paral. 7. & dictis suprà c. 1. q. 7. Patriarchæ		<i>Raphi- tarum. Resephi- tarum.</i>
		1. Myriarchi	4.	
		2. Chiliarchi	40.	
		3. Pentecosiarchi	81.	
		4. Hecatontarchi	405.	
		5. Pentecontarchi	810.	
		6. Triacontarchi	1350.	
		7. Icosiarchi	2025.	
		8. Decarchi	4050.	

Nam quando vltra perfectum numerum redundabant aliqui, vel in vocabatur ad eum, qui eiusdem ordinis primus erat, tatisper dum noua sobole numerus debitus conficeretur, vel in eodem ordine omnium erat minimus, cui numerus nondum perfectus aderat. verbi causa. In ista tribu præter 40000, supersunt 500. Hi ad Chiliarchum primum pertinebant vt præfesset ille 1500. Si verò 600. vel 700. aut plures, sed infra mille fuissent : hi chiliarchum habere potuissent ; sed omnium infimum, donec consummaretur iste millenarius. Nunc, quia è perfectis numeris, qui perfectum suum habent, est *quingentarius* : iis præerit proximè *pentecosiarchus*. qui tunc, vt dixi, Chiliarchorum primo parebit. ita vt cum ordinariè duos tantum præfectura illa Pentecosiarchos requiratur ; nunc, extra ordinem, tres habeat. Et omnes isti possunt dici *Capita populi*, & *principes* & quidem de 70. & phylarchis, cæterisque maioribus constat : sed de minoribus etiam & inferioribus probatur ex c. 18. Exo. v. 25. vbi Hebraicè *capita super populum* constituta diuiduntur in principes, minimum item q. Deut. c. 1. v. 15. Et iidem dicuntur etià *Iudices* ibidem, & iis adduntur qui Hebraicè אֲשֵׁרִים à 70. γεγµµαται ἑκατογχεῖς, vel etiam simpliciter γεγµµαται vt Exod. ca. 5. v. 15. & 19. à nostro Interprete ibidem vers. 15. *doctores* vocantur. à quo iidem cum superioribus significantur. Iam verò non isti tantum, sed eorum etiam filii, etiam si actu has nondum dignitates sustinerent, quia tamen potentiâ sustinebant & ex illorum erant sanguine, *Principes* etiam quandoque vocabantur, ob genus scilicet & speratam parentum dignitatem. quemadmodum & hodie filii senatorum, principum, & Regum. Abulensis ergo post q. 2. & q. 12. duo dicit. Primo. Istos omnes non fuisse actu iam principes. quia dicitur Num. 13. v. 3. *Mitte ex principibus*. non *mitte principes*. At Hebræus textus omnino ait. *Mitte viros, omnes principes in ipsis*. & Græcus πάντα ἀρχηγὸν ἐξ αὐτῶν. Deinde non est conclusio hæc bona : *Est ex principibus*. Ego non princeps. imò contrarium potius colligitur, vt suprà dictum. ca. 7. quæst. 2. Alterum, etiam si principes fuissent, non fuisse tamen summos tribuum principes, siue phylarchas. & hoc satis initio huius q. probatum est. Dicit quidem lib. 1. de Moyse Philo duodecim missos Phylarchos, è tribu qualibet vnum : sed generalius Phylarchum vocat, qui aliquem in tribu principatum ac munus gerit. ideoque addit τὰς δοκιµωτάτας à Moyse ἀρξίνδην delectos. Si autem qui propriè Phylarchus erat, mittendus fuisset, nullo iam delectu opus fuisset. Ideoque dicendum fuisse omnes principes, non genere tantum, sed & aliquâ etiam enumerationem præfecturarum. Nam vocat eos Iosephus libro. 3. ca. 13. γνωριµωτάτας. & Philo, vt iam à audiimus τὰς δοκιµωτάτας, ἢ τὰς ἐν τέλει. Quomodo verò tales, si sola iis à genere cōmendatio? deinde non posset clariùs dominus describere eos, qui actu præfecturas iā iniissent, q. istos descripsit. Tercio, quis credat Caleb, qui

qui postea Numer. 34. in tribu Iuda phylarches fuit, & hoc tempore annum iam agebat ætatis quadragesimum Iosue ca. 14. vers. 7. nondum neque ad myriarchiam, neque ad chiliarchiam, neque ad aliud munus ullum peruenisse: Tale igitur etiam imperium aliquod Iosue, qui copias in hostem antea duxerat, victorq; redierat; hoc tempore gessisse si quis opinetur, nihil, uti quidem, a vero aberrarit: sed, ob ea, quæ semel ac iterum antea disputata sunt, dicere oportebit, voluisse Moysen eo uti ministro, qui præcipuum quendam in populo principatum ac dignitatem teneret, cuiusmodi erant 70. illi, & Phylarchæ, fortassis etiam Myriarchi: non recusasse tamen aut chyliarchum, aut inferiori aliquo munere affectum. Nam & passim videmus non in Regum tantummodo & principum aulis, sed paulo etiam maiorum dominorum familiis, eos ministrare, qui in alios tamen dominantur: ita ut dicere possint, se sub potestate quidem esse alterius, alios tamen in sua etiam habere potestate. Hoc autem fieri tanto facilius tunc potuit, quanto imperia illa erant ab omni grauiore dominatu liberiora, & ad ordinem, iusq; tantummodo tuendum accommodatiora. Et quoties opus erat, facile, bonâ Moysis veniâ, muneri suo vacare poterat Iosue: vel vicarium alium quempiam, sapientem & bonum, dare. fuerit ergo nunc è populi principibus aliquis.

QVÆSTIO II.

An in veste tulerint botrum illum viri duo, & qui?

Istam, ob solum S. Chrysostomum pono quæstiunculam. Nam hom. 23. ad Ephesios dicit *ἐν ἀμφοτέρω* portatum; id est, uti quidam vertit eius Interpres, *in amphoris*. Sed *vestem*, seu *palangam*, & duos fuisse viros, qui recte, seu palanga illa botrū istū tulerunt, exprimit Hebræo, & Latinus textus. nā primo ipsum ferendi instrumentum disertè *vestis* aut *palanga* siue, ut Hebraicū verti posset, *baculus*, vocatur, in Philone *deus* l. 1. de Moysē: & in 70 *ἀναφορέως*. Hincq; apparet in Chrysostomi textu hæere mendum, quod emendandū ē *ἐν ἀναφορέω* id est, *in palangis* seu *vestibus*. Neq; istorum nominum ullum duos fuisse baiulos arguit. Potuisset enim vnus quispiam, vel vni suo humero baculum imponere, sicque pendētem ex eo botrum à tergo ferre, prout videmus quosdam interdum viatores pallium, vel simile quid gestare: vel utique humero duos itidem baculos componere, qui à tergo committerentur, & ex iis nexus racemus deferretur, præsertim cum apud 70. non *ἀναφορέα*, sed *ἀναφορέας*, ut dixi legamus. Sed in Hebræo baculorū, seu palangariorū duorum numerus sic denotatus est. *Tulerunt in baculo in duobus*, siue, *inter duos*. Nunc verò fieri potuit, ut duo isti, vel iidē semp nō essent, vel in orbē iret onus, vel iidē essent quidē, sed non *Caleb* & *Iosue*, verum alii quilibet. Prius videretur posse colligi ex nimia duorū fatigatione, si palāgarent semp. Nam è palanga, siue baculo isto pēdebat abscissus vitis palmes, & cū eo botrus ingens & grauis. Neq; n. foliis saporis ostendi gratia ferebatur. (Nam sic vnus, vel alter botrus quilibet suffecisset) sed multo maximè ferebatur, ut admirabilē terræ illius pinguitudinē ac fertilitatē ostenderet. Quod factum non esset, si vtitatē magnitudinis vna ferretur. At dū talis affertur, qualis alibi perrara est, vel certe ut portenti simile quidpiā narratur, quam beata videri tellus hæc potuit: Atius Næuius apud Ciceronem primo. de diuinatione, cum, propter paupertatem, sues puer pasceret, vna ex his amissa, vouisse dicitur, si recuperasset, vnam se Deo daturum, quæ maxima esset in vinea. Et tandem mirabili magnitudine vnam inuenit, quæ diuinitus oblata visa est. Cum Norinberga Forchemium, annis superioribus, venissem, vidi in hospitis mei, Reuerendi D. Decani illius Ecclesiæ domo, vix imaginem, quæ quod grandior esset, digna illis in locis visa est, quæ, ad memoriam, expingeretur. Quod si esset regio, vbi vix tales crescerent, paulo

que melioris essent saporis, quis regionis illius vbertatem non obstupesceret? Hæc in Italiam exciuit Gailias illecebra, vt à Plinio l. 12. c. 1. scribitur. Sed de vitium vuarumque magnitudine plura Dauid de Pomariis in *Tsammeach*, verbo *Sambation*. & in *Canicularibus* Collat. 21. Maiolus, Peruana P. Iacobi Torrensis epistola hic anno 1603. edita, in *Ica*, inquit pag. 4. *tam grandes sunt racemi, vt plus vini optimi, suauissimique præbeant, quam bini, terniue in Europa*. Stralbro. 2. in Margiana, libro. 15. in Carmania botros narrat bicubitales. Referunt apud Stephanum libro. *de urbibus* Euphorus & Metrophanes, in *Eucarpia* minoris Asiæ opido tam immanes exoriri racemos, vt singuli iusta sint singulis curribus pondera, & vnius tantum vecturâ quandoque contractus conciderit currus. Laudat etiam lib. 14. cap. 1. Plinius vuas digitales, quæ prælongis dactylorum acinis protenduntur: & maiores alias, vaccini ad instar vberis, prægnates bumastos. Et sunt qui scribant, in Africa, inferiore botryones infantis pueri magnitudinem superare. Misit aliquando Moguntini huius Collegii Rector *Hermannus Thyreus* racemum, qui in horto domestico creuerat, & 6. vel 7. pondocrat, vnum Reuerendissimo & Illustrissimo D. Abbati Fuldensi *Balthasari* sua in Patmo tunc exulanti. Illustriss. N. Raducilius epist. 3. *Iussit Capitaneus Turcicus nobis dari vuæ Rhodie racemos, qui tante erant magnitudinis vt ad tres vlne partes extenderentur. Grana verò singula talia, quali apruna solent apud nos esse*. Pag. 204. Videbatur igitur postulare ratio, vt ferrent alternis omnes. idque docet ac scribit li. 1. de Moyse Philo. *Βότρυς ἐνὰ ἑκταμόντες, καὶ δοκιδὶ ἐκ μέσων ἀπαιροῦσιντες, ἥς τὰς ἀρχὰς δύο νέας τῶ μὲν ὑθεν τῶ δὲ ἐνθεν ἐπιθεντες. ἐν διαδοχῇς πρεζόμενων, αἰεὶ τῶν πρεζέγων*. At è contrario, iidem potius semper videntur fuisse baiuli. quia alii etiā ex eadem terra visendæ magnitudinis, pulchritudinis ac bonitatis fructus allati sunt, mala granata, & ficus. fortassis etiam his plures, vt oliuæ, palmæ, similes. Nam frumentum, & hordeum demessa iam erant. vers. 21. Ita suum cuique onus esse potuit, & cum clam pergerent, neque cum indignis sermonis multum miscere possent, non poterant ad victum necessaria semper emere: ita vt sicuti eorum esset facultas, oporteret ex iis in posteros dies ferre secum aliquid. Sicque sacrinulæ semper suppetebant omnibus aliquæ. Deinde, qui afflueuerant vni oneri ferendo, id commodiùs & faciliùs, quam alii, videbantur continuare. maximè in vuâ gestanda. quia certus gradiendi modus, ne concussu nimio, in calidioribus illis locis grana deciderent, adhibendus erat. Hos verò duos puto Caleb & Iosue fuisse. primo quia inter se coniunctissimi erant, moribusque simillimi. ideoque libentius & faciliùs sese in opere aliquo iungebant. deinde erat hoc paulo quam cætera, onus molestius. Id magnæ virtutis viri subibant, quam alii libentius. Tertio, maiorem vim ad terram illam commendandam vuæ huius aspectus, quam aliorum fructuum habebat. Cæteri verò exploratores eo iam animo erant, vt eam non, vti par esset, syncerè ac magnificè, sed exiliter tantum ac frigide laudare vellent. Hæc enim in ipso exploratorum reditu facta, cum iam murmurationem & secutam postea seditionem animo coquerent. Quartò fieri potuit, vt ne poma quidem & ficus ferre alii illi voluerint: sed omnia ista tulerint duo isti, in sinu, & facculis, aut sportulis, quas aut viatici ferendi, aut huius etiam tandem vsus causâ, secum extulissent. Quinto asserit S. Chrysostomus hom. 24. ad Ephesios dicens verè cœlestem fructum allatum CHRISTO, non à Caleb & Iosue, qui scilicet olim terrenum tulerant. Postremò valdè cōgruit q̄ traditur à Rupto. 1. Num. c. 37. allegoria. vt CHRISTVS Domin⁹ sit vua plena succi sacri sui sāguinis, & in baculo crucis gestatur, coronatur à Iudeis. sed à Iosue & Caleb tanq̄ figura gestatur, & à bonis oībus portari debet. Et verò Isaia II. v. 1. CHRISTVS Dominus ab Rabbiniis vocatur *botrus*, vt ibidē notat Ly-

rat Lyranus. D. Augustinus feria 2. Pentec. serm. 2. *utres noui erant, vinum de cælonouum expectabatur: Iam enim fuit magnus botrus ille calcatus & glorificatus. Et in Psalmum 8. explicans titulum pro torcularibus; Dicitur est, ait, Dominus botrus vna, quem ligno suspensum de terra promissionis, qui premissierant à populo tamq̃ CRUCIFIXVM, attulerunt.* Duas vel tres huic connexas addo sciscitatiunculas. *Vna est. An è vete illo botri forsā plures pependerit?* Nam si palmes ille vnicum tantummodo racemum habuit, non satis inde terra illa laudaretur. quia quod magnitudo hic vna proferret, alibi vuarum in eodem palmitē multitudo compensaret. Si verò plures, cur non relictī, vt stuperent eo aspectu magis omnes? Plures quidem fuisse in palmitē illo vuas opinor, sed vnā tantum allatā, idq̃ primò, quia oneris satis daret vnica. Secundo, quia demonstrari posset aliarum, quæ decerpitæ fuissent, locus, vt fidei satis & stuporis ex illa vna præsentē colligeretur. Tertio, quia non palmes integer, sed potius palmitis ramulus vnicus fuit, prout hebræum indicat vocabulum, quo segmen aut resectiuncula significatur. Altera. *Cur palmitis segmen vel resectiuncula hæc assumpta, & non vna solum?* Putat Abulensis id factum protectionis à sole causā. Sed addi potest, maiorem etiam ornatum, & recreationem fuisse. Fit enim, nescio quomodo, vt cum foliis & ramusculis allati fructus magis placeant v. c. cerasa & poma. adeo vt in mensas etiam quandoq̃, cum subiectis foliis, apud elegantiores inferantur vna ipsæ. Tertia est, *an peccarint isti ex alienis vitibus & arboribus vuas istas, poma & ficos decerpēdo?* Respondet negatè Abulensis quæst. 38. & rectè, non solum, quia parua res erat: sed etiam, quia in terras illas ius iam Israelitis erat. sicque illis explorare, & quæ eodem pertinebant, facere, seq̃; ad illas occupandum exacuere & incitare, citra culpam vllā, iure optimo poterant.

QVÆSTIO IV.

Exploratorum primæ orationi à Iosue obsisti an debuerit?

IN primo reditus exploratorum die duas vel tres eorum orationes legimus eodem Num. c. 13. Et ex earum prima quæ continetur vers. 28. 29. & 30. Subsequentam statim populi murmurationem ostendit vers. 31. Ei tamen orationi an à Iosue obsisti debuerit, rectè videatur posse quispiam dubitare. In ea siquidem narrarunt illi tantummodo, quæ vera, & quæ ipsis, vt explorarent imperata erant. Nam aduerte singula. Primò, *Terra*, inquiunt, *ad quam misisti nos, reueras fuit lacte & melle.* At hoc verum erat. Nam *fluere lacte ac melle*, proverbiū erat, quo summa terræ bonitas significabatur. idque intelligitur vel ex ipsa, quæ hic adiungitur, probatione. Non enim lac & mel in testimonium afferunt, sed terræ fructus, quos attulerant. Addunt enim, *vt ex his fructibus intelligi potest.* pergunt. *Sed cultores fortissimos habet.* In heb. est positivius tantum; *fortis populus habitat in terra.* itemque in Græco *θεῖον ἔθνος*. Et hoc nonne verum? Patet ex Deut. 7. vers. 1. & cap. 9. vers. 1. vnde interpret noster vidit rectè per superlativum posse positivum hunc verti. Tertiò *& vrbes grandes atque muratas.* In hebræo sententia eadem, sed verborum ordo transpositus. Sic *& vrbes munitæ* (siue muratæ) *& magna valde.* At non verissimum? In *hierichunte, Hai, Gabaon*, aliis, quæ postea compertum fuit, dum in terram ipsam perrectum est. Sed & asserit Moyses Deut. cap. 9. vbi verborum, qui hic ordo. & additur quod in secunda vel tertia oratione hic positum est; *usq̃ ad cælos.* Quarto. *Stirpem Enac vidimus illic.* firmat & hoc loco citato Moyses. Quinto, quæ de Amalecitarum, Hethæorum, Iebusæorum, & Amorrhæorum sedibus adiungunt, non ita sese prorsus habebant? Eadem verò hæc omnia, vt explorarent, iis imperata fuisse, agnoscēs legendo capituli eiusdem 13. Num. versu 19. 20. & 21. Ideo enim vbi noster inter-

Interpres ait, *reuera*, Hebraice dicitur *וַיִּדְעוּ* id est, etiam, quasi dicerent: *Ita se res habet*, vti sæpe dictum, fuerat: *Est, vt memorauit Moyses*: verbis res ipsa congruit. Quid igitur erat, cur iis obsistere posset, aut deberet Iosue? vera enim dicentibus repugnare, mentiri est: & exploratores, quæ viderint & explorarint, narrare nolle, aut impedire, est eos velle immorigeros, infidos, & que nequicquam muneri satisfacientes. At dixerit aliquis; cum populum nosset pauidum, satius eos erat tacere, quam illi terrorem iniicere, murmurandique causam præbere. Verum scire qui poterant, futurum, vt adeo terreficeret populus? Et esto, scirent hoc ipsum, aut certè probabiliter suspicarentur, imposito muneri satisfacere nonne debebant? An quia nequam aliud est, bonus esse non debeo? Si scandalum fuit, erat id passiuum, non actiuum vt loquuntur scholastici. Eapropter sunt apud Abulensem q. 42. qui exploratores istos omni culpa vacuos arbitrantur: ideoq; nec iis à Iosue vel alio vlllo, resistendum fuisse. Ipse verò Abulensis peccatum quidem admississe vult: sed id è secutis eorundem exploratorum orationibus probat: in prima ista solà repræhendit intentionē. quod si illi dixerint, vt, qui audiisset, populum concitarent. Sed cū vera, & imperata, id est, quæ omnino dicenda erant, dicerentur, quomodo solà hæc praua intentio cognosci potuit? si à subsecutâ pœnâ respondeas, adeoq; ab ipsius Dei testimonio, qui alio quodā spiritu plenos istos ait sequenti capite, q̄ quo Caleb fuit; fatendū id quidem erit, sed intentio hæc, quomodo à populo tunc p̄spici, quomodo vim habere tantā potuit, vt irarum ac murmurationum tantas in illo faces accenderet? Dico igitur, non solā in oratione ista prima prauam intentionem fuisse: sed alia ēt duo vitiosissima, quæ in populi oculos & aures incurrerent, eumq; tantopere inflāmarent. *Vnū* fuit in exploratorum vultu, oculis, gestu, ipsaq; verba illa, quæ aliqui vera & imperatis consentanea erant; pronunciandi modo. Quis enim nescit eidem orationi aliter & aliter pronunciata aliam & aliam vim ac notionem subesse? Hanc igitur ipsam orationem, primā vel pronuncia ipse, vel p̄nunciari ab alio fac, ita vt primū illud exiliter, leuiter, contēptē p̄feratur, cētera omnia granditer, lentē, admirabundē, vultu, voceq; obstupescēte, exaggerante, vibrante, interdum etiam quasi tremulā, & exanimi, iam senties, orationi oratio quantum intersit. *Alterum* fuit in his ipsis verbis. Magnam enim omnino vim habet aduersatiua illa particula vers. 29. *Sed.* & maiorem adhuc exceptiua in septuaginta, *ἀλλ' ὅτι*: maximam Hebraica *וְכִי* quæ modo per, *nisi quod*, exprimitur, modo per *veruntamen*, vt ferè significat Thargum dum per *וְכִי* vertit 2. Reg. 12. versu. 14. Numer. 22. versu. 35. Cumque *וְכִי* quandoque *nihil*, aut rei alicuius *finem & consumptionem* significet, vertitur hic à Pagnino, *excepto quod*, ita vt sententia sit. Terram feracem esse, prout nobis sæpè promissum fuit, verum est. Sed de ea obtinenda desperandum. Obstabit enim nobis, & omnes potius nos delebit ac disperdet, incolarum vis & robur ingens, vrbium plurium, magnitudo, & tam à natura quam ab arte munitio, gigantea Enacimitarum vastitas, ipsique hostilium gentium situs: Cum à meridie statim occurrant, qui non ita pridem graui nos bello vltro laceffere ausi sunt, & acceptæ tum cladis memoriam atrociter vlscisci parant, Amalecitæ: tum deinceps ad orientem, aditum omnem è montibus, quos insident, intercludunt Hethæi, Iebusæi, & Amorrihæi: ad occidentē deniq; sunt maximæ ferocissimorū Chananæorum gentes, quæ etiam si per mare mediterraneum, vel per vicinas arenas, alterum illud, hoc nostro deserto, iter acciperemus, nos terræ illius finibus prohiberent ac propulsarent. Hæc in primis illis exploratorum verbis inerat sententia. hæc spectabant. hæc indignantes, quiritantes & desperantes, voce, ac multo magis ipsa corporis rotius compositione, iactabant, vnde & tanta in populo trepidatio & pauor, tanta commutatio & desperatio coorta. prorsus vt in Cæsaris castris accidis-

disse, apud ipsummet legimus lib. i. de bello Gallico. Abs re non fuerit, ut ap-
tior institui possit collatio, illius huc verba transcribere. *Dum, ait, paucos, dies
ad Vespotionem, rei frumentariae, commeatusque causa, moratur Caesar, expunctione
nostrorum, vocibusque Gallorum, ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corpo-
rum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis, esse predicabant, sepe
numero sese cum iis congressos nē vultum quidem atque aciem oculorum, dicebant ferre
potuisse; tantus subito timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium
mentes, animosque perturbaret. hic primum ortus est à tribanis militum, ac praefectis,
reliquisque, qui, ex urbe, amicitia, causa, Caesarem secuti, non magnum periculum mi-
serabantur, quod non magnum in re militari, usum habebant. quorum aliis, alia causa
illata, quam sibi ad proficiscendum necessariam esse diceret, petebat, ut eius volun-
tate discedere liceret. nonnulli, pudore adducti, ut timoris suspicionem vitarent,
remanebant. hi neque vultum fingere, neque interdum lacrymas tenere, pote-
rant: abditi in tabernaculis aut suum fatum querebantur, aut cum familiari-
bus suis commune periculum miserabantur: vulgo totis castris testamenta obfi-
gnabantur. horum vocibus, ac timore paulatim etiam ii, qui magnum in castris
usum habebant, milites, Centurionesque, quique equitatus praerant, perturba-
bantur, qui se ex his minus timidos existimari volebant, non se hostem vereri,
sed angustias itineris, & magnitudinem sylvarum, quae inter eos, atque Ario-
uistum, intercederent, aut rem frumentariam, ut satis commode supportari pos-
set, timere dicebant. Nonnulli etiam Caesari renunciabant, cum castra moveri,
ac signa ferri iussisset; non fore dicto audientes milites, neque propter timorem,
signa laturus. Vidisti trepidos, fugamque quaeritantes Romanos? Et ta-
men non omnino vana erant, quae de corporum magnitudine, bellico-
que robore audierant. Nam idem Caesar libro. 2. cum de Aduaticis
Gallis, qui ex Cimbris, Teutonisque prognati erant, ageret, plerumque,
ait, omnibus Gallis, praemagnitudine corporum suorum breuitas nostra contemptui
est. & miratos ait, quibusnam manibus aut viribus, praesertim homines tantula statu-
ra (Romani) tanti oneris turrin in muros sese collocare considerent. Et lib. 4.
Sueui neque multum frumento, sed maximam partem lacte atque pecore viuunt,
multumque sunt in venationibus. Quae res & cibi genere, & quotidiana exercitatio-
ne, & libertate vitae, quod à pueris, nullo officio aut disciplina assuefacti, nihil omnino
contra voluntatem faciunt, & vires alit: & immani corporum magnitudine homines
efficit. Quocirca æquum, adeoque necessarium prorsus fuit, ut quemadmodum à
Caesare factum; primæ huic exploratorum illorum querele ac orationi occur-
reretur: idque à Iosue ut fieret, qui apud Moysen, & populum tantus erat, quique
rebus omnibus interfuerat, & fortassis quodammodo præfuerat res videbatur
postulare.*

QVÆSTIO V.

*An eorundem exploratorum orationi secundæ, vel tertiæ
obstendum à Iosue fuerit?*

Multo magis quàm primæ, quia eadem animi nequitia, corporis, & vocis con-
formatione palam iam & apertè mentiti sunt, & ad murmuratiōē solli-
citarunt isti exploratores. Nam primò aiunt. *Nequaquam ad hunc populum va-
lemus ascendere. Quomodo ergo Deus ducebat illō? deinde, quia fortior nobis est.*
si simpliciter cū populo conferatur populus, est istuc quidem verū, ut constat è
citatis Deuteronomii capitibus 7. vers. 1. & 9. ver. 1. sed si Israelitarum populus
cum Dei ope ac manu, qua ducebatur & protegebatur, consideretur, vox nefa-
ria est. *Si enim Deus pro nobis, quis contra nos?* Tertiò, siue quæ adiungatur, ter-
tiam illorum orationem efficiant, siue secundam continuent, aut tam primæ
quam

quam secundę sententiam ostendant (possunt enim absque incommodo putari hæc omnia) clarę ait textus, eos *destruxisse terram quam inspexerant*, idq; *apud filios Israel*. Nam melius istud iungetur cum *destruxisse* isto, quam cum sequenti *diceret*, licet accentibus suis, disiungere videantur hebręi. Potest enim ita Hebręam textus explicari. *Et euulgarunt inter filios Israel; vel exire ac emanare fecerunt in filios Israel terram illius infamiam*. Quartò, *Terra deuorat habitatores suos*. Quę quæso ratione? Aiunt quidam in nimia terrę bonitate fieri, idque tripliciter. Primò. quia delitiis omnes nimis eneruabat, eorumq; vitam incidebat. Secundò. quia inde aliò quopiam egredi, aut migrare vellet nemo: ideoq; domi morentur omnes. Tertiò. quia concupiscebatur ab omnibus. ideoq; assidue in illa contentiones, rixę, bella, & cędes. Sed ista non *ad infamiam*, quam in terrę conabantur exploratores isti aspergere, spectassent, quin ad laudem potius maximam. Abulensis quęst. 51. significari censet, eius regionis aerem fuisse morbosum, noxium, & pestilentem. & hoc eos collegisse autumant, quibus ferę assentitur; Iudęi, quòd eo tempore, vt vel sic Israelis hostium multitudinem imminueret, aditumque illi faciliorem prępararet, maximam in gentes illas pestem immisisset. adeo, vt funeribus & assiduis humationibus occupati, vt ne ad ipsos quidem exploratores attenderent. Iam istud sanè ab illius terrę aditu retardare plurimùm & auocare Iudęos poterat, sed quod pestis huius vestigiũ? vnde colligitur? vix crederem, si pestem tantam exploratores vidissent, tamque lethali auram catagione infestam, sensissent, progressuros tam diu & tam longe fuisse: aut si progressi fuissent, in castra ilico intima, mediamq; Israelitarum simulq; globatorum multitudinem in reditu ingressuros. Quantum enim id periculi fuisset? Quanta vel imprudentia, vel temeritas? Caietanus duo tradit. *Vnum*, dici tantum, eos qui inibi morarentur, exiguo admodum temporis spacio viuere, statim emori omnes, ante ipsam senectutis maturitatem. *Alterum*, esse illic gigantes, qui tyrannide ceteros omnes, vt Genesis 6. opprimerent, penitusque deuorarent. Alii forte deuorationis modi non improbabiliores sint. Vnus, vt terrarum ea in regione labes crebras velint isti notare. Nam & Plinius lib. 2. ca. 93. *ipsa*, inquit, *se condens terra deuorauit*: aut si Ferdinandi Pintiani correctionem malimus; *Ipsa se comest terra. Deuorauit Cibotum altissimum montem cum oppido Curite*. & Numer. c. 16. v. 32. in Datan, Core, & Abiron supplicio, *Aperiens terra os suum deuorauit eos cum tabernaculis suis*, &c. Alter, vt alludant ad Ægyptiorum morem, quo mortui homines condiri solent, non autem deuorandi terrę vermibus oblici, adeo vt li. 2. Herodotus triplicem Ægyptiorum *ταφειν* & condituram describat. Primam nobilium, valdeque diuitum. alteram mediocrium, tertiam pauperum. Et quia Iudęis ista cadauerum integritas & conseruatio placebat, adeo vt eam postmodum suos in mores induxerint, teste S. Ioanne cap. 23. eam ob causam isti, quasi probrum magnum de terra illa narrant, eam non quidem viuos, sed mortuos, sepultosque ac sitos deuorare. Quintò, *populus*, aiunt, *quem aspeximus, procera statura est*. Hebraicè paulo vehementius; *omnis populus, quem vidimus in medio terrę illius* (terrę) *viri sunt mensurarum*, idest, *multarum & magnarum mensurarum*, qui Israeliticum *populum*, non vno aut altero digito aut manu, sed plurimum magnitudine superant. Sic enim & domus admodum magna describitur Ierem. 22. versu. 14. At verò mendacia hic nonne minimùm duo sunt. quòd scilicet tantam illorum magnitudinem dicant, & quod non aliquos tantum, sed *omnem populum* eiusmodi asserant? Sextò, cum totius populi giganteam pœnè magnitudinem dixerint, pergunt tamen, & inter istos tam magnos & vastos proferunt alios, qui his multo maiores, vt ita dicam, gigantibus gigantes sint. *Ibi vidimus monstra quedam filiorum Enac de genere giganteo*. Hebraicè, *Illic vidimus gigantes filios Enac de gigantibus*. Septimò. Necdum satis. seipso etiam aperte iam cum illis comparant.

parant. *illis comparati quasi locusta videbamur.* Hebraicè rursus exaggeratiùs: *Et fuimus in oculis nostris quasi locusta: & sic fuimus in oculis ipsorum.* id est, Tam nos, quam ipsi iudicarunt, nos admodum pusillos & imbecilles: ita ut tam nobis ipsis, quam illis, locustarum tantummodo instar, homuli videremur parvulissimi & eneruissimi. quos vel suis ipsorum pedibus, tanquam vermiculos & locustas possent illi proterere. Cum hæc igitur querela omnia quæ superior habeat, & multa adhuc pluribus & apertioribus mendaciis instructa sit, multo utiq; magis ei à Iosue resisti & contradici debuit.

QVÆSTIO VI.

An iisdem eorundem exploratorum querulis, mendacibus, & seditionis orationibus à Iosue obstitum sit?

NEgat q. 54. Abulensis. & ei negandi causa, quod Iosue nulla, sed Calebi mentio tantum fiat. Nam versu. 31. *Inter hæc Caleb compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen, ait ascendamus & possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam.* Sed si hæc fluctibus non opposuit Iosue, quid igitur fecit? An & ipse fluctuatus? Imo verò etiam aliquid amplius, dicendum videbitur. Eorum aut Notum in concitandis illis fluctibus eum fuisse. Nam cum de Caleb, quæ attuli dixisset textus, subiungit. *Alii verò qui fuerant cum eo, dicebant, nequaquam ad hunc populum valemus ascendere.* Cum his ergo aliis fuerit Iosue, cum murmuratoribus murmurator, cum questoribus questor, cum turbonibus, & seditionis totius facibus turbo & fax. Sunt apud illum, quibus de Iosue, quoad primum istum diem, primasque illorum querelas & dehortationes, placeat suspicio. Sed in tantum, tamque Deo & Moyse probatum carumque caput, tanta improbitas, tam audax & fœda mentiendi, populumq; incitandi libido cadere num potuit? Et quomodo, cum ne vnum quidem ex iis, qui murmurassent, promissionis terram ingressurum Dominus toties dixisset cap. 14. versu. 22. 29. & 30; Deuteronom. 35. Iosue tamen vna cum Caleb exciperetur Num. 14. v. 30. Deuter. 1. 38? Si dicas hanc ei culpam ignovisse Deum, quia postmodum resipuit, murmurantibusq; obstitit, dabis isto quidem modo præclarum celeris à peccato resipiscentiæ, diuinæq; benignitatis erga pœnitentiam agentes exemplum, sed posteaquam iis quæ ab exploratoribus effutira erant mendacia obuiam ire cœpit Caleb, an omnium neminem ei fidem adhibuisse, seq; à cœpto murmurationis metu reuocasse putamus? Et tamen, si qui vel eo adhuc die, vel postero resipuerunt, pœna omnes illos inuoluit: ut quia vel saltem murmurare cœpissent, terram non intrarent, in solitudine morarentur. Sed esto, solus sese correxerit Iosue: An eius tamen peccatum ab omni omnino pœna immune esse debuit? Decem alii exploratores subito, ut postea dicitur, mortui sunt, atque *percussi in conspectu Domini* Numer. 14. versu. 37. Vixit verò Caleb & Iosue. Reliquus omnis populus eâ mulctatus pœna fuit, ut ex eo ne vnus quidem terram ingressus sit. Ingressus est tamen Caleb & Iosue. Si sceleris huius particeps aliquo modo Iosue, cur & pœnæ non aliquo modo particeps? Cur non aliqua saltem plagâ feritur? Nam non multo ante hoc ipsum tempus murmurarat aliquantulum, & in re minoris multo monenti Maria: & tamen etiam si grandæua iam, & sancta, & prophetis, & Moyse ipsius soror, imò seruatrix, & altera pene mater esset, quæ ipsum ex aquis extractum aptissime lactari, & educari fecit; lepra percussa est. & cum, pro ea, magno Dominum clamore precaretur Moyses, audiit: *si pater eius spuisset in faciem illius, nonne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi? Separatur septem diebus extra castra.* Iosue verò, qui tam officii sui oblitus fuisset, non

vt non ipse murmurasset modo, sed ad murmurandum contra Moysen & Deum, non pauculos aliquos, sed tam ingentem tot millium multitudinem, & quidem tot & tam impudentibus mendaciis & calumniis, contra suam ipsius conscientiam concitasset, impunis foret? nihil omnino diuinæ vindictæ, vel vno duntaxat, alteroue die persentisceret? Aliud igitur comminiscitur Abulensis, primo illo seditionis die ipsum Iosue neq; murmurasse, vel ad murmurandum alios incitasse, neq; murmurantibus & ad murmurandum incitantibus obstitisse. Sed *medius*, inquit, *fuit*. id est, neq; murmurauit, neq; murmur compescuit. Vetus apud Gellium lib. 2. cap. 12. Solonis lex est. *In casu civilis discordie qui non alterutram partem sese adiunxerit, sed solitarius, separatusque à communi malo ciuitatis secesserit, is domo, patria, fortunisque omnibus careto, exul extorrisque esto.* Sed maioris est contra medium istum statum, ponderis diuina institutio Ecclesiastæ. 3. *Tempus loquendi, tempus tacendi.* Quod verò magis necessarium loquendi tempus, quam dum contra Magistratus, Deumq; ipsum consilia ineuntur, linguæ agitantur, secessio conclamatur? Et quæ contra potius clamare, vociferari & obtestari decebat, q̃ Iosue? Nam id supra iam probatum. *Callide* apud Suetonium Iul. cap. 75. *Cæsar, Medios & neutrius partis suorum sibi numero futuros pronunciauit.* At neq; Moyses, neq; Aaron, quando vt diuina promissa in nihilum reciderent, ipseque in illis varius monstraretur, maximè agebatur; dicere idem potuerunt. Qui à Moysse, vel à Deo potius ipso tunc non stabant, ii hostes & perduelles omnes erant. Medium tunc esse, tacere, impietatis cohorti non ob stare, Dei causam prodere est, nefarioq; silentio præuaricari. Derestatur nonnullos Isaias Propheta dicens c. 56. v. 10. *Canes muti non valentes latrare.* At latrandi quænam maior necessitas, quam dum in Domini domum irruunt latrones, in gregem lupi, in Dominum ipsum aduersarii? Qui *Medium* igitur illo tempore Iosue dicit, cum is profecto nequaquam excusat, sed grauiter accusat, illiberalis, ignauiq; & importuni silentii reum facit. Ita igitur statuo, eum vna cum Caleb tumultus huius principiis, quoad potuit, obstitisse: neq; primis illis quiritationibus murum, quietum, aut medium illo modo fuisse. 1. quia si ne vlla titubationis, aut silentii, vllius significatione commendatur non raro eius in istis turbis constantia, virtus, & religio vt seq. cap. 14. versu. 6. 30. 38. Ecclesiastici. 46. versu. 9. vbi præclarum hoc elogium: *In diebus Moysi, misericordiam fecit ipse, & Caleb filius Iephone, stare contra hostem, & prohibere gentem à peccatis, & perfringere murmur malitiæ.* 2. quod quæ ornatissima tribuitur phrasis ipsi Caleb. laudando, eadem etiam ipsi ornando Iosue adhibetur. Ea verò est, *Calebum plenum alio spiritu, secutum esse Dominum.* Numer. 14. cap. 24. siue vt Iosue 14. versu. 8. *secutus est Dominum.* Hebræus illo Numerorum loco ita, pro vt etiam monuit Oleaster, verti posset. *Seruo meo Caleb merces aut remuneratio scilicet erit.* & ratio subditur. *fuit spiritus alius cum eo, & impleuit post me.* Nam *אני* sæpe mercedem siue retributionem, quæ, vt in corpore, pedis planta, sic in agendo extrema est; significat, vt Psalm. 18. versu. 11. Psalm. 39. versu. 16. Psalm. 69. versu. 3. Psalm. 118. v. 33. & 112. Deinde quia magis explicatur Dei promissio ipsi Caleb facta, de qua Iosue 14. 9. Tertiò, quia melius conuenit, quod si vel ista in versione dictio præteratur, vel vertatur, vt à quibusdam fit; *propterea quod aut quia, propter coniunctiuas particulas, quæ in Hebræo sunt.* Quæ enim sententia, si dicamus; *Seruum meum Caleb, propterea quod fuit alius spiritus cum eo, compleuit post me, & inducam in terram?* Has tamen coniunctiones fere omittunt, qui causalem ibi particulam non vt Vatablus, Pagninus, & fortassis noster. Nam pro *Caleb, qui plenus*, forte scripsit, *Caleb quia plenus*, præsertim cum etiam in Græcis sit *ὅτι*. At *implere post Dominum*; est, vt rectè vertit noster & septuaginta; *sequi Dominum*: sed non quoquo modo, verum magna cum cura, & zelo, ita vt

eorum, quæ fieri voluerit Deus, nihil, quoad fieri quidē potest, prætermittatur. Sed sedulo, diligenterq; fiant omnia. Id enim & ipsa *impletionis* vox importat & Hebræa quæ vim & intensiōem exprimit, cōiugatio *Piel*, Ios. 14. v. 84. 9. & hoc Num. 14. v. 24. vt *dages* ipsum indicat, licet pro *chiric* subscriptum sit *pat ach*. At contra Num. 32. ver. 11. & 12. negatur populus *impleuisse post Dominum*, ideoq; & terram non ingressurus, *præter Caleb & Iosue, quia impleuerunt post Dominum*. Ecce & Iosue noster *impleuisse post Dominum* dicitur. Quomodo verò impleuisset, si primo die, cum maxime constantiâ & veritate opus esset, *medium* se gessisset, id est, contra officium immotus, elinguis, à populo disiunctus, Moyse non coniunctus permanisset? Sunt eiusdem orationis tres aliæ apud Oleastrum expositiones. Vt *impleuisse post se* dicat Dominus, qui non solum antea, sed etiam tunc eū secutus est: qui impleuit verbum ipsius, qui plenē ipsum secutus est, seu in omnibus tenuit partes eius. At horum nihil fuisset à Iosue præstitum, si illo die Moyse, veritatem, & constantiam deseruisset. Atq; hoc ipsum esse videtur, qd à Mattathia dicitur 1. Mach. 2. v. 55. *Iosv s, dum impleuit verbum, factus est dux in Israel*. Iam verò, quomodo hæc eius culpa omni omnino poena & aliqua saltem ferulâ vacare non potuisset, dictum supra. Quartò denum, quanam afferri queat causa, cur illico sese Moyse adiungere, nascentique murmuri obuiam ire noluisse? Respondent apud Abulensem q. 55. nonnulli, præsentem nō fuisse primo illo tumultus initio Iosue. At verò reuertisse cum exploratoribus aliis constat, vnamq; suis ipsius humeris in populi conspectum attulisse dictum antea. Quo iam igitur iisset? An se ad nouū fœderis tabernaculum vel ad suum illud vetus veteris sacri tabernaculi domicilium, religionis causâ, contulerat? volebat scilicet de suo suorumq; comitum felici reditu, Deo confestim gratias agere, pristinaq; sese sacri loci custodiæ, curæq;, q̃ ocyssimè restituere. haberet hoc probabilitatis, & boni et ad pietatē exempli non parum, nisi ea nimium in tempestiua videretur religio, ne primæ quidē eorum, quæ itinere toto gesta & notata fuissent, narrationi adesse. Quorsum. n. missus erat, nisi vt de terra illa cognosceret, eā oculis ipsam lustraret, omnia exploraret, omniumq; tandē, redit, Moyse ac populo rationem, narrationemque institueret? Nam & istam ob causam, tantus illorum numerus delectus erat, vt tanto certiora essent omnia, & testatiora, cur tam multi eadem consentientes referrent. Suâ verò absentia testimonium necessarium eleuare, totique legationi auctoritatem detrahare, id verò nimisq; importunum fuisset. Accedit, quod, sine dubio, multa iam praua cæterorum exploratorum voluntatis signa, toto illo itinere, animaduerterrat, voculas tumultuantium iam in ipsis animorum indices notarat. Cur igitur non vereretur, ne, quod factum est; eueniret; populoque illi ad murmurandum actores forent? Et si verebatur, quomodo suam veritati vocem, apertumque testimonium absentia suâ, tali tamque importuno tempore, subtrahebat? *Credi potest*, ait ibidem Abulensis, *quod Iosue etiam si nunc esset presens, non ausus fuerit contradicere populo, vel fortè expectabat super hoc iussione Moyse*. Neutrum tamen, vti quidem reor; credibile. Nam prius aliud nimia cum ignauia & timiditate coniunctum, fuisset. quæ sanè à tanto, tamque excelso & forti animo abstuit semper quam plurimum. Posterius verò per ineptam modestiam ridiculamque nimis imprudentiam ipsi Iosue tribuit. An ignorabat quodnam veritati patrociniū deberet? An quæ Moyse, tali in re, mens & voluntas, quæ Dei sententia esset, dubitare vllō modo poterat? An non videbat, quid Caleb, & quantâ Moyse voluntate & approbatione ageret? Probabilitatis plus haberet, si, cum tantam exploratorum aliorum improbitatem, tantam feruentis populi vacordiam vidisset, ei, præ summa rei indignitate, illud tribueremus, *Æn. 2.*

Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsi

Nam

Nam &c. seq. q. 9. & 29. Abulensis nouo & inaudito populi crimine attonitos, in terram corruisse Moysen & Aaronem putari posse putat. Minus tamen prudentis, minusq; ad varia non fortunæ, sed humanorum motuum & perturbationum tela parati animi videtur, adeo commoueri, vt neq; os, neq; ruens officium faciant. Parum ad Reipublicæ gubernacula, maiorumq; aliquarum rerum administrationem aptus videretur, quem si quid præter eius mentem accideret, tantopere cōturbet, exanimet, è mentis gradu deiiciat. Sermone igitur, & quacunq; potuit actione, murmuratoribus istis contrauenisse, opinandum potius, illud tantummodo quod quæstionis huius principio tangebatur, videndum cur, in primo furoris huius impetu, non Iosue, sed Calebi mentio tantum facta sit. Mihi autem cogitanti occurrunt duo. *Vnum*, ex eo, quod Iosue sileatur, non rectè inferri, eum quoque siluisse. Nam totis istis Numer. capitibus 13. & 14. quid ad sedandos istos motus dixit ad populum Moyses? Nihil habetur. & tamen Deut. cap. 1. vers. 29. se ab omni metu & formidine ipsos pluribus auocare conatum proficitur. *Alterum*, de eodem Iosue interdum fileri, quia ferè constabat, eum Moyse Domino & Magistro adhæsisse: ita vt cum isti contra Moysen turbines cicerentur, dubitandum non esset, quin vt Moyses, sic & minister eius fidelissimus eos componere adlaboraret. Patet ex dictis hætenus. maximè cap. 4. q. 5. 6. 15. & colligi posse videtur ex Iosue 14. v. 8. dum de ipsa tragœdia ipsi Iosue loquens Caleb ait: *Fratres mei, qui ascenderunt mecum, dissoluerunt cor populi.* Qui fratres? An & ipse Iosue? Sanè verò frater genere & gente, sicut & è variis tribubus exploratores alij. Sed eum tamen hisce verbis non complectitur. Eum enim alioqui grauitè perstringeret, quem paulo ante tamen vers. 6. in huius facti laude sibi locum adiunxerat. quin de ipso, qui à Deo populi princeps, Moysisque successor erat, quasi foret manifestum omnibus, quid tum fecisset, ita iam tacet, de solisque aliis loquitur. Et fortè, quod se ait murmuranti populo dixisse Moyses Deuter. 1. hoc per Iosue dixit: vel potius, & per se, & per suum Iosue. cuius innocentia & virtus ex his etiam contra eos defensa Rabbini videtur, qui apud Masium Iosue 14. pag. 243. 244. eum accusare non veretur & timiditatis, quod cum Caleb noluerit Hebronem ascendere, & improbæ simulationis, quod eam ipse quod Caleb in via simulârunt se in eadem cum exploratoribus aliis esse sententia.

QVÆSTIO VII.

Cur vestes sciderunt Iosue & Caleb? Moyses verò & Aaron corruerunt?

IN summo luctu apud Iudæos, aliasque gentes propriarum vestium scissionem fuisse, ostendi in Esther cap. 4. Eum verò luctum excitabat vel carorum mors, vel calamitas quæcunq; publica aut priuata: sed apud pios, Deiq; amantiore, homines de præteritis, propriis, aut alienis delictis, pœnitentia, vel aliqua ab aliquibus impiis iacta in Deum ipsum contumelia. hinc enim simulata & hypocritica Caiphæ, cum in Deum blasphemiam CHRISTVM D. arguere vellet Matth. 26. vestium laceratio; & è contrario quorundam quod id, cum res postularet, non fecerint Domini reprehensio apud Ieremiam, c. 36. v. 24. & non timuerunt, ait, *neq; sciderunt vestimenta sua Rex & omnes serui eius, qui audierant vniuersos sermones istos.* Iosue igitur & Caleb sanctissimi homines, cum ab exploratoribus aliis, & ab insaniente iam vulgo tantâ diuinæ bonitati, quasi aut vana de telluris optimæ aditu pmississet, aut per imbecillitatē, quæ promississet, implere nō posset, aut certe ob graue quoddam & acerbum erga Israelitas, Abrahami, Isaac, & Iacobi posteros, odium non vellet, iniuriam fieri viderent, sciderunt ve-

stimenta sua. Sed cum omnium in solitudine Israelitarum vestes diuinitus conseruarentur Deuter. 8. eas diloricare qui potuerunt? & vt potuerint, quomodo id ipsum agendo non peccarunt? Dei enim miraculum infringere videbantur. Respondet ad prius illud Abulensis quæst. 33. ad posterius quæst. 34. Et si quæris, quas postea vestes habuerunt? Resp. quæst. 35. *Corruisse verò in terram Moysi & Aaronem* ait contextus. & eius rei causas tres affert q. 9. cap. 14. Abulensis plures quæst. 29. sed quæ ad tres possunt reuocari quadantenus. *Prima*, quòd tanta tanti sceleris nouitas & magnitudo eos attonabat. sed de hoc superiore quæstione. *Alterà*, quòd populum gestu illo demississimo rogare vellent, ne se occiderent, vel potius ne in Ægyptum redirent, cœptæque iam insaniâ desisterent. Ardentibus enim ira & desperatione animis blanda & supplex oratio prodest amplius, quam dura & imperiosa. hocque posterius magis amplectitur. q. 29. Abulensis. quia dicuntur non coram Deo, sed coram multitudine cecidisse. *Tertià* igitur, quod pro tanta populi prauitate Deum precari vellent. estque id consentaneum, iis quæ in vituli adoratione fecit idem Moyses Exod. 32. Deut. 9. & ea iam olim fuit Iosephi lib. 3. cap. 13. sententia. estque hodie Caietani. *Moyses, inquit Iosephus, & Aaron, cum in terram cecidissent, Deum orabant non pro sua ipsorum salute, sed vt ab ignoratione populum cessare faceret, omniumque mentem ab instantis ipsis perturbationis vehementissima vi perturbatam sedaret.*

QVÆSTIO VIII.

Quid in sua ad populum oratione Iosue & Caleb?

Varia sunt, & ea iis quæ vel ab exploratoribus aliis, siue præuaricatoribus potius, aut proditoribus, vel à populo, quem infatuant illi, iactabantur, opposita. Primum de terræ, quam illi adeo criminabantur; bonitate. *Terra, quam circuiimus*, siue vt Hebraicè dicitur; *quam pertransimus ad explorandum*; vt Græcè, *quam lustrauimus*, valde bona est. Puto è Latino valde vnum excidisse. Id enim & in Hebræo & in Græco geminum est, vt summa & intensissima bonitas significetur. & solet alioquin eiusmodi orationem noster Interpres per superlatiua vertere. Alterum. *Si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam*. Hic ego Græcam & Latinam particulam, *si*, accipio affirmatè pro certè & verè. 1. quia obiicitur hæc è regione oratio illi, quam de Dei erga se odio & maleuolentia ter miseri illi præuaricatores spargebant. *Odit nos Dominus*, aiunt, Deut. 1. vers. 27. & idcirco eduxit nos de terra Ægypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi atque deleteret. Nunc verò quasi è regione clamant Iosue & Caleb. *Ipsè Dominus nobis certè propitius est*. Verè nos diligit, nobisque bene vult. Hæc enim Hebræi verbi vis: in nobis sibi complacet, siue vt alias dici solet; in nobis habet beneplacitum. Et videtur Dei hanc beneuolentiam augere Græcum *αἰετὶς*, quasi foret. *Verè nos, præ populis aliis omnibus, eligit & diligit Dominus*. 2. quia sic propius ad Hebræum textum accedimus, non omittendo in sequentibus verbis particulam, &, quæ à nostris abest, in illo est, sic & *nos inducet in eam*. 3. quia ita & alibi Hebræum *וְ*, Græcum *καὶ* & Latinum *si*, accipiuntur. vt Num. 16. vers. 38. Psal. 58. vers. 16. Psal. 62. vers. 5. Iob 22. vers. 20. Prouerb. 3. vers. 32. cap. 23. vers. 18. Isa. 4. vers. 4. cap. 29. v. 16. Genes. 47. vers. 17. Tertium. aduersatur illi, quod iidem illi aiebant cap. 13. v. 32. *Nequaquam valemus adhuc populum ascendere*. At Iosue & Caleb, *Dominus*, inquit, *inducet nos in eam* (terram) & *tradet humum lacte & melle manantem*. Nostris viribus nos terram obtenturos non dicimus, sed ipsius Dei, qui promisit, qui verax & fidelis, & vti dictum est, erga populum totum beneuolens est; ope ac manu. Quartum. *Nolite rebelles esse contra Dominum*. Aperta enim contra eum rebellio est illud vers. 3. *Nonne melius est reuerti in Ægyptum?* Quintum. *Neque timeatis populum terræ huius*. etiamsi scilicet vobis adeo fortis, procerus, & bellicosus,

sus, totq; gigantum plenus depingatur. Nam, vt dictum est, & paulo post iterū
 dicetur; Domini viribus non nostris debet populus iste subiici & exterminari.
 Sextum in populi illius & Israelitici comparatione versatur. Dixerunt enim se-
 ditionis huius flabella, *populus fortior nobis est. filiis Enac comparati quasi locustæ vide-*
bamur. Quid igitur Iosue & Caleb? *sicut panem, ita eos possumus deuorare.* Summū in
 eo quod difficillimum, adeoq; ἀδύνατον asserebant illi, facilitatem docent. Quid
 enim facilius, quā panem esse? Imò verò quemadmodū in panis esu non facili-
 tas tantū, sed vtilitas etiā & voluptas est: ita & in hostibus istis superandis, pe-
 nitusq; delendis & consumendis. Ita & quidā alibi dicitur quosdā *deuorare, sicut*
escam panis. Pl. 13. v. 4. Pl. 52. v. 5. & simile, q, infra dicitur c. 24. v. 8. In Græco tamē
 maior hoc loco emphasis: *Populus ille κτάρωμεθα ἡμῖν ἐστὶν. cibus nobis est.* & in He-
 bræo, *panis noster ipsi sunt,* eo scilicet modo, quo dici vulgo solet, *vnus tantum bolus*
est, vel *vnus solummodo ientaculum.* Sic enim locutos audio hæreticos, cum prio-
 re vice obsessum venirent Catholicū *Molshemium*, à quo tamen, re infecta, disce-
 dere postea coacti. Septimum. *Recessit ab eis omne presidium.* Hebraicè, *Recessit um-*
bra eorum de super ipsos. Et vmbra hanc inuenio quintupliciter expositam. Nam
 1. vmbra quibuldam *Deus* est. 2. aliis *robur* & audacia. 3. aliis item; *duces* &
 principes, qui belli vsum habeant. 4. nonnullis apud Abulensem q. 12. ipse *Iob*
 cuius in hæc ferè tempora incidit mors. 5. & postremò, ipsi *Oleastro* est *qua-*
lecumq; robur, siue animi siue corporis, siue murorum, siue armorum, siue Ducū,
 siue Dei ipsius. Et placet. 1. quia hæc omnia rectè significat *umbra.* quod quē-
 admodum æstate in locis æstu feruentibus, cuiusmodi illa, in quibus tum versa-
 bantur, fuerunt, vmbra nos ab Solis ardoribus protegit ac defendit, sic omnia
 hæc ab hostium, aliorumq; malorum incurfu. Deinde, quia omnibus ferè istis
 modis alicubi vmbra sumitur. vt Plal. 56. Gen. 2. Il. 30. 36. & 49. Thren. 4. Ezech.
 31. Tercio, quia generalem istam protectionē insinuauit noster Interpres, cum
omne presidium vertit, & 70. ἀφ' ἐστῆς οὐκ αὐτὸς ἀπὸ αὐτῶν. Quarto, demum, quia sin-
 gula illa, quæ ab aliis *umbra* dicebantur, vel vera non sunt, vel minus accommo-
 data. Nam, verbi causa, quomodo Deus impiarum & detestabilium gentium il-
 larū custos & protector fuit, hoc præsertim tempore, cum, vt est Genes. 14. im-
 pleta esset iniquitas illorum? Duces verò, militesq; satis exercitatos eis, qui fe-
 rocissimi erant, qui vt in Amalecitis nuper vidimus; aduenientē Israelem vltro
 lacerare vel è finibus suis prohibere, vel vrbes ei claudere, magnisq; cum copiis
 bellū inferre ausi sunt, quosq; pluribus etiam annis, magnisq; præliis vix tandē
 continere ille potuit; quis defuisse suspicetur? Et verò Iob ad Chananeos, quā
 quæso pertinet? aut quomodo eos *tueri* & cōtra Israelitarum; Deiq; radios opa-
 care ipsos aut potuisset aut voluisset? Octauum. *Dominus nobiscum est.* hoc solum
 contra omnium Chananæorum vires, mœnia, & gigantes satis est. *Si enim Domi-*
nus pro nobis, quis contra nos? si nobiscum Dominus, eadē nobis, quæ illi fors. Cum
 eo innumeræ semper Angelorū legiones, cum eo, etiamsi absint illi, vis, poten-
 tia, & fortitudo semper immensa. Quis tanto comite, duce ac Imperatore tre-
 pidet? Nonū igitur est: *Nolite metuer.* hic expendas licet, quod nā illud sit quod
 toties precatur Sacerdos, *Dominus vobiscum.* de quo in Ruth c. 2. Hic tamen non
 precatio est, sed enunciatio est, asseuerans, *Deum esse cum Israele,* & positum hic
 nomen est illud ineffabile, adeoq; præpositū, pro quo posuit & postposuit Isaias
 el c. 7. in *Emanuel.*

QVÆSTIO IX.

An Iosue & Caleb lapidare voluerit populus, & cur?

Moyse & Araonē lapidare voluit popul⁹ auctore Iosepho lib. 2. nō Iosue & Ca-
 leb. At è cōtrario textū si aspicim⁹, videatur potius de hisce duob. lapidādis
 fuisse

fuisse populi consilium. Nam relatiuum, eos, videtur ad illos proximè spectare, quorum erat iam iam recitata oratio. Sicque Iosue tum & Caleb, lapidandos fuisse censet Caietanus. & innuere videtur Rupertus lib. 1. in Num. cap. 36. *Multitudo*, ait, *volebat eos lapidibus opprimere, qui alio spiritu sequebatur Dominum*. Et Origenes hom. 8. *Populus infidelitatis desperatione præceps agitur, & ad lapidandos eos, qui bona nunciant, prosilit*. Mihi tamen ad omnes istos. 4. populi furor videtur pertinuisse. De illis enim primò dictum erat, quemadmodum coram omni filiorum Israel multitudine in terram sese pronos abiecerint: de his verò, quemadmodum ad eandem illam verba fecerint, tum vniuersè subditur. *Cumque clamaret populus, & lapidibus eos vellet opprimere*. aut vt in Hebræo est. *Et dixerunt omnis multitudo*, siue vt semper vertunt 70. *omnis Synagoga*; *ad lapidandum eos lapidibus*, id est, Clamabant omnes maximis, confusissimisque vocibus, Lapidés, lapides. Tollamus è medio scelestos: obruamus mendaces: falsiloquos & impostores auerruncemus. Nimis enim videtur exile, quod ait Caietanus, *non dixisse illos, velle se lapidare, sed tantum esse lapidandos*. Factum verò id est, sine dubio, quia infano quo amentes ferebantur, consilio eos non assentiri; sed ab eo precibus, verbis, factisque dehortari videbant. Hic verò considerandum. 1. quàm dira Iudæorum istorum ceruix, quam ferreum os, & amens mens fuerit. Scripsit olim Ethniconum quidam

— *Magno in populo cum sepe coorta est
Seditio, sauitque animis ignobile vulgus
Iamque faces & saxa volant, furor arma ministrat:
Tum pietate grauem, ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, attentisque auribus astant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.*

At contra hic omnia. Cum tot & tales, tanta pietate, tantisque meritis grauissimos homines vulgus iste conspiceret, eosdemque sapientissimè placidissimèque se alloquentes audiret, non modo tumidos animos, & efferuescentia pectora regi mulcerique passus non est, sed tum vel maximè ira, furore, ac insania exarsit, animis sauiit, saxa corripuit. Quis non obstupesceret? Est præterea illud etiam considerandum, quæ piorum hoc in mundo ratio sit. Cum improbitati obsistunt, impietatem castigant, vitia dissuadent, à peccatis mentes in illa homines abstrahere nituntur, ilico contra eos infiniti clamores, & conuitia: de iis falsissimi rumores: in eorum capita lapides: in vitam & corpus, enses & laquei. Ita enim de piis omnibus, & eorum capite CHRISTO IESU in sapientia cap. 2. vers. 12. & apud Isaiam cap. 3. vers. 10. in Græcis loquuntur impij. *Circumueniamus istum, quoniam inutilis est nobis & contrarius est operibus nostris, & improprie nobis peccata legis*. Tertiò, lapidationis pœna in quos à lege constituta erat? Certè verò in eos tantum, qui in Deum quidpiam idololatriâ, blasphemiam, sacrorum dierum, & ceremoniarum violatione comississent, Levitic. 24. Deut. 13. & 17. Num. 15. aut verò turpi alienum thorum adulterio contaminassent Deut. 22. Et tamen in sanctissimos, Dei metuentissimos, & castissimos saxa ista modo mors paratur. Nihil finxit, nihil exaggerauit, aut temere dixit Moyse, cum Exod. 17. v. 4. diceret. *Quid faciam populo huic? Adhuc paululum, & lapidabit me*. Scilicet, vt æternæ felicitatis adipiscerentur coronam veteris illi testamenti Patres, eos etiam tunc esse Stephanos oportuit.

QVÆSTIO X.

Quomodo Iosua, & Caleb in murmuratione ista Zelum & constantiam probauit & commendauit Dominus?

Sibi sanctorum istorum in tanta rerum omnium perturbatione zelum & constantiam fuisse quàm gratissimam tribus potissimum modis palam fecit Dominus.

minus. Primò enim, cum clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini super tectum fœderis cunctis filiis Israel. Græcè, *super tabernaculo testimonij*, Hebraicè verò, *in tabernaculo testimonij* aut cœtus, ad omnes filios Israel. & inde in textu latino quod fœderis tectum hic valeat intelligitur, cum supra Num. 3. ipfas râtum, quibus operiebatur tabernaculū, cortinas significet. Gloria verò Domini fuit, vt ait loco citato Iosephus, nubes illa, quæ tabernaculo superflare solebat: sed nouo aliquo cum splēdore, & inusitatatū figurarum specie, quæ vel sanctos istos circūambiret, ac veluti abderet: vel impios & saxeos illos horribiliter cōterrefaceret, armatas iam saxis manus, & ad iactū exerta brachia cōpesceret. παρὴν ait Iosephus, ἡ νεφέλη, καὶ σάκα ὑπὲρ τοῦ σκηνῆν, ἐσήμαινε τὴν ἐπιφανείαν τοῦ θεοῦ. Putat Caietan⁹ eos ad tabernaculū confugisse, in eoq; delituisse. Sed qui ex Sacerdotib. & Leuitis nō erant, quomodo illud ingredi ausi fuissent? Ideoq; potius videtur, eos ad tabernaculū fuisse, vbi populi cœtus, consilium, & cōcio, more consueto erat. 2. cum mortis ante terrę ingressum oppetendę in omnes, qui 20. annum, vel superiorē quemcunq; agerent, sententiā ferret Dominus, hosce duos, Iosue & Calebū exceptos, semper professus est, c. 14. v. 24. & 30. Num. 26. v. 66. iterum Deut. 1. & Eccl. 46. v. 9. D. Augustinus ser. 106. de tempore. De populo illo seniore nō amplius quā duo meruerunt terrā repromissionis intrare: & in ipsis duob. aliquid figuratū esse cognoscimus. Sicut. n. suprā dictū est, duo sunt precepta dilectionis, quæ Christianū populum inuitant, vt vitā eternā accipiant. Ita illi duo fuerūt, qui Iudeorū populo consiliū dabant: quod si in Deū crederent, feliciter terrā repromissionis introirēt. 3. decem exploratores alij, à quibus murmurationis origo, mortui sunt, atq; percussi in cōspectu Domini, v. 37. Quo id modo factū sit, variāt sententiæ. Aiunt primò nonnulli, peste diuinitus immissa ē medio sublatos. At R. Salamo, eorum linguas tabo, venenoq; fluxisse, adeoq; inflatas extumuisse, vt omnē spiritus & auræ huius haustū impedirēt. & sic subito esse mortuos. Caietan⁹ de lapso cœlitus igne consumptos fuisse, prout aliis antē quibusdā euenerat. Sed Abulensis ipso loquēdi genere, quod & agnoscit Caietan⁹, repentina tantū morte, quæcunq; tandē ea fuerit, extinctos vult. Nam, coram Domino, idem est, atq; tum temporis, cum gloriā illam suam ostentaret Dominus, in illo ipso articulo & loco, plagā, quæ ipsa quidē sub oculos non caderet, horribilē tum effectum in omnium cōspectu ederet; percussi, confestim & derepente mortui sunt. cū ex Israelitis alij, qui ab his dementiti fuerant, non nisi paulatim alij post alios diuersis annis & temporibus, animas efflarint. At nulla neq; pestis, neq; linguæ inflatio & tabū, neq; flamma, neq; subita & repentina mors duobus istis, quos diuinus obuallabat fauor & auxilium, nocere quidquam potuit. ibidem v. 38. felices, terq; quaterq; aduersus omnia muniti & custoditi, quos tegit & custodit Dominus. Lege Psal. 90. Qui habitat in adiutorio altissimi.

QVÆSTIO XI.

In ista seditione vter se gessit melius ac fortius, Iosue an Caleb?

NEgari, ait Num. 13. q. 55. Abulēsis, nō posse, quin Caleb se habuerit excellētius? & probat hoc ipsum tribus argumētis, primū est ex eo, q; præ Iosue Calebū laudauit Deus. idq; quatuor modis. Nam Num. 14. v. 24. eum. 1. Deus ait murmur cōpressisse, neq; in ea re sociū ei nullum adiungit. 2. eum solum, eandē ob causam, seruū suū vocat. Quod laudis quantæ sit, vel inde patet, quod Moysē summē laudaturus hoc ipso serui elogio eū ornauit. Num. 12. vt infrā c. 1. q. 2. dicitur vberius. 3. eū dixit habere spiritū suū. At talis dicitur Dei filius Rom. 8. Quo quid excellētius? 4. eum nō modo spiritū suū habuisse ait, sed & ad plenitudinē habuisse. Quo rarius & inusitatus quidnā est? Alterū verò argumentū ē diuinis p̄missionib. duci. Neq; n. ista verborū laude, quæ maxima tamē est,

con-

contentus Dominus, rem etiam adiunxit amplissimam, tore ut & ipse, & eius posterit terræ, quam lustrasset, tamque fortiter ac strenuè contra eius criminatores & refugas defendisset, partem obtineret in æternum lectissimam. idque iure etiam iurando grauiissimo confirmavit Moyse Ios. 14. vers. 9. Tertium est; cum mortem exploratoribus aliis inflictam effugerit Iosue, quid tamen causaretur, cur in seditionis huius sedatione nunquam laudaretur, nisi ut ei antecelluisse plurimum Caleb intelligeremus? Verum ista magnum quendam virum, præferuidum zeloten, & Moyse, diuinorumque promissorum constantissimū defensores fuisse Caleb, demonstrant: ut ipsi tamen Iosue anteponendus hac in re sit, mihi non persuadent. Nam & eadem ferè omnia Iosue itidem conueniunt, uti paulo post dicam: & si quæ absunt, quantula ea sunt omnia, si ad id, quod Iosue ipsi diuinitus datum, conferantur? Ipse quidem, ipse solus summū eo in populo principatum accepit, Moyse locum obtinuit, non cum populo tantum promissam terram ingressus est: sed & in eam illum, cum imperio, diuinisq; prodigiis ac portentis, deduxit: eam ab hostium manibus vindicauit, & Israelitis distribuit, in eaque omnes tanquam in diuina hereditate collocauit & confirmavit. Si, quod vult Abulensis; metu aliquo titubasset, iisque qui terram illam aspernabantur, & in Ægyptum regredi volebant, vel annuisset vel coniunxisset, imò si, præ omnibus, maioreque animo, prudentiâ, & constantiâ iis non obstitisset, an & illam incundo, & in illa manendo, bellando, domicilia figendo, remque publicam excitando, omnium Princeps & Imperator, diuino calculo, delectus, creatusque fuisset? Scio trepidatione quadam sanctū quondā *Petrum* lapsasse: & Ecclesiæ tamen totius summū in terris caput & Moderatorem à Deo constitutum. Sed sancti eiusdem *Petri* lacrymas lege, & quidem amaras: Iosue verò nec vnā lacrymulam, vel poenitentiae illius indicium. Nimirum, non modo nihil peccarat, sed & optimè, præclarissimeq; toto tempestatis huius tempore, à primo etiam flatu ac motu adusque redditam tranquillitatem, sese habuerat. illud tantummodo necessarium videtur, ut hanc ei gloriam & laudem tribus illis, quas exprompsit Abulensis, rationibus, nihil eripi vel imminui ostendam. *Ad primum* dico iisdem etiam laudibus omnibus, Dei ore, ornatum fuisse ipsum Iosue. Nam 1. iam suprà dictum est quæst. 4. vel Iosue ipsi Calebo socium adiungi: vel si quando, ut sit, præmittitur, quænam prætermisionis eius causa sit. 2. *Dei seruus* etiam Iosue vocatur Ios. ult. vers. 29. Iudic. 2. vers. 8. & nonne multo nobiliore modo, quam vnquam Caleb Dei seruus fuit Num. 27. Ios. 1. vers. 9. cap. 4. vers. 14? 3. fuit etiam in Iosue Dei Spiritus. Num. 27. vers. 18. & plenitudinem etiam Spiritus eidem non defuisse, probatum antea q. 4. ex Num. 32. vers. 12. *Ad secundam rationem* dico duo. Vnum: ipsi Iosue plus quiddam quam Calebo datum. videlicet, ut quam, & quantam vellet, ipse terram deligeret, eamque à nemine, cum princeps esset, peteret. Caleb verò, si quid habere voluit, id ut à Iosue ipso peteret, necesse fuit. Ios. 14. Alterum; Ideo fortasse nullum huiusmodi de terra promissum Iosue factū fuit, quia cœlibem vitam acturus, nullosque liberos & nepotes relicturus erat. Ita enim sentit contra Iouinianum S. Hieronymus. sed de hoc alibi postea Ios. cap. ult. *Ad tertium* demum, iam ostendi quæst. 4. fuisse laudatū ipsum Iosue, & si quando præteritus sit, cur id factum sit, monstraui. Certè verò quia Calebi nullum illustrius & sanctius factum quam hoc, ideo maximè laudatur. At Iosue alia sunt plurima & maxima, ut hæc veluti quædam tantummodo stellula in clarissimis eius factis non tantopere videatur conspicua. Si pertendat quis adhuc, Calebū eo ipso primas tenere, quod dum vna cum Iosue nominatur, priore ipse loco ponatur, Num. 14. vers. 30. cap. 26. vers. 65. cap. 32. vers. 12. Deuter. 1. 36. respondeo, non habitam in ista nominatione maioris laudis rationem, sed tantummodo necessitatis, quia cum vocari simul non possent, debuit alteri alter

præponi. Quod si pergatur, & dicatur; aliquando saltem in ista necessitate præponi tum potuisse Iosue, dico ita etiam factum esse. Nam eo ipso c. 14. v. 30. dicitur. *At vero Iosue filius Nun, & Caleb filius Iephone sciderunt vestimenta sua.* & vers. 38. *Iosue autem filius Nun & Caleb filius Iephone vixerunt ex omnibus, qui perrexerant ad considerandam terram.* Si quam tamen dignitatis cogitationem suscipere quis velit, cogitetis tribum Iuda occultis sæpe modis in scriptura prælatam. At ex erat Caleb: ex Ephraim verò Iosue.

QVÆSTIO XII.

Quid in exploratione ista, secutaque murmuratione significabat Iosue?

DE Moyse differit hom. 8. in Num. Origenes, de eodem & Iosue Rupertus lib. 1. Num. cap. 37. & sequentibus. D. Chrysostomus homil. 23. ad Ephes. in morali. *Huius, ait, ex huius mundi Aegypto exitus dux est, non Moyses, sed IESVS. Quomodo? Ne eadem nobis accidant, ut non eadem agamus, & non eadem patiemur. Illi murmurabant. Illi fuerunt ingrati. Ne eadē ergo nobis accidant. Quomodo ceciderunt illi omnes? Nihili fecerunt iam desiderabilem. Quomodo nihili fecerunt? At qui admirabantur: Eo quod molles euaserint, & pro ea labores noluerint suscipere. Ne ergo cælum nihili faciamus. Hoc est nihil facere. E cælo fructus est ad nos delatus, non fructus qui portatur in amphoris, sed arra spiritus: vitæ agenda ratio & conseruatio, quæ est in cælis, quam docuit Paulus & admirandi agricola. Non Caleb filius Iephonæ, neque IESVS Filius Naue hos tulit fructus: sed IESVS Filius misericordiarum, Filius eius qui est verè Deus, omnem tulit virtutē, omnes qui inde sunt fructus, hymnos ad nos detulit cælestes. Nam quæ apud superos dicunt Cherubim, ea nobis quoque iussit dicere, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Ad nos attulit virtutem Angelorum. Neque ducunt uxores, neque nubunt Angeli. Hoc quoque hic plantauit bonum. Illi pecunias non amant, neque alia. Hoc quoque nobis donauit. non est amplius mors, sed somnus. Audi enim ipsum dicentem. Lazarus amicus noster dormit. Vidisti fructus supernæ Hierusalem. & quod est admirabilius, bellum non est decretum: sed ante promissionem donauit nobis hæc omnia. Nam illi quidem, etiam cum venissent ad terram promissionis, laborabant, imò verò non laborabant. Nam si Deo parere voluissent, absque armis & instructa acie omnes cepissent vrbes. Ego vel ex iisdem authoribus, vel vnde dederit Dominus, alia delibabo paucula. Est utique terra nobis promissa, cælum beatitate omni refertissimum. Heb. 4. Id prænoscit optimè tam qui mittit Moyses, tam qui mittitur Iosue. sed populi tamen rudioris, id est, omnium nostrum causâ, exploratio instituitur. Dupliciter verò eam fieri cogitare possumus. Primò, si qui ex hac vita emigrarent, & quæ in sæculo altero vidissent, adiissent, quouis modo percepissent, ea nobis rediuiui nunciarent. Et hoc quidem in quibusdam factum, tam in vetere synagoga, quàm in Christiana Ecclesia. sed quis, eo modo, plura & maiora perspexit, quis veriùs certiùsque retulit, quam verissimus noster Iosue Christus D. qui tertiâ die resurrexit à mortuis, & Apostolis præbuit se ipsum viuum post passionem suam in multis argumentis, per dies 40. apparens eis, & loquens de regno Dei? Act. 1. v. 3. sed ex hoc exploratorum genere scio neminem, qui ad incredulitatem, terræq; illius beatissimæ contemptum & desperationē inducere conatus sit. quin contra potius, ij omnes, de quibus in S. Bonifacij epistolam 21. quam plurimos impios, etiâ perfidos, Gentiles, sceleribusque maximis irretitos, ad pietatem, pœnitentiam, verumq; cælestis illius terræ amorem ac desiderium semper excitauit, vti exemplis plurimis doceri potest. eñ vnum scio aliquem ex lib. 4. dial. S. Gregorij, qui aliis quidem plurimum, sibi tamen nihil profuit. Posset tamen dicere aliquis cæteros mortuos eatenus quibusdam murmurandi causam dare, quatenus nō reuertantur, neque regionis illius, in quam præmissi sunt, statum nobis referant. Ita enim diues & purpuratus ille dicebat Lucæ 16. *Si quis ex mortuis ierit ad**

eos pœnitentiam agent. & apud sapientē alij Sapient. 2. v. 1. *Non est refrigerium in fine hominis, & non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis.* Verum videtur paulò durius, si qui hætenus è terra illa reuersi nō sunt, eos diceremus, murmur excire. sic enim tot sanctorum Apostolorum, Martyrum, & aliorum myriades personam eorum exploratorū decem sustinerent, qui nequiter & flagitiosè murmuris authores fuerunt, ideoq; & à Domino, prout vidimus, plexi grauitè. Alter igitur, quo in terram illam exploratores mittuntur, modus est in hac vita, vt ire scilicet illi ac redire, suaque ipsorum voluntate, quæ exploratè cognorint, narrare queant. Id verò fit, quando ad scientiam, & veritatis perscrutationē applicamur, siue sit ea scientia & veritas naturalis, siue supernaturalis. Illam quidem in cœlorum, terræ, maris, rerumque omnium contemplatione, in historiis, Mathematicis, Ethicis, Physicis scrutamur: hanc verò in diuinarum literarum libris, Ecclesiasticis traditionibus, Conciliis, priscisque sanctis Patribus, & nouis omnibus Theologis tam scholasticè dissertantibus, quam placidè, docteque diuina explanantibus. *Ad terram viuentium*, ait loco citato Rupertus, *explorandum missi sunt, quicunque scripturas sanctas in manibus habemus, primis Iudeis Domino dicente Iohan. 5. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam habere: deinde & de Apostolis Euangelista dicente, qui tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Scripturas namque intelligentibus illud rectè decantatur. Introduxit nos Dominus in terram fluentem lac & mel, vt lex Domini sit semper in ore vestro. Legendo igitur atque intelligendo ascendimus, terramque optimam exploramus.* Sed exploratorum istorum complures quid agunt? quid loquuntur? Terræ illius felicitatem verbis & opèribus eleuant & imminuunt: alios ab illa concupiscenda & adeunda vel difficultates nimias exaggerando, vel suas nimium vires despiciendo, vel Dei opem & auxilium remouendo, vel denique mentiendo, & ea, quæ nusquam sint, comminiscendo, auocant & absterrent. Hoc Gentilium egerunt tot & tanti Poetæ, oratores, philosophi, de quibus ad Romanos 1. vers. 21. *Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium: & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula; Amen.* Hoc tot in Christiana Ecclesia egerunt, aguntq; hodie impij & criminosi hæretici: de quibus c. 33. lib. cit. Rupertus. *Alij, ait, alij inquam, qui fuerunt nobiscum, scilicet Antichristi hæretici, qui exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis, detrahunt terræ, quam inspexerant. Cum dictum sit Matth. 19. vers. 17. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, dicunt isti. Non volumus ascendere, quia Dei mandata seruari non possunt.* Hostes nostri caro & peccatum fortiores nobis sunt. quia nobis non est liberum arbitrium, non vllæ vires, quas humanæ alioqui naturæ postulat integritas. Vrbes illic Ecclesiasticorum canonum & præceptorum grandes & muratæ. Stirpem Enak vidimus ibi, Papas, Episcopos, monachos. Odit nos Dominus. quia etiam antequam nasceremur, & mali quidquam egisse prænosceremur, æternis hominum partem maximam suppliciiis addixit. & idcirco eduxit nos de matris utero, vt traderet nos in manu tartarei Amorrhæi, & sempiterna gehenna cruciaret. Tentanti nos diabolo comparati quasi locustæ videmur, imo quasi massa quædam carnea, & vile lutum, quod nihil omnino potest. Terra, quam in Ecclesia Papiistica lustrauius, deuorat habitatores suos, eorum opes & pecunias exhauriendo in eleemosynis, missis, templorum ædificatione, altarium ornatu: ipsa hominū corpora enecando precibus, ieiuniis, variisq; & præduris pœnitentiæ operibus: ipsos deniq; animos quæ plurimis

super.

superstitionibus, idolomaniis, & ethelothrisceis perdendo, & in orci barathrū detrudēdo. Talia, quos fascinat hēresis, exploratores. Illi verò inter Catholicos viri doctrinā & rerū cognitione pręstantes, sed qui insano fluxarū mundi huius opū amore tenentur, voluptatū illecebris obsequūtur, exemplo imperitę multitudini malo sunt, an non ipsis operibus, edita veluti voce, clamant, redeundū, in Ægyptū esse: arduam nimis adituq; panē impossibilem esse cęlorum regionem: esse in via horrida quędā laborum, molestiarum, & tentationū monstra, contra quę luctari nō possint infirmę terrenarū concupiscentiarum nostrarum locustę. Atq; in hos cadit sine dubio illud Saluatoris Luc. 11. v. 52. *Va vobis legisseritis, quia tulistis clauē scientię, ipsi non introistis, & eos, qui introibant, prohibuistis.* Noster verò verus Iosue istis omnibus cōtradicit: veritatē annunciat: visa & cōperta palā testatur. *Deū nemo vidit vnquam,* ait, S. Iohannes c. 1. v. 18. *Vnigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* & ipse de seipso c. 2. v. 11. *Amen, amen dico vobis, quia quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur.* Quemadmodū verò per denos illos exploratores impios, omnis impiorū doctorum tam ē Gentilibus, quā ex hęreticis, imo & Catholicorū Catholicę doctrinę cōuenienter haud viuētium turba significatur: ita in Caleb & Iosue nostro pauci illi egregij & lectissimi continentur, qui vel ante CHRISTI Domini Euangeliū docuerunt, vel eiusdē CHRISTI sæculo, ac deinceps postea. Et hi enim fidi exploratores sunt, qui illius ipsius Iosue membra, ē quorū numero vnus, Act. 4. v. 20. *Non possumus,* ait, *quę vidimus & audiuius, nō loqui:* & alius Ioan. 1. c. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuius, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostra contrectauerunt de verbo vitę (& vitā manifesta est, & vidimus & testamur, & annunciamus vobis vitā aternā, quę erat apud Patrem & apparuit nobis) quod vidimus & audiuius annunciamus vobis.* Sed missis illis veteribus, possemus vel cū S. Chrysostomo hom. 23. ad Eph. duos Apostolos *Petrum & Paulū* per Caleb & Iosue significatos existimare: vel cum Ruperto libro citato per Caleb ipsos accipere Apostolos, virosq; Apostolicos omnes, qui vt illi* nomē significat, sunt Dei & CHRISTI Domini quasi *cor*, vel eiusdē *canes* custodientes Domini gregē, latrantes cōtra infidelitatē, vitia omnia, & diuinorū Ecclesię thesaurorū fures & latrones. Hi cū CHRISTO D. vt certa aternę felicitatis nobis argumēta ostenderent pręgrandē conscientiarū pacis & gaudij vnam, sacrorumq; suorum librorum, & totius Ecclesiastici ordinis poma, & ficus planē mirabiles attulerunt. *Dei enim,* aiebat eorū quidam. 1. Cor. 2. v. 9. *sumus adiutores.* Hi cum eodē Iosue, omnia semper falsa, fallacia, vana & captiosa prauorū testium dogmata coarguerūt, palamq; repudiēda monstrarunt. Hi, sæculis omnib. cum grassantē & exultantem sceleratorū hominum doctrinā, aliosq; circumscribentē & dementantem viderent prę iusto animi dolore, ac zelo, suas ipsorū vestes diloricarunt, i. e. quę, vt à quibusdā dictū, animorū veluti vestes sunt; corpora sua laboribus maximis, cōuersationibus difficillimis, exhortationibus assiduis, precibus ac gemitibus apud diuinā maiestatem perpetuis, diurnis nocturnisq; librorū peruolutionibus, studiorūq; occupationibus, fregerunt atq; dilacerarunt. Hi ob eundē zelum & susceptę semel veritatis patrociniū, in mille furentiū populorū flammis, lapidationes, & gladios incurrerunt. fuissentq; sexcenties impellētibus falsis doctoribus, subito cōcisi, discerpti, milleq; saxi obruti, nisi diuina eos gloria sepsisset, in aliudq; tempus commodius eorū pręmia distulisset. fecit porro eadē diuina bonitas, vt vani illi & prauī exploratores & Magistri horrificis crebrò mortibus, in mūdi totius cōspectu à Deo cōfecti & mactati sint, vt quid inter veritatē & vanitatem, inter lucē & tenebras, interesset, perspiceretur ab omnibus. Exempla quędā in meo *Iuda. n. 16.* posui, & in *Macha. l. 1. c. 6.* sed plura Bellarminus lib. 4. de Ecclesia. c. 17. Et tandē ad inferorum supplicia pręcipites miserrimi aguntur. Nam *reuera,* inquit c. 3. lib. cit. *Rupertus, sicut detractores illi pro die receperunt annum, sic hęretici omnes*